ПОДВИЖНЫЕ ИГРЫ В ПОДГОТОВКЕ ФУТБОЛИСТОК НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ

К.И. Адамбеков – *д.п.н., проф., Каз НПУ им. Абая,*
Э.К. Ахметова – *к.п.н., ст. преподаватель*

Современный женский футбол предъявляет к подготовке самые высокие требования, которые растут неизмеримо быстро, заставляя тренеров искать более совершенные средства и формы работы. И, как закономерность, возрастающий уровень женского футбола требует неуклонного совершенствования методов тренировки повышения эффективности руководства тренировочным процессом, постоянного повышения тренерской квалификации.

Подготовка футболисток связана с рядом специфических трудностей, Помимо сложной и трудной техники футбола, приходится решать большое количество двигательных задач. Постоянная изменчивость ситуации, высокая насыщенность элементами и приемами, большая плотность их выполнения – все эти составляющие игры необходимо перенести в тренировочный процесс. Поэтому на тренера женского футбола возлагается ответственная задача – кропотливый поиск и подбор упражнений, способствующих развитию указанных качеств. В данной ситуации считаем, что подвижные игры, их многообразие в какой-то степени могут оказать значительную помощь тренеру в повышении эффективности тренировочного процесса.

Для эффективной работы тренеру-практику необходим банк большого количества специальных упражнений, поскольку к каждому этапу подготовки девушек футболисток предъявляются свои конкретные требования, где тренер должен руководствоваться не только логикой условиями, но и степенью готовности группы с учетом анатомо-физиологических особенностей.

Задача начальной подготовки – обучить занимающихся обширному кругу двигательных действий, то есть создать хорошую базу для успешного усвоения технико-тактических навыков и приемов. Задача этапа специализации обеспечить развитие специфических качеств футболисток.

Как организационно-методическую форму для групп начальной подготовки можно рассматривать упражнения неспецифического характера, например, различные эстафеты, подвижные и спортивные игры, которые должны способствовать развитию двигательных навыков, а также физических качеств: быстроты, выносливости, гибкости, ловкости.

Игры наиболее полезны и эффективны для начинающих футболисток, поскольку их внимание не сосредотачивается на физической нагрузке, их привлекает двигательная активность и азартность игры.

На этапе специализации отмечаются конкретные цели каждого занятия и игры приобретают все более специфический характер. В тренировочном процессе тренер от этапа к этапу подготовки футболисток должен руководствоваться педагогическими принципами и методическими приемами, которые создавали бы условия для постепенного совершенствования двигательного разнообразия и активности. При этом необходимо учитывать уровень подготовленности футболисток и соответственно ему усложнять игровой материал.

Таким образом, целенаправленный материал, системный подбор и внедрение в учебно-тренировочный процесс тренером подвижных игр содействуют воспитанию физических способностей, морально-волевых и психологических качеств, формированию двигательных умений и навыков, которые так необходимы в подготовке футболисток.

В данной статье предлагается ряд подвижных игр, способствующих более быстрому освоению игры в футбол, направленных на совершенствование перемещений, ведения, приема и передачи мяча.

«Запятнай мяч». Игра проводится на баскетбольной или гандбольной площадке. Из числа играющих назначаются 2-4 водящих, остальные с футбольными мячами располагаются произвольно. По сигналу игроки передвигаются по площадке и ведут мяч. Водящие стараются завладеть мячом любого из игроков. Мяч считается выведенным из игры, если водящийстопой прижмет его к земле или игрок с мячом выбежит за пределы площадки. Спортсмен, мячом которого завладел водящий, выходит из игры. Продолжительность игры 1-2 мин. После ее завершения подсчитывается количество мячей, которыми овладели водящие. Затем назначаются новые водящие и игра возобновляется.

Варианты

1. Мяч считается выведенным из игры, если водящий выбьет его за пределы площадки.

Игрок, мячом которого завладел водящий, не выходит из игры, а продолжает ее, включившись во взаимодействие с другим игроком, водящим мяч.

Игрок, мячом которого завладел водящий, сам становится водящим.

«Пятнашки». Игра проводится на баскетбольной или гандбольной площадке. Из числа играющих назначаются двое водящих, которым даются мячи. Остальные игроки располагаются на площадке произвольно. По сигналу водящие, ведя мяч, стараются осалить ими игроков без мяча. Осаленные выходят из игры. Продолжительность 1 мин. Победитель из водящих определяется количеством осаленных им игроков. Затем происходит смена водящих и игра продолжается. После завершения 3-4 игровых серий следует подвести итог и определить, кто из водящих больше других осалил игроков, а также отметить играющих, которые ни разу не были осалены.

«Ведение по кругу». Играющие делятся на несколько команд по 3-4 игрока в каждой. Участники каждой команды получают мяч и образуют круг (интервал между игроками 3-4 м). По команде игрок с мячом обводит «змейкой» свою команду и передает мяч впереди стоящему. Игра завершается, когда все играющие выполнят задание. Побеждает команда, раньше других и без ошибок закончившая эстафету с ведением мяча.

Вариант. Играющие не стоят, а выполняют различные передвижения по кругу; медленный бег, передвижение скрестными и приставными шагами, прыжками.

«Тройка». Играющие произвольно размещаются на гандбольной или баскетбольной площадке. Из их числа назначается «тройка» – трое водящих. По сигналу водящие, выполняя ведение и передачи мяча друг другу, стараются осалить им любого из игроков, в различных направлениях передвигающихся по площадке. Осаленные игроки (те, в кого мяч попал с лета), а также те, кто, уклоняясь от мяча, выбежал за пределы площадки, выходят из игры. Игра продолжается 2-3 мин., затем подсчитывается количество осаленных игроков и определяется победитель. После назначения новых водящих игру можно продолжить.

«Пятнашки в тройке». Игра проводится на футбольном поле. Все игроки делятся на тройки. По команде тренера один из участников в тройках убегает, а двое других, выполняя ведение и передачи мяча друг другу, стараются догнать его и осалить мячом. Игрок, осаливший партнера, становится убегающим.

«Охотники и утки». Игра проводится на гандбольной или баскетбольной площадке. Участники делятся на две команды: охотников и уток.

Охотники, выполняя ведение и передачу мяча друг другу, стараются осалить уток. Утки, произвольно передвигаясь по площадке, пытаются уйти от мяча. Утка считается осаленной, если мяч попал в любую часть тела, кроме головы. Игрокам разрешается передвигаться только в пределах площадки. Выбежавший за пределы площадки выбывает из игры. Продолжительность игры 2-4 мин. После ее завершения подсчитывается количество осаленных уток. Затем команды меняются ролями и игра возобновляется. Побеждает команда, осалившая больше уток.

Вариант. Охотники осаливают уток не одним, а двумя-тремя мячами. Если же мяч покинет пределы площадки, участники продолжают игру оставшимися мячами. В данном варианте игры помимо навыков ведения и передачи мяча приобретается умение «видеть поле».

«Не давай мяч водящему». Участники делятся на несколько команд по 4-6 человек в каждой. Игроки образуют круги. Интервал между игроками 3-4 м. В центре круга водящий. По сигналу игроки передают мяч друг другу, водящий старается перехватить его. Игрок, передачу которого перехватил водящий, меняется местами с водящим.

Варианты

1. Игроки выполняют передачи двумя мячами, что дает возможность помимо совершенствования навыков приема и передачи мяча приобретать умение «видеть поле».

2. Играющие выполняют передачу одним мячом, но в центре круга двое водящих. Данные условия игры целесообразно применять при обучении взаимодействию двух защитников.

«Треугольник». Условия игры те же, что в «Не давай мяч водящему», но на площадке обозначается равносторонний треугольник с размером сторон 15-20 м. Внутри треугольника водящий. Трое играющих становятся по углам треугольника и передают мяч друг другу. Если водящему удалось перехватить передачу, игрок, выполнивший ее, меняется с ним ролями.

«Квадрат с водящими». То же, что в игре «Не давай мяч водящему», но на площадке обозначается квадрат со сторонами 15-20 м. Четверо играющих располагаются по углам квадрата, двое водящих – в его середине. По сигналу участники передают мяч друг другу, водящие стараются прервать передачи. Игрок, передача которого была прервана, меняется местами с водящим, овладевшим мячом.

«Мяч – капитану». Участники делятся на две команды, каждая из которых образует круг с интервалом между игроками 4-6 м. Из наиболее подготовленных назначаются капитаны. Они с мячами занимают места в центре круга. По команде капитан выполняет передачу игроку 2 и т.д. Получив передачу от последнего игрока, капитан поднимает руку вверх. Побеждает команда, закончившая эстафету первой и без ошибок.

Варианты

1. Участники играют, передвигаясь по кругу скрестными и приставными шагами в медленном темпе.

2. Игроки бегут в медленном темпе по часовой стрелке. После того, как последний выполнит передачу в центр, капитан подает команду и участники, изменяя направление, бегут против часовой стрелки, вновь поочередно выполняя передачу мяча в центр капитану. Этот вариант позволяет участникам выполнять точные передачи мяча, находящегося как с левой, так и с правой стороны от них.

«Подвижная мишень». Игру лучше проводить в спортивном зале. 4-6 участников образуют круг. Интервал между игроками 2-3 м. В центре круга водящий. По сигналу игроки, выполняя передачу мяча друг другу, стараются осалить им водящего. Водящий, перемещаясь в площади круга, старается уйти от мяча. Игрок, которому удалось осалить мячом водящего ниже колен, меняется с ним местами. После окончания игры следует отметить водящих, которые дольше других оставались не осаленными.

Варианты

1. В центре круга не один, а два-три водящих.

2. Когда ученики хорошо освоят игровые варианты, игру можно проводить с двумя мячами.

«Кто быстрей!». Участники делятся на 2-4-6 команд, которые выстраиваются на лицевой линии площадки в колонны с интервалом между игроками 3-4 м. Капитан становится на расстоянии 6-8 м напротив своей команды. По сигналу капитаны выполняют передачу направляющим своих команд, которые после ответной передачи пристраиваются в затылок своим капитанам. Побеждает команда, закончившая игру раньше всех.

Варианты

1. Получив мяч от замыкающего, капитан ведет его до лицевой линии, после чего игра продолжается.

2. Перед выполнением передачи капитану игрок должен обвести мяч вокруг своей команды.

«Передал – перестройся». В игре участвуют две команды, каждая из которых располагается так, как на рисунке. По команде игрок 1 передает указанным способом мяч игроку 2, стоящему напротив, и сам бежит на его место. Игрок 2 в свою очередь выполняет передачу мяча игроку 3 и сам занимает его место. Игра продолжается до тех пор, пока мяч не достигает противоположного фланга. Игрок 8, получив мяч, ведет его к направляющему, и игра повторяется. Побеждает команда, игроки которой раньше перестроятся. Передача мяча выполняется тем способом, который изучается или совершенствуется на тренировке. Когда играющие хорошо усвоят короткую передачу, расстояние между игроками можно увеличить.

«Обгони мяч». 6-8 футболистов образуют круг с интервалом между игроками 4-6 м. У одного из участников футбольный мяч. Напротив игрока с мячом с наружной стороны круга стоит водящий. По сигналу занимающиеся выполняют передачу друг другу по часовой стрелке. Водящий выполняет бег против часовой стрелки, стараясь обежать круг раньше, чем мяч вернется к участнику, начинавшему игру. Если водящий обежит круг, опередив мяч, назначается новый водящий и игра повторяется. В противном случае водящему предоставляется еще одна, последняя возможность посоревноваться с мячом.

Вариант. Водящий бежит в том же направлении, в котором перемещается мяч. Игрок, напротив которого водящий настигает мяч, меняется с ним местами. Если играющие хорошо овладели техникой передачи, интервал между игроками можно уменьшить.

«Футбол двумя мячами». Игра проводится на футбольном поле. Участвуют две команды по 6-10 человек в каждой. Обе команды ударом от ворот вводят свой мяч в игру. Игра проводится по футбольным правилам с некоторыми изменениями, Так, если мяч пересекает линию ворот, угловой или свободный удар не выполняется, а производится вбрасывание мяча руками. Не учитывается также положение «вне игры». Каждый играющий может вести борьбу за любой мяч, стараясь забить его в ворота соперников. После забитого гола вратарь вводит мяч в игру ударом от ворот. Побеждает команда, забившая наибольшее количество мячей.

Судейство ведут два человека, причем каждый оценивает игровые моменты вокруг своего мяча (поэтому мячи должны отличаться окраской).

«10 передач». С центра гандбольной (баскетбольной) площадки игру начинает одна из команд. Задача игроков, играя по футбольным правилам, выполнить 10 передач так, чтобы команда соперников ни разу не перехватила мяч. Команда, которой это удалось сделать, получает 1 очко, а игру с центра площадки начинают соперники. Побеждает команда, набравшая большее количество очков.

«Футбол крабов». Игру лучше проводить в спортивном зале. У коротких стен зала устанавливаются гандбольные ворота. Игроки, распределившись на две команды (по 6-8 игроков) на лицевых линиях своих сторон площадки, принимают положение «крабов» – сидя, руки опираются о площадку сзади. Вратари, приняв то же положение, располагаются в воротах.

По свистку капитаны команды устремляются к мячу, стараясь передать его товарищам по команде. Задача игроков в положении «краба» обыграть соперников и забить мяч в ворота. Запрещается: находясь с мячом или без мяча, изменять способ передвижения; умышленно лграть рукой; вратарю при защите зорот отрывать таз от пола. За каждое нарушение правил назначается штрафной удар. Побеждает команда, забившая наибольше число голов.

«Салки».

1. Салки на ограниченном пространстве (центральный круг или штрафная площадка). Тот, кого преследуют, увертывается отступая, бросаясь в сторону, меняя направление. Кого ударит водящий (один-два раза), тот начинает водить.

2. Салки втроем в ограниченном пространстве. Первый преследует второго. Когда первый настигнет, второй преследует третьего. Осаленный третий преследует первого.

3. Салки группой в ограниченном пространстве. Тот, кого «осалят» водит. Варианты: спасаясь от удара можно присесть, принять упор лежа, сделать кувырок и т.д.

«Невод». Игру начинает водящий. Если он осалит кого-нибудь, оба берутся за руки и бегут вместе. Третий осаленный присоединяется к ним и т.д. Салить могут только фланговые игроки. Если игроков много, можно составить несколько пятерок.

«Куры и ястреб». Игроки стоят плотно друг за другом, обхватив впереди стоящего руками за живот. «Ястреб» находится перед колонной и старается ударить последнего. Передний игрок расставляет руки в стороны и защищает своих «кур», которые увертываются от ястреба. Если цепочка распадется или ястребу удастся ударить последнего игрока, он встает в конец шеренги, а первый игрок становится ястребом.

«День и ночь». Две группы – «ночь» и «день» – выстраиваются на линии напротив друг друга на расстоянии приблизительно 2 м. По возгласу тренера «День!» группа «ночь» бежит к задней пограничной линии, группа «день» пытается осалить как можно больше игроков из группы соперников.

«Игра». И.П.: в два ряда держа друг друга за пояс. Первые в рядах руками пытаются коснуться кого-нибудь из соперников. Одновременно они охраняют от прикосновений соперников свой ряд.

«Выталкивание». Разделить на пары. Каждый старается вытолкнуть партнера из круга.

«Игра «черные и белые». И.П. друг за друга в два ряда на расстоянии 4-6 м. черные за белыми в готовности стартовать. По команде тренера «черные» догоняют «белых» и стараются коснуться их, пока те не добежали 10-20 м до черты. Сколько игроков это сделают, столько команда получает очков. Повторить 10-15 раз. Очки суммируются.

«Кенгуру». Команды построены в колонны по одному перед стартовой линией, у направляющего между коленями зажат набивной мяч. По сигналу первый номер прыжками на двух ногах продвигается до обозначенного места; возвращаясь прыжками, передает мяч следующему участнику. Второй номер повторяет то же и т.д. При потере мяча участник обязан поднять его и продолжать выполнение задания, а команде начисляется штрафное очко. Выигрывает команда, первой закончившая эстафету, и с наименьшим количеством штрафных очков.

1. Былеева Л.В., Короткое ИМ. Подвижные игры: Учебное пособие для институтов физической культуры. – М.: ФиС, 1982 – С. 222.

2. «Физическая культура в школе» - №6, 1988 – С. 60-62; Лг»7, 1976. – С. 48-49.

3. Коротков И.М. Подвижные игры в занятиях спортом. – М.: ФиС, 1971 – С. 118.

4. Методические рекомендации к проведению подвижных игр на уроках физической культуры в общеобразовательной школе. Составители Извекова Е.К., Исаева Н.С. – Алматы, 2001 – С. 48.

5. Плон Б.И. Новая школа в футбольной школе. Издание 2-е испр. и допол. – М.: Олимпия, Человек, 2008 – 240 с.

6. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – М.: из-во «Омега-н», 2004 – 157 с.

Түйін

Мақалада жас өспірім футболшыларды дайындағында қозғалмалы ойындардың әдістері мен тәсілдерін пайдалану жолдары корсетілген.

Resume

Modern woman football of to produce to preparation the highest requirements that grow immeasurably quickly, compelling trainers to search more perfect facilities and forms of work. And, as conformity to law, the increasing level of woman football requires steady perfection of methods of training of increase of gto efficiency uidance, permanent increase of trainer's qualification, a training process.

ВЛИЯНИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ТРЕНИРОВКИ НА ВОСПИТАНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ И ФОРМИРОВАНИЕ ДВИГАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ У ТЯЖЕЛОАТЛЕТОВ-ПОДРОСТКОВ

Г.А. Уманов – *проф., КазНПУ им. Абая,*
М.С. Хлыстов – *проф., КазНПУ им. Абая,*
Ж.К. Ержанов – *преподаватель, КазНПУ им. Абая*

Проблема. Механизмы образования и соовершенствования произвольных движений, роль афферетных систем в этих механизмах, выявленная в работах Сеченова И.М., Павлова И.П., Введенского Н.Е., Ухтомского А.А., дают возможность решать взаимосвязи физических качеств и двигательных навыков с методогических позиций [1, 2, 3].

Взаимосвязь физических качеств и двигательных навыков, их оптимальное соотношение в процессе спортивной подготовки подростков принадлежит к числу наименее изученных в теории и практике физического воспитания подрастающего поколения.

В процессе обучения элементам техники и ее совершенствования у тяжелоатлетов-подростков следует добиваться наиболшего соответствия между уровнем развития отдельных физических качеств и степенью формирования двигательных навыков [7].

В работах В.М. Дьячкова, Л.П. Матвеева, В.М. Зациорского, В.П. Филина и др. показано, что физические качестваи элементы технического мастерства проявляются в комплексе. Ими выявлено также, что взаимосвязь физических качеств и двигательных навыков постоянно изменяются в зависимости от средств и методов, применяемых в тренировочном прцессе [4, 5, 6].

Исходия из вышеизложенного, нами была предпринята попытка выявить взаимосвязь отдельных физических качеств и степень формирования двигательных навыков у тяжелоатлетов-подростков в зависимости от средств, применяемых в тренировке, в том числе и некоторых «нетрадиционых».

Для решения поставленной задачи был проведен двухгодичный педагогический эксперимент в естественных условиях спортивной тренировки.

Методика исследования. Эксперимент провдился в двумя группами мальчиков (опытной и контрольной) 12-14-летного возраста, имевших в начале экспериента примерно одинаковую физическую подготовленность. Занятия в обеих груупах проводилась три раза в неделю по методике, составленной согласно данным научно-методической литературы последных лет. Продолжительность занятий в обеих группах в первый год эксперимента составляла 90 мин, во второй – 120 мин. В каждое занятие испытуемых опытной группы (в подготовителной и заключительной частях урока) включились специально составленные комплексы упражнений, преимущественно направленные на совершенствование функций двигательного и вестибулярного анализатора (наклоны, кувырки вперед-назад в группировке, вращения в различных плоскостях и др.). Кроме того, подростки опытной группы один раз в неделю занималась на батуте по специально составленной программе, а испытуемые контрольной группы в это время занимались физической подготовкой.

Измерение силы отдельных мышечных групп (подошвенных сгибателей стопы, разгибателей бедра, туловища и становой) велось с помпщью метода полидинамометрии, предложенного А.В. Короковым, Г.И. Черняевым.

Скоростно-силовая подготовленность испытуемых определялась тестированием. Оценивались скоростно-силовые показатели (время бега на 40 м,прыжки в длину с места и выпрыгивания в высоту с места толчком двух ног).

Техника выполнения рывка (освоение двигательного навыка) с 70-процентным весом от максимального оценивались по траектории подъема штанги, записанной на специальном стенде с помощью струйного наконечника.

Взаимосвязь между изучаемыми признаками определялась корреляционным методом. Графически обобщенное выражение данныз из результата корреляционного анализа давалось с помощью построения «максимального корреляционного пути» и выделения корреляционных плеяд. При данном объеме выборки критические коэффициенты корреляции на 5-и 1-процентном уровнях значимости равны соответственного $\tau = 0{,}600$ и $\tau - 0{,}730$.

Результаты исследования и их обсуждение. Как показал анализ,во взаимосвязях изучаемых параметров в начале двухгодичного эксперимента существенных различий между группами не выявлено. Можно считать, что взаимосвязь на данном этапе обследования была идентична в обеих группах занимающихся.

На рис. 1 показан максимальный корреляционный путь взаимосвязи признаков, характеризующих

скоростно-силовую и техническую подготовленность у тяжелоатлетов-подростков контрольной и опытной групп в начале эксперимента.

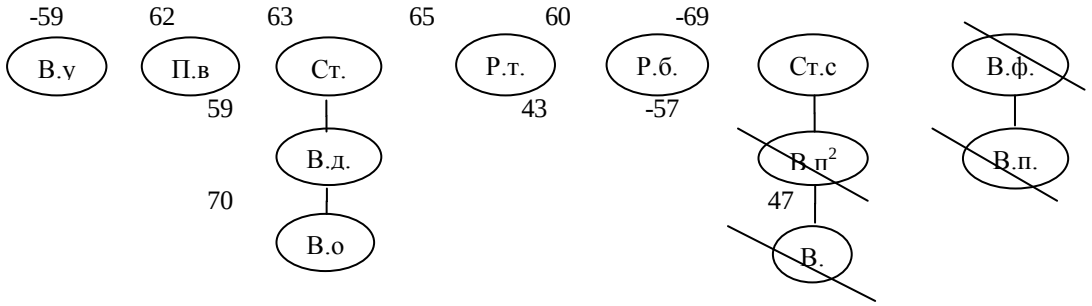

Рис. 1. Путь максимальной корреляций и корреляционные плеяды (на уровне значимости (Р 0,05) у испытуемых в начале эксперимента. Условные обозначения. Силовые показатели: Сг.с. – сила подошвенных сгибателей стопы; Р.б. – сила разгибателей туловища; Ст. – сила становая.

Достоверная корреляционная связь выявлена на этом этапе обследования между силовыми и скоростно-силовыми возможностями занимающихся. Так, силовой показатель (Ст. – становая сила) имеет достоверную связь со скоростно-силовыми признаками (П.в. – выпрыгивание в высоту двух τ=0620 и П.д. – прыжок в длину с места τ=0590). Скоростно-силовые возможности в свою очередь имеют достоверную связь с отдельными показателями техники. Прыжок в длину с места положительно связан с величиной опускания штанги в подседе (В.о), а выпрыгивание вверх по Абалакову отрицательно достоверно коррелирует с величной удаления от атлета во второй фазе тяги (В.у.).

Выводы. Таким образом, в конце первого года систематических тренировочных занятий выявлена корреляционная зависимость между количественным характеристиками физической и технической подготовленности тяжелоатлетов-подростков, которая позволила сделать заключение о том, что благоприятные соотношения между уровнем развития физических качеств и степенью овладения двигательными навыком уже имело место после первого года систематических тренировочных занятий.

1. *Сеченов И.М. очерк рабочих движений человека. – М., 1906.*
2. *Павлов И.П. Полн. собр. соч. В 6-ти том. Т.3. кн.2. Физиологический механизм так называемых произвольных движений – М.-Л.: Изд-во СССО, 1989.*
3. *Введенский Н.Е. Полн. собр. соч. в 7-ми т., т.4. – Л.: изд-во Ленингр. Ун-та.*
4. *Дьячков В.М. О взаимосвязи силы мышц. Скоростно-силовых показателей, техники движений и их влияние на спортивный результат у прыгунов в высоту с разбега. В кн.: Материалы итоговой научной сессии ЦНИИФК. – М., 1993.*
5. *Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. Введение в предмет: Учебник для высших спец-х физкультурных учебных заведений. 4-е издание, стр. – СПб.: «Лань»; М., 2004 – 160 с.*
6. *Зациорский В.И. перенос кумулятивного тренировочного эффекта в силовых упражнениях / Теория и практика физической культуры, 1984, И6.*
7. *Хлыстов М.С. Экспериментальное исследование влияние тренировочных нагрузок на технику тяжелоатлетических упражнений. Автореферат кан. пед. наук. – М., 1974.*

Түйін

Мақалада жасөспірім жасындағы ауыр атлетикамен шұғылданатын спортшылардың жаттықтыруларын ұйымдастыру процесінде дене сапасымен қозғалыс дағдыларының өзара байланысының тиімді арасалмағын анықтауға арналған көкейкесті мәселе қарастырылды.

Резюме

В статье рассматриваются актуальные вопросы взаимосвязи физических качеств и двигательных навыков в плане определения их оптимального соотношения в процессе организаций тренировок с тяжелоатлетами подросткового возраста.

Resume

In the article the pressing questions of intercommunication of physical qualities and motive skills are examined in the plan of determination of their optimal correlation in the process of organizations of training with the weight-lifters of teens.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СКОРОСТНЫХ КАЧЕСТВ У ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭФФЕКТИВНЫХ СРЕДСТВ И МЕТОДОВ ТРЕНИРОВКИ

В.И. Шукан – *к.п.н., проф., БГУФК (Минск),*
Е.К. Адамбеков – *к.п.н., Каз НПУ им. Абая*

В научно-методической литературе имеются рекомендации по совершенствованию скоростных качеств у юных спортсменов. Наиболее эффективными, по мнению ряда авторов, для воспитания этих качеств являются следующие методы: игровой, повторный, метод скоростно-силовых усилий, упрощенный и усложненный методы тренировки (1, 2, 3).

Эффективность применяемых методов связана, прежде всего, с возрастом футболистов. Как правило, при работе с юными футболистами чаще используется игровой метод тренировки, а у высококвалифицированных распространен повторный метод, в котором каждое повторение на определенную дистанцию чередуется с оптимальной паузой отдыха. Тем не менее, у юных футболистов также необходимо использовать как повторный, гак и метод динамических (скоростно-силовой) усилий. При этом важно в повторном методе подобрать такое сочетание количества повторений в серии и длины пробегаемой с максимальной скоростью дистанции, а также длительность и характер паузы отдыха, чтобы ее (скорости) величина не снижалась от повторения к повторению. В связи с этим в педагогическом эксперименте была предпринята попытка апробирования средств тренировки для воспитания скоростных и скоростно-силовых качеств с помощью повторного метода и метода скоростно-силовых усилий.

Задачей эксперимента являлось повышение скоростных и скоростно-силовых качеств юных футболистов экспериментальной группы с помощью предложенных средств тренировки, а также апробирование предложенного соотношения средств тренировки.

Выбор тренировочных средств в повторном методе производился с учетом исследования влияния пауз отдыха на изменение скорости бега в упражнениях с использованием дистанций: 5, 10 и 15 метров.

Эксперимент проводился в период с 18 ноября 2011 года по 17 января 2012 года. В эксперименте участвовали две группы: контрольная (А-18 человек) и экспериментальная группа (Б-19 человек), разделенная на подгруппы Б-1 и Б-2.

Суть эксперимента заключалась в том, что контрольная группа тренировалась по общепринятой методике подготовки юных футболистов в спортивных школах города Алматы, а экспериментальная – по несколько измененной программе, в которой большее внимание уделялось повышению времени, отводимому в тренировках на воспитание скоростно-силовых и скоростных качеств за счет уменьшения времени тренировки на общую выносливость. Причем в подгруппе Б-1 экспериментальной группы наибольший объем времени уделялся работе над воспитанием скорости бега, а в подгруппе Б-2 – воспитанию скоростно-силовых качеств. Всего за вышеуказанный период было проведено по 48 учебно-тренировочных занятий в каждой группе и 8 игр с общим объемом времени 71,35 календарных часов.

В качестве контрольной группы были выбраны футболисты 11-12 лет, которые участвовали в учебно-тренировочном процессе в этот же период с середины ноября 2011 года по середину января 2012 года, В начале эксперимента средний возраст контрольной группы составлял 12,46 лет. Весоростовые показатели футболистов контрольной и экспериментальной групп показаны в таблице 1.

Таблица 1. **Характеристика испытуемых контрольной и экспериментальной групп**

Параметр	Контрольная группа	Экспериментальная группа	Достоверность различия
возраст по десятичной системе в начале эксперимента	x12.555±0,319	12,555±0,329	t-0,854 y=3,65 «=0.001 недостоверно
вес (кг)	x42,63±6,63	x39,71+4,103	1=1,60 7=3,65 (x=0,001 недостоверно
длина тела (см)	x154,0+7,4	x150,0+5,3	t=0,018 y=3,65a=0,001 недостоверно

Как указывалось выше, у футболистов контрольной группы трижды за этот период определялись показатели скоростных и скоростно-силовых качеств: в начале, середине и конце эксперимента.

В качестве экспериментальной группы были выбраны футболисты, которые на следующий год к началу эксперимента также имели средний возраст 12,55 лет; различия по весо-ростовым показателям были недостоверны.

В начале и конце эксперимента у двух групп определялись показатели скорости (в беге на 15 и 30 метров со старта), а также скоростно-силовых качеств (прыжки в длину, тройной прыжок и прыжок в высоту).

В результате тестирования в начале эксперимента было выявлено, что различий скоростных и скоростно-силовых качеств у футболистов контрольной и экспериментальной групп не наблюдается. Так, скорость бега на 15 м со старта в начале эксперимента у испытуемых контрольной группы в среднем была равна 5,31 м/с, в экспериментальной группе 5,36 м/с.

Скорость бега на 30 м со старта соответственно была равна 5,79 и 5,99 м/с. Отмечено различие в пользу футболистов экспериментальной группы (P<0,005). В прыжках в длину, высоту и в тройном результаты, как контрольной, так и экспериментальной групп были практически одинаковы. Различия по всем показателям были недостоверны.

На основании исследования скоростных и скоростно-силовых качеств у футболистов в конце эксперимента было выявлено, что в значительной степени возросли показатели скорости бега на 15 м со старта футболистов экспериментальной группы. Прирост составил 4,48%. У футболистов же контрольной группы скорость бега возросла всего на 1,3%. Проверка достоверности различия между показателями скорости бега на 15 м со старта показала, что у футболистов экспериментальной у группы она существенно возросла к концу эксперимента (P<0.001). У футболистов контрольной группы различие (начало-конец эксперимента) оказалось недостоверным.

Прирост показателей скорости бега на 30 м со старта в экспериментальной группе был также выше, чем у футболистов контрольной группы: соответственно – 2,34% и 1,55%. Проверка достоверности показала, что как в контрольной, так и в экспериментальной группах различия показателей в беге на 30 м в начале и конце эксперимента не имеется. В тренировочном процессе во время эксперимента по существу не применялись упражнения, в которых приходилось бы производить «рывки» на 30 м, что и не привело к положительным сдвигам скорости бега на этой дистанции.

Как показали исследования, результаты в прыжках в длину с места, в высоту и в тройном значительно увеличились к концу эксперимента у футболистов экспериментальной группы по сравнению с футболистами контрольной группы.

В прыжках в высоту увеличение было значительным и составило в экспериментальной группе – 21,75% (различие оказалось достоверным, P<0,001), в то же время в контрольной группе прирост был минимальным – 3,2% (различие недостоверно).

В прыжках в длину с места прирост результата к концу эксперимента у юных футболистов экспериментальной группы составил 5,26% (различие достоверно, P<0,005).

В тройном прыжке прирост у футболистов экспериментальной группы не был столь значительным, составив 2,77%, в то же время был значительно выше, чем этот же показатель у футболистов контрольной группы. Все это еще раз говорит о том, что предлагаемые в процессе педагогического эксперимента упражнения, направленные на совершенствование скоростных и скоростно-силовых качеств, оказались в значительной степени эффективными для их воспитания на определенном этапе подготовки юных футболистов.

Причем, сравнивая темпы прироста скорости бега, а также показатели скоростно-силовых качеств у юных футболистов в течение года, можно говорить о том, что они, как отмечалось ранее, не столь значительны по сравнению с приростом скоростно-силовых качеств у представителей других видов спорта. Однако, предлагаемые нами методы, средства и содержание тренировки, направленное на увеличение объема времени на совершенствование скоростно-силовых качеств, позволили в значительной степени повысить эффективность их воспитания у юных футболистов. Это является, на наш взгляд, немаловажным доказательством необходимости дальнейшего внедрения предложенных средств и методов тренировки в практику футбола.

Небезынтересно было проследить изменения скорости бега и показателей скоростно-силовых качеств у футболистов двух экспериментальных подгрупп Б-1 и Б-2, которые тренировались с разным объемом тренировочных упражнений, направленных на развитие скоростных и скоростно-силовых качеств.

В результате проведенного тестирования было выявлено (рисунок 4), что скорость бега на 15 м со старта у футболистов экспериментальной группы Б-1, в которой большее время занятий, чем в подгруппе Б-2, отводилось воспитанию скоростных качеств увеличилась значительно и составила 5,6%. В то же время в подгруппе Б-2, в которой такой же объем времени отводился воспитанию скоростно-силовых качеств и меньший, чем в подгруппе Б-1, объем времени – воспитанию скоростных качеств, прирост скорости на 15 м со старта составил всего 3,55%. У футболистов контрольной группы, как указывалось, прирост за этот период составлял только 1,3%. В связи с этим можно говорить о том, что тренировочный режим, в котором преобладают упражнения на воспитание скоростных качеств, позволяет в большей степени их воспитывать, чем общеприняты режим тренировки, в котором преобладает время, направлен-

ное на воспитание общей выносливости. В обеих подгруппах (Б-1 и Б-2) показатели были лучше как в одних, так и в других видах тестов.

Таблица 2. **Достоверность различия между показателями скоростных и скоростно-силовых качеств юных футболистов контрольной и экспериментальной групп в начале и конце педагогического эксперимента**

Тест	Группы, этапы эксперимента	Достоверность различия	Уровень значимости
15 м со старта	контрольная группа – начало-конец эксперимента	недостоверно	
	экспериментальная группа начало-конец эксперимента	достоверно	t=3,059 P<0,01
	контрольная и экспериментальная группы – начало эксперимента	недостоверно	t=3,059 P<0,01
	контрольная и экспериментальная группы – конец эксперимента	достоверно	
30 м со старта	контрольная группа – начало-конец эксперимента	недостоверно	-
	экспериментальная группа начало-конец эксперимента	недостоверно	
	контрольная и экспериментальная группы – начало эксперимента	достоверно	l=2,269 P<0,05
	контрольная и экспериментальная группы – конец эксперимента	достоверно	t-=3,04 P<0,01
прыжок в длину	контрольная группа – начало-конец эксперимента	недостоверно	
	экспериментальная группа начало-конец эксперимента	достоверно	t=2 613 P<0,05
	контрольная и экспериментальная группы – начало эксперимента		0
	контрольная и экспериментальная группы – конец эксперимента	достоверно	t=2,25 P<0,05
прыжок в высоту	контрольная группа – начало-конец эксперимента	недостоверно	
	экспериментальная группа начало-конец эксперимента	достоверно	**1**=4,072 P<0,001
	контрольная и экспериментальная группы – начало эксперимента	достоверно	l=0,774 P<0,05
	контрольная и экспериментальная группы – конец эксперимента	достоверно	t=2,83 P<0,01
тройной прыжок	контрольная группа – начало-конец эксперимента	недостоверно	
	экспериментальная группа начало-конец эксперимента	недостоверно	
	контрольная и экспериментальная группы – начало эксперимента	достоверно	t=0,483 P<0,01
	контрольная и экспериментальная группы – конец эксперимента	достоверно	l=2,09 P<0,05

Еще раз необходимо отметить, что прирост скорости бега на 30 м со старта у футболистов всех трех групп (т.е. контрольной А, экспериментальной Б-1 и экспериментальной Б-2) был незначителен и составлял соответственно 1,55; 1,8; 3,2%. Различие прироста у всех трех групп было недостоверным.

В связи с этим можно предположить, что применение упражнений с «рывками» на дистанции от 5 до 15 м, а также упражнений, направленных на совершенствование скоростно-силовых качеств, – не оказывает значительного влияния на воспитание скоростных качеств на дистанции 30 м со старта. По всей видимости, для футболистов 11-12 лет на этой дистанции проявляется уже не скорость, а скоростная выносливость.

Сравнение показателей прироста скоростно-силовых качеств у контрольной и двух экспериментальных подгрупп выявило, что наибольший прирост показателей в прыжках в длину, высоту, а также в тройном был у футболистов подгруппы Б-2, при тренировке которых значительный объем времени уделялся воспитанию именно этих качеств. Так, в прыжках в длину прирост в подгруппе Б-2 составил 5,2%, в подгруппе Б-1 – 4,8%, в контрольной группе – 1,05% (рисунок 5).

Наиболее высокий прирост скоростно-силовых качеств оказался в прыжках в высоту. В подгруппе Б-2 прирост за 2 месяца тренировки составил 28,5%, в подгруппе Б-1 – 12,3%, в контрольной группе прирост за этот период был незначительным – 3,2%. Это еще раз подчеркивает возможность воспитания скоростно-силовых качеств на определенном этапе учебно-тренировочной работы. Различие в конце эксперимента по отношению к его началу в подгруппе Б-1 и в подгруппе Б-2 было достоверным при высоком уровне значимости.

Показатель в тройных прыжках составил наибольший прирост в подгруппе Б-2 и был равен 3,1%, в подгруппе Б-1 прирост был несколько ниже – 2,1%.

Таким образом, на основании приведенного педагогического эксперимента можно сделать ряд выводов, говорящих о том, что целенаправленная работа на воспитание скоростных и скоростно-силовых качеств дает определенные положительные результаты. Изменение соотношения времени, отводимого на воспитание всех качеств, связанное с его уменьшением на воспитание общей выносливости у футболистов 11-12 лет, приводит к положительному эффекту. Это позволяет существенно повысить как скорость

бега, так и скоростно-силовые качества. В то же время необходимо отметить, что упражнения, в которых пробегаются скоростные отрезки не больше 10-15 м, не повышают скорость бега на дистанции 30 м, так как для юных футболистов 12 лет бег на этом отрезке уже будет являться не показателем скоростных качеств, а показателем скоростной выносливости.

1. Кириллов А.А. Совершенствование скоростных возможностей футболистов, В кн.: Футбол. Ежегодник, 1981 – С. 44-48.

2. Зациорский В.М. Физические качества спортсмена, из-во «Советский спорт» – 199 с.

3. Кузнецов А.А. Настольная книга детского тренера. – М.: из-во «Олимп», 2007 – 310 с.

Түйін

Бұл мақалада автор жас-өспірім футболшылардың жылдандағын артыру жолдарын ғысыми түрде зерттеп жаттығужұмысында қолайлы әдістер мен тәсіздері артыру жолдары көрсетінген.

Resume

This article is based on a study of young soccer players in the process of education and to improve the speed and gives guidelines for the effective use of forms and methods in training classes.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Р.К. Бекмагамбетова – *д.п.н, проф., КазНПУ им. Абая*

В условиях модернизации системы образования одной из приоритетных направлений в Казахстане стала проблема развития интеллектуального потенциала. Это связано с тем, что интеллектуальный потенциал личности и народа – залог расцвета государства. Человеческий фактор является одним из эффективных факторов экономического, социального и политического развития страны. Он стал главным инструментом формирования и развития инновационной экономики.

Именно поэтому проблема планомерного, поступательного и системного развития интеллектуального потенциала становится центром внимания, как руководства страны, так и системы образования.

Будущее страны во многом зависит от уровня развития интеллектуального потенциала каждого ребенка, при этом нужно учесть, что в каждом ребенке уже с рождения заложен внутренний потенциал.

Как отмечают философы, начиная с Аристотеля, возможен переход внутреннего потенциала в актуальное. Для того, чтобы понять механизм развития внутренних потенциалов личности, философия предлагает обратиться к проблеме актуализации потенциального, которая становится реальностью через переход возможного в действительное.

В этой связи особую значимость приобретает проблема актуализации и всемерного пополнения резервов интеллектуальной сферы личности в условиях обучения.

Данная проблема не нова. Она нашла свое отражение в различных аспектах в философии, педагогике и психологии, носит междисциплинарный характер.

Проблема внутренних резервов личности рассмотрена в трудах К.А. Абульханова-Славской, Г.Н. Андреевой, Л.С. Выготского, М.С. Кагана, Л.Н. Куликовой, С.Л. Рубинштейна, Е.С. Орловой и др.

Внутриличностный потенциал обучающихся, его составляющие раскрыты в трудах Д.Б. Богоявленской, А.В. Брушлинского, Л.С. Выготского, В.С. Долгунова, О.М. Дьяченко, Н.С. Лейтеса, А.В. Либина А.И. Савенкова и др.

В работах Е.А. Глуховской, Г.Н. Левашовой, Е.А. Мясоедовой затронута проблема видов потенциала образовательного пространства, грамотное использование которых позволяет влиять на продуктивность интеллектуального развития личности в процессе обучения.

В психолого-педагогической науке рассмотрены различные аспекты развития интеллектуального потенциала личности, но между тем проблема развития интеллектуального потенциала будущего педагога недостаточно изучена. На сегодняшний день данная проблема остается актуальной.

Учитель – центральная фигура учебного процесса. Именно он закладывает основы интеллектуального развития личности.

Польза современного образования сегодня измеряется не тем, сколько обучающийся может «взять», а тем, что и как из «взятого» он может использовать в жизни и уровень интеллектуального развития личности. Интеллектуальное развитие личности в руках учителя.

Сегодня непременно нужен педагог, способный пробудить у каждого воспитанника присущий ему интеллектуальный потенциал.

Современный педагогический ВУЗ призван развить интеллектуальный потенциал будущего педагога, способного в будущем осуществлять интеллектуальное развитие своих воспитанников.

Предпринятый нами анализ тенденций развития образовательного пространства в соответствии с потребностями современного казахстанского общества показал, что все большую актуальность приобретает идея развития интеллектуального потенциала будущего педагога, при этом в выборе средств ее реализации усиливается акцент на задаче повышения собственной активности будущих педагогов. Следует заметить, что произошло существенное обогащение функций образовательного процесса, помимо обучающей, воспитывающей и развивающей, четко обозначилась функция ориентирования обучающих на интеллектуальное развитие будущих педагогов.

Практическая реализация данной функции образовательного процесса выступает как формирование готовности студентов к развитию своего интеллектуального потенциала, а также учащихся в профессиональной деятельности.

Интеллектуальный потенциал личности – это достаточно сложное образование. Для его развития необходима целенаправленная работа в ВУЗе. Ее суть состоит в том, что педагогическая стратегия воздействия на личность студента с целью развития интеллектуального потенциала будущего педагога должна быть трансформирована в задачу формирования у студента готовности к осуществлению интеллектуального развития воспитанника.

Для реализации концептуального замысла нами определена необходимая педагогическая стратегия действия, которая включала в себя принципы, условия, механизмы. Ядро концепции составили основные понятия: интеллектуальный потенциал, развитие интеллектуального потенциала, готовность будущего педагога к развитию своего интеллектуального потенциала, принципы развития интеллектуального потенциала, критерии диагностики уровня интеллектуального развития личности, готовность будущего педагога к осуществлению интеллектуального развития воспитанника.

Результатом нашего исследования являются: модель образовательного процесса, обеспечивающего развитие интеллектуального потенциала будущего педагога (цель, принципы, содержание, технологии, педагогические условия, результат), характеристика компонентов готовности студентов к развитию своего интеллектуального потенциала, а также воспитанников, механизм становления готовности.

Компонентный состав структуры готовности студентов к развитию интеллектуального потенциала включили: мотивационный, содержательный, операционально-действенный, эмоционально-волевой и оценочно-рефлексивный компоненты. Между компонентами существует определенные взаимосвязи, обеспечивающие ее целостность.

Педагогическое сопровождение данного процесса направлено на создание психолого-педагогических условий для осуществления готовности к развитию интеллектуального потенциала студентов и готовности их к осуществлению интеллектуального развития воспитанников...

Педагогическое сопровождение включало специальные средства, ориентированные педагогический процесс в ВУЗе на развитие интеллектуального потенциала студентов, проведение диагностики уровня интеллектуального развития обучающихся, способность развития себя.

Другое направление состояло в разработке путей совершенствования содержания образования в целях эффективной подготовки будущих педагогов к осуществлению интеллектуального развития студента и воспитанника.

К эффективным приемам обогащения содержания обучения, способствующие решению поставленных задач формирования готовности к развитию своего интеллектуального потенциала и интеллектуального потенциала своих воспитанников – это обеспечение личностной значимости содержания, раскрытие ценностного смысла содержания обучения, создание условий для творческого освоения содержания, эмоциональная поддержка.

Третьи направлением выступает теоретический и практический поиск возможностей трансформации образовательной среды в развивающее образовательное пространство, в котором актуализируется потребность в развитии своего каждым студентом интеллектуального потенциала, а также готовности развития интеллектуального потенциала воспитанников. Результаты исследования показали, что образовательное пространство приобретает развивающую направленность при целенаправленной педагогической деятельности, ни в коем случае не возникает стихийно.

В ходе исследования отмечено, что профессиональная компетентность будущих педагогов в сфере интеллектуального развития детей включает решение следующих задач:

- формулирование понятия «профессиональная компетентность будущего педагога в сфере интеллектуального развития детей», понимаемого нами как совокупность компетенций:

- гносеологических (универсальных, общекультурных);

- ценностно-смысловых (социально-личностных);

- операциональных (профессиональных, специальных), позволяющих проектировать процесс интеллектуального развития детей и управлять им;
- разработка модели совершенствования профессиональной компетентности будущего педагога в вопросах интеллектуального развития детей.

Модель совершенствования профессиональной компетентности будущих педагогов в вопросах интеллектуального развития представляет собой целостную систему, которая включает в себя следующие компоненты:

- целевой;
- технологический;
- операциональный.

Определению задач, принципов и средств, направленных на выявление перспектив взаимодействия с детьми, на их интеллектуальное развитие, способствует обучение будущих педагогов в рамках элективного курса «Интеллектуальное развитие личности».

Содержание курса имеет научно-практическую направленность.

Цель курса: формирование профессиональной компетентности у будущих педагогов в вопросах интеллектуального развития личности, рассматриваемой в единстве гносеологических, ценностно-смысловых и операциональных компетенций, способствующих обеспечению профессиональной мобильности и конкурентоспособности на рынке труда в сфере интеллектуального развития личности.

Компетенции, формируемые при изучении курса

- Общекультурные. Способность в образовательной деятельности следовать основным целям и направлениям развития образования в соответствии с концептуальными документами в сфере образования; использовать навыки публичной речи, ведения дискуссии и полемики.
- Профессиональные в области педагогической деятельности. Способность организовывать профессиональную деятельность с использованием достижений психолого-педагогической науки и практики; готовность применять современные методы и технологии диагностирования для повышения качества образовательного процесса; способность осуществлять социально-педагогическое сопровождение детей.
- Профессиональные в области научно-исследовательской деятельности. Готовность использовать систематизированные теоретические и практические знания для решения исследовательских задач; способность разрабатывать технологии с учетом задач развития личности.

Задачи элективного курса

1. Способствовать осознания будущими педагогами природы интеллектуального развития личности, показателей сформированности интеллектуальных способностей и качеств, возрастных особенностей интеллектуального и личностного развития детей, а также содержания, путей и условий формирования интеллектуальной активности детей на основе современных подходов, теоретических и практических основ процесса интеллектуального развития.
2. Обеспечить формирования практической готовности будущих педагогов к решению профессиональных педагогических задач в вопросах интеллектуального развития личности в процессе разработки образовательных проектов, ориентированных на формирование интеллектуальной активности, интеллектуальных способностей и качеств детей.
3. Формировать профессиональную компетентность будущего педагога в сфере интеллектуального развития личности как единства гносеологических (универсальных, общекультурных), ценностно-смысловых (социально-личностных) и операциональных (профессиональных, специальных) компетенций.

Таблица 1

Ожидаемые результаты обучения и критерии их оценки					
№ п/п	**Результат**	**Критерии результативности**			
		1-ый – представления	**2-й – репродуктивный (воспроизведение)**	**3-й – конструктивный (умения и навыки)**	**4-й – креативный**
1	Понимание ключевых вопросов интеллектуального развития личности, формирования интеллектуальной активности,	Осведомленность о теоретических основах и различных концепциях интеллекта, интеллектуального развития, способностей и качеств детей	Осознание теоретических основ и различных концепций интеллекта, интеллектуального развития, развития интеллектуальной активности, спо-	Умение определять наиболее оптимальные и эффективные способы и приемы формирования интеллектуальной активности детей разных возрастных групп	Способность осуществлять творческую поисково-исследовательскую деятельность в вопросах разработки наиболее оптимальных и эффективных способов и

	интеллектуальных способностей и качеств детей		собностей и качеств детей различного возраста. Осознание задач, способов, средств и содержания интеллектуального развития детей разной возрастной группы		приемов формирования интеллектуальной активности детей
2	Готовность применять педагогическую технологию проектирования интеллектуального развития детей, а также разрабатывать модель психолого-педагогического сопровождения интеллектуального развития личности с учетом возрастных психологических закономерностей развития детей и их индивидуально-когнитивных особенностей	Осведомленность о педагогической технологии проектирования интеллектуального развития личности, модели психолого-педагогического сопровождения интеллектуального развития личности	Осознание педагогической технологии проектирования интеллектуального развития детей разной возрастной группы. Умение проектировать модель психолого-педагогического сопровождения интеллектуального развития детей по предложенному алгоритму и образцу	Умение рефлексировать и применять педагогическую технологию проектирования интеллектуального развития личности, преобразовывать и презентовывать спроектированную модель психолого-педагогического сопровождения интеллектуального развития детей разных возрастных групп	Способность осуществлять творческую поисково-исследовательскую деятельность в вопросах применения педагогической технологии проектирования ителлектуального развития личности и реализации модели психолого-педагогического сопровождения интеллектуального развития личности будущими педагогами с учетом принципа интеграции различных видов деятельности детей
3	Создание и презентация образовательных проектов, которые основаны на интеграции видов деятельности детей, ориентированных на их интеллектуальное развитие	Осведомленность механизмов разработки образовательных проектов интеллектуально-познавательной деятельности детей, ориентированных на их интеллектуальное развитие	Осознание механизмов в разработке образовательных проектов интеллектуально-познавательной деятельности детей на предложенному алгоритму и образцу	Умение рефлексировать, преобразовывать и презентовать образовательные проекты интеллектуально-познавательной деятельности детей, разработанные с учетом принципа интеграции видов деятельности детей	Способность осуществлять творческую поисково-исследовательскую деятельность в вопросах реализации спроектированных образовательных проектов, основанных на принципе интеграции видов деятельности детей и ориентированных на их интеллектуальное развитие
4	Определение уровня профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере интеллектуального развития детей на основе критериально оценочного инструментария	Осведомленность о сути, структуре и содержании модели совершенствования профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере интеллектуального развития детей	Определение и осознание собственного уровня профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере интеллектуального развития личности на основе критериально-оценочного инстрементария	Умение анализировать теоретический и практический материал по совершенствованию профессиональной компетентности, обогащать свой теоретико-методологический опыт. На основе рефлексии собственного уровня профессиональной компетентно-	Способность осуществлять творческую поисково-исследовательскую деятельность с целью реализации модели совершенствования профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере интеллектуального развития личности

				сти в сфере интеллектуального развития детей разных возрастных групп разработать программу самокоррекции и саморазвития в вопросах интеллектуального развития личности	

Таблица 2

Примерный тематический план элективного курса					
№ п/п	**Тема**	**Всего часов**	**В том числе**		
			Лекции	**Практические занятия, семинары**	**Форма контроля**
1	Теоретические основы проблемы интеллекта, интеллектуального развития детей	4	3	1	Тест
2	Психолого-педагогические аспекты развития интеллектуальных способностей и качеств детей	3	1	2	Выполнение заданий в рабочей тетради
3	Содержание интеллектуального развития личности в условиях образовательных организаций и семьи	3	1	2	Рефлексия планов образовательной деятельности педагогов
4	Педагогическая технология проектирования модели интеллектуального развития детей разных возрастных групп. Диагностика интеллектуального развития детей разных возрастных групп	2	-	2	Выполнение заданий в рабочей тетради
5	Психолого-педагогическое сопровождение формирования интеллектуальных способностей и качеств детей разных возрастных групп. Условия, пути и методы эффективного интеллектуального развития личности	4	1	3	Проектная работа
6	Модель формирования профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере интеллектуального развития детей разных возрастных групп	5	1	4	Самодиагностика
7	Входной, выходной контроль	3	-	3	Презентация проектной работы
	Итого	**24**	**7**	**17**	

Содержание курса

Курс лекций по данному элективному курсу базируется на фундаментальных исследованиях педагогики и психологии проблем интеллекта и интеллектуального развития, способствует осознанию закономерностей интеллектуально-познавательного развития, показателей сформированности интеллекта, интеллектуальных способностей и качеств детей разной возрастной группы.

В процессе изучения курса

- уточняются понятия «интеллект», «интеллектуальное развитие», «интеллектуальные способности», «развитие интеллектуальных способностей», «интеллектуальные качества», «профессиональная компетентность будущего педагога в сфере интеллектуального развития детей разных возрастных групп»;

- осуществляется анализ задач и содержания интеллектуального развития детей в различных программах и технологиях образования,

- обосновывается суть концепции профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере интеллектуального развития личности,
- раскрывается содержательный аспект функционально-интегративной модели формирования профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере интеллектуального развития личности,
- определяются пути обогащения интеллектуального развития детей в непосредственно образовательной деятельности, самостоятельной интеллектуальной творческой и игровой деятельности.

Практические занятия направлены на формирование готовности будущих педагогов к решению профессиональных педагогических задач в вопросах интеллектуального развития детей разных возрастных групп в процессе разработки образовательных проектов, ориентированных на формирование интеллектуальной активности, интеллектуальных способностей и качеств детей.

Будущим педагогам предлагается проанализировать основные нормативно-правовые документы в сфере образования, в которых определяются задачи интеллектуального развития личности.

Предполагается использование различных форм занятий, таких, как проблемные лекции; практические, семинарские занятия, диспуты, составление логико-смысловых моделей и кластеров, деловые игры, мастер-классы, метод кейсов; решение проблемных ситуаций и педагогических задач; коллективное размышление; мозговой штурм.

Самостоятельная работа студентов предполагает выполнение проблемных заданий в рабочей тетради, их анализ и обсуждение результатов, создание авторских проектов организации образовательной деятельности детей, ориентированной на формирование их интеллектуальных способностей и качеств. Данные задачи предназначены для выработки теоретико-методологических и практических компетенций педагога в сфере интеллектуального развития личности.

Студенты определяют и осуществляют рефлексию собственного уровня профессиональной компетентности в сфере интеллектуального развития детей на основе разработанного нами критериально-оценочного инструментария, представленного в рабочей тетради данного курса.

Успешность усвоения учебного материала, система контроля и оценки деятельности студентов определяется личностной саморефлексией. В качестве промежуточного контроля предусмотрено выполнение практических заданий в рабочей тетради, в качестве итогового контроля по данному разделу предполагается презентация и защита разработанных проектов интеллектуального развития личности.

Примерные вопросы для контроля

1. Раскройте понятия «интеллект» и «интеллектуальное развитие личности»?
2. Назовите ученых, занимающихся в области интеллектуального развития?
3. Считаете ли вы, что вопросами интеллектуального развития детей необходимо заниматься? Если да, то кто должен осуществлять это развитие? Почему? Если нет, то почему?
4. Осуществляете ли вы во время педагогической практики процесс интеллектуального развития детей? Если да, то какова его цель и способы?
5. На какие закономерности интеллектуального развития вы будете ориентироваться при проектировании своей педагогической деятельности?
6. На какие критерии сформированности интеллектуального развития детей вы ориентируетесь при проектировании своей педагогической деятельности?
7. Как вы думаете, в каких видах деятельности детей возможен процесс развития интеллектуальных способностей?
8. Какими условиями для интеллектуального развития детей располагают современные образовательные организации?
9. Какие, на ваш взгляд, психолого-педагогические условия эффективней содействовали бы развитию интеллектуальных способностей детей разных возрастных групп?
10. Использование каких современных программ и технологий учения способствует, на ваш взгляд, интеллектуальному развитию и развитию интеллектуальных качеств детей разных возрастных групп?
11. Согласны ли вы с тем, что для развития интеллектуальных качеств и способностей детей различных возрастов нет необходимости организовывать специальные развивающие и формирующие мероприятия и этот процесс возможен в повседневной жизни? Если да, то каким образом? Если нет, то почему?
12. Читался ли курс лекции и проводились ли практические занятия по проблемам интеллектуального развития детей в ВУЗе, в котором вы обучаетесь?
13. Удовлетворены ли вы уровнем своей компетентности в вопросах интеллектуального развития детей разных возрастных групп?
14. Какие критерии, на ваш взгляд, определяют уровень компетентности педагогов в вопросах интеллектуального развития детей?

15. Ощущаете ли вы потребность в повышении профессиональной компетентности в вопросах интеллектуального развития детей разных возрастных групп?

Примерные темы проектных работ

1. Проектирование образовательной деятельности, ориентированной на формирование у детей интеллектуальной активности и интеллектуальных качеств.
2. Проектирование деятельности детей в режимных моментах, ориентированной на формирование интеллектуальной активности и интеллектуальных качеств.
3. Проектирование самостоятельной игровой деятельности детей дошкольного возраста, ориентированной на формирование интеллектуальной активности и интеллектуальных качеств.
4. Интеграция деятельности педагогов в сфере интеллектуального развития детей.
5. Интеграция различных видов деятельности детей в сфере формирования интеллектуально-познавательной активности детей.
6. Интеллектуальное развитие дошкольников в процессе сюжетно-ролевой игры.
7. Интеллектуальное развитие старшеклассников в процессе опытно-экспериментальной деятельности.
8. Наглядное моделирование как средство интеллектуально-познавательного развития.
9. Моделирование художественного слова в интеллектуально-математическом развитии детей.
10. Развитие интеллекта детей в процессе обучения.
11. Формирование интеллектуальной активности в процессе игровой деятельности.
12. Предметно-развивающая среда как фактор интеллектуального развития детей.
13. Роль создания ситуации успеха в интеллектуальном развитии детей.
14. Продуктивные виды деятельности и интеллектуальное развитие детей.

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991 – 299 с.

2. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 1996 – 376 с.

3. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собрание соч. в 6 т. Т. 2. – М.: Педагогика, 1982 – С. 5-361.

4. Каган М.С. Философская теория ценности. – СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1997 – 205 с.

5. Куликова Л.Н. Проблемы саморазвития личности. – Хабаровск: Изд-во ХГПУ, 1997 – 315 с.

6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999 – 720 с.

7. Орлова Е.С. Формирование познавательного интереса и активности у детей младшего школьного возраста: Автореф. дис...канд. пед. наук. – Челябинск, 1999 – 22 с.

8. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов-на-Дону: Изд-во Рост, ун-та, 1983.

9. Бруслинский.

10. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры / Под ред. Ярошевского М.Г. – М.: Ин-т практической психологии; – Воронеж: МПО «МО-ДЭК», 1996 – 512 с.

11. Долгунов В.С. Педагогические основы повышения личностного потенциала школьника: Автореф. дис. . канд. пед. наук. – Якутск, 2000 – 18 с.

12. Дьяченко О.М. Проблема развития способностей: до и после Л.С. Выготского // Вопр. психологии, 1996. - №5. – С. 98-106.

13. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность школьников. – М.: Академия, 2000 – 320 с.

14. Либин А.В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций – М.: Смысл, 1999 – 532 с.

15. Савенков А.И. Основные подходы к разработке концепции одаренности // Педагогика, 1998 - №3 – С. 24-29.

16. Глуховская Е.А. Развитие творческого потенциала старшего школьника в учебной деятельности: Автореф. дис. .канд. пед. наук. – Оренбург, 1997 – 20 с.

17. Левашова Г.Н. Развитие аксиологического потенциала студентов педагогического колледжа: Автореф. дис.. канд. пед. наук. – Оренбург, 2000 – 21 с.

18. Мясоедова Е.А. Подготовка студентов педвуза к исследованию педагогического потенциала среды: Автореф. дис. . канд. пед. наук. – Астрахань, 1997 – 21 с.

Түйін

Мақалада автор болашақ мұғалімдерді даярлауда өзіндік ой-сананың дамуын қалыптастастыру қажеттігі туралы мәселеге көңіл болген.

Summary

In this article, the author examines the current problems of the intellectual development of future teachers.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ НАУЧНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМЫ СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ

Л.Р. Кудашова – *д.б.н., проф., КазНПУ им. Абая,*
Р.А. Дюсупова – *к.п.н., КазАСТ,*
Е.С. Кудашов – *к.п.н., КБТУ*

Ключевые слова: система тренировки, функциональная подготовленность, управление физической подготовкой.

Актуальность проблемы исследования. Физические тренировочные нагрузки в современном спорте достигли предельных объемов, поэтому дальнейший рост спортивных результатов должен быть связан с пересмотром существующей системы тренировки и поиском наиболее значимых факторов, определяющих и лимитирующих спортивный результат.

Анализ результатов в спорте показывает, что выступления спортсменов не всегда характеризуются высокими спортивными результатами, что обусловлено сложностью управления подготовленностью спортсменов.

Целью настоящей работы было дать научно-методическое обоснование роли проблеме функциональной подготовленности спортсменов в тренировочном процессе.

Методы исследования: анализ научной литературы, педагогические наблюдения, методы исследования физической работоспособности.

Согласно теоретическим основам спорта в тренировочном процессе используют следующие виды подготовки: физическую, тактическую, техническую, психологическую и интегральную [Л.П. Матвеев, 2002, В.Н. Платонов, 2001].

Управление физической подготовленностью спортсменов требует знаний уровня функциональных резервов систем организма. Достижение оптимального уровня функциональной подготовленности связано со знаниями об оптимальности использования средств физической культуры и спорта, об особенностях адаптации к физическим нагрузкам и их физиологической стоимости для организма.

Существенным недостатком современного тренировочного процесса является отсутствием использования в его системе планирования таких сторон как функциональная подготовка и функциональная подготовленность.

Функциональная подготовка в нашем понимании рассматривается как планомерный многофакторный процесс управления индивидуальными биологическими резервами организма с использованием разных средств, методов физической подготовки и условий внешней среды.

Функциональная подготовленность – это результат целенаправленной подготовки, проявляющийся в уровне сформированности биологических резервов организма. Развиваемый уровень резервов в процессе общей и специальной физической подготовки должен обеспечить развитие эффективных механизмов адаптации к специальной спортивной деятельности.

Данное понятие «функциональная подготовленность» уже давно употребляется в спортивной литературе, однако, эта сторона подготовленности не нашла своего должного места в теории и методике спорта и в практике системы спортивной тренировки [3].

Отсутствие такой разновидности как «функциональная подготовленность» в структуре спортивной подготовки, в разделах дисциплины «Теория спорта» по специальности «физическая культура и спорт» приводит к минимуму понимания её значение для тренеров и соответственно, отсутствует систематический контроль за состоянием подготовленности систем организма спортсмена, что снижает эффективность физической подготовки.

Учитывая актуальность данной проблемы для практики физической культуры и спорта, мы считаем необходимым, внести корректировку в концепцию структуры спортивной тренировки, суть ее в следующем.

В нашей модификации основными сторонами спортивной тренировки являются следующие виды подготовленности: функциональная (т.е базовая, её биологическая составляющая), физическая, техническая, тактическая, психологическая и интегральная.

Нами установлено на спортсменах высокой квалификации, что функциональная подготовленность подвержена изменениям в процессе спортивной подготовки. Она может быть низкой, средней, высокой в исходном состоянии до начала тренировки и меняется на протяжении всей физической активности и многолетней тренировки спортсмена. Функциональная подготовленность требует своего развития и форми-

рования на всех этапах подготовки и, чтобы её поддерживать на требуемом уровне, необходим систематический контроль и биологическая грамотность тренера. Следует учесть, что подготовительный период должен начинаться параллельно с контроля функциональной подготовленности, спортсмена, наряду с контролем исходного уровня физической подготовки, Этот процесс должен осуществляться не только перед соревнованиями в диспансере, как это практикуется в современном спорте, а систематически, после каждого микро-, мезо- и макроциклов, чтобы иметь представление о том как развиваются резервы организма и соответствует ли эти изменения модельным характеристикам данного этапа подготовки.

Основными направлениями функциональной подготовки, обеспечивающими вывод спортивной работоспособности на оптимальный уровень в видах спорта, должны стать:

- совершенствование индивидуальных физиологических резервов систем организма, с учетом вида спорта (по показателям биоэнергетических процессов мощности, емкости, мобилизации, реализации и восстанавливаемости), с целью обеспечения функционирования на необходимом уровне, таких систем как: сердечно-сосудистая, дыхательная, кровь (её состав), эндокринная, нервно-мышечная, двигательная и сенсорные системы;
- формирование биоэнергетического потенциала организма, по его преимущественной направленности, с учетом резервов аэробной анаэробной биоэнергетики.

Целью функциональной подготовленности в физической культуре, как массовом для сохранения здоровья, так и спорте высших достижений, является расширение границ функциональной адаптации, позволяющей без ущерба для здоровья переносить повышенные объемы тренировочных нагрузок, достигая при этом высоких спортивных результатов.

Функциональная подготовленность должна иметь как общую, так и специальную направленность для разных уровней систем организма на различных этапах занятий физической культурой и спортом. Задачами общей функциональной подготовленности является повышение адаптационных аэробных возможностей кислород – транспортных систем и эффективной утилизации кислорода на уровне тканей, что позволит выполнять тренировочные нагрузки без перенапряжения сердечной деятельности и анаэробные, направленные на способность работы при недостаточном снабжении организма кислородом.

В случае недостаточного уровня развития резервов сердечной деятельности усложняется процесс адаптации к специальным нагрузкам. Как показали наши исследования на волейболистах, теннисистах, футболистах, баскетболистах высокой квалификации, одной из лимитирующих составляющих работоспособности спортсмена является сердечно-сосудистая система. Постоянное недовосстановление показателей сердечной деятельности (по данным ЭКГ) после выполнения больших объемов нагрузок, не соответствующих индивидуальным резервам организма сопровождается перенапряжением механизмов регуляции сердечной деятельности и отсутствием роста его резервов, что ограничивает спортивную работоспособность.

Проведенные нами наблюдения за волейболистами показали, что зависимости достаточно высоки между изучаемыми показателями механизмов регуляции сердечным ритмом, физической работоспособностью при различных пульсовых режимах 130, 150, 170 ударов в минуту, максимальным потреблением кислорода, алактатными и гликолитическими резервами волейболистов в подготовительном периоде.

Установлено, что:

- аэробные резервы имеют тесную зависимость от показателей регуляции сердечного ритма, индекса напряжения, физической работоспособности при пульсе 130 и 170 ударов в минуту;
- физическая работоспособность при пульсе 170 ударов в минуту определяется уровнем МПК и индексом напряжения сердечной деятельности;
- гликолитические резервы имеют тесную связь с уровнем частоты сердечных сокращений, симпатической регуляцией и работоспособностью организма при пульсе 150 ударов в минуту.
- физическая работоспособность при пульсе 150 ударов в минуту существенно определяются уровнем МПК, гликолитическими возможностями, индексом напряжения сердечной деятельности;
- физическая работоспособность при пульсе 130 ударов в минуту связана с уровнем гликолитических резервов организма, индексом напряжения сердечной деятельности.

При планировании объемов тренировочных нагрузок в подготовительном периоде на этапе ОФП необходимо повысить резервы сердечно-сосудистой и дыхательной систем. И в первую очередь сердечно-сосудистой системы следует иметь в виду, что резервы ее весьма ограничены, по сравнению с дыхательной системой.

Из биоэнергетических систем, в первую очередь, следует повышать аэробные резервы, обеспечивающие уровень общей выносливости. Использование беговых нагрузок различной длительности, начиная с режимов порога анаэробного обмена, обеспечивает повышение мощности аэробных резервов.

Переход в тренировочном процессе к развитию физических качеств скоростно-силовой направленности и технико-тактической работе должен сочетаться с достаточным объемом нагрузок аэробной направленности, что позволит организму без срывов механизмов адаптации справляться с повышенными объемами тренировочных нагрузок.

Заключение. Анализ литературных данных и проведенные нами многолетние исследования позволяют предложить пересмотреть сложившиеся подходы в теории спорта по отношению к биологической составляющей тренировочного процесса в подготовке спортсменов.

Считаем целесообразным, включить в структуру подготовки спортсменов категорию «функциональную подготовленность» как базовую управляемую тренером биологическую часть в системе спортивной тренировки и являющуюся одним из факторов, лимитирующих спортивные достижения в видах спорта.

Такой подход позволит обратить внимание тренеров на обязательную необходимость планирования средств ФК для управления функциональной подготовленностью спортсменов на протяжении всех периодов подготовки.

1. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – М.: ФиС, 2002 – 177 с.

2. Платонов В.Н. Теория спорта. – М.: ФиС, 1987 – С. 15.

3. Верхошанский Ю.В. Теория и методология спортивной подготовки: блоковая система тренировки спортсменов высокого класса // ТиМФК, 2005, - №4 – С. 2-14.

Түйін

Біздің зерттемелеріміз жаттығу үрдісі турасында спорт теориясына деген бұрында қалыптасқан көзқарасын қайта қарастыруға ұсыныс жасауға және спортқа деген қабілеттілікті шектейтін фактордың және спорттық жаттығу жүйесінде негізді биологиялық негіз болатын спортшылардың функционалдық дайындығына жүйелі түрде бақылауды спортшылар дайындау құрылымына енгізуге мүмкіндік береді.

Resume

Our studies allow us to offer to revise the previously established approaches in the theory of sports in relation to the training process, and that the structure of training of sportsmen for the systematic control of functional preparedness of sportsmen, as a basic biological basis for the system of sports training and is a limiting factor for sport performance.

THEORETICAL MODEL OF PROFESSIONALLY-PERSONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHER

T.N. Zhundybayeva – *Senior lecturer of pedagogy of preschool and primary education division Abay KazNPU,*
A.N. Nurekenova – *Postgraduate student in Pedagogy and Psychology, Jetysu State University named I.Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan*

In modern philosophic and psychological-pedagogic literature of theoretically-methodological level is distinctly declared a problem of human, as a subject of his own activities and behavior, and that sets the task of maximal expose in a person his/her individually original creative potential, exposing and development of subjective and personal features and peculiarities before the whole educational system.

Such approach maximally actualizes the problem of qualitative changing of professionally-pedagogical teacher training system. Success of pupils' personal growth, formation of their value system, culture sense, intellectual development, choice of fate in most cases depends on wholeness of a person, on his personal and creative potential exposing in co-activity with students. Qualitative changing can take place if accents in content of education and future teacher training process is removed from passing knowledge, skills and habits to creating pedagogical conditions that provide effective self-development of a person.

U.K. Babansky's, N.V. Kuzmina's, V.A. Slastenin's, A.E. Kondratenkov's pedagogical researches are devoted to theoretical cultivation of pedagogical staff training problem, forming of pedagogical skill and professionally important features.

Theoretically-methodological cultivation of Kazakhstani scientist teachers such as A.E. Abdimanapov, A.E. Abilkasimova, S.K. Kaliev, B.K. Momynbaev, K.C. Uspanov, N.D. Khmel have a special meaning.

Before discussing professionally-pedagogical model content we should express number of principal notions concerning the problem of model and modelize. System of objects or signs that reproduce some important features of an original object is a model in its scientific meaning. Model is an artificially created for research phenomenon (thing, process, situation) analogous to another phenomenon direct research of which is difficult or impossible.

In O.A. Abdullina's, E.P. Belozertsev's, V.A. Slastenin's researches there are three main components of personality model of a future teacher. They are professional knowledge, skills and habits.

V.A. Slastenin includes professiogramma of a modern teacher in teacher's personality model. There are following types of readiness in professiogramma: psychological, scientific-theoretical, practical and physicalones [1]. K.A. Abulkhanova-Slavskaia A.M. Markova, E.F. Zeer's confirmation is important for our research, which is about that in modern conditions we should take into account not only professional knowledge and skills of a future teacher, but his personality position as well.

Taking into consideration theoretical thesis set above we tried to construct future teacher's professionally-personal development model. Initial preconditions for its create are labour market's need in pedagogical staff capable to compete, orientation of educational process on personal development of a future teacher, exposing its potential, self-education need of a future teacher.

The model is created on the base of personally-active, personally oriented, appreciative, system approach supporting the conception of a humanization and humanitarisation of a pedagogical process.

Appreciative approach is oriented on clarifying and developing the idea of a future teacher about high meanings of a future professionally-pedagogical activity and appreciating it. Pedagogical values are peculiarities that allow a teacher to satisfy his material and moral requirements, they serve as a point of his social and professional activeness as well as personal and professional self-development directed to reach socially important humane aims. Pedagogical values have following group of values: 1) human, 2) professional 3) personal.

This makes us examine the appreciative approach as cognition of students' professionally-personal development in position of its value. To our point of view, this very process of future teacher orientation on professionally important values assists the development of individuality, appreciative attitude towards pedagogical profession, exposing creative capability of a person. At the same time appreciative orientations and meanings are the criteria of professional maturity of students' personality.

System approach has an aim to clarify mechanism of function and development of an object in its internal and external connects. It supposes comprehensive, complex examine of a researching object as an aggregate of different elements, an appointment of integrative system making connections and relations, registration of internal and external factors and conditions.

In our research work system approach is used in correlation with personal oriented and activity approach. According to A.N. Leontiev, A.V. Petrovsky, S.L. Rubinshtein, it supposes treatment of a person inner world and maximal development of his individual peculiarities by involving them to different types of activities, provides direction to student's personality as a subject of professionally-oriented activity. We issue from the essence of professional development as a subject of an activity, from that person develops in an activity and firm activeness in its different types one can consider it display of activeness as characterological feature of a personality that correlates with all elements of its structure.

In this way activity approach is considered as professional development in student's activity. In course of professional development students realize the activity which consists of following structural components: aims, motives, to project future job, means of reaching the aim, activity, result, evaluation [2].

To our point of view, including the future teacher into different types of activities on the base of reflexion that assists conscious professional formation at the stage of mastering the profession acquires special meaning. The whole personality with its needs, aspirations, motivation sphere is directed to realize this activity.

Basing on A.G. Asmolov's, E.A. Klimov's, A.K. Markova's researchers we consider personal oriented approach to a process of professionally – personal development of a future teacher as a providing of condition to form students' positive, emotional relation to themselves as a subject of an activity [3].

This approach supposes development of creative features of a person, exposing its ability to permanent self-improvement, self-development, to recognize the human being as the highest value, who actively influences his own live, who is a source of his self-defining, self-realization. Personal oriented approach means that in case of having some pedagogical conditions and psychological support a person can independently and consciously realize his professional choice with its individually-psychological peculiarities.

Sh.A. Amonoshvily, O.C. Gazman, L.N. Maksimova and others put forward humanistic education direction which supposes that a person plays an active role in his education and upbringing. Humanize education is based on activization of autonomic, self-managing mechanisms such as self-cognition, self-evaluation, self-development, self-defining, self-realization [4].

On the base of above set approaches the structure of professionally-personal development model was indentified. It includes the components such as aim, content, result that operate high schools realizing preparation of specialists. Correlation of these structural components of professionally-personal development provided its function and integrity.

Realization of presented professionally-personal development model in case of high school has realized the

following functions: motive causing (provides motivational side of professionally-personal development of students in case of high school), communicative (reflects the questions of subject correlation of educational process), projecting (provides prediction of qualitative characteristics of professionally-personal development of students), researching (provides a work on researching contradictions, regularities, and content of high school students' professionally-personal development), transforming (reflects the activity improving the process of student' effective professionally-personal development.

Main principles laid in our model correspond to principals of personal-oriented approach:

- principle of self-actualization. Every student has a need in actualization his intellectual, communicative, art and physical abilities. It is important to motivate and support aspiration to clarifying and developing their natural and socially acquired possibilities;
- principle of individuality. To create a condition to form individuality of a student and teacher personality assisting their further development;
- principle of subjectivity. Individuality is a characteristic of a person who really has subjective features and authority and uses them effectively to create activity, communication and relations;
- principle of choice. It is pedagogically expedient that pupil have a subjective authority to choose an aim, content, form and ways of organization educational process;
- principle of creativity and success. Individual and collective creative activity allows to identify and develop individual peculiarities of students and training groups. Achieving success in this or that type of activity assists forming positive «I» conception of a student's personality.

Student future teacher's professionally-personal development model introduces the system that is showed in the scheme 1.

Scheme1. Future teacher's professionally-personal development model

Aim: to provide integral realization of future teacher's personal development and professional forming		
Stages	**Complex of pedagogical conditions**	**Forms and methods**
I. Development of motivate processes, cognition of personal peculiarities, help in real evaluation of their possibilities. 1-year	**Psychologically-pedagogical:** - psychologically-pedagogical accompaniment (psychological help, correction, consulting, enlightment, legal, informative, valeological) - orientiation on subject-subject relation of educational process participants	- communication, sensitivity trainings, - individual consults, conversations, - to analyze problematic situation, - to take part in creative club work - health day, health festivals
II. Development of value-motivate, intellectual, emotional strong-willed sphere. Forming professionally important features of future teacher's personality. 2-3 years	**Organizationally-methodological:** - Materially-informative provide (single informative net, to create database of `Student`, renew the university site of a high school, creation and approbation of tests/ web-systems, - active forms and methods of teaching	- success school, - to create portpholio - training of personal development - program of personal development
III. To increase the self-development and self-realization level. 4-5 years	**Didactical:** - optimal harmony of innovative forms and teaching methods, - projecting creating and partly checking of chosen activity model - business games	- discussions - reports - to analyze pedagogical practice - scientific student company work - to realize own development program
Result: effective development of future teacher's personal features, professionally important features, forming pedagogical competence.		

Thus, on the base of scientific literature, modern requirements to future teachers analysis, leaning on above set approaches as methodological base of the research work, we have constructed student's professionally-personal development model. We comprehend the model as a system that provides finding and enrichment of personal experiment of a future teacher in spheres of pedagogical and psychological interaction, self-cognition, self-regulation, self-realization.

Such model must provide acquire of personal experience for future teachers in spheres of pedagogical and professional interaction, integrity of professional and student' personal development on the base of interaction its structural components, to clarify the aims and reflexive processes that indentify personally oriented character of professional training of a future teacher.

1. *Slastenin V.A. Pedagogika professionalnogo obrazovaniya [Pedagogy of vocational education] / Slastenin V.A. – M.: Akademiya [Moscow: Publishing house «Academy»], 2004 – 368 p.*

2. *Bruner J.S. The relevance of education. – NY.: Norton, 1971 – 320 p.*

3. *Markova A.K. Psihologiya professionalizma [Psychology of professionalism] / Markova A.K. – M.: Prosveshenie [Moscow: Publishing house «Education»], 1997. – 208 p.*

4. *Amonoshvily Sh.A. Razmyshlenie o gumannoi pedagogike [Thinking of humane pedagogics] / Amonoshvily Sh.A. – M.: Izdatelsski dom Shalvy Amonoshvily [Moscow: Publishing house of Shalva Amonoshvily], 1996 – 496 p.*

Түйін

Мақалада болашақ педагогтардың кәсіби-тұлғалық қалыптасуының теориялық моделі қарастырылады.

Резюме

В статье рассматриваются теоретическая модель личностно-профессионального становления будущих педагогов.

АРНАЙЫ МЕКТЕПТЕ МӘТІНДІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

К.Б. Бектаева – *п.ғ.к., проф., Абай атындағы ҚазҰПУ*

Арнайы мектептің оқулықтарындағы түрлі тақырыптық мәтіндерді дұрыс түсініп, қабылдату үшін әр түрлі бағытты жұмыстар жүргізіледі. Мәтінді оқыту барысында алдымен дайындық жұмыстар өткізіледі: алдын-ала жүргізілген әңгімеде мұғалім оқылатын мәтінде кездесетін жаңа сөздер мен қиын ұғымдарды түсіндіруді ұмытпаған жөн. Әңгіменің ішіндегі түсінбеген сөздердің мән-мағынасын біліп амайынша, оны оқығанда мазмұнын ұғу зияты зақымдалған балаларға қиынға соғады.

Жаңа материалды түсініп қабылдау үшін сабақ үстінде мынадай жұмыстар жүргізіледі:

Кіріспе.

Мұғалімнің мәтінді тұтас баяндауы және оқып беруі.

Сөздік жұмысы.

Сұрақтар арқылы не түсінгенін, қалай түсінгенін байқау.

Бөлімдер бойынша оқушыларға дауыстап оқыту.

Іштей оқыту

Қажетті жағдайда оқудың басқа түрлерін іске асыру. Мысалы: рөлге бөліп оқу, теріп оқу, бөлімге бөліп оқу.

Түсінгендері бойынша бөлімге ат қою, мазмұнына сай сурет салу, мақал-мәтел айту.

Осындай жұмыс түрлері бойына өз жүйесін тауып жүргенде ғана зияты зақымдалған бала мәтінді толық түсініп, өз бойына рухани азық алады.

Мәтін-бірнеше сөйлемдерден құралған белгілі ойды,оқиғаны білдіреді. Мәтінге әңгіме, өлең, ертегі сияқты жанрлар жатады. Мәтінді оқушыларға мынадай түрлерімен береді:әңгімелесу пайымдау, сипаттау.

Әңгімелесу арқылы мәтінді бергенде тек мұғалімнің өзі емес оқушылар да қатысып, топқа талқыланады. Ал, сипаттау арқылы мысалы бір нәрсенінің бейнесін немесе табиғат көріністерін сипаттайды. Мысалы: күзде жапырақтар сарғайып, айнала сары алтынға малынады.

Пайымдау дегеніміз-бір сөзбен алғанда, болжау дегенді білдіреді. Мәтін арқылы оқушылардың тіл байлығы жетеліп, ой-өрісі дамиды. Мәтін неше сөйлемнен құралса да, белгілі бір түйіні болады. Соны ажырата білу керек. Мәтін түрлерін ажырата білуге дағдыландыру, мәтінді әңгімелегенде сөйлемдердің мағыналық байланысына қарай ретімен әңгімелеу дағдыларын қалыптастыру.

Оқушылардың сөйлеу, әңгімелесу дағдысын жетілдіре отырып, мәнерлеп сөйлеуге баулу. Мысалы: Ақбөкен қойға ұқсайды. Бірақ оның басы үлкен, тұмсығы жалпақтау. Артқы аяқтары қысқалау, көздері мөп-мөлдір.

а) мәтінге ат қою

ә) мәтіннің қай түріне жатады.

Оқушылар жауапты тақтада ілулі тұрған кестеден көрсетеді.

Өткенді бекіту сұрақтары:

Берілген сызбамен мәтін туралы қорытындылау.

а) қыс	а) әңгімелесу	а) ақбөкен
ә) көктем	ә) сипаттау	ә) қой

Мәтінді қабылдауына оқушыларға психологиялық жағынан дайындау. Көркем шығарма жазушының өз арқылы жасаған көркем бейнесі – сурет арқылы қабылданады. Шығарманы оқыған кезде оқушыға елес туады. Бұл оқушының сезімін қозғайды. Мысалы: балалар қояннан қорққан қасқыр туралы оқығанда күледі. Яғни, мәтінді әр түрлі қабылдайды (күледі, көзіне жас алады, қорқыныш езімі туады т.б.).

Мәтінді саналы түрде түсініп оқуға дағдыландыру.оқушылардың мәтінді саналы түрде түсініп оқу дағдысын қалыптастыру жолын сөз етпес бұрын ол өзіне, оны меңгеруде қандай қиындықтар кездеседі дегенге тоқталайық. Оқушылардың мәтінді саналы түрде түсініп оқығаны – оқушының дұрыс оқуы мен мазмұнын саналы түрде меңгергендігінен көрінеді. Мұндай жағдағдайда оқушыда белгілі бір көзқарас қалыптасады. Ол оқығанының мазмұнын ұғып, ондағы суреттерден адамдардың өзара қарым-қатынасын, іс-әрекетінің болу себебін анықтайды. Автордың не айтқалы тұрғананын түсіне алады.

Бастауыш сыныптағы оқу сабақтарында оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыру негізінде оқығандарын қабылдау, түсіну мүмкіндіктерін арттыру мақсаты көзделгенімен, оны іске асыру әсіресе, 1-сыныпта өте қиын. Мәтінді оқушылардың тезірек меңгеріп кетуі үшін мұғалім әрбір жеке сөздің мән-мағынасына баланың көңілін үнемі аударып,оған сөйлемдегі сөздердің ара қатынасын байланыстырып, мәтінді негізгі ой бағытын аңғартып отыру қажет.

Дайындық оқылғалы отырған шығармадағы оқиаға ұқсас баланың өз өмірінде болған оқиғаларды еске түсіру сияқты тәсілдерімен өткізіледі. Алдын ала жүргізілген әңгімеде мұғалімнің оқылған мәтінде кездесетін жаңа сөздер мен қиын ұғымдарды түсіндіруді ұмытпағаны жөн. Бұларды біліп алмайынша әңгіменің негізгі идеясы мен мазмұнын ұғу балаларға қиынға соғады. Дайындық әңгіменің ұзақтығы оқылатын материалдың ауыр жеңілдігіне байланысты. Сонымен, шығарманы оқуға дайындық жұмысы біріншіден, балалрды оқылатын әңгіменің мазмұны мен ондағы кеіпкердің ісін саналы түрде білуге дайындау. Екіншіден, оқылатын әңгіменің мазмұнына қызықтыру, үшіншіден ондағы сөздер мен ұғымдарды түсіндіру мақсатында жүргізіледі.

Жұмыстың көзейтін мақсаты-балаларға щығармашылық толық та саналы қабылдауға мүмкіндік туғызады. Дайындық жұмысында қандай әдіс-тәсілдер қолдануға болады?

а) оқушының өзіне әңгіме айтқызу;

ә) мұғалімнің кіріспе әңгімесі;

б) ұжымдық түрде әңгіме айту.

Әңгіменің барысында оқушыларға қосымша материал беру, немесе бұрын өткен материалды қайталау тиімді.

в) экскурсияда білгендерін пайдалану(серуен, саяхат);

г) суреттерді қарау;

д) сұрақтар қою.

Кіріспе сөз тақырыптары аша алатындай болуы тиіс. Ұзақтығы 3-5 минут.

Мәтінді мұғалім өзі оқиды.

Мәтінді оқымас бұрын мұғалім оқушылардың қызығушылығын оятып, назарын аударуы қажет. Түсініксіз сөздерді бірде оқушылардың өздеріне айтқызып, бірде өзі атап, оқушылардың түсінігін жанама жетекші сұрақ арқылы анықтау тиімді.

Мәтінді түсініп оқу үшін істелетін жұмыстар.

Оқылатын мәтінге дайындық ретінде алдын-ала экскурсияларға шығару, әр түрлі тәжірбие жасату.

Өтілетін тақырып мазмұнын толықтай қосымша сабақтан тыс оқу материалдарымен беру.

Жұмбақтар, мақал-мәтелдер, тақырыптық суреттер іздету.

Түсіндірмелі оқу сабақтарында оқушыларды қатесіз әрі мәнерлеп оқуға, саналы түрде түсініп оқуға жаттықтыру жұмыстары жүргізілуі тиіс. Бұл талап оқу сабақтарында оқушыларға дауыстап және іштен оқыту, мәтіннің мазмұнына байланысты қойылған сұрақтарға толық жауап бергізу,әңгіменің мазмұнын жоспар бойынша баяндату т.б. Осы сияқты жұмыстарды іске асыру оқытылады. Оқушыны дұрыс оқуға үйрету жұмысы 1-сыныпта басталып, әрбір жеке сөзді дыбыстап емес, буындап оқуға үйретеді.

Түсініп оқу. Шапшаң оқуда назар негізінен оқушының оқу жылдамдығына аударылса, түсініп оқуда мәтіннің мазмұнын қаншалықты түсінгенін және оны қалай айтып бере алатындығы ескеріледі.

Оқушы оқыған мәтіннің мазмұнын түсіну үшін оқығанның мазмұнын айттыру, сұрақ беру, бір оқығанды қайта оқыту, бір оқушының мазмұндағанын басқалалрына толықтырып қорытынды шығару керек.

Оқушы оқығанын түсіну үшін онда кездесетін жаңа сөздерді алдын ала түсіндіріп отыруы керек. Мұндай жұмыс оқушыға оқығанының мазмұнын жеңілдірек түсінуіне көмектеседі. Оқушыларды оқу машығына үйретумен бірге оларға білім, тәрбие беру мақсаты көзделеді. Білім мен тәрбиені оқушы тек оқығанын саналы түсінгенде ғана ала алады.

Шығарманың мазмұнын айту. Мұғалім өзі жатқа айтқан, не оқып берген мәтіннің мазмұнын оқушылардың түсінген-түсінбегенін білу үшін сұрақтар қоюға болады. Ол сұрақтар өтілген шығарманың мазмұнын беретіндей болуға тиіс. Егер оқушылар қойылған сұрақтарға жауап берсе, онда олардың әңгіме мазмұнын түсінгені.

Міне, осындай жұмыстар жүргізу арқылы мұғалім оқыған мәтінді оқушылардың қаншалықты ұққанын байқауына болады.

Оқыған мәтіннің мазмұнын айтудың өзі түрліше болады: оқығанның мазмұнын мұғалімнің қалауына, тыңдауына қарай айту, даяр жоспар бойынша айту, толық және қысқаша айту. Мұғалім шығарма мазмұнын олардың қай түрімен айтқызамын десе де ерікті, тақырыпты мұғалімнің жатқа айтуы немесе оқуы оқушыларға үлкен әсер етеді. Бұдан оқушылар ляззат алуға жаттығады. 6 сыныптан бастап оқушылар шығармаға жоспар жасауға үйренеді. Олар бөлім-бөлімге бөліп оқып, мазмұнын айтқан соң осы бөлімдерге ат қоюға, жоспар жасауға көшуге болады. Мысалы: «Сауысқан мен көкек» ертегісін алатын болсақ, оқушылар оқып алады да, бөлім-бөлімге бөліп, әр бөлімде не жайында айтылғанын ұғып, оған орай бөлімге ат қояды.

Шығарманы бөлімге бөліп оқыту күн сайынғы сабақта іске асқанымен, бөлімдерге үнемі ат қойғыза беруге болмайды. Мұның өзі – қиын жұмыс. Сондықтан мұғалім оқулықтағы жоспар жасап, бөлімдерге ат қою қолайлы материалдарды ғана ұсыну керек. Сонымен, бірінші рет бөлімге бөліп оқытқанда, оқушылар материалды саналы түсінгеніне көз жеткізсек, екінші рет оқығанда, оған жоспар жасау жағын қарастырамыз.

Жоспар шығарма мазмұнын көрсететін оқиғаның жүйесін білдіреді.

Жоспар жасау жұмысы екі түрлі жолмен іске асады.

Әңгімені бөлімге бөлу

Бөлімдерге ат қою. Оны тәртіптеп жазу.

Оқушылар әңгімені бөлімге бөлу үшін ондағы ойды және қосымша мәселелелрді анықтайды.

Оқу жылының басында істелетін жұмыстарды жоспар жасауға дайындық деуге болады. Мұнда суретті жоспар жасалады. Ол үшін мынадай жұмыстар жүргізіледі.

Оқулықта берілген суреттердің қайсысы мәтіннің қай бөліміне жататынын анықтау және оған ат қою. Егер суреттер оқиғаны толық қамтитын болса, тағы қандай суреттер салуға болатынын ойлау, қиялындағы суреттерге ат қою.

Мұғалім әңгімеге, не ертегіге бірнеше сурет береді. Оны оқушылар шығарманың желісі бойынша реттейді.

Бөлінген бөлімдерге қандай суреттер салуға болатынын оқушылардың өздері айтады, оған ат қоюды.

Берілген тақырыптарды шығармалардың желісі бойынша реттейді.

Мұғалім берген тақырыптары бойынща шығарманы әр бөлікке бөледі.

Мұғалімнің берген жоспарын дайындайды.

Сонымен, мәтінді қабылдаттыру үшін оның жұмыстардың барлығы да зияты зақымдалған балаларды өз беттерімен ізденуге үйретіп, ақыл-ойы мен дүние танымын кеңейтуге, тілін дамытуға септігін тигізеді.

1. Аксенова А.К. Методика обучения рускому языку во вспомогательной школе. – М., 2004.

2. Бектаева К.Б., Букежанова Г.Ж. Ана тілі көмекші мектептің 3-4 сыныбына арналған оқулықтар. – Алматы, 2003.

3. Бектаева К.Б. Ана тілі әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2004.

4. Таурбекова А.С. Бастауыш сынып оқушыларын байланыстырып сөйлеуге үйретудің әдіс-тәсілдері // Бастауыш мектеп. 2008 - №11.

Резюме

В статье рассматриваются различные метолы и приемы, направленные на усвоение содержания текстов разного жанра.

Summary

This article considers the development of connecting studing at the elementary classes of special schools.

CASE STUDIES: THE NATURE OF CASE STUDIES

С.С. Есимкулова – *старший преподаватель*,
М.К. Таджиева – *преподаватель, КазНПУ им. Абая*

Case studies are increasingly being used to develop and assess a variety of skills across a range of courses. One of the reasons for this is the belief that, in certain situations, they are a more realistic way of developing and testing an individual's potential to evaluate information, solve problems and make decisions. Some professional bodies are including case studies in their examinations because they provide evidence of the ability to apply skills in a wider, more realistic context, rather than simply answering questions in repetitive, theoretical way. Case studies can be presented in different forms, such as writing, verbally or as role-plays.

As well as linking theory with real-life situations, case studies help learners develop the abilities to:

- analyze complex situations and apply critical thinking skills;
- think creatively and innovatively as well as logically;
- view matters objectively and perceive the wider aspects of a situation;
- identify problems and generate a range of alternative solutions;
- set priorities;
- make and evaluate decisions;
- view issues in different timescales (short-term and long-term implications);
- handle a variety of information;
- communicate effectively with others (joint case analysis).

Case studies can be based on a range of issues presented to students in different formats and approached in a variety of ways. For example, case studies in business and management may involve general organizational and management issues, personnel matters, health and safety, finance and marketing [1].

Presentation formats include written or verbal information, in-tray exercises (students are given items such as memos, letters and reports that represent the contents of someone's in-tray at work), role-plays, video or film [3].

Whatever the case study is it is important to approach it in key stages:

Understanding the situation
↓
Defining the problem(s)
↓
Analysing the problem(s)
↓
Formulating alternatives/solutions
↓
Evaluating alternatives/solutions
↓
Finalising and presenting

Understanding the situation. This entails reviewing the material several times to gain a better understanding and to organize the information. At this initial stage it is important to separate fact from opinion, determine what issues are implied as well as stated, and identify what assumptions can be made. Business and management case studies can be examined in terms of such things as processes, people, strategies, objectives (short term and long-term), resources, organizational structures, management issues, work roles, organizational change and different types of problems.

Defining the problem. It is advisable to clarify the key issues, identify which items of information are relevant, and separate causes from effect. Problem identification involves making assumptions, drawing conclusions, taking values into consideration, and assessing the various factors. One of simple but effective ways of identifying problems in general, but particularly where case studies are concerned, is the 5WH approach. The following box shows how this method can be used to ask key questions.

What	are the main issues? are the main objectives? constraints are there? are the key problems? decisions need to be made?	**Why**	Is the problem occurring? Is it a problem? Is analysis difficult? Are certain factors necessary? Are some solutions impropriate?

Where	Is the key information? Are values apparent? Do needs conflict? Do priorities need to be made? Do changes need to be made?	**Who**	Are the key players in the situation? Causes/contributes to the problem? Is affected by the problem? Will be affected by the decisions?
When	Does the problem occur? Do certain factors come into play? Can judgments be made? Are alternatives possible? Do decisions have to be made?	**How**	Big is the problem? Does it affect other issues? Is it done (procedure, etc.)? Else could it be done? Will decisions be evaluated?

Such key questions will greatly be helpful not only in defining the problems but also in encouraging students to speak and discuss the issues in detail.

Analysing the problem. Analysing any questions or problems partially involves:

- different approaches to thinking
- the skills of thinking
- viewing problem-solving a process

Problem-solving by thinking is often seen as consisting of two main approaches: *analytical* (logical) thinking and *creative* (lateral) thinking. The following figures show the main components of these two approaches.

There is a widely held view that conventional approaches to problem-solving such as *logical progression* (moving from one step to another) prevents you from reaching satisfactory solutions, particularly if the potential solution is an innovative one. For example, it is suggested that where problem analysis is concerned, instead of thinking (conventionally) «what is the problem» you should be thinking (creatively) «what is not the problem». Creative thinking is wide-ranging and requires intuition, imagination, the desire to challenge the obvious and the ability to relate the factors which were previously unrelated.

Formulating and evaluating alternatives. Much of what has been mentioned about creative thinking is closely connected with formulating alternatives and solutions in relation to case studies. Nevertheless, there are some steps which may be crucial in this task:

- establishing a search strategy for generating new and relevant information;
- assessing the impact of this information on that already held;
- considering the ways in which such information can lead to viable alternatives/solutions;
- identifying feasible alternatives/solutions

Finalizing and presenting. This stage involves thorough checking of each aspect of the case study that is relevant to the tasks set, especially those, concerning the decisions and the recommendations for their implementation.

Some of the advantages of case studies in comparison with other learning methods are that they help students to connect theory with real-life situations; learn to think creatively as well as logically, assess the short and long-term implications of an issue; and generate a range of alternatives [1].

1. Study skills. Maximise your time to pass exams. – John Kennedy. Viva Studymates, 2007.
2. Teaching English. Approaches, methods, and techniques. – N.: Krishnaswamy. Macmillan, 2007.
3. The Practice of English Language Teaching – Jeremy Harmer – Longman, 2007.

Түйін

Бұл мақалада студенттердің сөйлеумен қатар жазу және шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға көп ықпалын тигізетін қазіргі заманғы тиімді әдістердің бірі жайлы сөз болады. Бұл әдісті қолдану студенттерді белгілі бір жайды талдап, оның тиімді және тиімсіз жақтарын қарастырып, өз пікірлерін ұсынуға мүмкіндік береді.

Резюме

Данная статья рассматривает один из современных и эффективных методов обучения иностранным языкам, который способствует развитию говорения, так же как и письма и творческому мышления. Использование этого метода (casestudy – изучение ситуации) на уроках иностранного языка помогает так же развить в наших студентах способности оценивать определенную ситуацию, анализировать положительные и отрицательные стороны и умения строить и выдвигать свои предложения.

БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМ ПРОЦЕСТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН САБАҚТЫ МЕҢГЕРУІ

М.А. Асылханова – *п.ғ.к., проф., Абай атындағы ҚазҰПУ*

Бастауыш сыныптағы оқу-тәрбиенің маңызы ерекше, оған дәлел балалардың жас ерекшеліктеріне қарай дене мүшелерінің жетілуін жақсы білмейінше олардың танымдық психикасын анықтау мен өзгешеліктерін түсіну қиын. Бала психикасының дамуында жалпы психикалық дамудың заңдары өзіндік ерекшеліктеріне байланысты көрініп отырады. Бастауыш сыныпта бала психиксының дамуы ішкі қиыншылықтардың қарама-қарсы күресінің, сапалық өзгерістерінің сан алуан байланыстардың нәтижесінде пайда болады. Бастауыш сынып балаларының таным процестерінің қалыптасуы және ойлау мен сөйлеудің дамуы арқылы тілдерді меңгеруімен де тығыз байланысты. Бала дамуында қиыншылықтардың болмауы қай жағынан болса да тәрбиенің ерте балалық шақтан басталуына байланысты.

Бастауыш мектептегі бала психикасының дұрыс дамуына байланысты көптеген ғалымдар бастауыш мектептегі оқыту мен дамудың тиімді жолдарын қарастыруда. Соған байланысты жалпы әлеуметтік, саяси-экономикалық және мәдениеттік деңгейлеріміздің жаңа сатыға көтеріліп, жаңа реңге ие болуы бастауыш мектептен басталатын оқыту, білім беру жүйесін жаңаша тұрғыда қарауды талап етуде. Сол себепті еліміздің болашағын дамытатын жетілдіретін жас буынның бастауыш мектеп оқушыларының психикалық даму қалыптасу ерекшеліктеріне назар аударуымыз қажет. Мектепке алғаш келген оқушының психикасының жаңа ортаға бейімделуі өзін қоршаған ортаның танымдық үрдісіне әсер етуіне байланысты болмақ. Қазіргі оқу-тәрбие жүйесінде бастауыш мектеп бала өмірінің ең алғашқы білім алуының және мектептегі балалық шақтың даму кезеңі екені белгілі жағдай. Білім берудің әлеуметтік міндеттері мен мазмұны бастауыш мектептегі оқу-тәрбие процесі баланың психологиялық ерекшеліктерін өзгертіп, дамуын қалыптастыратын бірден-бір орын десек қателеспейміз. Баланың психологиялық дамуы бала бақшадан бастап орта білім беру аяқталғанға дейінгі аралықты қамтитын және қоғамдық тәрбие берудің тарихи қалыптасқан жүйесіндегі бастауыш оқытудың мақсаттары мен мазмұнының өзгеруіне байланысты өзгеріп жетіліп отырады. Жеті жастан он жасқа дейінгі кезеңге неғұрлым тән негізгі белгілер, бұл жаста бала мектеп жасына дейінгі кезеңнен мектеп оқушысына айналып, балалық шақтың белгілерін оқушының ерекшеліктерімен ұштастыратын өтпелі кезең. Осы кезде баланың мінез-құлқында, санасында, психикасында өзгерістер орын алады, бұл даму кезеңінің мүмкіндіктеріне жол ашып таным үрдістерін қалыптастырып дамытуға болатындығын керек ететін өте маңызды жауапкершілікті талап етеді. Ю.К. Бабанскийдің «Оқу мен оқыту бірлігі оқыту процесінің заңдылығы болып табылады» – деген тұжырымы танымдық дамуды, белсенділікті, өзбеттілік принциптерін туындатады. Мұндағы айтылып отырған «оқу» мен «оқыту» ұғымдары оқытушы мен оқушының арасындағы жоспарлы қызмет [1].

М.С. Дмитриева «оқушының психикалық қасиеттерінің негіздері дәл осы бастауыш сынып жасында қалыптасады және баланың әдетіне айналады» деген [2]. Сондықтан отандық және шетелдік ғалымдар бала психикасының дамуына ерекше назар аударып қадағалап отыратын кезең болғандықтан баланың анатомиялық және физиологиялық ерекшеліктеріне де назар аударуда. Оқу процесіндегі оқу мен тәрбиенің әсері баланың танымдық іс-әрекетінің қалыптасуы туралы және оқушының білімді меңгеру процесіндегі психикалық жүйелерінің даму, қалыптасу ерекшеліктерінің өзгерістерін көп жағдайда ескере бермейміз. Орыстың атақты психолог ғалымдары Д.Б. Эльконин [2] мен В.В. Давыдов [3] баланың бастауыш мектепте тиісті дәрежеде сабақты меңгеруі мен дұрыс ойлай алмаушылығы ойлау процесінің формальды логикалық тәсілдерін дұрыс қолдана алмауынан деген. Осы кезде, баланың барлық психикалық органдары мен психикалық дамуында елеулі өзгерістер болады, физиологиялық және психологиялық процестер қалыптасып, жетіледі, айталық баланың нерв жүйесі мен барлық омыртқалары қатайып, арқа, бел бүгілістері дамиды, бұлшық еттері мен сіңірлері жылдам қатаяды және олардың көлемі ұлғайып барлық бұлшық еттерінің күші артады. Сондықтан бастауыш мектептен бастап күшті де кең құлашты қимылдар жасауға көбірек қабілетті келеді, әрі барлық физиологиялық дамуы күннен-күнге жетіліп, мектеп жасына дейінгі балаларға қарағанда бастауыш сынып оқушыларының бұлшық еттері қатайып, жүрек тамыры қызыметі салыстырмалы түрде қарағанда тұрақтанады және жүйке жүйесінің қозу мен тежелу процестері көбірек тепе-теңдікке ие болады. Дамудың, сабақты меңгерудің тұрақты бастамасы бастауыш сыныптардағы іс-әрекеттері, бала үшін мектеп өмірінің алғашқы баспалдағы болатындықтан олардың ақыл-ойының, дене күшінің төзімділігінде талап ететін ерекше орын. Мектептегі алғашқы психикалық өзгеріс дамуының әрбір кезеңінің, іс-әрекетінің негізгі жетекші әрекеті, мектеп жасына дейінгі балалық шақта, ойын іс-әрекеті жетекші болса, мектеп жасында оқу іс-әрекеті жетекші орында екені белгілі. Бұл жастағы балалар

үйреніп өзінің шамасына қарай пәндерді меңгеріп, өзіне баға беруге тырысушылық пайда болады, қиял және символиканы пайдалана білуі дамиды. Осының бәрі баланың алғашқы мектепке даярлығын сипаттайтын негізгі сәттер.

Жеті жасар бала мектеп табалдырығын аттасымен-ақ оқушы болады, оның өмірінде ойын әлі маңызды орын алғанымен осы уақыттан бастап, ол біртіндеп басымдылық рөлін жоғалта бастайды. Бастауыш сынып оқушысының жетекші іс-әрекеті оның психикалық танымдық және адамгершілік күштерін дамытудың жаңа кезеңдерін қалыптастыратын оқу әрекеті. Сол себепті, жаңа өзгерістердің бірнеше кезеңдерінен өтетіні анық; әсіресе баланың мектеп өміріндегі жаңа жағдайларға алғаш енуі айқын байқалады, бұл кезде балалардың көпшілігі жаңа жағдайларға психологиялық жағынан даярланған, балабақша мен үймен салыстырғанда бала жаңа нәрселерді үйренуді күтіп отырады, әрі мектептегі оқуға қызығушылық құлшыныспен қуана барады. Баланың бұл ішкі позициясы екі жағдайда маңызды, алдымен мектеп өмірінің жаңалығын алдын ала сезінуі және психикалық ерекшеліктеріне сыныптағы мінез-құлық ережелеріне, жолдастарымен ерекше қарым-қатынас нормаларына, күн тәртібіне қатысты мұғалімнің талаптарын жылдам қабылдауға көмектеседі. Бұл талаптарды бала қоғамдық маңызды және орындамауға болмайтын талаптар деп қабылдайды. Тәжірибелі мұғалімдерге белгілі психологиялық жағынан анықталған мынандай қағида бар: Баланың мектепке келген алғашқы күнінен-ақ оның сабақтағы, үйдегі және қоғамдық орындардағы мінез-құлық ережелерін анық және нақты мағынада түсіндірілуі. Оқушыға жаңа көзқарасының, міндеттерінің алғашқы күннен бастап берілуі маңызды.

Жаңа ережелер мен нормаларды оқушының орындауын талап ету бірінші сынып оқушысына орынсыз қаталдық жасау емес мектепке баруға даярланған балалардың өз түсініктеріне сәйкес олардың міндеттерін ұйымдастыратын негізгі шарт болып табылады. Егер бұл талаптар орынсыз теріс не екі ұшты болса, онда оқушы өз өмірлерінің жаңа кезеңдеріндегі өзіндік ерекшеліктерін сезбейді, мұндай жағдай оқушының мектепке деген ынтасын жоюы мүмкін. Оқушының ішкі позициясының екіші жағы оның білімі мен іс-әрекетті, сабақты меңгеруі оның дұрыс қарым-қатынас жасауына байланысты. Бала мектепке дейінгі кезде ойын үстінде армандағын ойындарының, мысалы: мен ұшқыш боламын, мен дәрігер болмын т.б. армандарын кейін мектепке келген соң түсініп оқудың қажет екендігі туралы пікірге келеді. Оқушы келешекте қажет болатын білімдердің нақтылы құрамын сезбейді, тек білімнің мәнділігі мен құндылығын білуге ұмтылады, айналасындағыларды білуге құмарлығының артуынан көруге болады.

Алғашқы кезде оқушы оқу пәндерінің мазмұнымен таныс болмай тұрып-ақ оқудың маңыздылығын санасымен сезіне алады. Оқушыда оқу материалдарына танымдық ынтасы аз болсада, олар математиканы, грамматиканы және басқа пәндерді тереңдетіп оқу кезінде көптеген мағұлыматтар алып психикасында жағымды түсініктер қалыптаса бастайды. Оқушының қабілеттілігі жеке-дара көріне бастайды, бұл жағдай математика немесе грамматикада байқалады, сол кезде баланың қай пәнге қабілеттілігін байқаған мұғалім алғашқы кезден бастап ары қарай дамуына ықпал етуі тиіс. Басқа да қабілеттіліктерінің арқасында балада сандардың тіркестілігі, әріптердің реттілігі т.б. деректер туралы мағұлымат алуы қажетті де маңызды болуында. Баланың білім туралы интуицияларын қабылдауын мектептегі оқудың алғашқы күнінен бастап дамытып отыру тиімді, себебі бұл оқу іс-әрекетінің негізі ретінде балалардың танымдық процестері мен психикасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мектептегі алғашқы кезеңде оқушының сыныптағы не үйдегі мінез-құлқын реттеп отыруы мұғалімнің жаңа талаптарына баланың бейімделуі және оқу пәндерінің мазмұнына қызыға бастауы және оқу процесіндегі жаңа міндетін мойындап, меңгеруін оның мектепке жақсы даярлықпен келгендігінен байқалады. Кей жағдайда бала мектеп өміріне тез арада араласып кете алмайтын кездері де болады, сондай қиын кездер бірінші сыныптың оқушыларының бастарынан өткізетін қиындықтардың негізгі түрлері деседе болады. Алғаш мектепке келген оқушыда үш түрлі қиындық кезеңдері жиі байқалады, олардың бірінші кезеңі мектептің жаңа ережелеріне байланысты. Мыслаы: бала ерте дер кезінде ояну, сабақтан қалуға болмайтындығы, барлық сабақтарда тыныш отыру, үй тапсырмасын орындау т.б. талап етіледі. Мектептегі жаңа талаптарға алғашқыда көндігу бала психикасына да әсер етеді; бала тез шаршайды, оқу процесінің кейбір жағдайларға байланысты бұзылуы пайда болады. Жеті жастағы балалардың көпшілігі психологиялық-физиологиялық жағынан қажетті дағдыларды қалыптастыруға даяр болады.

Мұғалімдер мен ата-аналар бала өмірінің оқу процесіне байланысты қойылатын жаңа талаптарды түсінікті, айқын жеткізуі, олардың орындалуын үнемі қадағалап балалардың жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып ынғайына қарай мадақтау мен жазалау шараларын қолданып отырулары қажет.

Бірінші сынып оқушыларының бастан кешкен қиындықтарының екінші түрі, бала мұғаліммен және сыныптағы жолдастарымен үйлерінде болатын қарым-қатынастың сипатынан туындайды. Балаға мүмкіндігінше жылы шырай таныта отырып оқу-тәрбие процесін оқушыға түсіндірсе де , ол бәрі бірде бала үшін

беделді де қатал тәлімгер болып табылады, үнемі балаға мінез-құлық ережелерін меңгертіп, әрі олардың еңбегіне баға беріп орындатады.

Бастауыш сыныптағы қиындықтың үшінші кезеңі көптеген оқушылар оқу жылының ортасына қарай сезіне бастайды. Алғашқыда мектепке ерте келеді, кез-келген тапсырмаларды орындауға ынталылық танытып бар ынтасымен орындап, мұғалімнің қойған бағасына мақтанып білімді меңгеруге даярлығы сезіліп тұрады. Білімді игеру оқушының іскерлігі мен ынтасына құрбы-құрдастары мен қарым-қатынаста, ойын үстінде және кітап оқығанда меңгеріледі. Бастауыш сынып оқушылары психологиясының дамуы басты жағдайларға байланысты, әсіресе олар үшін жетекші процесс оқу іс-әрекетінің негізінде өтеді. Оқу іс-әрекеттерін меңгере отырып біртіндеп мұғалімнің талаптарына бағына бастайды. Баланың жаңа қасиеттері оқу процесінің меңгерілуіне қарай дамып қалыптасады. Оқу іс-әрекетінің маңызды талаптарының бірі оқушы өздерінің айтуы мен іс-әрекеттерді меңгерулері арқылы сабақты да толық меңгере алатындығына сеніммен қарауы, осы кезде жекелеген психикалық процестерінің қалыптасуы арқылы оқуды жақсы меңгереді, әрі таным процестерінің дұрыс қалыптасып, дамуы жүзеге асырылады. Бала мектепке алғаш келгенде қабылдау процестері едәуір жетіліп келсе де олардың оқу ісіндегі қабылдау формалары мен түстерді тануы және өздері таңдаған заттардың сапалары мен қасиеттеріне жүйелі талдау жасай алмайды.

Оқу процесін меңгеру барысында оқушының қабылдау процесінің көрінісімен дұрыс бағалау, бақылау деңгейімен тығыз байланысты, әсіресе бірінші, екінші сынып оқушылары мұғалімнің, ата-аналардың пікірін басқалардан гөрі нәтижелерін өздері бағалайды. Балалардың оқуға деген көзқарасының белгілі бір динамикасы байқалады, олардың психикасы мектептегі оқу арқылы әрмен қарай сатылап даму үстінде болады. Жоғарыда айтқанымыздай мектепке келген күннен бастап бала өмірінде мүлдем жаңа өмір басталады. Мектептегі психологиялық даярлық қай қырынан алсақ та баланың оқуға дейінгі бүкіл психикалық дамуының қорытындысы балабақша мен ата-ананың тәрбиесі мен үйретудің барлық жүйесі екендігін көруге болады. Оқу әрекеті кезіндегі іс-әрекеттер және олардың меңгерілуі таным процесінің тиісті дәрежеде жүйелі оқыту мен дұрыс тәрбиелеуде ғана қалыптасады.

Балаға алғашқы мектепке келген күннен бастап таным процестерін шашыраңқыламай дұрыс дәрежеде дамыта түссе бала болашақта қиналмай оқитын болады. Оқушы бастауыш мектептен бастап жүйелі білім алып , қоғамдағы қажетті салалардың барлығынан бағдар алуға үйретіліп дағды қалыптастырылса мүлдем басқаша болған болар еді. Осындай оқыту процесі арқылы болашақта кез-келген білімді сапалы түрде меңгеретін теориялық көзқарастың бастамасы жасалары сөзсіз.

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения. – М., 1987.
2. Дмитриева М.С. Управление учебном процессе в школе. – Нов. 1971.
3. Эльконин Д.В. Психология обучения младшего школьника. – М., 1974.
4. Давыдов В.В. Виды общения в обучении. – М., 1972.

Түйін

Бұл мақалада оқу процесін меңгеру барысында оқушының психикасындағы өзгерістердің орын алуы мен мінез-құлқында, санасында, психикасында өзгерістердің болуы, баланың даму кезеңінің мүмкіндіктеріне жол ашып, таным үрдістерін қалыптастырып дамытуға мүмкіндік беретіндігі мен сабақты меңгеруі қарастырылған.

Резюме

В этой статье рассматриваются, что в процессе обучения учащихся в психике происходят множество изменении и в характере, сознании которые способствует психическому развитию ребенка, становлению, развитию познавательных процесов и соответствует государственном требованиям по внедрению в школах новых учебных стандартов и его разностаронность.

Summary

This article discusses that in the learning process of students in mind are a lot of changes in the nature, the mind that promotes mental development of the child, the formation, development and poznovatelnyh processes of complying with government requirements to introduce the new school academic standards and raznostaronnost.

РАЗВИТИЕ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Т.А. Левченко – *к.п.н., проф., КазНПУ им. Абая,*
Н.Ө. Байтас – *магистрант, КазГосЖенПУ*

Сегодня образование является одним из важнейших социальных институтов общества. Находясь в диалектическом взаимодействии с остальными его сферами образование оказывает огромное влияние на развитие государства.

В условиях вхождения Казахстана в мировое пространство система образования ставит новые требования к ее содержанию. В наше общество нуждается в нестандартных, разносторонне развитых личностях. Нужны не только знающие, но и способные к творческой деятельности люди.

Формирование творческой личности – одна из важных задач педагогической теории и практики на современном этапе.

Творчество – одна из содержательных форм психической активности детей, которую можно рассматривать как универсальное средство развития индивидуальности, обеспечивающее устойчивую адаптацию к новым условиям жизни, как необходимый резерв сил для преодоления стрессовых ситуаций и активного творческого отношения к действительности /1/. Именно творческая деятельность, по мнению Л.С. Выготского, делает человека существом, обращенным к будущему, созидающему его и видоизменяющим свое настоящее.

По мнению ряда современных психологов, лучшим периодом для развития творчества является дошкольный возраст. Именно у дошкольника вся жизнь пронизана фантазией и творчеством. Не получив должного развития в этот период, творческий потенциал далеко не всегда проявится в будущем. Процесс творческого развития дошкольника неизбежно сопровождается определенными эмоциями и чувствами. Не научив ребенка понимать и принимать собственные чувства, мы не научим его проявлять свою индивидуальность, быть творческой личностью. Ребенок все дальше будет уходить от самого себя, от своих проблем и противоречий, которые открываются ему в его чувствах. Также общеизвестно, что художественно-творческие способности, умения и навыки детей необходимо начинать развивать как можно раньше, поскольку занятия изодеятельностью способствуют развитию творческих способностей, воображения, наблюдательности, художественного мышления и памяти детей.

Под изобразительной деятельностью дошкольников понимается художественная деятельность, которая способствует всестороннему развитию личности ребенка, активному познанию им окружающего мира, воспитанию способности правдиво и творчески отражать свои впечатления.

Сакулина И.П. писала, что детская изобразительная деятельность при всём её своеобразии сходна с аналогичной деятельностью взрослых и постепенно приобретает единую с ней структуру и жизненный смысл /2/.

Рисование, аппликация, конструирование для детей не просто забава – это радостный, творческий, вдохновенный труд. Чтобы не иссякало ощущение счастья творчества, каждому ребенку необходимо с детства развивать эту способность фантазировать и познавать окружающий мир. Эти качества пригодятся ему в любой деятельности. И если из ребенка не вырастет художник, то в нем непременно разовьется человек, способный, как истинный художник, внимательно замечать все, что происходит вокруг него и обостренно реагировать на жизнь.

В процессе всех видов изобразительной деятельности ребенок испытывает разнообразные чувства: радуется красивому изображению, которое он создал сам, огорчается, если что-то не получается. Но самое главное – создавая изображение, ребенок приобретает различные знания, уточняются и углубляются его представления об окружающем, в процессе работы он осмысливает новые качества предметов, овладевает изонавыками, умениями, учится осознанно их использовать.

Творческие потенции ребенка во многом связанны с тем, что ребенок так щедро получил от природы. Но полноценное творчество зависит также и от приобретенных с опытом свойств:

- умение отвлекаться от частностей, мыслить абстрактно;
- навыка работы с материалом;
- жизненного опыта;
- создавать необходимые условия для успешного выполнения работы;
- формирование чувства ответственности;
- умение анализировать (креативность и критическое мышление).

Лишь удачное соединение приобретенного с опытом и до опытного, природного, формирует большой

талант. Целенаправленное обучение под руководством взрослого, педагога позволяет детям дошкольного возраста овладевать средствами и способами изобразительной деятельности. В понятие «средство и способы деятельности» включают материалы, используемые в рисовании, лепке, аппликации (карандаши, краски, кисти, глина, пластилин, доски, клей, разнообразная бумага, ножницы) способы их приготовления к работе, а также способы создания изображения и выразительные средства передачи образа. Руководство творческим развитием ребенка – миссия трудная, она требует от воспитателя знаний специфики детского творчества, умения тонко, тактично, не навязывая детям своего понимания представления, поддерживая инициативу, самостоятельность, способствовать активному овладению изобразительной деятельности и развитию творчества.

В ГОСО РК по дошкольному воспитанию и обучению отмечается необходимость:

- обеспечение доступа детей к качественному дошкольному образованию;
- развитие у ребенка эстетических чувств, творческих способностей в изобразительной, художественно-речевой, музыкальной деятельности.

В настоящее время разрабатываются и внедряются программы по развитию творческих способностей, мышления и воображения в воспитательно-образовательную работу дошкольного учреждения, включая в себя игровые приемы, но этот процесс еще остается не на должном уровне. («Балбөбек», «Қайнар», «Қарлығаш», «Алғашқы қадам», «Біз мектепке барамыз», «Step by Step»).

Так в программе воспитания и обучения детей младшего дошкольного возраста «Зерек бала» (от 3 до 5 лет) предусматривает наличие насыщенного образовательного содержания, соответствующего познавательным интересам современного ребёнка, состоящее из пяти образовательных областей («Здоровье», «Коммуникация», «Познание», «Творчество», «Социум»).

Содержание программы «Біз мектепке барамыз», направлено на реализацию цели обучения и воспитания детей старшего дошкольного возраста, которая предусматриваетсоздание условий для раскрытия индивидуального возрастного потенциала ребенка, формирование системы знаний, направленных на разностороннее развитие личности, владеющей ключевыми компетентностями, базирующимися на общечеловеческих и национальных ценностях, воспитание творческой личности, способной к позитивным отношениям в социуме.

Таким образом, следует отметить, что в изобразительном творчестве детей большие значение имеет сам процесс художественной деятельности, экспериментирование, а не стремление получить тот или иной конечный продукт. На творческое поведение детей оказывает большое влияние творческая деятельность окружающих взрослых, к которой дети относятся с большим уважением и интересом. Очень важно чтобы взрослые хорошо представляли себе, возрастные особенности детей как способствовать творческой продуктивности детей, предохранять их от стрессовых состояний.

1. *Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М., 1991.*
2. *Сакулина Н.П. Рисование в дошкольном детстве. – М., 1965.*
3. *ГОСО РК. – Астана, 2009.*
4. *Программавоспитания и обучения детей старшего дошкольного возраста«Біз мектепке барамыз». – Астана, 2009. – 99 с.*
5. *Программа воспитания и обучения детей младшего дошкольного возраста «Зерек бала» (от 3 до 5 лет). – Астана, 2009. – 100 с.*

Түйін

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілетін дамыту жолдары айтылады.

Резюме

В статье рассмотрены развития изобразительного творчество детей дошкольного возраста.

БОЛАШАҚ ҰСТАЗДАРҒА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ

С.Ғ. Тәжібаева – *п.ғ.к., проф., Абай атындағы ҚазҰПУ*

Мемлекетіміздің иесі бүгінгі жастар екені даусыз. Олай болса, сол жастардың білім деңгейі, ата-анадан алған тәлім-тәрбиесі қандай дәрежеде деген сұрақ туындайды. Мектептер оқу мәселесін өздерінің басты міндеті деп санады да, тәрбиелік сабақтарға аса көңіл бөлмеді. Бұл мәселе жөнінде біздің ұлы бабамыз Әбу Нәсір әл-Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілу керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» – деген екен.

Бұл біздің қай-қайсымызды да ойлантуы тиіс. Жоғары орнында сабақтан тыс уақытта, заман талабына сай тәрбие бағдарламасын қалай жүргізуге болады, деген сұраққа ең әуелі оның мақсатын, міндетін белгілеп алу керек дер едік. Осыған орай төменде жастардың жаңа ғасырдағы тәрбие жұмысының жалпы нұсқасы, бағдарламасын ұсынамыз.

Бағдарламаның мақсаты: студент жастарды рухани, интеллектуалдық тұрғыда дамытып тәрбиелеу, өз тарихын, мәдениетін қастерлеуге баулу және дүниежүзілік өркениет пен ұлы мәдениетке ұмтылдыру.

Міндеті: Тәрбие ісін тартымды, ұтымды ұйымдастыру арқылы сатылай, бірізділікпен үздіксіз жетілдіру, тұлғаны белсенді қатыстыра отырып тағылым беру, жастардың ұлттық келбетін жоғары оқу орнының қабырғасында халықтық тәрбие негізінде, заман талабына сай қалыптастыру.

Әдісі: оқу-тәрбие ісін үнемі дамытуда қалыптасқан дәстүрді ғана басшылыққа алмай, халықтық педагогиканың өшпес дәстүрлері мен жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы оқыту.

Бағдарламаға қойылған талаптар:

- оқу-тәрбие мәселелерін тез, ұтымды шешу;
- белгілі бір мәселеге жауап бере отырып, топ тәлімгері (оқытушылар) және студенттің қоғам алдындағы тұрған міндеттерді шешуге көмектесуі;
- өзектілілігі;
- студенттің педагогикалық, психологиялық, физиологиялық даму ерекшеліктеріне тигізетін әсері;
- нәтиженің тұрақтылығы, теория мен практиканың бірлігі.

Оқу жастардың жүрегін тебірентіп, ой сезіміне әсер ету үшін, біріншіден, тәрбиеші-ұстаз саяси жағынан сауатты, жан-жақты білімі болуы шарт; екіншіден, тәлімгер ұстаздың оқушы жүрегіне білімді жеткізе алатын шеберлігі қажет; үшіншіден – мұғалім оқу-тәрбие үрдісін жүргізу кезінде оқушының психологиялық ой-өрісінің өсу, даму дәрежесін түсінетін сезімтал психолог болуы керек. Біздің ойымызша, тәлімгердің топта ұйымдастыратын тәрбие сағаттары айдың апталары бойынша өткізілеуі керек. Топ тәлімгері тәрбие жоспарын, құрғанда мына мәселелерге назар аударуы тиіс: 1 апта – тақырыптық тәрбие сағаты, 2 апта – жаңалықтар, 3 апта – университет қабырғасында, факультетте өтетін әдістемелік жұмыстар (ашық куратор топта ұйымдастырылатын) тәрбие сағаттары, кездесулер т.б. тәрбиелік шаралар), 4 апта – қорытынды. Студенттердің сабаққа қатысуы және сабақ үлгерімі, 5 апта – мәдени шаралар (бұл шараны айына бір рет ЖОО әкімшілігі ұйымдастырып тұруы тиіс).

Студенттермен ұйымдастырылатын тәрбие жұмысының бағыттары

1. Халықтық тәлім-тәрбие
2. Адамгершілік тәрбие
3. Имандылық тәрбиесі
4. Экологиялық тәрбие
5. Эстетикалық тәрбие
6. Өзін-өзі сынау және тәрбиелеу
7. От басы және орта тәрбиесі
8. Ана тілі – ұлт бесігі
9. Салауаттылы өмір салты
10. Қайырылымдық иірімдері т.б. [1].

Әр топ тәлімгері өзінің оқу-тәрбие жөніндегі жұмыс жоспарын жасарда мынандай басты-басты мәселелерді есте ұстағаны жөн:

1. Тәрбиелік шаралардың қарым-қатынас, іс-әрекет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр тәрізді уақыт тезінен өткен халықтық педагогиканың тағылымдарын дәріптеуге бағытталуы.
2. Жүйелі түрде жоғары оқу орнының топ тәлімгерлеріне арналған семинарларға қатысу.
3. Университет басылымдарында, ақпараттық хабарламаларды «Ұстаз тәрбиесі ұядан басталады», «Жас ұстаз есіңде болсын...», айдарымен хабарлама жүргізу.

4. Топ жетекшісінің тәрбие бағдарламасынының студенттердің кәсіптік бағдарын дамытуға бағытталуы.

3. Топта студенттердің өзін-өзі басқару жұмысын жандандыру.

4. Өзін-өзі тәрбиелеу.

Н.Ә. Назарбаев: «Ғасырлар мақсаты – қоғамның нарықтық қарым-қатынасқа көшу кезінде саяси-экономикалық және рухани дағдыларды жеңіп шыға алатын, ізгіленген 21 ғасырды құрушы іскер, өмірге иімделген, жан-жақты мәдениетті жеке тұлғаны тәрбиелеп қалыптастыру» – деп түйген еді.

Сол себепті тәрбиенің басты принципі өз халқының мәдениетін, әдебиетін тілін, салт-дәстүрін, тарихын, өнерін сүю арқылы әлемдік мәдениеттің құндылықтарына құрметпен қарайтын нағыз мәдениетті XXI ғасыр маманы болуы керек. Осыған байланысты төменде:

I. Халықтық тәлім-тәрбие негіздері бағытында өткізілетін тәлімгер сағаттарына ұсынылатын тақырыптар:

1. Ел тағдыры – адам тағдыры.
2. Шежіре сыры.
3. Бабаларды толғантқан бала қамы.
4. Тәрбие көзі – халық педагогикасында.
5. Қайта оралған дәстүрлер.
6. Табиғат наурызымен ажарлы.
7. Абай және адамгершілік тәрбиесі.
8. Сегіз қырлы, бір сырлы жігіт т.б.
9. Салт-дәстүрлер [2].

Бұл тақырыптар арқылы еліміздің тарихы, халқымыздың салт-дәстүрлері, экономикалық, саяси деңгейімен, соған сәйкес мәдениеті туралы толық мағлұмат беру, ұлтжандылық, адамдық ұстанымдарды тану, бағалау міндеті жүзеге асады.

Адамгершілік тәрбие бағыттары:

1. Оқушылардың этикалық талаптарды сақтаудағы бет-бейнесін ашуға көмектесу.
2. Мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеуге бағытталған тәрбие сағаттарын өткізу.

Имандылық тәрбие бағыттары:

1. Имандылық апталығын өткізу.
2. Имандылық сабақтарын оқу үрдісінде енгізу (арнаулы курс түрінде).

Имандылық апталығы

1. Дүйсенбі — Ізеттілік күні

- «Сәлем – сөздің басы, көңіл арнасы», дөңгелек үстел отырысы.
- «Сыпайылық – адамгершілік айнасы», пікірталас.
- «Адамгершілік – асыл қасиет» – ашық микрофон.

2. Сейсенбі – ЫРымдарды еске алу

3. Сәрсенбі – Алғырлар күні

- Кім көп біледі (интелектуалды казино ойыны)
- «Әдептілік әдемілік"
- Қазақ халқының елдік сусындары (қымыз, шұбат, сүт)
- Жақсы сөз – жан азығы

4. Бейсенбі - Өнерлілер күні

- «Өнер таусылмас азық, жұмсалмас байлық»
- «Тән сұлулығы табиғаттан, жан сұлулығы өзіңнен»
- Музыка-күш қуаттың көзі.

5. Жұма – Имандылар күні

- Исламдағы 5 парыз (ораза, иман, намаз, зекет, қажыға бару).
- Имандылық жайлы Мұхамбет пайғамбар хадистерімен танысу.
- «Адамның бір қасиеті мінез деген», конференция өткізу.

6. Сенбі – Табиғат қорғаушылар күні

- «Табиғат сыры», баспасөз конференциясы.

а) Табиғат – және адам өмірі.

ә) Өсімдіктердің шипалық қасиеттері

б) Бал – денсаулыққа пайдалы

в) Мумие туралы не білеміз?

• Емдік өсімдіктерді білесің бе?

• «Ғажайыптар алаңы» танымдық ойын өткізу.

• а) Магнитофон классикалық әуендер, халық әні (терме), лирикалық әндер.

ә) Домбыра *(«Желтоқсан», «Заман-ай»* әні)

б) *«Ай, заман-ай»* Бес ғасыр жырлайды

3. Баспасез конференциясын қорытындылау, қабырға газетіншығару.

Экологиялық тәрбие бағыттары:

1. Табиғатты аялау мәдениеті.
2. Табиғат Наурызымен ажарлы.
3. Экология және өмір.
4. Экология – ел тағдыры.
5. Табиғат және адам.
6. Ш.Уәлихановтың, Ы.Алтынсариның, А.Құнанбаевтың, т.с.с. ұлы тұлғалардың табиғатқа ғылыми көзқарастары және оның тәрбиелік мәні.

Эстетикалық тәрбие бағыттары:

1. «Ғасырлар жаңғырығы» тақырыбына сайыс өткізу.
2. Әзіл-сықақ фестивалі.
3. Абай және эстетика.
4. Айтыс өткізу.
5. Музыка апталығы. «Балалар ән шырқайды», ән сайысы.
6. Шәмші әндерін шырқаймыз.
7. Оқушылардың шығармашылық көрмесі.

Өзін-өзі сынау және тәрбиелеу бағыттары:

1. «Мен басқалардан не арқылы ерекшеленемін», «Менің сұраныстарым», «Әлемдегі басты тұлға – Адам», «Егер мен қыз болсам...», «Егер мен жігіт болсам...»
2. Этика мәселесі төңірігінде әңгімелесу («Қарым-қатынас дегеніміз не?», «Аса құзырлы сыпайгершілік», «Сенің сыртқы бейнең»).
3. «Мұғалім және сән».
4. Данышпан күні.
5. Интеллектуалды ойындар отауы.

Отбасы, орта тәрбиесі:

1. «Қыз Жібек – Төлеген», жас отауды құру, оған жетекшілік етуді психолог маманға жүктеу.

Отбасындағы салауаттылық – өркениетті қоғамның талабы, өйткені ұрпаққа ұрпақтан жалғасып келе жатқан дәстүрлер мен мұраттар көбінесе отбасында дамып, қалыптасады.

Адамды өзара түсінікке жеткізетін шынайы да, тұрақты сүйіспеншілік дәстүрлері де тек салауатты отбасында ғана қалыптасады. Сондықтан да отбасы тәрбиесінің әр алуан қырлары қазақ ағартушылары мен ақын-жазушылары А.Құнанбаевтың, Ы.Алтынсариннның, М.Жұмабаевтың, М.Әуезовтің, С.Көбеевтің еңбектерінде жан-жақты бейнеленген еді.

Ал Абай болса ата-ана алдындағы парызбен қоса, балалардың да ата-ана алдындағы міндеттерін еске салады. Оның:

Ата көңілі жанбаса бар,
Артық өнер шықпаса да
Ел танымай, үй танып құр.
Шаруасын ұқпаса, үміті қайда
Соны ойла,
Абайла, – деген жолдары осы ойымызға үндес келеді.

«Ана тілі – ұлт бесігі» деген тақырыптың бағыты:

1. Тіл мерекесі байқауларын сыныптар арасында ұйымдастыру.
2. Қазақстан – елім менің.
3. «Ақыл көркі – тіл, тілдің көркі – сөз».
4. «Мақал-мәтел – нақыл сөз, түсінбесен ол бір бөз».

Жалпы, қазақ тілінің құдыретін, байлығын, әсемдігін, терең мағыналығын жастарға түсіндіруге белсене кірісіп, көп еңбек сіңірмей, келешек ұрпағымызды өз ұлтының тұғыры ете алмаймыз.

Сөз өнеріне кезіндегі шешен билер, ақын-жыраулар ерекше мән берсе, сол өнерді тудырған ана тілін С.Торайғыров былай суреттейді:

Сүйемін туған тілді – ана тілім,
Бесікте жатқанымда-ақ берген білім.
Шыр еткен жерге түскен минутімнен,
Құлағыма сіңірген таныс үнім!

Ана тілімізді көркейтудің, оның мәртебесін көтере түсудің бір жолы – сөз өнерін, сөйлеу өнерін жетілдіру. Жастарды жазбай еркін шешіле сөйлеуге, аз сөзге көп мағына сыйғызып, сырлы сөйлеуге, мақалмәтелдерді, ұтымды сөздерді қолдана білуге баулу – болашақ ұстаз тәрбиелеудегі біздің міндетіміз [3].

1. Тәжібаева С.Ғ. Жоғарғы және арнаулы оқу орындарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру (оқу әдістемелік құралы). – Актобе, 2001 – 248 б.

2. Технология воспитания здорового образа жизни в процессе формирования нравственно-волевой сферы личности студентов (методическое пособие). – Алматы: КазГосЖенПИ, 2002 – 82 с. (в соавторстве: Пралиев С.Ж.).

3. Тәжібаева С.Ғ. Жоғары оқу орындарында тәрбие жұмысын ұйымдастыру әдістемесі. – Алматы: Ғылым, 2004 – 180 б.

Резюме

Данная статья посвящена формированию этнокультургого воспитания студентов, во внеучебной деятельности в ВУЗа определены формы, методы и направления работы куратора в воспитательном процессе ВУЗа.

Summary

The given article is devoted to the formation of ethno-cultural education of students in nonlearning activity of the higher educational institutions. Forms, methods and trends of curator's work in educational process defined and analyzed.

ЖАЛПЫ МЕКТЕПТЕГІ 12 ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАС

Ә.Ж. Тастанов – *п.ғ.к., проф., м.а.,*
«Дене мәдениеті және бастапқы әскери дайындық» факультетінің деканы,
А.С. Игісінов – *оқытушы*

Егемен еліміз демократия жолымен алға жүріп, әлемде өзіне лайықты орын алу үшін еңбектеніп келеді. Бүгінде жастар қоғамның қозғаушы күші ретінде озық идеялармен қаруланып, еліміздің дамып, өркендеуіне лайықты үлестерін қосуда. Болашақта ел тізгінін ұстайтын, еліміздің әлемдік деңгейдегі бәсекеге қабілетті, экономикасы дамыған, өркениет көшінен лайық орын алатын, еліміздің қарқынды дамуына өзіндік үлес қосатын қоғамның негізгі белсенді күші жастар екені сөзсіз.

Егеменді еліміздің тірегі – білімді ұрпақ. XXI ғасыр білімділер ғасыры болмақ. Жаңа кезеңге бет бұру оңай емес. Ол үшін болашақ ұрпақты тәрбиелеу керек. Бүгінгі таңда Егеменді еліміздің ең басты мақсаты жан-жақты дамыған, алдыңғы қатарлы елдермен теңесу; оған жетудің басты жолдарының бірі әлемдік білім кеңістігінен орын алу болып табылады. Мұның өзі ұлттық білім беру жүйесінің даму бағыттарын айқындап, оны тың арнаға, жаңа санаға көтеру қажеттілігін міндеттейді. Сондықтан да мектептегі және жоғары оқу орындарындағы білім мазмұнын жетілдіру, оқыту процесін ізгілендіру, инновациялық технологияларды өмірге әкелу, жан-жақты дамыған рухани бай, өз елін, халқын жанымен сүйетін тұлға қалыптастыру мәселесі кезек күттірмей шешуді және оны іс жүзіне асыруды қажет етіп отыр.

Сондықтан қазіргі кезде мектептерде және жоғары оқу орындарындағы білім беру мақсаттары жаңа арнаға бет бұруды. Дәстүрлі оқытуда білім беру және олардың бойына білік, дағды қалыптастыру бірінші орында тұрса, қазіргі кезде білім парадигмасы бірте-бірте өзгеруде, білімді жеке тұлғаға қарай бағыттау, тіпті болашақ мұғалімнің өзінің өзін-өзі тануы және өзін-өзі дамытуы, өзін-өзі тәрбиелеуіне қарай бағыттау алғашқы орынға шықты. Сондықтан мектептегі әрбір оқушының дарынын ашу тұрғысынан болашақ және қазіргі мұғалімдер қауымына тың міндеттер жүктеліп, жоғары оқу орындарындағы әрбір пәннің мақсат-міндеттері қайта қарастырылуда.

Қазіргі таңда жастарды білімге бағыттау аса маңызды мәселе болып отыр. Елбасы: «Қазақстанның болашағы – бүгінгі жастар. Сіздер оларға қалай білім берсеңіздер, Қазақстан сол деңгейде болады» деп, өзінің Назарбаев Университетіндегі «Қазақстан білім қоғамы жолында» атты интерактивті дәрісінде айтқан болатын.

Білім мазмұны мен материалдық-техникалық базасын жаңарту, білім сапасын арттыру, әлемдік білім беру кеңістігінде ықпалдастыру – білім беруді дамытудың стратегиялық объективті заңдылығы.

Қазақстан Республикасында әлеуметтік-экономикалық жағдайдың өзгеруінен жоғарғы динамикалы жаһандану дәуірінде ойлау мен қарым-қатынастың қарқынды дамуы, сондай-ақ адамның интеллектісі мен әл-ауқатының өзгертуіне байланысты он екі жылдық оқуға өту мәселесі туындаған.

Сондықтан бүгінгі күнде еліміздің халықаралық әлемдегі елдер мен халықтардың өзара тарихи байланысының дамуы арқасында экономика, мәдениет пен ғылымның әлемдік деңгейге бет бұруы, ұлттық деңгейде қалуды көтермеуі, ғылыми білімнің түрлі салаларында әлемдік іс-тәжірибені оқып-үйретудің қажеттілігін қанағаттандыру үшін дамудың, жаңарудың жаңа түрін 12 жылдық оқу бағдарламасын басшылыққа алудың болашақта тиімділігі өте зор деп есептейміз.

Ертенгі келер ұрпақтың білім деңгейінің сапалы, тиімді болуына ықпал етіп, қоғамның алға қарай жылжуына әрбір қоғам мүшесі сапалы түрде өз үлестерін қосулары қажет. Қай елдің болмасын өсіп-өркендеуімен қатар, өркениетті елдер қатарынан өзіндік орнын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына тікелей байланысты болады.

XXI ғасыр қоғам жастарына білім беруде, жаңаруда өсіп келе жатқан ұрпақтың сапалы да зерделі болып өсуіне, білім берудің әлеуметтік рөлін көтерумен, болашақ қоғамның жаңа парагдигмаларын анықтаумен өзара тығыз байланысты.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының мектептері мен жоғарғы оқу орындарын Еуропа елдерінің деңгейімен салыстыруға болады. Себебі, әлемдік тәжірибеге сәйкес 12 жылдық оқуға есептелген жалпы орта білім берудің бағдарламасын біздің оқушыларымыз 11 жыл ішінде меңгеруде.

Білім беру реформасы қазір әлемнің көптеген дамыған елдерінде жүріп жатыр. Оларда міндетті оқыту проблемасына көбірек көңіл бөледі, соған байланысты біздерде 12 жылдық оқуға мектеп жағдайында міндетті оқу мәселесі дұрыс шешудің мүмкіндігі бар. Жалпы орта білім берудің басты мақсаты – әлемдік білім беру стандартына сәйкес келетін білім берудің жоғарғы сапасын қамтамасыз ету.

12 жылдық орта білім берудің шешуге тиісті мәселесінің бірі – оқулықтар мен оқу бағдарламаларын жасау, білім беру мазмұнын қалыптастыру, жалпы және жаңа теориялық түсінік деңгейі мен оқу материалдарының практикалық іс жүзіне асуын қамтамасыз ету.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, 12 жылдық оқуға бейімдеудің басты факторы мен формасы оқу процесінің тиімді жолдарымен қатар, баланың жасерекшелігіне қарай таным процестерін қалыптастыра отырып, жаңа міндеттерге бейімделуі мен сабақты меңгеруінің негізгі факторы болып табылады.

Білім беру парадигмасының өзгеруі қазіргі мектеп жағдайында білім берудің тұлғалық бағдарланған стратегиясына бағытталған. Қазіргі жастардың әлеуметтік мүдделеріне баса назар аудара отырып, олардың болашағы жоспарлы, тиімді түрде жүзеге асырылуына әлеуметтік деңгейде білім алуларына жағдай жасау керек. Жаңа оқу жүйесінің тиімділігі оқушыларды жоғарғы мектеп жүйесінде білім алуға даярлау арқылы белгілі бір мамандықты, кәсіпті таңдау, сапалы білім алу формаларын таңдауға жол ашу. Сол арқылы жас ұрпақтың бойынан табылатын түпкілікті құзыреттілік айқындалды. Атап айтсақ: құндылық бағдарлы құзірет, жалпы мәдени құзірет, оқу-танымдылық құзірет, ақпаратты технологиялық құзірет, әлеуметтік еңбек құзіреті.

Қазақ халқының ұлттық деңгейде өз алдына дербес ел болып өркениетті елдердің қатарында көрінуі, үшінші мың жылдықта білім берудің салаларына ғылым мен технологияның тұрақты дамуын қамтамасыз ету, жас ұрпақтың білім алуына жағдай жасаудың тиімді айғағы десек те болады.

Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың биылғы «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы өткенді саралай отырып, Қазақстан жастары үшін, алдағы уақытта атқаратын міндеттерін белгілеп берді. Сондай-ақ, ел дамуының жаңа кезеңі мен тәуелсіздіктің үшінші онжылдығына бет бұрған тұста қоғамдағы ең ірі әлеуметтік топ – жастарға деген Президенттің сенімі мен қамқорлығы олардың білім мен ғылымға деген құштарлығын одан әрі күшейтті.

Қорыта айтқанда, еліміздің болашағына үлес қосып, оны жаңа биікке көтеретін дара тұлғалар бүгінгі жастар екенін ескерсек, олардың тұлға болуға жетерлік білімнің негізін қалауға бастауыш мектеп қабырғасы мен жоғарғы оқу орындарында дұрыс жағдай жасасақ, әлеуметтік жағдайымыз жақсарып экономикамыз өркендеуге мүмкіндік туады.

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Егемен Қазақстан, 14.12.2012 ж.

2. Омар Б. Білімді жас – ел ертеңі. Егемен Қазақстан, жұма, 8 ақпан, 2013 ж.

3. Тастанова А.Ж. Білім беру жүйесінде инновациялық технологияның маңызы. – Алматы // «Арай журналы». 2009 - №5 – 19-20 бб.

4. Қалысбаева Ж.З. Оқушылардың дарындылығы шығармашылық қабілеттерін арттыру жолдары. – Алматы // «Педагогика мәселелері» журналы. 2011 - №3 – 41 б.

Түйін

Бұл мақалада 12 жылдық білім берудің өзектілігі айқындалған, сол арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру жолдары қарастырылған.

Резюме

В данной статье рассматриваются пути повышения познавательной активности учеников через актуальности 12-летнего образования.

Summary

In given article is considered way of increasing to cognitive activity pupil through urgency 12 year formations.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ И СПОРТЕ

К.И. Ергазиева – *к.х.н., доцент, КазНПУ им. Абая,*
А.С. Якупов – *старший преподаватель, КазНПУ им. Абая*

Повышение уровня качества физкультурного образования требует создания новых средств обучения на основе использования современных информационных технологий. Несмотря на то, что в последние годы появляется значительный интерес к разработке и использованию компьютерных программ в учебно-тренировочном процессе, вопросы их разработки и внедрения остаются весьма проблематичными. Это связано, с одной стороны, с состоянием развития информационных и коммуникационных технологий, с другой – с приведением системы образования, в том числе и в области физической культуры, в соответствие с потребностями времени и научно-технического прогресса.

Учеными выявлены основные тенденции использования современных информационных технологий в профессиональной деятельности специалистов по физической культуре и спорту. К ним относятся:

- создание и использование программ контроля и самоконтроля знаний по различным спортивно-педагогическим дисциплинам;
- обучающие мультимедиа системы;
- создание и использование базы данных;
- моделирование компьютерных соревнований, тактических действий и педагогического процесса;
- использование информационных технологий для обслуживания соревнований;
- использование информационных технологий в рекламной, издательской и предпринимательской деятельности;
- использование информационных технологий в организации и проведении научных исследований;
- автоматизированные методы психодиагностики;
- автоматизированные методы спортивно-педагогической деятельности;
- автоматизированные методы функциональной диагностики;
- организация дистанционного обучения и т.д.

Процесс внедрения информационных технологий в учебный процесс в области физкультурного образования начался сравнительно недавно и в настоящее время представляется незавершенным. Это обусловлено, во-первых, слабой материально-технической базой вузов; во-вторых, постоянным обновлением программно-технического обеспечения; в-третьих, недостаточной компьютерной грамотностью преподавателей и студентов.

Так, информационная культура самих преподавателей факультетов физической культуры, их готовность к применению современных информационных технологий в системе подготовки и повышения квалификации специалистов по физической культуре и спорту оставляют желать лучшего. Для свободной ориентации в информационных потоках современный специалист любого профиля должен уметь получать, обрабатывать и использовать информацию с помощью компьютерных технологий. В полной мере это относится и к специалистам физической культуры и спорта. Компьютер не станет инструментом в деятельности будущих специалистов до тех пор, пока преподаватели физкультурных ВУЗов и факультетов физической культуры не будут в совершенстве владеть этим инструментом. Поэтому умение использовать компьютер при обучении и в профессиональной деятельности специалистов по физической культуре и спорту становится одним из необходимых качеств преподавателя.

Актуальной остается и проблема выбора оптимального программно-методического обеспечения и сама возможность использования ИТ в различных сферах физической культуры. При решении данного

вопроса следует учитывать наиболее перспективные направления использования информационных технологий в общей системе вузовского образования.

Первое направление основано на применении интеллектуальных обучающих систем, что предполагает использование баз данных, баз знаний, экспертно-обучающих систем, систем искусственного интеллекта.

Второе направление предусматривает применение системы гипермедиа, электронных книг, совершенствование программных средств учебного назначения, автоматизированных обучающих систем.

Третье направление основано на использовании средств телекоммуникаций, которые включают в себя компьютерные сети, телефонную, телевизионную, спутниковую связь для обмена разнообразной информацией между пользователем и центральным информационным банком данных или между пользователями компьютеров, подключенных к одной из перечисленных выше линий связи, что позволяет реализовать следующие дидактические функции телекоммуникаций: проведение телеконференций, лекций, семинаров, в которых могут принимать участие преподаватели и обучаемые из разных регионов и стран.

Наибольшего педагогического эффекта от применения программных продуктов учебного назначения в реальном учебном процессе можно достичь в том случае, если обеспечить комплексность использования различных средств НИТ на разного рода занятиях и в разнообразных видах учебной деятельности.

Комплексность использования возможностей средств ИТ в учебном процессе может быть обеспечена с помощью специально разработанного программного продукта учебного назначения, ориентированного на определенный учебный предмет. Программный продукт такого типа должен быть информационно емким, содержать большой объем информации в базах данных и базах знаний, должен быть многофункциональным, предусматривать работу в сети.

Многофункциональность можно обеспечить комбинацией в одном программном средстве учебного назначения возможностей различных программных средств. Такое программное средство должно содержать:

- программные средства, предоставляющие учебную информацию и направляющие обучение;
- диагностирующие, тестовые программы, оценивающие знания, умения, навыки, уровень усвоения обучаемыми учебного материала;
- сервисные программные средства, автоматизирующие контроль результатов обучения, рассылку заданий по сети, процесс управления системой; обеспечивающие обмен информацией между обучаемыми, педагогом и системой; позволяющие накапливать разного рода информацию в базах данных знаний; организующие обучение и управляющие ходом учебного процесса;
- инструментальные программные средства, позволяющие при необходимости вносить дополнения и изменения в базы данных и базы знаний в целях модернизации и адаптации программного средства к учебной программе в конкретном вузе.

Программные средства учебного назначения, удовлетворяющие описанным выше требованиям, можно назвать многофункциональными предметно-ориентированными учебно-информационными средствами. Такие учебно-информационные средства можно будет использовать в различных видах учебной и спортивной деятельности при проведении занятий различной направленности.

В настоящее время в учебном процессе по физической культуре уже используются компьютерные программы, автоматизированные диагностические системы, применение которых позволяет получить высокую эффективность профессионально-ориентированного обучения студентов высших учебных заведений на основе использования средств современных информационных технологий. Учеными разрабатываются электронные учебные пособия по различным дисциплинам, которые способствуют повышению познавательной активности студентов и формированию у них устойчивого интереса к изучаемой дисциплине. Также разработаны и используются в учебном процессе компьютерные программы контроля самостоятельной работы студентов, что позволяет в первую очередь индивидуализировать контроль самостоятельной учебной деятельности при любом количестве студентов.

Анализ литературы позволил выделить наиболее перспективные направления по применению новых информационных технологий в процессе обучения физической культуре в ВУЗе.

Большинство из разработанных программных продуктов представляют собой технологии, использующие компьютерное обучение по отдельным темам, разделам для решения отдельных дидактических задач. Между тем перспективное направление сегодня – разработка информационно-компьютерной «монотехнологии», охватывающей всю систему образования: управление, обучение, диагностику, мониторинг и пр.

Разработка проблемы информационно-компьютерного обеспечения подготовки студентов в области физической культуры должна вестись в рамках двух направлений информатизации образования: повышение эффективности педагогической деятельности и совершенствование образовательно-педагогического управления процессом подготовки студентов.

- Использование информационных технологий в физической культуре и спорте.
- Ергазиева Клара Исмаиловна
- Якупов Ахметжан Сулейманович

1. Петров П.К. Информационные технологии в физической культуре и спорте. – М.: Академия. 2011 – 286 с.

2. Волков В.Ю. Компьютерные технологии в образовательном процессе по физической культуре в ВУЗе. – СПб.: 1997. – С. 56.

Түйін

Мақалада дене мәдениеті және спорт мамандарына кәсіби қызметінде қазіргі ақпараттық технологияларды қолдану негізгі үрдісі қарастырылады.

Резюме

В статье рассматриваются основные тенденции использования современных информационных технологий в профессиональной деятельности специалистов по физической культуре и спорту.

Summary

In the article the basic tendencies of the use of modern information technologies are examined in professional activity of specialists on a physical culture and sport.

ДЕНЕ КҮШІ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

К.Д. Ахинжанов – *б.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
Ж.О. Козбаев – *оқытушы, лейтенант, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Дене күші дайындығының психологиялық бағыты.

Жоғары дәрежелі спортшының дене күші дайындығы – бұл физикалық сапаның жетілдіруімен оқтаулы және ең көп спорт нәтижесінің табысы болатын педагогикалық үдеріс.

Дене күші дайындығының жүзеге асырылуы спортшылардың сапалы және психикалық құрылымын білдірумен байланысты.

Психикалық процестердің нақты әсер етулерінің өзара байланыстарының анықтамасы, спортшылардың дене шынықтыру дайындығының халі мен құрылымының табысты шешімі, бұл процестердің нысанын көздейтін әбден жетілдірулер, қажетті құрылымдарды тәрбиелеу, көңіл-күйді қалыпты басқару, жоғары білікті спортшылардың дене күші дайындығының психологиялық негіздерін құрайды және де олардың шынықтыру жаттығуларының тиімділігінің жоғарылауын қамтамасыз етеді.

Дене күші дайындығының негізгі мақсаты – шыдамдылықты, күш пен жылдамдықты жетілдіру.

Шыдамдылықты жетілдіру, шаршау шақыратын қажулары бар жаттығулар үдерісінде болады.

Осыдан келесі ережені сипаттауға болады: «Қажусыз, жаттықтыратын әсер жоқ, шаршауды жеңбей шыдамдылықты жаттықтыруға болмайды».

Спортшыда қажу тудыратын жұмысқа, тіпті сол жағымсыз, қажу салдарынан пайда болатын, кейде науқастау түйсіктерге, оң қатынас қалыптастыру керек. Спортшы, қауіп-қатердің симптомдарын, қажудың белгілері деп бағаламай, сол істелінген дене жаттығулары арқылы қажетті жаттықтыратын әсерге жетемін деп қабылдау керек. Шыдамдылықты жаттықтыратын жаттығулар ұзақ уақыт көлемінде орындалады, сонымен қатар бірдей, бірнеше рет қайталанатын циклдық әрекеттермен байланысты. Және де қажу тудыратын көңіл-күйлер тек қана бұлшық еттер мен ішкі органдардың қажуынан ғана емес, жұмыстың бір қалыпты салдарынан да болуы мүмкін. Шыдамдылық жаттығуының осындай ерекше ұйқасы (тіркесі), ерекше бір жаңа спецификалық белгілердің пайда болуына мүмкіндік туғызады. Соның бірі – «жабдықталған іздестірудің факторы». Бұл фактордың мазмұны – физикалық мінезді ауыр қажу мен ауыр қажудан кейінгі психикалық тыныш күйді іздестіру. Бұл фактор психологиялық негізінің, құлау-тіреу себебінің нәтижесі (қалай жаттығу болса, сол сияқты жарыста), сондықтан биік нәтижелердегі ең жоғары жұмыстардан кейінгі психикалық тыныш көңіл-күй, қайткенде де жұмыстың көлеміне де, нәтиженің сапасына да қарамастан, қандай да бір психикалық тыныш көңіл күй синдромына айналып кетуі мүмкін.

Ең алдымен бұл жерде дене күйінің себеп құрамдас бөлігі шайқасады. «Нәтиже үшін қажу» ұғымы,

«Нәтиже үшін жабдықталғандық» себеп құрамдасу ұғымына алмасады. Шынықтыру жұмысының осындай көлемі мен мазмұнының негізгі туынды себеп құрамдасы – оның деңгейі, құрылымы, мәнді себептерді жете түсінгендіктің дәрежесі.

Еңбек (А.Морхауз) пен спорт (Е.П. Ильин, В.Ф. Сопов) психологиясының зерттеу нәтижелерінің арқасында, шыдамдылық бұл едәуір дәрежедегі күш және тұлғаның тұрақтылық себебі екені анықталды.

Шыдамдылықты әбден жетілдірудің басты шарты – белгілі көлемді жүктемені орындаудың қажеттілігін айқын ұғыну жане жаттығу процессіндегіқұрал-жабдық пен жүктеме өткізу әдістерін мұқият ойлауы мен қарқындылығы.

Шыдамдылықтың саналы түрде әбден жетілдіру орынының қабылдауы, болжамды бағдарламаның кез-келген шарттарында және толық жүзеге асыруға үзілді-кесілді қондыруды қалыптастыруға мүмкіндік туғызады. Тап үзілді-кесілді қондыру – алдын ала құрастырылған әзірлік міндетті түрде керек, жоспарланған жүктемені толық орындауға, қажуды жеңуге көмектеседі. А.С. Егорованың мәліметтері бойынша, үзілді-кесілді қондыруды алмастыру шарты (жұмысты орындау егер: қатты ауыр болмаған жағдайда, дене шынықтырудың бірінші бөлімі жақсы өтсе, қатты суық болмаса т.с.с) 70%-ға тапсырманы орындау ықтималдығы төмендейді.

Қажуды жеңу үшін, жұмыс қабілеттілігінің шаршау сезіміне теріс әсерін кеміту үшін, жүктемелердің бір қалыптылығының қарсы әрекеті үшін, білу сананы бағыттауға қалыптастырып, назар шоғырландыру керек. Спортпен айналысатын адам арнайы қажу кезінде туатын, дәл қазіргі уақытта істеп жатқан жұмысын ойлаған кезде, немесе керісінше істейін деп жатқан қозғалыстар параметрлерінің саналы бақылау кезде туатын жағымсыз әсерлерден назарын аударуға бел бұру керек. Себебі осындай назар аудару спортшыда болатын қажулармен күресуге көмектеседі – бұл жайлы көптеген жеңіл атлеттердің тәжірибесі куәландырады (стайерлер, марафоншылар, шаңғышылар, ескекшілер). Шыдамдылықтың әбден жетілдіру процессінде, әсіресе шынықтыру жаттығуының ең қиын өткелдерінде, өз өзіңді қоздыру, өз өзіңді жұмылдыру тәсілдерін пайдалану керек. Оларды екі топқа бөлуге болады: а) бағдарлардың таңдауы және жаттығу қызметінің жүрісі бойымен нақты міндеттерді қою: («ағашқа дейін жүгіру», «тағы да 50 рет бар күшін сала есіп өту», «тағы да 2 рет айналу» т.б.); б) өздігінен бұйрықтар («шыдау!», «қарқын!», «жиірек!», «итерісу!» т.б) беру.

«Шыдамдылыққа» байланысты табысты жұмысты орындау жұмысқа қабілеттіліктің қалпына келтіруінің психологиялық тетіктерді пайдаланумен байланысты. Қатайтылған бұлшық еттерді босатуға үйрену керек, өзіңнің психикаң мен жүйке жүйеңе демалыс бере отырып, толық күйінде және тез қалпына келу мақсатында, өткен, болатын жаттығу істерін ойламау керек.

Ю.Я. Киселев тұжырымы бойынша келесіні еске алған жөн: үзілді-кесілді қондыру, зейін аудару, конкретизация міндеті, өздігінен бұйрықтар – бұның бәрі шыдамдылықты жетілдіруге көмектеседі, бірақ та ол іске асу үшін спортшыда нысаналық, табандылық, шыдамдылық сияқты еріктік қасиеттер дамыған болуы керек.

Күштің әбден жетілдіруіне де нысаналық, табандылық, шыдамдылық керек. Әсіресе бұл қасиеттер қайта-қайта қайталанатын болмашы жаттығуларына салмақ салу, күштің дамуының әдісі болған кезде, «жару мінезді» жаттығуларды орындаған кезде, зейін қою, өзіңнің барлық мүмкіндіктеріңді жұмылдыра білу – ең маңыздысы осы. Ең көп күш жұмсалатын жаттығудың алдында спортшыға түгелдей артық ойлардан, сонымен қатар қауіпті жаттығулар болу мүмкіндігінен қорқудан, солардан қате жіберуге қорқудан т.б. ойлардан арылуы керек.

Бұл үшін жұмысты бастар алдында, толығымен зейін салып, жаттығуды орындауға даяр кезіндегі, эмоционалдық толқу үстінде спортшының халі, керекті ерікті күштермен айқындалады. Басқа сөздермен айтқанда, өзіңнің күйіңді бағыттау қажеттігі туады. Сондықтан үлкен дәрежелі спортшы өздігінен бағыттау қасиетін игеру керек, себебі кез келген спортшы жақсы шыныққан ғана емес, жарыстарда нәтижелі, тұрақты жұмыспен қамтамасыз ететіндей болу керек.

Жылдамдық жаттығуында, психикалық функцияларға үлкен талап шарттар қойылады. Себебі бәрі білетіндей, жылдамдық – күрделі физикалық қозғалыста болатын қасиет. Жылдамдықтың үш түрі бар:

1. Алдын ала құрастырылған мерзімді қоздырғыш құбылысының ең кіші уақытымен жауап ретінде қайтуы.

2. Бір қозғалысты орындауға кететін ең кіші уақыт.

3. Қозғалыстың ең көп ырғағы.

Жылдамдықтың бұл үш түрі бір бірінен тәуелсіз. Зерттеу нәтижелері бойынша, көзге көрінбейтін бүркеме кезең жаттығу кезінде қысқармайды. Бірақ та спортта ең маңыздысы бүркеме кезең ғана емес, моторлы құрамдас бөлік – қозғалыс құбылысының уақыты деуге болады.

Қозғалыс – құбылыстағы жылдамдықты үнемі күшейтудің алғашқы психологиялық ұсынысы, ең кіші өлшемдегі уақыт интервалдарды ажырату болып табылады. Мысалы, спринтер бірінші қадам кезінде 0,3 с старттан «кету» үшін жұмсайды. Уақытты 0,1 с қысқарту керек дерлік. Бұл жаттығуды алдын ала 0,3 с уақыт интервалын, 0,2 с уақыттан айыру (арнайы шамдық немесе дыбыстық сигналдар қолданумен қатар) арқылы жеңіл орындауға болады.

Қозғалыс құбылыстағы жұмыстың келесі ұсынысы – белгілі қондыруды қалыптастыру.

Старт алдындағы күту кезінде екі түрлі қондыру қарастырылады: сенсорлық (түрлі сигналдарды қабылдауға арналған), және моторлық (тезірек қозғалысты бастауға арналған немесе қозғалыстағы құбылыс).

Жылдамдықтың негізгі құраушы – моторлық қондырғы болып табылады.

Ең жоғары қозғалыстағы ырғақты күшейтудің психологиялық ұсыныстарына: уақыт интервалдарын іске асыру мен жылдамдық қондырғысы жатады. Одан басқа спортшының бұлшықеттерінің күйзелісінен кернеу керекті эмоциялардың сақтау қасиеті, негізгі қасиеттер болып келеді. Себебі қозу дәрежесінің жетіспеушілігі немесе артықшылығы, жылдамдықтың пайда болуына кедергі жасайды. (Йеркс-Додсон заңы).

Сонымен қатар жылдамдыққа арналған жаттығулар кезінде де, шыдамдылықты күшейту кезінде де, спортшының іштей өздігінен бағыттау күйі болу керек.

Физикалық қасиеттерді тәрбиелеудің психологиялық мазмұны төмендегі кестеде көрсетілген:

Физикалық қасиеттерді тәрбиелеу

№п/п	Физикалық қасиеттерді тәрбиелеудегі психологиялық факторлар	Тәрбие кезіндегі психологиялық факторлардың ерекшелігі		
		шыдамдылық	жылдамдық	күш
1	Мотивация	Кедергілерді өту арқылы, ауыртпашылыққа, қатты қажуға, ауыртпашылық сезімдерге оң көзқарасты тәрбиелеу	Жетістіктерге жету мотивациясының белсенді көрінуі	Еріктік және бұлшықеттік көрсеткіштердің шарықтау шегін мотивациялық тәрбиелеу
2	Психологиялық бағдарлау	Жаттығу бағдарламасының орындалуының бағдарларының қалыптасуы	Жылдамдықтың көрінуінің маторлық бағдарларының өзектілігінің қалыптасуы	Міндетті түрде орындауға бағытталып және оның тұрақтық көрсеткіштерін қамтамасыз ету
3	Психологиялық күйдің өздігінен бағыттаушылығы	Дене күшін босаңдату үшін өзін-өзі реттеу және жинақтау әдістерін қолдану	Дене күшін босаңдатып және психикалық сынды төмендету үшін қозудың шамасының бірқалыпты көрсеткіштерін сақтау (Йеркса-Додсон заңына қара)	Психикалық жағдайларды реттеу үшін қозба көрсеткіштерінің жоғарғы шамасына жету (Йеркса-Додсон заңына қара)
4	Еріктік қасиеттер	Мақсатқа ұмтұлушылық, табандылық, бірбеткейлік, өзбеткейлік	Әрбір қозғалыстың жылдамдығы және қайталауын сақтау үшін оған еріктік күштің шектік көрсеткіштерін пайдалану	Шешімділік, мақсатқа ұмтұлушылық, табандылық, бірбеткейлік, өзін-өзі игерушілік
5	Психикалық процесстер	Әрекетті саналы түрде бақылау үшін зейіннің теріс сезімін дұрыс сезімге айналдыру	Қабылдаудың дамуы, көңіл бөлу, ойлау, елестету, темпоритмалық сезімталдық	Зейінді шоғырландыра алу, сезімталдықты жетілдіру, қабылдау, елестету
6	Арнайы дағдылар	Еріктік түйсіктерді десенсибилизациялау, бірқалыптылықпен күрес	Уақыт интервалын ажырата алуды қалыптастыру	Дене күшінің қосымша көрсеткіштерін пайдалану үшін оның қосымша бағдарын табу жолдары

1. Ақпаев А.Т. Психологическая подготовка спортсменов и спортивных коллективов. – Алматы, 2003.

2. Медведев В.В. Психологическая обеспечение спопртивной деятельности. – М., 1989.

3. Родионов А.В. Психология спорта высших достижений. – М., 1979.

4. Романов В.А. Психологические особенности воспитания физических качеств спортсмена // Спортивный психолог. – Спец. выпуск. – 2003.

5. Савенков Г.И. Психологическая подготовка в системе физического воспитания и спорта. – М., 1998.

6. Сурков Е.Н. Психомотрика спортсмена. – М., 1984.

7. Сопов В.Ф. Психологическая подготовка к максимальному спортивному результату. – Самара, 1999.

8. Сопов В.Ф. Психическаярегуляция при подготовке и преодолении экстремальных ситуаций сверхдальних переходов и пробегов // Спортивный психолог, 2004. - №1.

9. Уейнберг Р.С., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры. – Киев, 1998.

Түйін

Аталмыш мақалада спортшылардың дене күші дайындығының тұрақтылығы психологиялық негіздері қарастырылған.

Резюме

В этой статьи предусмотрено психологические основы и закономерности физической подготовки спортсменов.

Summary

Psychological bases and regularities of physical preparation athlete is provided In this article.

АҒЗА ҚЫЗМЕТІНЕ ГИПОДИНАМИЯ ӘСЕРІ

Б.Ислямов – *магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
Р.Ж. Нарибай – *б.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Адамдардың дене белсенділігінің деңгейі, олардың тек жұмыс қабылетіне ғана емес, денсаулық жағдайына да әсер етеді. Көптеген зерттеуші ғалымдар, гиподинамия (гипокинезия) жүрек-тамыр ауруларының этиологиясында семіздік пен тірек-қимыл аппаратының бұзылуында едәуір орын алатынын дәлелдеген.

Жүректің ишемиялық ауруларында миокардқа қан айналымының бұзылуы себебінен қажетті мөлшерде оттегі және қоректік заттардың жеткізілуі кемиді. Миокард инфаркты – өте қауіпті кең таралған жүрек ауруы. Ел ішіндегі екі өлімнің негізгі себебі миокард инфаркты және мидағы қан айналымының бұзылуы болып табылады.

Дене белсенділігі жоғары адамдарда бұл аурулар жоққа тән. Осы бағытта көптеген зерттеулер жүргізілген және де жүргізілуде. Авторлардың басым көпшілігі жүрек-тамыр жүйесі ауруларынан қайтыс болатындардың саны, дене белсенділігі төмен адамдарда 2 немесе 3 есе жиі кездесетіндігіне тоқталған. Белсенді қозғалыс режімдерін ұстанған адамдар бірінші инфаркттен кейін өмір сүре алады. Бұл жерде өмір сүру кезеңдеріндегі әр уақытта дене қозғалысының белсенділігі өте қажет екенін атап айтқан жөн және де балалық, жасөспірімдік кезеңдеріндегі жүрек-тамыр жүйесіндегі ауытқулар жойылып кетеді.

Екінші, қауіпті фактор липидтер алмасуының бұзылуына байланысты – дене салмағының артуы. Толық адамдар қанындағы сары суда холестерол мен триглицеридтер құрамы жоғары болады. Дене жүктемелері, күнделікті тамақтан соңғы триглицерид мөлшерінің жоғарылауын болдырмауға бірден-бір себеп. Салмақ артуының басты себебі бұлшық ет жұмысы кезіндегі шығындалған энергия мен тағамнан келіп түскен энергия пропорциясының әртүрлілігі. Қазіргі кездегі постуталаттанған липопротеидтің жоғары тығыздығының (ЛПЖТ) антиатерогендік функциясын есепке ала отыра, жоғарыда келтірілген фактілер, қан сарысуындағы липидтер тасымалдануының нашарлауы және атеросклероздың пайда болуы, тамақтану режімінің бұзылуы мен гипокинезияның бірлесуінен деп қорытындылайды. Сонымен бірге гипокинезия холестеролдың, этирифицирленген полиенді май қышқылдары құрамының артуына, перекисті тотыққан осы қышқылдар өнімдерінің қан плазмасындағы липидтерде жинақталуына жағдай туғызады.

Балалар мен жасөспірімдерде гиподинамия қалыпты кездегі жүрек соғуының жоғарылауына, тері асты майының қалыңдауына, дем шығару қарқынының артуына, қандағы холестерол құрамының көбеюіне әкеледі.

Гиподинамия аз ғана нервтік ширығумен бірлесе, дене жүктемелерін атқару кезінде аэробті және анаэробті алмасу процесін нашарлатып, өкпе желдеткішінің үнемділігін және жоғары қуатты дене жұмысының орындалу қабылетін төмендетеді. Гиподинамиялы және нервтік-эмоциональдік еңбек адамдарына, дене жүктемелерін атқарғанда өкпенің гипержелденуі, ширығудың гипертониялылығы,

PWC_{170} төмендігі, ауа қапшығындағы (альвеола) желдену тиімділігі және салыстырмалы гипоксемияның кемуі тән, және осы көрсеткіштер патологиялық жағдайдың басталуы болып саналады. Дене еңбегімен жақсы шұғылданатын жұмысшылар үшін, жұмысты орындау кезіндегі жоғарғы тыныс үнемділігі мен қан айналымы байқалатын жағдай сипаты, PWC_{170} жақсы маңыздылығы тән.

Қозғалыс аппаратындағы өзгерістер – бұлшық ет атрофиясы, шеміршек, сүйек, буындар мен байламдарда кездесетін дегенеративтік процестер негізінен пайда болады. Қозғалыс белсенділігі, тірек-қимыл аппаратының пассивті құрамдарына әсер ете, оның жағдайын да анықтайды. Мұндай статикалық мәліметтер түрліарқа ауруларының басты себептерінің бірі, арқа бұлшық еттерінің жағдайы болып табылады. Статикалық жұмыс қалпындағы ширығу, бұлшық еттердің босаңсуы уақыт өте келе, бұлшық ет ұлпаларында спазм және дегенеративтік өзгерістерге әкеледі. Арқа ауруларымен ауыратын 5000-дай адамды тексергенде, олардың тек 20%-да ғана зақымдану немесе органикалық патология табылған. Ал, отырып жұмыс істейтіндерде кездесетін арқа және сүйек аурулары, қимылдың аздығынан. Арқа еттеріндегі әлсіздік 6-16 жас аралығындағы балалар мен жасөспірімдерде де байқалған.

Гиподинамия буын жағдайына да көп әсер етеді. Ұзақ уақыттық статикалық жүктемелер әсерінен буын шеміршегі жалпақтанады, ондағы зат алмасудың бұзылуынан, дегенеративтік өзгерістер пайда болады да буындағы қозғалыс амплитудасы шектеліп, серпімділігі азаяды.

Жоғарыдағы мәліметтерді жинақтай келе қозғалыс режімінің денсаулық жағдайына әсерін төмендегідей қорытындылауға болады. Дене жұмысы немесе үздіксіз дене жаттығулары жүрек ауруларының пайда болуын және жүрек-тамыр жүйесі ауруларынан қайтыс болу себептерін азайтады, мөлшерленген үздіксіз бұлшық ет белсенділігі өкпе эмфиземасы, бронхы астмасымен кейбір жағдайда гипертониямен ауыратындардың жағдайын жақсартады, қалыпты дене салмағын сақтаудың басты факторы. Мұның бәрі дене еңбегінің және дене тәрбиесі мен белсенді өмір сүру режимі, жақсы денсаулық және ұзақ өмір сүрудің негізгі,маңызды факторы екендігін көрсетеді.

Қазіргі замандағы қозғалыс шектелуінің өсуі, организмдегі көптеген жүйелер қызметін бұзып, жұмыс қабілетін төмендетіп және денсаулық жағдайын нашарлатып адамның өз биологиялық табиғатына қарсы әсер етеді.

Прогрестік жетістіктер адамды артық қозғалыс пен ауыр жұмыстан көбірек босатқан сайын, соғұрлым қозғалыс белсенділігінің орнын толтыру тәуелділігі артып отыр. Мұндай жағдайда дене тәрбиесімен жалпы айналысудың ролі зор. Дене тәрбиесімен айналысу әйелдер үшін маңыздылығы зор, себебі саналы және сапалы ұрпақтың болуы аналар денсаулығына байланысты. Соңғы кезде, демографиялық келеңсіз құбылыстармен (бала туылуының кемеюі, өмір сүрудің қысқаруы) бірге, физиологиялық пісіп-жетілмеу көп көрініс беріп жүр. Физиологиялық пісіп-жетілмеу – бұл дене сапалары мен дағдылардың қалыпты дамымауы, семіздік, жақыннан көргіштік, омыртқа жотасының қисаюы, жалпақ табандылық т.б. Бұл құбылыстар адам өмірінің соңына дейін теріс із қалдыруы мүмкін. Олар жасөспірімдік кезеңде жыныстық дамуды тежеп, дене және ақыл-ойлық жұмыс қабілетін төмендетіп, ерте қартаюға әкеп соғады.

Физиологиялық пісіп-жетілмеуді болдырмау және алдын алудың ең тиімдісі – қозғалыс белсенділігін арттыру. Дене тәрбиесімен және спортпен айналысу тек денсаулықты нығайтып, жұмыскерқабілетті жоғарылатып қоймай, әсіресе жоасөспірімдердің темекі, есірткі шегу, арақ ішу – сияқты зиянды әдеттерден аулақ болуына септігі өте зор.

Дене шынықтырумен жалпы халықтық айналысуда, есте сақтауды қажет ететін нәрсе. Ол, дене жүктемелері, организмде бейімделу сатысындағы тұрақты кезеңге сәйкес өзгерістер туғызуы қажет.

1. *Медведков В.Д., Медведкова Н.И. Роль физической активности в детоксикации детей // Тез.докл. межрегион. конф. – Пермь, 1996. – С. 23.*
2. *Медведков В.Д., Медведкова Н.И. Роль физических упражнений в оздоровлении дыхательной и кровеносной систем. // Актуальные проблемы физической культуры: Мат. регион.научно-практ. конф. – Ростов-на-Дону, 1995, Т.5. – С. 117-121.*
3. *Медведков В.Д. Элиминационная физическая культура – новое научное направление и реабилитационное средство. Мат. 2 научно-метод. конф. кафедр гуманитарных и социально- экономических дисциплин. – Пермь, 2004. – С. 151-152.*
4. *Медведков В.Д., Медведкова Н.И. Физическая культура и экологическая безопасность населения // Экология физического воспитания. Мат. Всерос. научно-практ. конф. – Тула, 2005. – С. 62-63.*
5. *Озолин Н.Г. Современная система тренировки. – М.: ФиС, 1970. – 477 с.*
6. *Орешкин Ю.А. К здоровью через физкультуру. – М.: Медицина, 2011. – С. 26-27.*
7. *Штюрмер Ю.А. (ред.). Роль и задачи спортивно-массового туризма в физическом воспитании и оздоровлении населения // Сб. науч. труд. – М., 2000 – 170 с.*
8. *Загрядский В.П., Сулимо-Самуйло З.К. Физические нагрузкисовременного человека. – Л.: 2002. – 92 с.*

Түйін

Мақалада гиподинамия жағдайында адам ағзасында жүретін физиологиялық өзгерістер қарастырылады.

Резюме

В статье расмасматриваются физиологические изменения в организме в состоянии гиподинамии.

Summary

In the article presented physiological condition of organism during gipodinamy.

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

К.А. Жукенова – *п.ғ.к., доцент*

Әр елдің болашағы сол халықтың білім, ғылым деңгейімен анықталғандықтан, оқу жүйесін неғұрлым тиімді құра білу қажеттілігі қай кезеңде де өзекті мәселе болып қалмақ.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның патриоттық сезімін, Отанға деген сүйіспеншілігін дамыту мәселелері, білімділігі мен біліктілігі мемлекеттік білім саясатының басты ұстанымы екендігі атап көрсетілген. Мұнда өкімет саясатының Қазақстандағы білім ісін әлемдік білім кеңістігімен үйлесімді дамуын көздейтіндігі байқалады.

Педагогика ғылымында, білім сапасы оның төрт сипатын (білім – құндылық, білім – жүйе, білім – үдеріс, білім – нәтиже) біртұтас қарастырғанда, олардың ішінде білімнің құндылығы және нәтижелілігі ретіндегі сипатына мән берумен тікелей байланысты екендігі байқалады. Осы тұста, педагогикалық білім беру саласында инновациялық тәжірибе мен ғылыми-зерттеулер нәтижесі білім алушылардың оқу материалын жаттап алып есте сақтауға қарағанда, ғылыми, логикалық ой елегінен өткізу арқылы қабылдау ережесінің қолданылу тиімділігін көрсетеді. Себебі, инновациялық оқыту ережесі бойынша күтілетін нәтижелер білім мазмұнының жетекші компоненттері және білім, түсіну, қолдану, жоғарғы сипаттағы біліктер деп аталатын категориялар арқылы бейнеленген оқу материалдарын меңгеру деңгейлерін ескере отырып анықталады.

Осы тұрғыдан алғанда, жалпы мектеп тәжірибесіне жаңалықтарды енгізу – оларды қолдануға деген қажеттіліктен туындайды. Ал оқыту технологиясын қолдану үшін алдымен жаңалықты игеруге даярлық, яғни технологиялық өңделген құжаттар болуы керек. Мұғалімдердің оқыту технологияларын меңгеруге, қолдануға деген қажеттілікті туғызып, технологиялық жұмысқа бағыттау – білім сапасын арттырудың маңызды құрылымы.

Бұның өзі білім берудің мақсатын жаңаша ұғынудың және оны жүзеге асырудың алғы шарттарын жасау әдісінің бірі болып табылады. Ол үшін ғылым мен ғылыми-техникалық прогресстің қазіргі даму деңгейіне сәйкес әлемдік білім кеңістігі негізінде білім беру мазмұнымен қоса, оқыту әдістемесін инновациялық біліммен ұштастырып, ғылыми негізде жеткізу қажет. Осыған байланысты жалпы білім беретін мектептерде әрбір пәннің базалық материалдарына қосымша мазмұны жағынан күрделі, әртүрлі танымдық, білімділік тапсырмалармен толықтырылған әдістемелік құралдар, электронды оқу құралын интерактивті тақта көмегімен пайдаланып оқытуды ұйымдастыруға негізделген педагогикалық мүмкіндіктер жасалынуы керек.

Бұл жұмыстарды атқару үшін ең алдымен, мұғалімдерді психологиялық, теориялық және әдістемелік тұрғыдан даярлау қажет. Оқытудың қазіргі технологияларын оқыту үрдісіне қолдану, оған қызығушылық таныту, ынта қою, оның мақсатын, мазмұнын, болашағын түсініп, іс жүзіне асыра білу, оқыту үрдісін жоғарыда айтылған жаңа ақпараттық құралдар мен интерактивті тақталарды қолданып іске асыру, белгілі бір мақсатты, жүйелі дайындықтың нәтижесі болып табылады.

Сондай-ақ Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін шешу үшін мектеп ұжымдарының, әр мұғалімнің күнделікті ізденісі арқылы барлық жаңалықтармен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды. Сондықтан әр мұғалім өз іс-әрекетінде қажетті өзгерістерді, әртүрлі тәжірибелер жөніндегі мағлұматтарды, жаңа әдіс-тәсілдерді дер кезінде қабылдап, дұрыс пайдалана білу керек.

XXI ғасыр немқұрайдылықты көтермейтін, қай қырынан алсаңыз да, бәсекелестік ғасыры екенін байқау қиын емес. Оған біздің еліміздегі білім сапасын реформалауда батыл қадамдар жасалып жатқандығы дәлел. Атап айтар болсақ, қазіргі күнде кеңінен қолданылып жүрген оқытудың жаңа технологиялары – шоғарландырып қарқынды оқыту технологиясы, оқытудың модульдік технологиясы, сатылай кешенді талдау технологиясы, оқытудың үшөлшемді технологиясы, жобалау әдісі және т.б. Енді осылардың кейбіреуіне тоқталып өтейік.

Оқыту процесіндегі білімнің тәжірибелік бағыттылығын күшейту, жағынан, эксперименттік сипаттағы өзіндік жұмыстардың үлесін көбейтуді көздейтін Ж.А. Қараев және Ж.У. Кобдикованың «Үшөлшемді әдістемелік жүйесі (ҮӘЖ)»педагогикалық технологиясын атап айтуға болады. Оқытудың «Үшөлшемді әдістемелік жүйесі (ҮӘЖ)»педагогикалық технологиясы ең алдымен тұлға әрекеттілігін алға қойып, оның өздік танымдық әрекетінің құрылымы мен мазмұнын (нақты тапсырмаларын) анықтауға негізделеді.

Технологияның төрт меңгеру деңгейлерінің жеке аралық мақсаттарына сәйкес оқыту деген әр меңгеру деңгейіне белгілі бір: 1) қызықтыру деңгейі, 2) белсенділік деңгейі, 3) білім деңгейі, 4) біліктілік деңгейі, 5) құзіреттілік (компетентность) деңгейлері, 6) әр деңгейде білім сапасының әр түрлері қалыптасатынын көрсетеді. Бұл технология оқытудың әдістемелік жүйесі элементтерінің (оқыту мақсаты, мазмұны, әдістері, формалары мен құралдары) осы деңгейлік өзара байланысы бойынша төменгі сатыдан (деңгейден) жоғарыға бағытталған оқыту векторын (бағытын) негізге алады. Яғни оқыту үдерісі даму векторы бойынша, негізінен: ынталандыру бағасы (баллдық рейтинг жүйесі) арқылы қозғалысқа келеді.

Қазіргі білім берудің жаңа парагдимасы 12-жылдық білім беру жүйесіне көшу және гуманизациялау қағидасының педагогикалық сипаттамасында білімді жаңа үлгіде бағалау талабын қойып отыр. Себебі, нәтижеге бағдарланған білім беру жағдайында білім алушылар тарапынан жүзеге асырылатын ғылыми ойлау, зерттеушілік оқу әрекеті басымдыққа ие болады.

Елімізде соңғы кезде мектеп оқушылары мен студенттер арасында өтіп жатқан ғылыми жұмыстар өзінің оң нәтижесімен көрінуде. Жобалау әдісі – оқушылар мен студенттердің ғылым мен техника саласы бойында қызықтыратын мәселелерін жүзеге асыруға, болашақтағы арман-жоспарларын іске асыруға, жалпы айтқанда қабілеттерін байқауға көп мүмкіндік береді. Бұл жобаны жүзеге асыру оқушылардың білім-білік дағдылары тек білім беру стандартына сай, ғылыми негізде жүргізілген жағдайда ғана мүмкін болады. Мұғалім оқытудың саралап-деңгейлеп оқыту әдісін қолдану арқылы оқушының танымдық, зерттеушілік қабілетін анықтауы қажет. Жобалау әдісінің болашақтағы нәтижесі де мұғалімнің оқушының зерттеу қабілетінің шамасын қаншалықты түрде анықтай алуына байланысты болады.

Жобалау әдісі бойынша жұмыс төмендегідей кезеңдерден тұрады:

1. Алдағы мақсат-мүдденің қысқаша жүйесін дайындау
2. Зерттеу және талдау. Мұндағы мақсат – жұмысты жалғастыруға негіз болатын ақпараттар, материалдар жинау. (Еркін түрде: ауызша, қолжазбалар, қиындылар, үзінділер, анықтамалар, жоба, уақытпен жұмыс істеу)
3. Жобаға қатысты мақсат-міндеттерді анықтау. Бұл жобаны жүзеге асырудың ең бір маңызды сатысы
4. Алғашқы идеялар шоғыры
5. Ұсыныс, бастамаларды талдау және ең жақсыларын таңдау. Талдауға және талдануға түсетін идеялар алдыңғы жоспардағы талапқа сай болуы керек
6. Талданған идеяны жүзеге асырудың жоспарын құру, жұмыс папкасын дайындау. Бұл сатының қорытындысы дайын чертеж, рецепт, модель, карта, баяндама, ғылыми мақала т.б. түрінде болуы керек.
7. Дайын бұйым.
8. Өзін-өзі бағалау.

Жобалау әдістемесі – оқушы мен педагогтың шығармашылығын қатар дамытатын жұмыс. Өзінің педагогикалық практикасында жобалау әдістемесін қолданған мұғалім өз алдына көптеген міндеттер қоя алады. Олар: оқушыға қажеттілік туғызу, біліммен қаруланған орта таңдау, жұмыс нәтижесі оқушыға не беретінін анықтау, күрделіден оңайға көшу, яғни қиынды жеңілдететін әдістер таңдау, жобалаудағы зерттеулерді жариялап көрсетуге дайын болу, шағын, тікелей жұмыс топтарын құру, әрқашан кеңес беруге дайын болу, дайын нәрсеге сыни көзқараспен баға бере білу.

Жобалау әдісіндегі оқушының міндеті мынадай: өз білімін жетілдіруге, өзін әртүрлі мүмкіндіктерде сынап байқауға жол аша білу, өз білімін белгілі бір мақсатқа бағыттап, соған жетудің жолын іздестіру, шағын топтарда жұмыс істеу арқылы коммуникативтік қабілетін арттыру, өзінің зерттеу, бақылау, эксперимент жүргізе білу, ақпарат жинақтау, талдап жинақтап қорыту сияқты қабілеттерін арттыру, өз қабілетін жүйелі жұмыс істеуге, жұмсауға, танымдық көзқарастарын қалыптастыруға, ой қорытып, белгілі шешім қабылдауға үйренуге жол ашады.

Жалпы жобалау әдісі мұғалімнің жаңа әдістерді өз тәжірибесіне енгізудің жаңа үлгілерін табуына, оқушылардың өз бетімен білім алу әрекетін ұйымдастыруына негіз болады. Осыған орай мұғалім жобалау әдісін қолдану арқылы оқушының оянбай жатқан мүмкіндіктерін дамытуға, өз іс-әрекетіне сыни баға бере білуіне, өзі мен басқаның, өзі мен ортаның, өзі мен ұжымның үйлесімді қарым-қатынасына жол ашады.

1. *Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы // Егемен Қазақстан. –Алматы, 27 шілде, 2007ж.*
2. *Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту Тұжырымдамасы, / Егемен Қазақстан, 26.12.2003.*
3. *Кобдикова Ж.У. «Үшөлшемді әдістемелік жүйе (ҮӘЖ)» нәтижеге бағытталған білім берудің тиімді механизмі, // педагог кадрлардың біліктілігін арттыратын курстарға үлестірмелік құрал, -Алматы, 2008, 112бет.*
4. *Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения: В 2-х т. // под редакцией А.В.Петровского. – М., 1979. – Т.1. – 432 с.*

Түйіндеме

Бұл мақалада оқушылармен жобалық іс-әрекет әдістері және инновациялық әдістер негізі арқылы тұлғалық қасиеттердің қалыптасуы қарастырылады.

Резюме

В статье раскрывается сущность инновационных методов и технологий обучения, способствующих формированию креативной личности и об эффективности использования методов работы с учащимися по проектной деятельности.

Summary

Essence opens In article innovation methods and technology of the education, promoting shaping creative to personalities and about efficiency of the use the methods of the work with students on design activity.

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Б.Т. Сыдықова – *доцент, п.ғ.к., І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.*
Т.Н. Жүндібаева – *аға оқытушы, жалпы, жас ерекшелік және әлеуметтік педагогика кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Елімізде қолға алынған үдемелі индустриялық-инновациялық даму бағдарламасының табысты жүруінің басты кепілі – қажетті мамандар әлеуетін қалыптастыру. Бұл орайда бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын талап жоғары, себебі бұл мамандар оқушылардың білімінің іргетасын қалайды. Білім беру саласы мұның басты қайнар көзі болып табылады, өйткені ол келешектің мамандарын даярлайды. Қазіргі уақытта Елбасымыздың тікелей назарында тұрған аса маңызды мәселелердің бірі – еліміздің инновациялық тұрғыдан дамуы. Ел Президенті Назарбаев университеті білімгерлерімен жүздескен кезде «креативті ойлайтын инноваторларды тәрбиелеуіміз керек» деп қадап айтқан. Осы орайда, Білім және ғылым министрі Б.Жұмағұлов: «Қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз» – деп атап өткен.

Инновациялық процесс – бұл дамуы жағынан мақсатты бағытталған және құрылуы жағынан сапалы, қазіргі заманның идеяларын, теорияларын, әдістемелерін, технологияларын тарату және меңгеру, қолдану белгілі критерийлерге сәйкес келетін және белгілі бір жағдайда өзекті бейімделген процесс болып табылады. Білім беру жүйесіндегі инновация – білім саласына жаңашылдықты енгізуді көздейді.

Оқытудың жаңа технологияларын меңгеру болашақ бастауыш сынып мұғалімнің кәсіби даярлығының аса қажетті де маңызды құрамдас бөлігі, өйткені қоғамды демократияландыру мен ізгілендіруге байланысты жаңа білім жүйесінің жүзеге асуы үшін оқытудың жаңа технологияларын қолдану талап етіледі.

«Құзырлылық» ұғымы соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзырлылықтың (латын тілінде «competens») тікелей аудармасы белгілі сала бойынша жан – жақты хабардар, білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде үкім шығара алады дегенді білдіреді.

Заман талабына орай әлеуметтік өмірдің қандай саласында болмасын, ғылымдағы, мәдениеттегі өзгерістер, жаңа көзқарас, жаңа технологиялар, жаңашыл білім беру әдістері, басқару жүйесіндегі тәртіптерді меңгеру және қолдану, жаңа педагогикалық озық тәжірибелерді оқыту, тарату, тағы сол сияқты процестер білім жүйесін инновациялау қажеттілігіне алып келді. «Инновация» термині ағылшын тіліндегі

«жаңашылдықты енгізу» деген мағынаны береді. Ал инновациялық білім беру жүйесінің негізгі мақсаты да оқыту мен тәрбие беруде жаңа үрдістер мен әдістерді тәжірибеге енгізу болып табылады. Инновациялық білім беру жүйесі алдымен бастауыш сынып мұғалімдері мен білім беру қызметкерлерінің компьютерлік сауаттылығы жағынан жоғары дәрежеде болуын, оқушыларды өздері ізденетіндей, білімді мұғалімнің көмегінсіз-ақ ала-алатындай, саналы жеке тұлғаға айналдыруын қажет етеді. Білім беру саласындағы инновацияны жасау, игеру және тарату – жаңа білім беру жүйесін қалыптастырады. Бұл икемді, ашық, жеке тұлғалық, жасампаздық білімнің, адамның бүкіл өмір бойы үздіксіз білім алуының жаһандық жүйесі.

Келер ұрпаққа талабына сай тәрбие мен білім беруде бастауыш сынып мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекеттің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі – маңызды мәселелердің бірі. Ал ғылым мен техниканың жедел дамыған, мәліметтер ағыны күшейген XXI ғасырда жан-жақты дамыған шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыру мектептің басты міндеті болып саналатыны сөзсіз. Әлеуметтік өмірдің барлық саласында ең басты өзгерістер ғылымдағы және мәдениеттегі процесс, педагогикалық қызметтің ортасындағы жаңа қажеттіліктер, яғни білім беру жүйесін жаңашалау қажеттілігіне әкелді.

Ең алғаш «инновация» ұғымын қазақ тілінде анықтаған ғалым профессор Немеребай Нұрахметов. Ол былай дейді: «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі». Ғалымдардың пікірінше «инновация» – педагогикалық категорияға жатады және ол мектептегі құбылысқа тың жаңалық: жаңа бағдарламаны, оқу жоспарын, әдіс-тәсілдерді оқу және тәрбие жұмыстарына енгізу болып табылады. Қазақстан Республикасы үшін білім беру мен ғылымды дамыту, экономикалық жүйенің бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатудың бірден бір жолы инновациялық білім беру болып есептеледі.

Білім беру жүйесіндегі инновациялар ең бірінші келесі жайлар маңызды роль атқаратын жүйешелерден тұрады:

- педагогикалық инновациялар – оқыту мен білім берудің жаңа әдістері мен тәсілдері;
- технологиялық инновациялар – жаңа білім беру технологиясы;
- ұйымдастырушылық инновациялар – жаңа ұйымдастырушылық құрылымдар және білім беру саласындағы жаңа формалар;

Инновация адамның қандай да болмасын кәсіби қызметіне тән, сондықтан да ол зерттеудің, талдаудың және енгізудің пәні болып табылады. Инновация өзінен-өзі пайда болмайды, олар ғылыми ізденістердің, жекелеген мұғалімдердің және тұтас ұжымдардың озық педагогикалық тәжірибелерінің жемісінен және ол басқарудың қажеттілігінен туындайды.

Бастауыш сынып мұғалімінің мақсаты – білім сапасы. Білімнің сапалы болуы тікелей мұғалімге, оның білім дәрежесі мен іздену шеберлігіне байланысты. Бастауыш сынып мұғалімі – тікелей оқыту мен тәрбиелеу үрдісіне жаңалықты енгізуші, оқушымен бірлесе жұмыс істейтін белсенді әрекет иесі. Сондықтан да, ол мектепке жаңашылдықты енгізуде шешуші рөл атқарады.

Қоғамның қарқынды дамуы, көбіне оның білімімен және мәдениетімен анықталады. Сондықтан, біздің ойымызша, білім жүйесін құру, қоғамды мына күнде дамып отырған әлемге дайындау – бүгінгі күннің ең негізгі және өзекті мәселесі.

Қазіргі таңда әлеуметтік жағынан қорғанған адам – ол технология ауысуына және нарық талабына сай терең білімді, әрі жан-жақты адам. Қазіргі білім жүйесінің ерекшілігі – тек біліммен қаруландырып қана қоймай, өздігінен білім алуды дамыта отырып, үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыру. XXI ғасырдың алғашқы жылдарының негізгі проблемаларының бірі – «Білім-бүкіл өміріне» қағидасынан «Білім бүкіл өмір бойына» қағидасына өте алатын білім жүйесінің ұйымдық құрылымдарын іздеу болып табылады.

Бастауыш сынып мұғалімнің ақпараттық – коммуникациялық құзырлылығы мен ақпараттық мәдениетін қалыпастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Соңғы жылдарда білім беру жүйесіне енген «құзырлылық» немесе «құзіреттілік» ұғымы жеке қасиеттері мен білім, білік, дағды, іс тәжірибесі, түсінігінің бірлігін сипаттайды.

Қазіргі уақытта құзырлылықтың бірнеше түрі бар, соның бірі – ақпараттық коммуникациялық құзырлылық. М.В. Лебедева мен О.Н. Шилова бастауыш сынып мұғалімнің ақпараттық-коммуникациялық құзырлылығын «оқу, тұрмыстық, кәсіби міндеттерді ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың көмегімен шеше білу қабілеттілігі» деп анықтайды. Бұл тұрғыдан қарастырғанда, ақпараттық құзырлылық екі құрамдас бөліктен тұрады: компьютерлік сауаттылық және компьютерлік білімдарлық. Компьютерлік технологиялардың даму жағдайындағы ақпараттық сауаттылыққа К.А. Каймин «компью-

термен өз бетінше жұмыс істей білу, компьютерлік техниканың көмегімен есептеу, жазу, сурет салу, ақпараттарды іздеу дағдылары мен біліктерінің болуы» деп анықтама береді.

Сонымен, бастауыш сынып мұғалімнің ақпараттық-коммуникациялық құзырлылығын қалыптастырудың негізгі тәсілдеріне мыналар жатады:

- ақпараттарды өңдеудің компьютерлік технологияларын теориялық және практикалық тұрғыда оқып-үйрену;
- әр түрлі қолданыстағы бағарламалық қамтамасыздандыруды оқып-үйрену және оны оқыту процесінде қолдану мүмкіндіктеріне талдау жасау;
-ақпараттық және коммуниациялық технологияларды жеке пәндерді оқытуда қолданудың тиімділігін негіздей және дәлелдей білу.

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы // Егемен Қазақстан, 2004, 46-қаулы. – Б. 1-4.

2. Бәсекеге қабілетті Қазақстан үшін, бәсекеге қабілетті экономика үшін, бәсекеге қабілетті халық үшін. (Президенттің Қазақстан халқына жолдауы, 2004. - 19 наурыз) // Егеменді Қазақстан. 2004. – 20 наурыз.

3. Бозғұлов Н.Қ. «II Халықаралық «XXI ғасыр ұрпақтары даму тенденциясының неопедагогикалық һәм социокинетикалық парадигмалары» атты ғылыми-практикалық конференциясының материалдары», «Қазіргі мектепті басқарудың инновациялық технологиялары» 21-23 сәуір 2009 жыл.

Резюме

Данная статья рассматривает некоторые вопросы использования инновационных технологий учителями начальных классов в учебном процессе.

СПОРТШЫНЫҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

К.Д. Ахинжанов – *доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
С.А. Солтекова – *психология магистрі,*
Б.Б. Атабекова – *педагогика және психология магистрі*

Спортшының жеке тұлғалық құрылымы

Қозғалыс қызметінің субьектісі – бұл адамның барлық жеке тұлғалық ерекшеліктері. Ол дене күшінің мәдениеті төңірегінде қозғалыс әрекет субьектісі ретінде спортта жоғарғы нәтиежеге жетуге дайын және күш әрекеттерінде ол қиындықтарды жеңіп қанағат алады.

Әртүрлі авторлардың айтуы бойынша, жеке тұлғаның құрамына құрылымдар қосылады. Мысалы, темпераменттің бір қасиетіне әртүрлі тұлға ие болуы мүмкін, тіпті ол қарама қарсы көрініс ретінде. Солай тез қозғыштар біреуі қорқақ болса екіншісі батыл, кейбір флегматик адамдар табанды ал кейбіреулері жалқау болуы мүмкін.

А.Г. Ковалев жеке тұлғаның құрылымында ереше атап көрсеткені бұл – бағытталғандық және басқару жүйесі (өздігінен реттелу). Біздер А.Г. Ковалевтің жүйелеуі бойынша спортшының жеке ЯЧМ тұлға ретінде құрамының ішінде бағыттылығын, темперамент және мінезін, қабілеті және өзін реттеуін бөліп қарап отырмыз.

Бірінші құрамы – тұлғаның бағытталғандығы немесе шындыққа адамның таңдаулы қатынасы. Спортта тұлғаның бағытталған себебі көпшілігінде болжанады табыстардың жоғарғы көрсеткіштеріне қарай. Кейбір зерттеулерде спортшының жетістік себептері және оның үрейлік қасиеті аралығында байланысы көрінді, бұл – жағдайда тұлға тұрақты қорқынышты күйлермен жауап береді.

Бағытталғандығының әлеуметтік (тұлға қасиеті) және психодинамикалық (темперамент қасиеті) көрінісі болады. Біріншісі негізінен өмір тәжірбиесімен анықталады, екіншісі адамның туа пайда болатын қасиетімен анықталады.

Тұлғаның құрылысының екінші сыңары (компоненті) – мінез ерекшеліктері және темпераменті. Бұлар іс жүзінде қозғалыс белсенділігіне байланыс емес.

Спортшылардың негізгі мінездерінің ерекшеліктерінің көріністері бұлар: эмоционалдық тұрақтылығы, жетекші болуға тырысу, қауіпке тәуекел, сақтық, жаңашылдық, көпшілдік, өзін-өзі бақылау.

Тұлғаның динамикалық жағын оның жекеше ерекшеліктері яғни темперамент арқылы көрінеді.

Темпераменттің жеке қасиеттерін қарастырайық:

1. Интероверсия- экстроверсия бұл адам қасиеттерінің негізгі бейімділік көрсеткіштері. Интроверттер сыртқы ортаның көрінісін экстроверттерге қарағанда субьективті түрде қабылдайды. Интроверттерде сыртқы ортаға бейімделуі интеллектуалды әрекеттерінің жандандыруы арқылы, өзін-өзі бақылау шамасы арқылы жалпы жағдайын реттеуі экстроверттерге қарағанда едәуір жоғары

2. Эмоциялық қозғыштық. Адамның спорттық өмірінде оның іс-әрекет жағдайларында өзіне тән бейімделу жолы қалыптасады. Спортшылар қоршаған ортаның өзгергіштік жағдайына бейімделу арқылы стресстерге тұрақты болады. Бірақ бұл үшін өте әлсіз әсер болса да эмоциялық қозғыштық керек,

3. Мазасыздану қолайсыз жағдайлардың әсерінен туындаған күшті өзгерістерге қарсы тәнде пайда болатын қорғаныс қабілетінің ерекше жинақталуы. Бұл көрініс жоғары дәрежелі спортшыларда басқаларға қарағанда өте төмен болады.

4. Невротикалық тұлғаның мінез-құлқының эмоциялық тұрақсыздығын көрсететін жауабы. Жоғары эмоциялық жауап ретінде көрінетін құбылыс, яғни «мазасыздықты күту» және наразылық білдіру деп танылады. Бұл жағдайда спортшы бапкердің не әріптестің кеңесіне көңіл аудармауы мүмкін.

5. Ырғақтық спортшының іс-әрекетін психикалық реттеу түрінің бір ерекшелігі. Спортшының жарыс жағдайында әртүрлі тактикалық дағдыларды қолдануы оның өте күшті спортшы екенін көрсетеді.

Темперамент – дегеніміз психикалық үрдістер мен мінез-құлықтың жүру қарқынын анықтайтын адамның дара ерекшеліктері. Атап айтқанда, спортшының төтенше жағдайда болатын әсерлестік жауап байланыстары. Спорт әрекетінің жүрісіне дұрыс әсер етеді. Енді біз темперамент типтерін бүгінгі психология мәліметтерін пайдаланып қарастырайық:

Холерикалық темперамент өкілдері тез пайда болатын күшті және тұрақты эмоциялық қозуымен ерекшеленеді. Холериктердің сезімі бет-пішіннен, дене қимылынан, сөйлеген сөзінен анық байқалады. Холериктер күйіп-пісу, тез қозғалғыштық, әр уақытта да іс-әрекетке бейім келеді. Оларда психикалық үрдістер тез, жылдам жүріп жатады. Олар іс-әрекетке жылдам, қызыға, құлшына кіріседі. Бұл типтегі спортшылар өте белсенді. Оларда қозу тежелуден басым келеді. Холериктер жігерлі, қызуқанды, кейде артық кетіп қалады, кейде ашуға, сезімге тез беріледі. Ұжымда эмоциялық ұстамсыздық аңғартады және осының негізінде ұжымда кейбір жайсыз ахуал қалыптасады. Холериктердің жағымды жақтары – белсенділігі, іскерлігі, іс-әрекетке тез енетіндігі, жетекшілікке дайындығы. Жағымсыз тұстары – ұстамсыздығы, дөрекілігі, ұшқалақтығы, ашуға тез бейімділігі.

Сангвиникалық типтегі адамдар тез пайда болатын күшті, бірақ тұрақсыз эмоциялық қозумен ерешеленеді. Сангвиниктердің көңіл-күйі тез өзгеріп отырады. Бұл типтегі спортшылар өздерінің жылдамдығымен ерекшеленеді. Қиналмастан бір істен екіншісіне ауыса алады, қажет болса қайта үйреніп, жаңа дағдыларды қабылдауға шебер келеді. Әдетте, бұл типті адам, өткені мен болашағын болжастыруда өзінің субьектив пайымдауларының жетегінде қалып қоймай, көбірек сыртқы әсерлерді обьективті бағамдауға бейім, экстраверт болады. Бұларды іскер адамдар дейді.

Флегматикалық темпераменті – әрекеті енжар, сезімталдығы мен көңіл шарпулары кем көріністе болады. Оны күлдіру де, мұңайту да оңай емес, төңіректің бәрі күлкіден жығылып жатқанда, ол міз бақпайды. Қай жағдайда да сабырлығы мен байсалдылығын жоғалтпайды. Ым-ишара жоқ, сөзі сылбыр, әрекеті жай. Жаңарған жағдайға икемділігі қиын, дағдылары мен әрекеттерін өзгертуі ауыр. Солай да болса, флегматик өте қуатты, жұмыстан шаршамайды. Шыдамды, ұстамды, сезімге берілмейді. Әдетте, жаңа адамдармен араласып кете бермейді, сырттай әсерге төзімді. Бар білгені ішінде – интроверт.

Меланхоликалық темперамент – өте сезімтал, бірақ әрекеті өте төмен. Болмашы нәрселерден көзіне жас үйіліп, өкпелегіш, сырттай әсерді күйзеліспен қабылдайды. Ым-ишарасы жоқтың қасы, дауысы мен қозғалысы өте сылбыр. Әдетте, өзіне сенімсіз, үркек, болмашы қиындықтан шегінеді. Меланхоликтің жігері аз, тез шаршайды, қызметі болымсыз. Зейіні тұрақсыз, оның барлық процесстері әлсіз. Көпшілік меланхоликтердің өздерінің тұйықтығы мен адамдардан оқшауланыпан ішіне түйгені көп – толық интервент.

Темперамент адам психологиясының бүкіл мазмұнын көрсете алмайды. Өмір сүру барысында біртіндеп қалыптасып отыратын спортшының жеке іс-әрекет түрлерін қалыптастырып, дүниетанымы мен сенімі, қызығуы мен қажеті, мұраты мен талғамы, оның темпераментіне тәуелді емес деген қағиданың бірден-бір дұрыстығын меланхолик темпераментіндегі спортшылардың өмірінен жақсы көруге болады. Нерв жүйесі әлсіз, жуас спортшылардың өте жақсы және жоғары көрсеткіштерге жетіп жүргендері аз емес. Осы айтылғандардан тепераменттердің қандайы болмасын тәрбиенің ықпалымен қалыптасып отыратындығы, тіпті меланхолииктердің өзін ерік жігері күшті, мінезді, ұжымның бағалы мүшесі етіп тәрбиелеуге болатындығы байқалады.

Тұлғаның құрлысының келесі сыңары бұл – қабілеттілік бір немесе бірнеше іс-әрекеттің түрін ойдағыдай орындаудың шарты болып табылатын жеке тұлғаның дара психологиялық қасиетін қабілеттіліктер деп атаймыз. Олар спорт іс-әрекетінің табысқа жетуінің негізі болады. Қабілеттіліктің дамуы тұлғаның бағыттылығы және оның психодинамикалық қасиетіне байланысты болады. Қалыптасқан қабілеттер белгілі спорт іс-әрекетінің түрлерінің жетістіктеріне байланысты болады және психикалық қасиеттерге байланысты болады.

Өзін-өзі реттеу тұлғаның құрылысының келесі сыңары (компонент), бұл спортшының өзіндік «МЕН»-дігі, өзін басқару тәртібі, бұл тұлғаның сыңары өзіндік сана-сезімге жатады және оның өзінің мінезі мен іс-әрекетін реттеп бақылауын жүзеге асырады. Қанша спортшылар өздерінің қайталанбайтын «МЕН» ерекшеліктерімен спорт іс-әрекетінің жетістігіне әсер ететін сонша олардың жекеше көрсететін вариантары болады. Сондықтан әрбір спортшыға, әсіресе өте көрнектісіне жекеше психологиялық дайындық жасау керек. Міне психологтар осы жағдайды еске ала отырып, оларға жалпы кеңес беруден бас тартады.

Адамның басқа іс-әрекет түрлеріне қарағанда спорт іс-әрекетінің өзіндік ерешеліктері болады. Олар келесілер:

1. Спортпен шұғылданған адамның санасының объектісі және іс-әрекеті оның өз денесі және қозғалысы болады.
2. Спорт іс-әрекетіне байланысты болатын денеге өте жоғары күшейтілген және барынша физикалық және психикалық күш салу.
3. Спорттта тек өзіне тән жарыс арқылы жоғары көрсеткіштер көрсетіп жеңіске жету.

Спортпен шұғылданған адамның ең маңыздысы өзін-өзі жетілдіруі. Спортшы өзінің күшін, шыдамдылығын, шапшаңдылығын, қозғалыс дәлдігін, тактикалық мақсат және шешім алу көрсеткіштерін әбден жетілдіруге тырысады. Олардың санды және сапалы көрсеткіштерін өте жоғарғы сатыға көтеруге барады. Спортта күштелінген және барынша психикалық қысым бұл жаттығу мен жарыс кезінде болатын міндеті көрініс болып табылады. Спортшының негізгі көрсеткіші жарысу, спортшылардың жарысқа қатысуы және жеңіске жетуі оның негізгі міндеті деп көрсетіледі.

Тұлғаның спорттағы себептерінің (мотивтерінің) ерекшеліктері

Адамның спортпен шұғылдануы оның тұлғалық қасиеттерінің өзгеруінің себептері болады. Спорт іс-әрекетінің жетістігі тұлғаның бірқатар қасиеттерінің дамып қалыптасуына байланысты болады. Спорт іс-әрекеті тұлғаны тәрбиелеуде оның әртүрлі қасиеттерінің дамып қалыптасуына себеп болуы мүмкін. Тұлғаның іс-әрекетін талдау оның іс-әректінің себебін талдаудан басталады. Себептер адамның қажеттілігін білдіреді, қажеттілік күшін көрсетеді, сондықтан спортшылар бір топта, бір жоспар бойынша шұғылдана жүріп, спортшылардың оқу-жаттығу себептері әртүрлі болуы мүмкін. Спортшыларды тәрбиелеу және өзін-өзі тәрбиелеу жұмыстары спорт шеберлігінің жетуі мен спорт командасындағы қарым-қатынасына және жарыста жеңіске жетуіне ұмтылуымен байланысты болады. Сондықтан осы айтылғанның бәрі тұлғаның қалыптасып дамуына әсер етіп, спорт іс-әрекетінің негізгі себептерін анықтайды. Спорт іс-әрекетінің бастапқы сатыдағы себептері (мотивтері) – адам жаңа қозғалыс ережелерімен танысып, арнаулы спорт тобының тәртібін сақтап орындайтын күш тапсырмасына үйрену арқылы бұл сатының себебін іздеу болады: бұл спорттың түрінің пайдалы, не қолайлы болуының мүмкіндігін анықтайды.

- спорт іс-әрекеттің екінші сатысының себептері (мотивтері) тұлғаның спорт командасына, бапкерге, өзіне, нақты спорт түріне қарым-қатынасының қалыптасып жақындасуына байланысты болады. Бұл жағдайларды анықтайтындар спорт командасындағы психологиялық жағдайлар, спортшы мен бапкер арасындағы қарым-қатынас, спорттың алатын орны, спортпен шұғылданудың ұжымдық не жекелік тұлғада өте күрделі себептер пайда болуын шығарады: ұжымдық не жекелік. Бұлардың қайсысы тұлғада басым болады, қайсысы екінші бағынушы болады, оны спортшының өзі шешеді.
- спорт іс-әрекеттің келесі ең жоғарғы сатысының себебі (мотивтері) – бұл спорт шеберлігі арқылы және әртүрлі көп жарыстарға қатысуымен өте үлкен күш және психикалық қысымдарға үйреніп бейімделіп, шиеленіскен жарыстарға қатысып, жеңістерге жетіп, өзін-өзі көрсете біледі. Ол көп атақтарға ие болады (чемпион, рекордшы, әртүрі атақтарға, көрсеткіштер, рейтингтер т.б.).

Олардың алған бағалары өте жоғары болады. Осыларға байланысты спортшы өзінің маңыздылығын, мемілекетке, халыққа, қоғамға керектігін сезіп қоғамдық мәнді жұмыстарға қатысады. Бұл себептер әлеуметтік көрініске айналады. Көптеген белгілі көрнекті спортшылар мәжіліс, сенат, үкімет жұмыстарына қатысады.

Тұлғаның қалыптасу механизмі. Л.С. Выготскийдің айтуы бойынша тұлғаның қалыптасуында екі көрініс үлкен роль атқарады, олар: иемдену (присвоение) және талап етушілік (қаталдық).

Имендену түсінігі бойынша тұлғаның қалыптасуына адамдармен топтардың мәнді және мағыналы әсерлерін тигізу арқылы өтеді. Егер адам жұмысқа өте берілсе, оны еңбекқор табанды дейді. Тұлғаның бұл қасиетін екінші адам имендейді. Ал талап етушілік адамға тұрақты керекті қасиетті көрсетуге қатал шарт қояды. Бұл екі көріністің механизмінің қарапайым әсері өте нәтижелі болады.

Тұлғаның қалыптасу стратегиясы. Спорт іс-әрекетінде тұлғаның ерекшелігіне ілесетін жалпы мақсатқа жету жолдарын тауып іске асыруды ұсыну: жекешелік жолдары және олардың кемшіліктерінен құтылу. Тұлғаның барлық жекешелігін еске ала отырып оның өзіне ғана жеке спорт іс-әрекет жолын қалыптасты-

рып, барлық психикалық көріністерін пайдаланып жаңа іс-әрекеттердің жолдарын тауып, оны пайдалануда спортшы өзі бағалауы керек екендігін білдіреді.

Тұлғаның қалыптасу стратегиясы. Спорт іс әрекетінде тұлғаның ерекшелігіне ілесетін жалпы мақсатқа жету жолдары және олардың кемшіліктерінен құтылу. Тұлғаның барлық жекешелігін еске ала отырып оның өзіне ғана жеке спорт іс-әрекет жолын қалыптастырып, барлық психикалық көріністерін пайдаланып жаңа іс-әрекеттердің жолдарын тауып, оны пайдалануда спортшы өзін бағалауы керек екендігін білдіреді.

Мысалы тенисшінің жүйке жүйесі өте жоғары жылдамдыққа ие болса, ол ойын кезінде тактикасын жиі ауыстырып, сектаға шығып шапшандықты жоғары ұстау керек. Егер де спортшының жүйке жүйесінің қасиеті енжарлы (инертный) болса, оның ойыны жайымен ғана жүріп, әрбір допты ойында көбірек ұстау керек. Жарыста бір-біріне «жабысқақтық» жолықтыратын әдісіне байланысты болады.

Спорт іс-әрекетінде спортшының психикалық күшті жағына сүйеніп олардың кемшіліктерінен құтылуға болады. Бұл жағдайлар жүйке жүйесінің бйланысты болады. Икемділіктің диапазоны болуы мүмкін, егер спортшының жүйке жүйесі әлсіз не ол батыл болмаса, бірнеше уақыт өткенне кейін ол стандартық спорт жағдайында жүйке жүйесі күшті спортшы сыяқты жарысқа қатысуы мүмкін. Бұл спортшы тұлғаның өзіндігін іске асыру, спортта өз орнын табу, өз күшімен мүмкіндігін көрсете білу болып табылады.

Спортшының жеке тұлғалық қасиеттерін тәрбиелеуде топтық өзара әрекеті фактор ретінде қарастырады.

Спорт командасында болатын топтың өзара әрекетінің көрінісін біз негізіне жағдайға байланысты қарастырған мен олардың жалпы тәрбие процесінде пайдаланатын негізгі көріністерін атап кетуімізге болады. Оларға жатады: жеке тұлғаның талабының дәрежесі, жетістікке қажеттілік, топтасқандық қарым-қатынастық қажеттілік, топтың тұрақтылығы және топ арасында жарыстар, күш арқылы (физикалық) жүретін өзара әрекет.

Жеке тұлғаның талабының дәрежесі – тұлғаның өте маңызды мінездемесінің бірі, спорт іс-әрекетінде айтарлықтай табысқа жетуді анықтайтын көрсеткіш. Спортта қолайлы жағдай деп аздап көтерген талабының дәрежесін айтады.

Жетістікке қажеттілік- спортшы мен команда спорт жетістіктерінің жағдайларына байланысты болуы Топтасқандық – социометриялық консепциядан алынған термин. Топтағы тұлғааралық қатынастар туралы бір көзқарастық пікір болуды білдіреді. Бұлар топ мүшелерінің топтасуын көрсетеді. Кейбір спортшыны басқалардан артық көруді білдіреді.

Қарым-қатынастық қажеттілік – спортшылардың бір-бірімен байланысы, оның барысында психикалық байланыс пайда болады, ол командада ақпарат алмасу, өзара әсер ету, өзара көңіл білдіру, өзара түсінуісу түрінде аңғарылады. Сондықтан азды-көпті жетістіктері бар командалар өздерінің одан ары көрсеткішерін төмендетпеу үшін, өзара қатынастарының қарқындылығының күшейгенін талап етеді.

Топ құрамының тұрақтылығы және оның саны.

Әлеуметтік психологияда «топ» термині жан-жақты және көп мағыналы болып табылады. Адамдар бір-бірімен көптеген, әртүрлі тұрақты бірлестіктерге біріккен, өте күрделі ұйымдасқан қоғамды «топтар» деп атайды.

Топтардың ең үлкен және шағын топтар деп бөлінеді. Үлкен топтар мемлекеттің, ұлттың, әлеуметтік бірлестіктердің тарапынан ұсынылған, кәсіптік, экономкалық, жас, жыныстық, мәдени және басқа да белгілері бойынша бөлінеді.

Шағын топ – бұл адамдардың бірігуі, оның мүшелерінің жалпы мақсаты бір-бірімен тікелей жеке байланыс құрамы жағынан көп емес адамдардың бірлестігі, құрамы 2-3-тен 30-40-қа дейін адамнан тұрады.

Шағын топтардың жіктелуін қарастыратын болсақ: шартты және түпкілікті, ресми емес, үлгілі емес және т.б. болып жіктеледі.

Топ ішінде және топ арасында жарыстар – әлеуметтік-психологиялық көріністер – топтар арасында пайда болатын өзара қызмет істеу көрінісі. Жарыстардың жүруі көбінесе жасырын түрде болады. Жарысқа қатынасқандар тіпті ұтылған жағдайларда да қанағатты сезімде болады, олар көп жаңалықтарға үйренеді. Олардың өзара қатынастарын жақсы қалыптастыруға көмектеседі.

Күш арқылы (физикалық) өзара әрекеті, жарысқа қатысушылар арасында уақытымен күшейтілгенде келісіп күш салудың керектігін болжаудан тұрады. Күш жұмсаудың жетістілігі әрекеттестігінің әріптестік көзқарасы және психикалық қысым жағдайына байланысты болуынан тұрады.

Спорттағы жеке тұлға – адамның күнделікті өмірінің нітижесінде қалыптасқан қоғамның мүшесі ретінде моральдық, мінез-құлық өзгешеліктеріне баға беретін, әлеуметтік маңызы бар.

Жарыс, жүгіру кездерінде немесе турнир кестесінде бірінші болып топ басына шыққан спортшы немесе команда. Топ бастаушы команданың әртүрлі қолайсыз жағдайында әрекеттерінің бар жауаптылығын өзі басқарып, топтың бағытын керекті жолға салып жолға салып, әр ойыншының әрекетін басқарып, топтың спорт әрекетін басқарып, топтың спорт әрекетін керекті жолға салып түзеп, анықтау керек.

Топ бастаушы болудың екі көрінісі бар: біріншісі бапкердің не спортшының топ бастаушысы болуының мақсаты бұл спорот командасына әсер ету. Екіншісі алдағы жағдайы. Өте керекті жағыдай бұл топ бастаушы спортсымен бапкербің жұмысын қолдауы.

1. Адамбеков Қ.І. «Балалар мен жасөспірімднрдің дене қасиеін тәрбиелеу және оның тиімділігін бағалау» – Алматы, 2003.

2. Ақпаев А.Т. және т.б. «Спортшылар мен спорт командасының психологиялық дайындықтар негізі» – Алматы, 1993.

3. Вяткин Б.А. Роль темперамента в спартивной деятельности. – М., 1978.

Түйін

Мақалада спортшының жеке тұлғалық ерекшеліктері қарастырылған.

Резюме

В данной статье рассматриваются особенности личности спортсмена.

Summary

This construction describes especially of person of athlete.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В ВУЗЕ ПУТЕМ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

А.С. Мартикьян – *к.в.н., доцент, кафедра ТиМ НВП, КазНПУ им. Абая,*
А.М. Байгалиев – *преподаватель, кафедра ТиМ НВП, КазНПУ им. Абая,*
А.М. Баймусаева – *студентка 3 курса специальности НВП, КазНПУ им. Абая,*
Р.Т. Каписова – *студентка 3 курса специальности НВП, КазНПУ им. Абая*

Особой приметой и реальностью современного этапа развития образовательно-воспитательной системы страны является интенсивное освоение новых информационных технологий. Применение таких технологий в системе непрерывной подготовки специалистов должно опираться на устоявшиеся положения определенных теорий обучения и учебной деятельности. Разумное их соединение – исключительное важная предпосылка создания в вузе специальной ориентированной обучающей среды.

В современной зарубежной и отечественной педагогике проблема создания обучающей среды не нова. Ее решению посвящены многие работы.

Некоторые авторы в рамках этого подхода рассматривают возможность создания образовательной среды, основанной на интеграции социально-развивающих и профессионально-ориентированных технологий обучения, обеспечивающих реализацию студентами и слушателями своей познавательной активности в различных видах учебной деятельности. В данном случае речь идет об использовании создаваемой среды в интересах информационно-целевого управления процессом профессионального становления личности будущего специалиста [1].

Несколько другой подход предлагается другими авторами. Они вводят понятие «профессионально-ориентированная информационно-учебная среда», под которой понимается совокупность, во-первых, средств и технологий сбора, накопления, передачи, обработки и распределения учебной и профессионально-ориентированной информации, во-вторых, условия, способствующие возникновению и развитию информационного взаимодействия между преподавателем, обучающимися и средствами информационно-коммуникационных технологий. Этот подход в большей степени отвечает целям информатизации образовательного процесса в ВУЗе, но он имеет один существенный недостаток: информационные средства и информационно-коммуникационные технологии не рассматриваются в едином педагогическом взаимодействии, определяемом дидактическими целями. В данном определении превалирует «технократический» взгляд на проблему, при котором речь идет о применении совокупности программных, программно-аппаратных и технических средств в учебном процессе, а не о технологиях обучения, основанных на комплексном использовании информационных средств, выбор и разработка которых полностью определяются целями подготовки будущего специалиста [2].

В отличие от обозначенных подходов, будет целесообразно вести речь о создании в вузе специальной профессионально-ориентированной обучающей среды, интегрирующейся в совокупность двух неразрывно связанных информационной и технологической составляющих информатизации учебного процесса в интересах совершенствования его информационно-технологического обеспечения. Говоря о специальной

среде, необходимо иметь в виду важность наполнения ее специальным предметным профессионально-ориентированным содержанием, отвечающим требованиям подготовки в ВУЗе конкретных специалистов для различных министерств и ведомств.

Принципами, в соответствии с которыми создается данная среда, являются: определение обучающегося как активного субъекта познания; его ориентация на самообразование, саморазвитие; опора на субъективный опыт студента (слушателя), учет его индивидуальных психических и психофизиологических особенностей, коммуникативных способностей; обучение в контексте будущей профессиональной деятельности.

Эффективное решение задач совершенствования учебного процесса в ВУЗе, связанных с выбором содержания, средств и технологий обучения, предполагает представление объектов, субъектов и процессов подготовки и становления будущих специалистов в виде определенных систем (образовательных, педагогических, становления личности и т.п.), изучение которых с целью принятия решений об их оптимизации, пригодности и так далее неразрывно связано с созданием их моделей (математических, смысловых, словесных, знаковых, предметных).

Под моделью в данном случае следует понимать объект, который в некоторых отношениях имеет сходство с прототипом и служит средством описания, объяснения или прогнозирования поведения прототипа. При этом каждая исследуемая система может быть представлена некоторым количеством моделей (подсистем), вид которых зависит от требуемых глубины познания, уровня абстрагирования, формы ее материальной презентации.

Отсюда вывод: для обоснования сущности специальной профессионально-ориентированной обучающей среды в вузе целесообразно использовать метод педагогического моделирования, при помощи которого можно рассмотреть каждую из ее составляющих в их единстве и взаимодействии.

Несмотря на то, что модели, формализующие процесс обучения, не в полной мере отражают содержание реальных объектов, нет иного выхода, кроме представления объектов в виде, позволяющем рассматривать наиболее важные их черты и характеристики. Таким образом, модели – это идеальные объекты, аналоги реально существующих феноменов. Они фиксируют только остов явлений и процессов, освобождая их от излишней детализации, случайностей и второстепенных моментов, позволяют сделать любой сложный объект доступным для тщательного изучения. В совокупности их создание помогает военному педагогу в полной мере учитывать источники и способы постановки дидактических целей, позиции и взаимоотношения сторон в процессе их достижения, получаемый результат и его соответствие квалификационным требованиям и государственным стандартам образования.

В условиях информатизации образования речь в настоящее время идет не только о необходимости переосмысления многих позиций в организации дидактического процесса в целях, содержании, методах, средствах и формах обучения, но и о переосмыслении роли и места в нем его основных субъектов – педагогов и обучающихся. Педагогическая практика и опыт работы ведущих преподавателей высших учебных заведений убедительно свидетельствуют о том, что от профессиональной компетентности педагогов и активной включенности в процесс обучения студентов и слушателей во многом зависит возможность повышения качества профессиональной подготовки выпускников ВУЗа. Это актуализирует потребность по-новому ответить на ключевые вопросы, стоящие сегодня перед современной дидактикой высшей школы: кого учить? чему учить? как учить? кому учить?

С позиций системно-деятельностного и личностно-ориентированного подходов, а также основных положений теории управления педагогическими системами целесообразно представить специальную профессионально-ориентированную обучающую среду в виде ее интегральной модели, которая включает в себя пять самостоятельных и в то же время взаимосвязанных и взаимозависимых моделей – модель специалиста, модель учебной дисциплины, модель управления процессом обучения, модель обучающегося и модель обучающего (педагога).

Раскроем содержание каждой модели.

1. Модель специалиста (кого готовить?) отражает требования к фундаментальной, теоретической, специальной и прикладной подготовке, значимым профессиональным качествам выпускника ВУЗа.

2. Модель учебной дисциплины (чему учить?) включает учебные цели, особенности профессионально-ориентированной системы знаний, навыков и умений, степень и глубину изучения предметной области, информационную емкость и дидактические требования: научность содержания, систематичность, последовательность обучения, наглядность и т.д. Она может быть реализована в рамках дидактического комплекса информационного обеспечения учебного процесса.

3. Модель управления процессом обучения (как учить?) учитывает особенности реализации преподавателем дидактических возможностей разработанной им технологии обучения:

– особенности метода обучения и педагогической теории, на которой этот метод базируется;

– соответствие способа подачи учебного материала требуемому дискретному уровню обучения;

– набор стратегических возможностей технологии обучения: изменение темпа изучения и сложности предлагаемого учебного материала, учет индивидуальных характеристик студентов и слушателей;

– источник и вид управляющего воздействия данной технологии обучения, как на весь учебный процесс, так и на каждого студента (слушателя) и т.д.

Названная модель может быть реализована как технологическая составляющая информационно-технологического обеспечения учебного процесса в виде соответствующей технологии обучения. Результатом ее проектирования и конструирования преподавателем выступает технологическая карта изучения учебной дисциплины.

4. Модель обучающегося (кого учить?) представляет собой определенную редукцию личности студента (слушателя), которая позволяет преподавателю анализировать и учитывать в своей педагогической деятельности психофизиологические и социально-психологические качества обучающегося, уровень его подготовленности к работе с информационными средствами, предысторию обучения, уровень базовых и текущих знаний, навыков и умений, характеризующих его учебно-познавательную деятельность, динамику формирования значимых профессиональных качеств и компетенций.

5. Модель обучающего (кому учить?) учитывает личностные особенности самого преподавателя: профессиональные педагогические качества, глубину знания предметной области преподаваемой дисциплины, владение современными методами и технологиями обучения, информационную культуру и др.

Особого внимания в составе интегральной модели заслуживает модель специалиста, которая выполняет роль связующего элемента, объединяющего вокруг себя все остальные ее компоненты. В данном случае речь идет о модели деятельности будущего специалиста – выпускника ВУЗа. Для того чтобы в процессе его иметь возможность наиболее полно учитывать особенности и специфику будущей профессиональной деятельности, целесообразно разработать такую модель.

Модель деятельности в педагогике понимается как системное описание субъекта деятельности и связанных с ним объектов и сред, в которых она осуществляется. Важно отметить, что модель деятельности, являясь своего рода эталоном формирования значимых профессиональных качеств специалиста, позволяет декомпозировать общие цели и содержание образования в дидактические цели и содержание, реализуемые в учебных программах соответствующих учебных заведений. В этом случае исходя из требований системно-деятельностного подхода, обучение по любой дисциплине, преподаваемой в вузе, должно осуществляться в строгом соответствии с конечными целями подготовки специалиста конкретного профиля. Следовательно, модель специалиста выступает своеобразной основой для проектирования и конструирования преподавателем ВУЗа соответствующей технологии обучения, а значит, в целом и информационно-технологического обеспечения учебного процесса.

Информационный поиск в научно-педагогических источниках показал, что при разработке модели деятельности специалиста, как правило, большинство исследователей применяют такие методы, как анализ реальной практики использования специалистов конкретного профиля; анализ данных прогноза о развитии той сферы деятельности, для которой готовят специалиста; экспертный опрос; метод построения модели специалиста «в обратном направлении» и др. В основе большинства из используемых методик лежит экстраполяция деятельности наиболее квалифицированных кадров, работающих в той профессиональной сфере, в которой предстоит действовать выпускникам ВУЗа [3].

Сравнительный анализ существующих методов и методик моделирования профессиональной деятельности позволил выделить среди них ту, которая в наибольшей степени отвечает целям и задачам создания в ВУЗе специальной профессионально-ориентированной среды. Ею стала методика нормативно-функционального моделирования профессиональной деятельности специалиста, предложенная В.В. Гусевым. Термин «нормативно-функциональное моделирование» предусматривает два подхода, реализуемых в рамках методики. Нормативное указывает на приоритетное значение требований нормативных документов государства и соответствующего ведомства, определяющих уровень и качество профессиональной подготовки специалиста, а функциональное – предполагает глубокий анализ профессиональных задач, которые ему приходится решать при реализации своих функциональных обязанностей [4].

Нормативно-функциональная модель профессиональной деятельности специалиста (далее по тексту НФМС) представляет собой матрицу, по вертикали которой указываются значимые профессиональные качества специалиста (ведущие факторы профессиональной деятельности), их наличие определяется требованиями государственного стандарта образования и квалификационными требованиями к выпускникам конкретного высшего учебного заведения, а по горизонтали в процентном отношении требуемый уровень их сформированности у выпускников ВУЗа, успешно выполняющих профессиональные обязанности.

Названная методика носит универсальный характер, позволяющий моделировать подобным образом профессиональную деятельность специалистов различных министерств и ведомств.

Этот вывод обусловлен следующими предпосылками.

Во-первых, наличие НФМС дает возможность на научной основе корректировать и уточнять в целом не только цели и содержание профессионального образования специалиста в ВУЗе, но и дидактические цели, содержание обучения по конкретным блокам учебных дисциплин в соответствии с требованиями будущей профессиональной деятельности.

Во-вторых, преподаватель вуза на основе этой модели может достоверно и точно осуществлять выбор и обоснование методов, организационных форм и информационных средств, в наибольшей степени способствующих качественному развитию у студентов и слушателей требуемых значимых профессиональных качеств и таким образом формировать в рамках предметного содержания учебной дисциплины специальную профессионально-ориентированную обучающую среду.

В-третьих, наличие технологии мониторинга профессионального становления специалиста в вузе помогает педагогу постоянно сравнивать соответствие достигнутых дидактических целей уровню профессионализации обучающихся, отвечающему требованиям их будущей практической деятельности.

Опираясь на описанные аспекты моделирования деятельности специалиста, можно сделать вывод о том, что модель его профессиональной подготовки в системе высшего образования целесообразно представить в виде замкнутого регулируемого и управляемого процесса.

В этом случае модель подготовки специалиста в ВУЗе органично включает в себя оставшиеся четыре модели: модель учебной дисциплины, модель управления процессом обучения, модель обучающегося и модель обучающего (педагога).

Следовательно, при создании в вузе специальной профессионально-ориентированной обучающей среды для изучения конкретной учебной дисциплины преподавателю необходимо в соответствии с требованиями нормативно-функциональной модели специалиста, подготовка которого ведется в данном ВУЗе, последовательно разработать все названные модели. Их оптимизация в рамках интегральной модели будет способствовать более полному выполнению требований социального заказа при подготовке профессионалов с достаточно прочным базовым массивом специальных знаний и практических умений по всем направлениям их будущей деятельности. Это способствует переносу акцента с умения почти дословно воспроизводить учебную информацию на понимание ключевых фактов, понятий, законов теорий науки, умение самостоятельно добывать и применять полученные знания, логически мыслить, доказывать, решать новые нестандартные задачи в любых условиях складывающейся обстановки.

Резюме

В статье с позиций системно-деятельностного и личностно-ориентированного подходов, а также основных положений теории управления педагогическими системами рассматривается интегральная модель, включающая пять самостоятельных взаимосвязанных и взаимозависимых моделей – модель специалиста, модель учебной дисциплины, модель управления процессом обучения, модель обучающегося и модель обучающего (педагога).

1. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования. – М.: Школа-Пресс, 1994.

2. Информационно-технологическое обеспечение учебного процесса как основа информатизации высшего военного образования // Сборник статей научно-методической конференции «Компьютерные технологии в обучении и научных исследованиях». – Орел: ОГАУ, 1999.

3. Козлов О. А. Теоретико-методологические основы информационной подготовки курсантов военно-учебных заведений: Монография. – М.: МО РФ, 1999.

4. Гусев В.В. Управление качеством подготовки военного специалиста: опыт системного моделирования: Монография. – Орел: ВИПС, 1997.

Түйін

Мақалада іс әрекет жүйесі мен жекелік-бағдарлық пен педагогикалық басқарудың теориясының негізгі мәселелерін сонымен қатар педагогикалық жүйенің интеграциялық моделінің басқару теориясының ережесі, бұған бес өзара байланысы бар бағынышты модельдер (маманның моделі, оқу пәндерінің моделі басқару үрдісінің моделі, білім алушының моделі және оқытушы педагогтың моделі) қарастырылады.

Summary

In article with position system- activity and larval-oriented approach, as well as the main positions to theories of management pedagogical system is considered integral model, including five independent interconnected and interdependent models – a model of the specialist, model of scholastic discipline, model of management process education, model training and model training (the teacher).

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫҢ БОЙЫНА ІЗГІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

К.Ә. Әбдрейімова – *п.ғ.к., аға оқытушы*,
А.Ж. Тастанова – *магистр*

Қазіргі таңда еліміздегі дене тәрбиесі жүйесінің негізгі мақсаты өсіп келе жатқан жас ұрпақтың психофизикалық денсаулығы мен салауатты өмір салтын қалыптастыру болып табылады. Осыған орай халықты, әсіресе болашақ жастардың дене тәрбиесі жүйесін жақсартуға мемлекет тарапынан әр жыл сайын бірнеше шаралар қолданып, заңдар қабылдануда. Мысалы, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев 1996 жылы «Қазақстан Республикасының 1996-2000 жылдар арасында жалпы бұқаралық спортты дамытудың мемлекеттік бағдарламасы» туралы Жарлығына қол қойса, 1997 жылы «Қазақстан 2030» бағдарламасын жолдады. Ал 1999 жылы «Қазақстан Республикасының дене мәдениеті және спорт туралы» заңы қабылданса, 2001 жылы «Қазақстан Республикасының 2001-2005 жылдар аралығындағы дене тәрбиесі мен спортты дамытудың мемлекеттік бағдарламасы туралы» жарлығы шықты. Бұл бағдарламалар мен заңдардың ең өзекті негізгі мақсаты – дене тәрбиесі саласын дамытуды әлеуметтік тұрғыда анықтап, жеке тұлғаны дамытуға жаңаша көзқарасын қарап, оған әлемдік ғылым мен прогресс деңгейінде білім мен тәрбие беру. Сонымен қатар, өркениетті қоғамның ерікті, өз бас бостандығын қорғай алатын, бүкіл адамзат құндылығын бағалайтын, адамгершілік, имандылық, ізгілік мінез-құлқы қалыптасқан іскер, дені сау, ой еңбегі мен дене еңбегіне бірдей қабілетті адамзат тәрбиелеу. Сол себепті дене тәрбиесінің бала тәрбиесіндегі әлеуметтік ықпалы зор деп есептейміз.

Сондықтан қазіргі кезде адам ағзасының қорғаныс күшіне, қабілеттілігіне, дене дамуының деңгейіне жоғары талаптар қойылады. Оқушылардың дене тәрбиесі әрбір оқушының дене бітімі жағынан жан-жақты дамуын, бұлшық еттерінің болаттай берік болуының және жүрек қан-тамыр жүйелерінің, тыныс алу жолдарының, ас қорыту мүшелерінің қалыпты жұмыс істеуін, өзінің еркін өсуін және денсаулығының бір қалыпты қалыптасуын қамтамасыз етуі тиіс. Соңғы жылдары мектеп жасындағы балалардың дене даярлығы ахуалының көрсеткіштері бірнеше есеге төмендеп кеткені байқалады. Соған байланысты белсенді қозғалыс әрекетінің жеткіліксіздігі жасөспірімдердің әртүрлі ауруларға шалдығуына себепкер болады. Дене шынықтыру мен спорт мамандарының айтуы бойынша, қозғалыс даярлығы жасөспірімдер денсаулығының негізгі компоненті, оны ары қарай жетілдіру және дамыта білу мектептегі дене тәрбиесінің негізгі міндеті болып отыр. Бұл мәселені шешу үшін балалармен жүргізілетін сабақтар әсерлі ойын түрінде таза ауада, мазмұны күнделікті жаңартылған түрде өткізілуі керектігі айқын көрсетілген. Яғни, рухани бай, ары таза, ой еңбегіне бойы еңбегі сай, сегіз қырлы, бір сырлы азаматтарды тәрбиелеу талап етіледі. Мұндай жан-жақты үйлесімді жетілген жасампаз жастарды тәрбиелеу ісі, әрине, бүгінгі таңда мектептер үлесіне тиюде және дене тәрбиесі пәні сабақтары ерекше орын алады, соның ішінде әрбір бағытты көздей отырып жасалған дене қимылы, жаттығу тәрбие жұмысының нақты көрінісі болып табылады. Соның бір көрінісі ретінде дене тәрбиесі сабағында қимыл-қозғалыс жаттығулары арқылы балаларды батылдыққа баптап, сымбатты етіп сомдау және дене қасиеттерін (ептілік, күштілік, төзімділік, икемділік, жылдамдық) жетілдіріп, күш-қуат беру көзделеді.

Президент Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2030» стратегиясында болашақ қоғам мүшелері – жастар туралы айта келіп: «Біздің балаларымыз білігі жоғары жұмысшылар мен фермерлер, инженерлер, банкирлер және өнер қайраткерлері, магазиндердің иелері, биржа делдалдары және спортшылар болады. Олар мұнай, газ бен электр қуатын, тамақ өнімдерін өндіретін, олармен әлемдік экономиканы қамтамасыз ететін болады» деп бүгінгі мектепке, мектеп оқушыларына, сондай-ақ спортшыларға да үлкен жауапкершілік жүктеп отыр. Елбасының көрегендікпен айтылған бұл сөздері барлығымызға болашақ ұрпақтың ізгілікті болып қалыптасуына ерекше мән беру керектігін меңзейді.

Ізгілік идеясы әл-Фарабидің педагогикалық идеясының негізгі өзегі болған. Ол өзінің ғылыми еңбектерінде білім берудің ізгілік принципіне негізделуіне ерекше мән берген. Ғұламаның бұл ойы қазіргі кезде де өз мәнін жойған емес, бүгінгі таңдағы жаңа білім беру парадигмасы ретінде қабылданып отырған ізгілендіру принципі – осының нақты дәлелі.

Ғұлама әр адамның білімді болуы үшін оның күш-жігерімен қатар, адамдармен қарым-қатынасындағы жақсы қасиеттердің, адамдардың бір-біріне деген мейірімділіктерінің, өзара көмектерінің, жалпы алғанда олардың бойындағы ізгілік қасиетінің мол болуының керектігіне ерекше тоқталып өткен.

Платонның «Ұл тәрбиелей отырып жер иесін тәрбиелейміз, қыз тәрбиелей отырып ұлтты тәрбиелейміз» деген сөзінде айтылғандай, біздің халқымыз жас ұрпақты ең жас кезінен дене күші мен рухани күштері шыңдалып өсетіндей етіп тәрбиелеуді тәрбие саласының аса маңызды міндеттерінің бірі деп санаған.

Ал Чернышевский өзінің жазған еңбектерінде «Өмірдегі ең сұлу нәрсе адамның мүсіні» дей келе, «адам қимылының жеңілдігі мен еркіндігі таң қалдырады. Өйткені, ол қасиет тек қана дұрыс қалыптасқан, сымбатты адамның әдемі жүрісі, әсем қозғалысы болып табылады. Сондықтан, сымбаты дұрыс қалыптасып, дамыған адамның белгісі бізге ұнайды» деп, адам қимылының жеңілдігі мен әсемдігін, сымбатын жоғары бағалап көрсетеді.

Беріректегі М.Жұмабаев жазған еңбектерінде қарасақ, тәрбиені екіге бөліп қарастырады: 1. Дене тәрбиесі; 2. Жан тәрбиесі. Дене тәрбиесіне жеңіл қарауға болмайды. Жан дұрыс қаланса болды, дененің қанша керегі бар деп ойлау дұрыс емес. Дене жанның қабы, қап беріп болса, ішіндегі зат та берік болмақ. Сау жан сау денеде ғана берік болады деп, дене мәдениетін қалыптастыратын жетілдіруге аса мән берген. Себебі балалар мен жасөспірімдердің дене тәрбиесі ойынмен өте тығыз байланысты және оқу практикасында ұлттық қозғалмалы ойындарды мәнді әрі тиімді пайдалану балалардың дене қозғалысының сапасы мен икемділік қабілеттерін қалыптастырып, оқу-жаттығу сабақтарына қызығушылығын арттыруға едәуір септігін тигізеді. Қазіргі кезде дене шынықтыру сабағында балалардың өз тілінде өздерінің қимыл-қозғалыс және спорттық ойындарын ойнауы арқылы оларды қазіргі уақыт талабына сай ұлттық технологиялық құрылымдары: ұлттық сана-сезім, ұлттық салт-дәстүр, ұлттық адамгершілік, имандылық қасиетпен қатар ізгілікті мінез-құлықтары да қалыптасады. Сол себепті, ұлттық ойындар белгілі бір мақсатқа негізделген сипатта болуы керек. Сондай-ақ, олар тек негізгі, дене қасиеттері мен қозғалыс дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік туғызып қоймай, ең алдымен, қимылдың мәнерлігін, икемділігін, ырғақтылығын үйлестіре отырып, қозғалыстың әсемділігін қалыптастыруы керек.

Бүгінгі таңда жас ұрпаққа білім беру мен тәрбиелеу және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер адам санасындағы күрделі жаңғыру процесімен астаса жүріп жатыр. Бұл мәселе 1995 жылдан бастап қатты қолға алынды. Осыған байланысты сол кезде арнайы Қазақстан Республикасында гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы жасалғаны белгілі. Онда:

«Қоғамды ізгілендіру – XXI ғасырдың табалдырығындағы өркениетті дамудың талабы, мұның өзі әлеуметтік қатынастарды ұйымдастырудың тиімді нысандарына қол жетуіне байланысты болып отыр. Әрі бұл қатынастарда алдымен әлемнің тұтқасы ретінде адам аса айшықтана көрінуге тиіс» деген. Білім беруді ізгілендіру адамзат үйлесімділігін қалыпқа келтірумен ғана шектелмейді, жаңа «рухани педагогика» парадигмаларын қайтадан өңдеп шыққанды құптайды. Өйткені қоғамның ізгі ойлары мен моральдік құндылықтары білім берудің адамгершілік-рухани ұстанымдарына тәуелді келеді.

Бұл айтылғандардың барлығы қазіргі кездегі жастардың бойындағы ізгілікті қасиеттердің туындауына әкеледі. Осылайша бүгінгі күнде педагогикада ізгілікті білім беру оқушыларға ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде білім беру болса, ұрпақты құндылықтар арқылы дамытуға, мәдени дағдыларды игеруге, өз жауапкершілігін арттыруға, ізгілік тәрбиесіне тәрбиелеу дене шынықтыру және спорт сабақтарында кеңінен өріс алатындығы айқын болып отыр.

Сондықтан да дене тәрбиесінің мәнін бүгінгі жаңа заман талабына сәйкес қарастыру – бұл адамды өзі өмір сүрген ортаның жемісі ғана емес, сол ортадағы дене мәдениеті, адамгершілік қарым-қатынасы әрекетімен көрінетін субъект деп танылуымен айқындалады.

Дене тәрбиесінің әлеуметтік жүйе және қоғамдық құбылыс есебінде дене тәрбиесі жүйесін, оның қалыптасуы мен дамуының негізгі заңдылықтарын, оның қызметі мен құрылымын танып, білудің қажеттілігі білім мен тәрбие талаптарына сәйкес, өсіп келе жатқан ұрпақтың дене тәрбиесін қамтамасыз ету үшін керек. Дене тәрбиесі тек мектептегі дене шынықтыру сабағы ғана емес, ол сабақтан тыс, мектептен де тыс денсаулыққа байланысты шаралар жүйесі екенін ескерсек, қазіргі кезеңдегі білім беру орындарындағы дене тәрбиесінің жүйесі жастардың денсаулықтарын нығайтумен қоса, тұлға бойындағы биологиялық-психологиялық қажеттіліктердің жан-жақты жетілуіне, өмірге белсенді ұстаным мен ізгілікті қатынастарын дамытуды меңзейді.

Осылайша, дене тәрбиесі сабағында оқушылардың ізгілік қасиетін қалыптастыру жоғарыда айтылған құзіреттіліктер мен жалпы адамзаттық құндылықтарды бағалауға, дүниені және өзін-өзі танып-білуге, түсінуге, айналасындағы адамдармен саналы қарым-қатынас жасауға, өз бойындағы адамгершілік қасиеттерді үнемі дамытуға ынталандыратын күш болып табылады.

1. Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы. Қазақстан Республикасында 1996-2000 жылдар аралығында бұқаралық спортта дамыту туралы мемлекеттік бағдарламасы. // 1996-19 желтоқсан. - №3276.

2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2030». Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдау. – Алматы, 1998.

3. Қазақстан Республикасының Дене мәдениеті және спорт туралы Заңы. 1999 ж. 2 желтоқсан. - №490-13 ҚР//Sport. 2000. - №1. 4-11 қаңтар.

4. Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы. Қазақстан Республикасы дене шынықтыру және спортты дамытудың 2001-2005 жылдар аралығындағы мемлекеттік бағдарламасы туралы. - №571 – Астана, 2001 ж.

5. әл-Фараби. Әлеуметтік-этникалық трактаттар. – Алматы: Ғылым, 1995 – 210 б.

6. Абдреимова К.А. Диалог және ізгілік: қарым-қатынас қырлары: Монография. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010.

Түйін

Мақалада қазіргі кездегі жастардың бойындағы ізгілік, тұлғалық қасиеттерін дене шынықтыру сабағы арқылы қалыптастыру жайлы айтылады.

Резюме

В данной статье рассматриваются о формировании личностных качеств современной молодежи через занятия физической культуры.

Summary

In given article is considered about shaping larval quality modern youth through occupations of the physical culture.

РАБОТА С ТЕКСТОМ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Л.Жданова – *к.п.н.*

В Американском Университете в Центральной Азии курс итальянского языка изучается в качестве элективного. Студенты разных специальностей и разных курсов могут записаться на тот или иной элективный курс, и поэтому перед преподавателем стоит проблема объединения студентов, создания коллектива единомышленников.

В нашей республике отсутствует среда для общения, что негативно сказывается на выборе итальянского языка. Ожидания, связанные с образованием Кыргызско-Итальянской Ассоциации Друзей Италии, которая ставит своей целью расширение культурных и образовательных связей между двумя странами, в настоящее время, не оправдываются. Таким образом, стимулом для изучения итальянского языка является только интерес самого преподавателя к языку и к культуре страны изучаемого языка, который он старается привить и студентам.

На начальном этапе обучения итальянскому языку, когда идет процесс накопления лексических и грамматических знаний, студентам трудно дается не только диалогическая, но и монологическая речь. За фонетической легкостью итальянского языка кроется подводная часть айсберга: грамматика и лексика. Кроме того, на артикуляцию звуков и чтение слов сильное влияние оказывает английский язык, что связано с его доминирующим положением в нашем университете. Чтобы «разговорить студентов», на своих уроках преподаватель часто использует различные приемы, в том числе и ролевые игры, основанные на изученном материале В игровой обстановке студент выступает в разных ролях: задает вопросы и отвечает на них. Работа проходит не только в парах, но в небольших группах по 2-4 человека, в зависимости от предложенной ситуации.

Составление кроссвордов является одной из творческих работ. Иногда такой вид работы заменяет лексический тест. Ведь, чтобы составить задания и расположить все слова по клеточкам, необходима большая лексическая и грамматическая подготовка. Причем, игра в кроссворд очень популярна. Студенты составляют кроссворды, используя различный лексический материал. Это могут быть темы: «Овощи и фрукты», «Предметы мебели», «Одежда» и т.д. Каждый студент получает задание составить свой кроссворд, а затем имеет счастливую для себя возможность сформулировать вопросы и представить их всей группе. Трудно выразить словами радость студента, когда ответ знает только он.

На уроках студенты смотрят видео фильмы, наглядно повествующие об истории Италии, не только на итальянском языке, но и на русском или английском языках. Это, например, художественные ленты «Спартак», «Жизнь прекрасна», или фильмы, основанные на произведениях об итальянских нравах и обычаях. В частности, это «Ромео и Джульетта», снятый на улицах и во дворцах Вероны, местах действия трагедии В.Шекспира, «Плащ Казановы», показывающий знаменитые каналы Венеции с гондольерами, ее шумные таверны и даже наводнение на площади Сан Марко. Фильмы, снятые по произведениям итальянских композиторов, такие как, «Травиата», в котором звучит чудесная музыка Дж. Верди и замечательные голоса Марии Стратос и Пласидо Доминго. Студенты очень ценят эти уроки. Преподаватель учит студентов не только следить за сюжетом, но обращать внимание на детали одежды, мебель, поведение героев, организацию праздников, предметы быта, т.е. на все, что касается итальянской цивилизации. После просмотра студенты, либо пишут тест на знание показанных деталей или событий, либо готовят сообщения о композиторе, писателе, режиссере, либо проводят «Круглый стол» с обсуждением интересных вопросов.

В нашем университете существует Итальянский клуб, членами которого становятся все желающие, но, в основном, это те, кто изучает итальянский язык. Именно в рамках клуба студенты готовят выступления для университетских праздников, выпускают к ним газеты. Так, например, ко дню рождения Рима – 21 апреля – студенты выпустили красочную газету с фотографиями вечного города, легендой об основании Рима, историей макаронных изделий, так любимых итальянцами. Эта статья была украшена настоящими макаронами! Такую работу в нашем университете выполняют только студенты, изучающие итальянский язык. Члены клуба обмениваются рецептами итальянской кухни и угощают друг друга различными блюдами. Студенты нашего университета подготовили проект – презентацию в виде большого плаката, рассказывающего о современной жизни Италии на итальянском языке. Плакат повесили напротив кафедры, и он привлекал внимание не только своей красочностью, но и оригинальностью. Его украшали свитки разноцветной бумаги с рецептами итальянской кухни и текстами популярных песен. К праздникам (Рождество, Новый год, день Святого Валентина и т.д.) преподаватель предлагает студентам посвятить друг другу стихи или просто теплые слова, причем, обязательно на итальянском языке. Студенты вместе с преподавателем посещают театральные спектакли, которых, к сожаленью, не так много. Иногда для студентов это бывает первым посещением театра вообще. Так, в театре оперы и балета им. Малдыбаева слушали оперы на музыку Дж. Верди «Риголетто» и «Аида», смотрели балет А.Хачатуряна «Спартак». В Русском драматическом театре побывали на спектакле по пьесе Гольдони «Трактирщица».

При изучении темы, посвященной итальянскому искусству, преподаватель и студенты обязательно посещают Музей изобразительных искусств, где можно увидеть произведения живописцев Италии, а также копии античных скульптур, подаренных Лувром.

Другим видом стимулирования интереса к итальянскому языку является современная итальянская песня. Красивая мелодия и напевный язык сами по себе привлекают внимание студентов, но потом у многих возникает желание узнать, о чем же эта песня. В таком случае преподаватель предлагает студентам самостоятельно отыскать слова через сеть Интернет, – это возможно, поскольку каждый студент нашего университета имеет доступ к компьютеру, либо попытаться записать слова на слух. Это более сложно, но не менее привлекательно, так как можно проверить свои способности слушать и слышать, ведь в песне меняется не только ударение, но часто проглатываются слоги и буквы, да и каждый исполнитель вносит свою интонацию в интерпретацию песни. Этот вид работы очень нравится студентам, и можно слышать, как они распевают не только на уроке, но и на переменах, записывают песни на мобильный телефон, ходят в караоке-клуб, где поют от всей души.

Не менее интересным является и использование оригинальных текстов на уроках, что преподаватель делает довольно часто. К сожалению, трудно найти книги на итальянском языке в нашей республике, но, благодаря усилиям преподавателя, в библиотеке нашего университета каждый студент может получить не только учебник, но и дополнительную литературу. Например, «202 истории о Ходже Насреддине», «Маленький принц» А.Сент-Экзюпери, «Новеллы и сказки» Итало Кальвино, небольшой сборник рассказов современных итальянских писателей. Вся эта дополнительная литература активно используется на уроках. Студенты читают произведения, как дома, так и на уроке, выписывают новые слова и выражения, заучивают их и применяют при пересказе или при ответе на вопросы.

В данной статье хотелось бы привести конкретный пример работы с литературным текстом. После изучения трех типов спряжения итальянских глаголов преподаватель предложил вниманию студентов поэтический текст под названием «Любите деревья»:

Любите деревья

Молодое дерево как ребенок. Когда теплой весной солнце согревает его, оно распускает почки и листья и распространяет вокруг себя такую сладость, какая льется только из глаз ребенка. Со временем, дерево набирает силу, простирает свои ветви, одевается листьями и шелестит, и дрожит, и поет, когда дует ветер. Тот, кто обижает дерево, имеет плохую душу, как и тот, кто обижает животное. Любите деревья! Любите их за зелень листьев, за аромат их цветов, за вкус их плодов, за наслаждение, которое дарит их тень. Любите их, потому что они полезны человеку, потому что делают природу красивее, потому что защищают птиц...

Amate gli alberi

Un albero giovane è come un bambino/ Quando il sole lo riscalda? Nella tiepida primavera, apre le gemme,mette le foglie e diffonde intorno a se la stessa dolcezza che viene dagli occhi dei fanciulli. In seguito l'albero è acquista vigore, espande i suoi rami, si riveste di foglie, e mormora, e freme, e canta, quando il vento sofia. Chi oofende un albero è cattivo d'animo come chi offende un animale. Amate gli alberi. Amateli per il verde delle loro foglie, per il profumo dei loro fiori, per la bonta delle loro frutta, per la delizia delle loro ombre. Amateli, perchè sono utili all'uomo, perchè rendono più bella la campagna, perchè proteggono gli uccelli...

Этот текст дает возможность поработать и с лексикой и с грамматикой, и, одновременно, настраивает на лирический лад. После прочтения текста и уточнения значений незнакомых слов с помощью словарика, который прилагался к тексту, преподаватель предложил студентам найти в тексте все существительные, обозначающие части дерева:

Почки – gemme; листья – foglie; цветы – fiori; плоды – frutta; ветви – rami

И дать их единственную и множественную формы с указанием определенного и неопределенного артикля.

Затем студенты нашли все глаголы, с помощью которых описывалось дерево

Дрожать – fremere; раскрывать – aprire; согревать – riscaldare; шелестеть – mormorare; защищать – proteggere

Далее студенты нашли прилагательные, описывающие деревья

Теплый – tiepido; полезный – utile; плохой – cattivo

Затем абстрактные понятия

Доброта – bontà; сладость – dolcezza; наслаждение – delizia; душа – animo; сила – vigore

И наконец, существительные, обозначающие тех, кто пользуется деревьями

Ребенок – fanciullo; человек – uomo; птица – ucello; животное – animale

Причем, все слова нужно было поставить в начальную форму, т.е. единственное число для существительных и прилагательных, инфинитив или неопределенная форма глагола, неопределенный или определенный артикль. Все слова были написаны на доске и в тетрадях.

Затем преподаватель предложил студентам образовать 3 небольшие группы. Это процесс игровой, так как преподаватель имеет в своей сумке «волшебный» непроницаемый мешочек, в котором хранятся мелкие предметы: пуговицы, семена и т.д. Вынимая из него предметы наугад, студенты ищут свою группу, каждый раз это разные варианты групп. Образовавшиеся группы получили задание написать свой рассказ о деревьях, используя изученную лексику, но выбрав только то, что понравилось. Вот что у них получилось:

Красота деревьев. Каждое дерево – это жизнь. Оно распространяет силу и дает жизнь. Каждая ветка и каждый лист имеет душу Он сам является новой жизнью. Листья защищают дерево от ветра и от холода. Когда дерево дрожит и шелестит, мы получаем наслаждение. Плохие люди не любят и обижают деревья.	La bellezza degli alberi. Ogni albero è la vita. Esso diffonde il vigore e da l'altra vita. Ogni ramo ed ogni foglia ha il suo animo. Le foglie proteggono l'albero dal vento e dal freddo. Quando l'albero mormora e freme, noi acquistiamo della delizia. La gente cattiva non ama ed offende gli alberi.
Дерево – это жизнь! Дерево красиво, полезно и необходимо. Ветки, цветы и листья дерева красивы и душисты. Весной дерево светлое с красивыми душистыми цветами. Летом деревья имеют темно-зеленые листья, которые дают тень. Осенью деревья разноцветные: желтые, красные, коричневые, оранжевые. Они дают много фруктов. Зимой деревья покрываются снегом, они совсем белые. Деревья имеют добрую душу. Когда листья дерева шелестят, дрожат, поют, душа человека блаженно отдыхает.	L'albero è la vita! L'albero è bello, utile e necessario. L'albero è bello, utile e necessario e diffondono il profumo. In primavera l'albero è chiaro con i bei fiori. In estate l'albero ha delle foglie verdi scuri, e danno l'ombra. In autunno gli alberi sono di molti colori: gialli, rossi, marroni, arancioni. Danno molte fruttà dolci. In inverno gli alberi si ricopertono da neve, sono tutti bianchi. Gli alberi hanno il buon animo. Quando le foglie dell'albero mormorano, fremono, cantano, l'animo dell'uomo si riposa beatamente.
Мы должны любить деревья. Они вокруг нас: на улицах, в садах и в парках. Жарким летом деревья дают тень и наслаждение прохладой. Утром мы просыпаемся с песнями птиц и шелестом листьев. Осенью они дают сладкие плоды. Когда идет дождь, деревья дрожат. Зимой они спят под снегом. Теплой весной они просыпаются, распускают почки, одеваются в листья и жизнь начинается снова.	Dobbiamo amare gli alberi. Essi sono intorno a noi: nelle vie, nei giardini e nei parchi. In estate caldo gli alberi danno l 'ombra e la delizia del fresco. Di mattina noi ci svegliamo con i canzoni degli uccelli e la mormora delle foglie. In autunno gli alberi danno delle fruttà dolci. Quando piove, gli alberi fremono. Durante inverno essi dormono sotto la neve. In primavera tiepida essi si svegliano, approno le gemme, mettono le foglie e la vita ricomincia.

Групповые тексты получились разные, но во всех присутствует творческий подход к поставленному заданию. Студенты использовали не только новую лексику, но и изученную ранее, например названия цветов, местоименные глаголы, подробно описали состояние природы в зависимости от времени года. Неоднократное обращение к изучаемому тексту дает гарантию запоминания без зазубривания, не только отдельных слов, но и выражений и целых предложений.

На этот вид работы преподаватель отвел ограниченное время – 10 минут, что настроило на совместный поиск нужных слов и выражений, ответственный подход к творческой работе. А наличие в группах студентов разного уровня, дало возможность более сильным помогать более слабым, и, как результат, составить текст с наименьшим количеством ошибок. Кроме того, все студенты получили возможность высказать свою точку зрения, не боясь ошибиться, так как благожелательное отношение не только преподавателя, но и всех студентов друг к другу создает атмосферу доверия, что так важно в коллективе.

Этот вид работы завершился презентацией всех работ. Очень важный этап в работе – ее оценка, оценка коллективная, так как каждая группа выходила к доске, и кто-то один зачитывал текст. При этом преподаватель выступал только в роли слушателя. Никаких исправлений ошибок не было, каждая презентация завершалась аплодисментами всей группы, что означало успех и еще раз подчеркивало доброжелательное отношение к работе любого объема и качества. Студенты пришли учиться и, выбрав этот курс, не должны быть разочарованы в собственных способностях. Конечно, есть виды работы, работы скрупулезной, каждодневной, когда без исправления ошибок не обойтись, но на данном уроке стояла иная цель, цель научиться читать текст и, используя все накопленные знания и новые, только что полученные, попытаться создать, сотворить свое собственное произведение. Только литературное произведение дает такие возможности, предоставляя каждому самостоятельно найти ответ на свой вопрос.

Поработав все вместе, в группе, студенты перешли к заключительному заданию – написанию стихотворения о дереве всего в пять строк, где

- в первой строке звучит тема, то есть, **дерево**
- во второй строке даются два прилагательных, характеризующих тему,
- в третьей строке три глагола, превращающих тему в действие, причем, глаголы можно употреблять в инфинитиве,
- в четвертой строке заключена главная мысль из 4 слов о теме.
- и пятая строка заключает стихотворение словом – синонимом теме, которое выражает отношение автора к теме.

Сначала прозвучали слова студентов о том, что они не пишут стихов, но получив задание и услышав от преподавателя: «А Вы попробуйте!», студенты приступили к работе, на которую было дано 5 минут времени. В помощь студентам была доска с написанными существительными, прилагательными, глаголами, текст, над которым работала группа, опыт совместного творчества в малой группе и, самое главное, та доброжелательная обстановка на уроке, которая только поощряла.

Пять минут пролетели, и вот какие стихи получились:

Дерево	Albero
Зеленое и полезное	verdeeutile
Защищает, распространяет, простирает	ptotegge, diffonde, espande
Наслаждение, доброта, запах, сладость	delizia, bonta, profumoedolcezza
Душажизни.	Animo della vita.
Дерево	Albero
Большоеимолодое	grande e giovane
Защищает, растет, дышит	protegge, cresce, respira
Дерево – жизнь и доброта для людей	albero è vitaebontaperuomo
Мир.	Il mondo.
Дерево	Albero
Полезное, красивое	utile e bello
Защищать, давать, любить	ptoteggere, dare, amare
Дает жизнь как наслаждение	dà lavitacondelizia
Сила.	Vigore.
Дерево	Albero
Молодоеисвежее	giovaneefresco
Дает, распространяет и защищает	da, diffondeeprotegge
Наслаждениефруктамиитенью	Delizia delle frutta e del’ombra
Зелень.	Il verde.
Дерево	Albero
Доброеикрасивое	buonoebello
Поетизащищает, даетпрохладу	cantaeprotegge, dailfresco
Имеетруки, ноги, волосыидушу	hamani, gambe, cappelli,animo
Как человек.	Comeunuomo.

Студенты по очереди выходили к доске и вслух читали свои первые стихи о дереве. Каждое произведение группа награждала аплодисментами. Так, всей группой была написана поэма о дереве, при этом был проработан текст, повторены правила спряжения глаголов, согласование существительных и прилагательных в роде и числе. Но самое главное заключается в проверке своих сил, в победе над страхом и неуверенностью в себе. Радостью светятся глаза, улыбки на лицах. Впервые, самостоятельно на иностранном языке написал студент стихотворение и доволен. И он уже никогда не сможет обидеть дерево, которому посвятил свое произведение.

Студенты, как личности, находятся в постоянном поиске новых знаний, которые в процессе накопления дают им возможность перейти в новое качество высокообразованных и воспитанных людей. Этот процесс бесконечен и зависит не только от среды, университета, преподавателей, но и от желания самого студента к самосовершенствованию, что является важным путем формирования личности, развития способностей, приобретения знаний и умений.

Түйін

Бұл мақалада шетел тілі сабақтарында мәтінмен жұмыстың тәсілдері көрсетілген.

Summary

The article refers to the experience of the organization of creative work with text in foreign language lessons.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Б.А. Жетписбаева – *к.п.н., кафедра общей, возрастной и социальной педагогики, КазНПУ им. Абая*

Основополагающим фактором формирования системы социальной защиты человека, инструментом внедрения социальной политики государства выступает социально-педагогическая деятельность как необходимый вид деятельности обеспечения преемственности и постоянного совершенствования общества.

Специфика деятельности современного человека, развитие и функционирование общества, всего инфраструктурного пространства, сложность объектов и субъектов социальных преобразований, необходимость при ограниченном объеме социальных ресурсов получения максимально значимого и эффективного результата актуализировали вопрос технологизации социально-педагогической работы как общественного явления.

Понятие «технология» является одним из самых популярных в мире науки и образования. Несмотря на это, наблюдается отсутствие единого подхода к определению сущности понятия «педагогическая технология», «технология обучения». В наиболее обобщенном виде все известные в педагогической науке и практике технологии систематизированы Г.К. Селевко. Основания классификации педагогических технологий, по Г.К. Селевко, – уровень и характер применения, философская основа, ведущий фактор развития, ключевые компетенции индивида, социально-педагогическая деятельность и др. [1].

Существует множество определений сущности педагогических технологий – термина, ставшего довольно популярным в последнее десятилетие.

Педагогическая технология – это содержательная техника реализации учебного процесса (В.П. Беспалько) [2].

Педагогическая технология – это набор процедур, обновляющих профессиональную деятельность учителя и гарантирующих конечный планируемый результат (В.М. Монахов) [3].

Педагогическая технология – системная совокупность и порядок функционирования всех личностных, инструментальных, и методологических средств, используемых для достижения педагогических целей (М.В. Кларин) [4].

Однако существует еще понятие – социально-педагогическая технология, которой должен владеть социальный педагог. Это значит – владеть приемами, умениями и навыками влиять на воспитанников. Это умение владеть некоторыми приемами артистизма, речью, дыханием, ритмом и постановкой голоса, мимикой и жестами, находить в беседе тот тон и язык, который даст возможность говорить с нищими и алкоголиками, наркоманами и проститутками или с попавшим в беду ребенком. И не просто говорить, а убедить, повлиять.

Термин «социально-педагогическая технология» появился в научной литературе сравнительно недавно, в 1990-х гг., и связан с введением института социальной педагогики. Однако, это вовсе не означает, что социально-педагогические технологии не использовались в практике педагогической деятельности. Впервые различные социально-педагогические технологии работы с отдельными личностями и коллекти-

вами впервые были отражены в теоретических работах А.С. Макаренко. Среди них такие, как: формирование и развитие коллектива, управление воспитательной ролью коллектива, метод «взрыва», система перспективных линий.

В начале 20-х гг. прошлого столетия складываются концептуальные основы социально-педагогических технологий С.Т. Шацкого, главный тезис которых сводился к организации общественно-полезной деятельности детей, направленной на изменение окружающей социокультурной среды, развитие норм, традиций, обычаев, которые в процессе генезиса передаются из поколения в поколение.

В самом общем виде сформированная в рамках педологии (науки, занимавшейся изучением ребенка, законами его развития) матрица социально-педагогических технологий (20-е годы XX в.) демонстрировала следующие стадии их развития (Ф.А. Фрадкин) [5]:

- изучение бытовых, природных, социальных, культурных факторов среды, обусловливающих развитие ребенка; воссоздание разносторонней картины жизни школьника, его социализация и воспитание;
- обогащение и развитие ценностных представлений ребенка в процессе введения его в мир природы, труда, общественных отношений, количество и качество которых не могла предоставить окружающая микросреда;
- преобразование жизни в контексте овладения социально значимыми видами деятельности в соответствии с полученными в школе знаниями и умениями.

На сегодняшний день выступают два аспекта понимания социально-педагогических технологий:

- как способы применения теоретических выводов той или иной науки в решении практических задач;
- как совокупность приемов, методов и воздействий, используемых для достижения поставленных целей в процессе социального развития, решения тех или иных социальных проблем.

Социально-педагогические технологии – это способы деятельности социального педагога на основе рационального распределения на приемы и операции с их последующей координацией, а также определением оптимальных средств и методов их выполнения.

Социально-педагогические технологии – совокупность приемов, методов и воздействий, используемых социальным педагогом с целью достижения успеха в решении социальных проблем и обеспечения эффективности оказания социально-педагогической помощи населению [6].

Деятельностный подход к трактовке социально-педагогических технологий предусматривает их применение в таких видах социально-педагогической работы, как: влияние на процесс социализации личности; осуществление социально-педагогического контроля; социально-педагогическая профилактика, адаптация, реабилитация; социально-педагогическое опекунство и посредничество.

Основания классификации социально-педагогических технологий – тип, назначение, субъект применения, объект применения, место применения, способ реализации, степень новизны, масштабность, преобладающая деятельность. Общая классификация социально-педагогических технологий базируется на:

- теоретической основе как учение о методах, средствах и приёмах, необходимых для решения конкретных социально-педагогических проблем в определенной ситуации;
- исследовательской как специально созданной, научно обоснованной методики, позволяющей распознать социально-педагогическое явление в структуре его составных частей, специфики и особенностей проявления и т.д.;
- прикладной (практической) как целенаправленной, оптимально спроектированной последовательности социально-педагогической деятельности специалиста в реализации совокупности методик, обеспечивающих достижение прогнозируемой цели в работе с субъектом.

Одной из основных форм применения социально-педагогических технологий является создание программ, содержащих средства и способы деятельности, например:

1. Программа профилактики приобщения к психоактивным веществам.
2. Программа гармонизации детско-родительских отношений.
3. Программа содействия социализации воспитанников детского дома.
4. Программа содействия адаптации первокурсников к условиям ВУЗа.
5. Программа оказания помощи в социализации детей из неблагополучных семей».
6. Программа содействия адаптации в образовательном учреждении детей из неполных семей.
7. Программа работы с детьми и подростками девиантного и делинквентного поведения и т.д.

Социально-педагогическая технология есть целенаправленная, специально организованная последовательность деятельности, построенная на основе таких программ. В такой деятельности, как правило, выделяют определенные этапы действий, обеспечивающие достижение поставленной цели.

Структура общих социально-педагогических технологии включает 5 этапов:

1. Диагностико-прогностический этап: диагностика объекта, определение социально-педагогических проблем, построение прогноза вероятного развития. Это начальный этап получения информации.

2. Этап выбора (разработки) оптимальной технологии: определение цели работы с клиентом; выбор одной из имеющихся технологий с учетом ситуации, индивидуальности клиента, его проблем, возможностей специалистов.

3. Этап непосредственной подготовки к реализации выбранной технологии, который необходим для выявления математических, технических, организационных и методических аспектов.

4. Основной этап – реализационный.

5. Экспертно-оценочный этап – оценка результатов реализации.

Структура частных технологий повторяет структуру общих технологий. Здесь добавляются свои этапы, подэтапы (в связи со спецификой конкретной технологии). Типичные этапы частной технологии:

1. Информационно-аналитический этап – анализ информационных сведений; осмысление исходной информации.

2. Этап выбора способа решения проблемы.

3. Прикладной (практический) этап – практическая деятельность по решению проблемы.

4. Экспертно-оценочный (аналитический) этап.

5. Выводы [6].

Каждый этап имеет свое содержание и специфику практической реализации. Для обеспечения качества деятельности необходима не только последовательность, но и профессионализм социального педагога.

Следует отметить, что функции социально-педагогических технологий позволяют решать широкий спектр задач педагогической деятельности социального педагога:

- образовательно-воспитательная функция обеспечивает целенаправленное педагогическое влияние на поведение и деятельность личности как активного субъекта воспитательного процесса;

- диагностическая функция реализуется в анализе социальных проблем, изучении психофизиологических и возрастных особенностей, творческих способностей человека, вхождения в мир его интересов и круг общения;

- организаторская функция заключается в разработке, реализации и оценке социальных проектов, направленных на решение социально-педагогических проблем, помощи определенной категории клиентов;

- прогностическая функция реализуется в ходе программирования, прогнозирования, проектирования процесса социального развития конкретного микросоциума;

- предупредительно-профилактическая и социально-терапевтическая функции реализуются в предупреждении и преодолении негативных влияний в процессе оказания социотерапевтической помощи, обеспечения защиты прав нуждающихся;

- организационно-коммуникативная функция реализуется в отношении добровольных помощников в деловых, личных контактах, во взаимодействии с детьми, семьями;

- охранно-защитная функция отражает использование арсенала правовых норм для защиты прав и интересов личности, содействие выполнению законности в отношении лиц, допускающих противоправные действия или воздействия на подопечных [6].

В соответствии с названными функциями социальному педагогу в профессиональной сфере деятельности приходится осваивать различные социальные роли: воспитателя, посредника, защитника интересов подопечного, участника совместной деятельности, духовного наставника, социального терапевта, эксперта.

Технологии социально-педагогической работы во многом предопределяют ее эффективность в решении задач, стоящих перед социальным педагогом.

1. *Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998.*

2. *Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.*

3. *Монахов В.М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. – Волгоград, 1995.*

4. *Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе: анализ зарубежного опыта. – М., 1989.*

5. *Педагогические технологии: учеб. пособие для студ. пед. специальностей / под общ. ред. Кукушина В.С. – Ростов н\Д, 2010.*

6. *Методика и технология работы социального педагога: учеб. пособие; под ред. Галагузовой М.А,. Мардахаева Л.В. – М.: Академия, 2002.*

Түйін

Мақалада әлеуметтік-педагогикалық жұмыс технологияларының сипаттамасы мен топтастыруы қарастырылған. Әлеуметтік педагог атқаратын педагогикалық жұмысының кең ауқымды міндеттерін тиімді түрінде шешуге мүмкіндік беретін әлеуметтік-педагогикалық технологияларының қызметі көрсетілген.

Summary

This article deals with the classification and characterization technologies and social teaching. Reflected social and educational functions technologies that most effectively address a wide range of tasks of the social teaching of the teacher.

КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ЕСІРТКІГЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ

К.Д. Бейсембаева – *аға оқытушы, білім беру психологиясы және әлеуметтік коммуникациялар кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Біздің қоғамыздың қазіргі даму кезеңінде адам дамуының белсенділігінің артуы қоғамдық прогресстің даму шарты болып отыр. Осыған байланысты жалпы білім беретін мектептің алдында болып жатқан жағдайды өзінше бағалай білетін, өзіндік іс-әрекетін қоғамның ізгі мүдделеріне сәйкес құра алатын, моральды-адамгершілік қасиеттері бар жеке тұлғаны қалыптастырумен міндеті тұр. Емдеу-профилактикалық мекемелерде есепте тұрған нашақорлар мен токсикомандардың санының артуы, 80-жылдардың соңында қалыптасқан үрдіс болды. 90-жылдардың ортасынан бастап нашақорлану процесі біршама артты.

Алайда, емдеу-профилактикалық мекемелердің емделушілері есірткіні және басқа психобелсенді заттарды қолданатын адамдардың біршама бөлігі болып саналады. Сараптамашылардың зерттеулері бойынша, есірткіні қолданушылардың шынайы саны одан да жоғары болып келеді. Жастардың арасындағы нашақорлықпен ауыратындардың саны соңғы он жылда 14 есеге артты. Нашақорлардың жалпы санының арасында 24 жасқа дейінгі жастар 82%-ды құрайды. Бұдан шығатын тұжырым, нашақорлық әлеуметтік-демографиялық топ ретіндегі жастар тобына ерекше қауіпті болып табылады.

Жастардың арасындаға нашақорлық, қазіргі кезде «ең алдыңғы кезектегі мәселе» ретінде, психикалық және әлеуметтік тұрғыдағы терең ішкі қарама-қайшылықтардың көрінісі мен салдары ретінде болады. Қазіргі кезде жасалып жатқан көптеген ұмтылыстар, нашақорлыққа қарсы күрестің көп жағдайда есірткінің өзіне қарсы, басқа профилактикалық іс-шараларды ұйымдастыру мен жүргізуге бағытталады – мұның бәрі маңызды және тиімді болып саналады.

Қазақстан Республикасындағы тұрғындардың наша қолдануы, өзекті мәселелердің біріне айналып отыр және қазақстандық қоғамның демографиялық және мәдени өсуіне қауіп төндіреді. Нашақорлық – ағзаның функцияларын физикалық және психикалық тұрғыда зақымдануына бірте-бірте әкелетін, есірткі құралдарына деген физикалық немесе психикалық тәуелділік арқылы көрінетін ауру болып табылады. Балалар мен жасөспірімдердің есірткіні қолдануына әсер ететін себептердің арасында келесілерін атап өтуге болады: әлеуметтік-экономикалық, конституционалды-биологиялық, әлеуметтік, дара-психологиялық. Әлеуметтік-экономикалық топ екі топқа бөлінеді:

1. жаһандық сипаттағы себептер;
2. дәстүрлі себептер.

Жаһандық себептерге жататындар: соңғы кезде Қазақстан есірткіні сатудың ірі нарығы болып келеді, елдің әлемдік нарықтық жүйеге енуіне байланысты басқа елден әкелетін тауарлардың саны артып келеді; географиялық жағдайы: Қазақстан әлемдік сауда жолдарының түйісуінде орналасқан; жастардың мәдени-демалыс сферасына және есірткіні қолдану жүйелі элемент болып саналатын әлемде кең тараған мәдени үрдістерге қатысуы.

Дәстүрлі себептерге жататындар – біздің елімізге тән, оның жеке аймақтарына тән, тұрғындардың топтары мен қабаттарына тән себептер: елдегі әлеуметтік-саяси және әлеуметтік-экономикалық ситуацияның агресссияға бейімділігі; өркениетті әлемде қабылданған жалпыадамзаттық идеалдар мен мінез-құлық нормаларын енгізу арқылы, моральды және мінез-құлық құндылықтар жүйесін бұзу; ішімдік ішу мен темекі шегу сияқты құбылыстарға толерантты қатынас.

Конституционалды-биологиялық сипаттағы себептерге әдетте, психикалық немесе наркологиялық аурулардың тұқым қуалау арқылы берілетінін жатқызады: жағымсыз отбасындағы балаларға жаман әдеттердің дамуына ықпал ететін психикалық және биологиялық ерешеліктердің тұқым қуалау арқылы берілуі; шекаралық жүйке-психикалық зақымдану, ақыл-ойдың кемістігі, психиклық дамудағы ауытқу; психикалық аурулар, жақын туыстарының жалпы қабылданған мінез-құлық ережелерінің жиі бұзылуы немесе күрделі сипаты.

Әлеуметтік себептерге жататындар: отбасындағы тәрбие жағдайлары (қылмыстық, моральға жат, ата-аналардың кикілжіңді өзара әрекетіндегі толық емес отбасы, ата-аналар тарапынан зейіннің, бақылау мен мәртебесінің болмауы); отбасы мүшелерінің білім дәржесінің төмен деңгейі; формальды емес қатарластар тобының әсері; қоғамдық пікірдік ішімдік ішу мен нашақорлыққа шыдамдылығы; 12-13 жаста өзіндік өмірдің ерте басталуы және ата-аналардың қамқорлығынан уақытынан бұрын босау; ата-аналардың тарапынан гиперқамқорлық немесе бұзылған отбасылық қатынастар; ақшаны қалай табуды түсінбеу, оған жеңіл қол жеткізу; бұқаралық ақпарат құралдарының үлкен әсері; баланың білім беру мекемесіне бейімделуіндегі сәтсіздік.

Дара-психологиялық себептерге жататындар: ересек жасөспірімдерге немесе мәртебелі қатарластарына еліктеу; жағымсыз эмоционалды күйлерін жоюға деген ұмтылыстар; жасөспірім үшін маңызды қатарластар тобына сай болуға ұмтылыс; жеке тұлғаның аномальды белгілері (авантюризм, қозу, жоғары немесе төмен өзін-өзі бағалау; жоғары жағдайдың жасалуы, мінездің тұрақсыздығы); ересектерге (ата-аналар, педагогтар) қарсы бағытталған «қарсы келу» реакциялары («әдейі»); өзіндік деструктивті мінез-құлық; қызығушылық; қысым мен қорқынышқа бағыну.

Психобелсенді заттарды қолданудың қауіп факторларына бірқатар отандық зерттеушілердің еңбектері арналған. Н.А. Сирота [1] жасөспірімдік кезеңде нашақорлықтың пайда болуы мен дамуының қауіп факторларын жіктеді:

1. Пре-, пери- және постнатальды бейімділік факторлары: ананың патологиялық жүктілігі; жүктілік кезіндегі ананың созылмалы және ауыр науқастары; жүктілік кезіндегі созылмалы және күрделі психикалық жарақаттар; патологиялық ауыр өткен босану; ерте жаста жүйке-психикалық дамудағы ауытқулар; ерте балалық шақта жүйке-психикалық ауытқулар.

2. Тұқым қуалауға бейімділік факторлары: психикалық аурулар, ішімдік ішу, нашақорлық.

3. Бұзылған онтогенездің факторлары: бас сүйегі мен мидағы жарақаттар; психожарақаттар; күрделі соматикалық аурулар.

4. Отбасындағы және отбасы тәрбиесіндегі қатынастардың алуан түрлі бұзылуы: толық емес, ажыраскан отбасылар; отбасының болмауы; деструктивті отбасылар; жасырын немесе ашын гипопротекция типіндегі тәрбие (ата-аналар мен ересек балалар ішімдік және темекіні қолданатын отбасылар); психопатологиялық тұлғалар немесе ата-аналардың акцентуацияланған сипаттамалық ерекшеліктері.

5. Жасөспірімнің даму процесіндегі психоәлеуметтік бейімделуінің бұзылуы: қалыптасушы оқшаулану, ата-аналармен қатынастағы қарама-қайшылық пен қанағаттанбаушылық; отбасындағы қарым-қатынастың оқшауланған, үстірт, формальды стилі; отбасыішілік мәселелерге формальды қатынас, оларды елемеу; үлгерімнің төмендеуі; мектептегі тәртіптің бұзылуы; коммуникативті байланыстардың толықанды болмауы (үстірт, саралы емес тұлғааралық қарым-қатынас); қатарластармен қатынастағы кикілжіңге бару; мұғалімдермен және мектеп әкімшілігімен қарым-қатынастағы кикілжің; коммуникативті байланыстардың әлеуметтік негізделу принципін бұзу; «аймақтық» принцип бойынша қатарластармен қарым-қатынасты басым құру; қарама-қарсы жыныстағы қатарластармен қарым-қатынастағы тұрақтылық пен жылдамдықты азайту; олармен қарым-қатынастың айқын мәселелері; тұрақты қызығулардың болмауы; мінез-құлықтың әлеуметтік емес формаларына бейімдлігі.

6. Психикалық факторлар: тұлғалық жауап берудің, әлеуметтік перцепцияға, тұлғааралық қарым-қатынастың сипатына, «Мен-тұжырымдамасына», қатарластардың референтті топтарының әсеріне тәуелділік; эмоционалды қысымды тікелей мінез-құлыққа жүзеге асыру үрдісі; әлеуметтік бағдарлар мен рөлдер жүйесін елемеу; әлеуметтік перцепция сферасындағы ауытқулар (жасқа сәйкес келмейтін коммуникативті және әлеуметтік құзыреттілік, жасқа сәйкес қалыптаспаған өзін-өзі бағалау); прблемалық және кикілжіңді ситуацияларды конструктивті шешуге деген ұмтылыстың болмауы; өмірлік мақсаттар туралы қалыптаспауға, ұғымдардың болмауы; шынайы және идеалды «Меннің» қалыптаспауы және болмауы, нәтижесінде өзін-өзі дамыту және жетілдіруге деген ынтаның болмауы; отбасы мүшелері мен қоршаған адамдарға бағытталған мінез-құлықта көрінетін саналы «көмекке шақырудың» болуы.

Қазақстандық қоғамды есірткілендірудің әлеуметтік мәдени факторлары (моральдық-этикалық нормалар мен мінез-құлық құндылықтарының бұзылуы, батыстық мәдениеттің жаппай әсер етуі, отбасылық қарым-қатынастардың бұзылуы, жастардың әлеуметтік мінез-құлқының өзгеруі) ұлт денсаулығының негізі ретінде есірткіге деген қоғамдық иммунитетті қалыптастыру қажеттігін өзекті етеді. Қоғамдық санада адамның денсаулығы өзі үшін де, тұтастай қоғам үшін де құндылық болып табылатындығы жөніндегі идеяның алатын орны барған сайын қомақты болуы тиіс. Оны есірткі пайдаланатын адамдармен жұмыстағы маңызды психологиялық алғышарт деп есептеуге болады, өйткені өзінің денсаулығына деген көзқарастың өзгеруі басқа да алдын алу және емдік бағдарламалардың іске асырылуын жеңілдетеді.

Халыққа есірткілердің зияны туралы кең көлемде ақпарат беруге көп көңіл бөлінуі тиіс. Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ) көпшілік қауым үшін қажетті білімнің негізгі көзі болып есептелуі олардың бұл мәселедегі жауапкершілігін арттырады. Екінші жағынан БАҚ-та есірткі заттарының жарнамасына, есірткілер туралы босаңсу, рахаттану, бедел жинау құралы, өмірдің «жеңіл» стилі делінетіннің атрибуты ретіндегі теріс түсініктер уағызына жол бермеу жөнінде жұмыс жүргізілуі тиіс. Бұдан басқа, тікелей есірткіге қарсы насихат есірткіге қарсы жарнаманың орналасуын және баспа және электронды БАҚ-та жүйелі қоғамдық-саяси, талдамалық және көркем жарияланымдарды дайындауды, сондай-ақ есірткіге қарсы тақырыптағы тұрақты теледидар бағдарламалары мен хабарларын ұйымдастыруды және өткізуді қоса алғанда, мемлекеттік тапсырысты орындайтын бұқаралық ақпарат құралдарында болуға тиіс.

Кәмелетке толмаған балалар мен жасөспірімдердің бос уақытын қоғамдық құнды ынталары мен бейімділіктері негізінде ұйымдастыруға ерекше көңіл бөлінуі тиіс. Бұл үшін спорттық секциялар, қызығушылығы бойынша шығармашылық үйірмелер, аула клубтары желілерін жер-жерлерде кеңейту, балалардың бос уақытын ұйымдастыру кезінде пікір сайыстар, дискотекалар, плакаттар мен суреттер конкурстарын, викториналарды және есірткіге қарсы бағыттағы басқа да іс-шараларды өткізуді көздеу қажет.

Сонымен бірге, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 27 қарашадағы N 1190 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы гендерлік саясат тұжырымдамасын негізге ала отырып, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1999 жылғы 19 шілдедегі N999 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында әйелдердің жағдайын жақсарту жөніндегі ұлттық жоспарға сәйкес бұл жұмысқа салауатты өмір салты, отбасын жоспарлау орталықтарын және әлеуметтік саладағы басқа да агенттерді тарта отырып, әйелдердің, әсіресе фертилді жастағылардың, есірткі қабылдамауға деген тұрақтылыққа бағытталған толық ауқымды үгіт саясатын жүргізу қажет.

Қылмыстық әрекетке көбіне бұрын сотталған, еш жерде оқымайтын, жұмыс істемейтін, ішімдік пен есірткі заттарын тартатын, құмар ойындарға, топта лидер, арнайы ант беретін, жаргон сөздерді көп қолданатын, мінезінде өзгерісі бар балалар жасайды. Қылмысты жиі жасайтын топтар ролдерін өзгертеді. Топ ішінде жасөспірімді қоғамға қарсы тұруға үйретеді. Жасөспірімдердің қылмысқа баруы, жанұясындағы сәтсіздік, ата-анасының тәртібіндегі кемшіліктер, отбасы мен мектептегі тәрбиенің қателігі. Бірақ мынадай көзқарас тууы мүмкін, жаман ата-анадан жаман бала туылады деп. Өмірде ішімдікке салынған ата-аналардың балалары, арақ ішпейтін, қылмыс жасамайтын, тіпті олармен күрес жүргізеді, қарсы болады. Кәмелетке толмағандардың заң бұзушылығы көбінесе ересектердің ықпал етуімен істеледі. Өздерінде жауапкершіліктің аздығы, жалқаулық, ұстамсыздық, агрессивтік мінез-құлықтың болуы тағы сол сияқты қасиеттердің болуынан, отбасының толымсыз қабілеті, ата-анасының ішімдікке салынуы, қисынсыз мінез-құлық жасөспірімдерді заң бұзушылық жасауға мәжбүр етеді.

Алайда, соңғы уақытта еліміздегі нарықтық экономиканың қарқынына ілесу қиыншылығынан, көптеген отбасыларында бала тәрбиесі әлсіреп, тіпті еріксіз қолдан шығып, орны толмас олқылықтар пайда болды. Ата-ана өз міндетін орындау барысында жіберілген кемшілігін қоғамға, білім беру мекемелеріне арта бастады. Оған қоса, шартты түрде дамыған білім беру жүйесі мен бұқаралық ақпарат құралдарының дамуы, «мәдени орын» деген атаудың астарына тығылған керекті, керексіз сауық үйлерінің ашылуы отбасының тәрбие беру және әлеуметгендіру қызметін әлсіреткенін жасыра алмаймыз.

Қалай десек те денсаулығы дұрыс, өмірде бар ата-ананың өз ұрпағы алдындағы міндеттері мен құқықтарын ешкім бөліп атқармақ емес. Отбасындағы ата-анаға өздері өмірге әкелген баласы үшін қаншалықты жауапкершілік жүктелетіндігі елімізде заң жүзінде қарастырылған. Жасөспірімдердің әлеуметтік жағынан қорғалмауы, сабаққа, мектепке, қоғамға деген теріс қалыптасқан көзқарас, микроортасы, өмірдегі сәтсіздіктер т.с.с. әлеуметтік қарама-қайшылық мінездің қалыптасуына әкеліп соқтырады. Жасөспірімдік шақ (11-15 жас аралығында) ағзадағы биологиялық өзгерістер, жыныстық қалыптасу, әлеуметтік статустың әлі қалыптаспаған уақыты, осыдан келіп, олардың өзіндік сана сезімнің сынуы – заң бұзушылыққа соқтырады. Әлеуметтік бейімделу, олардың жүйке ауруының қозуына, басқа да аурулардың тез дамуына әкеліп соғады. Бұл кезде педагогикалық коррекция, психиатр мамандарының көмегі, нервпатолог, психотерапевт ата-анасына арнайы кеңес берулері керек. Қарап отырсақ, кәмелетке келмегендердің бәрі – оқушылар. Жасөспірімдік шақ (14-18 жастың аралығында), бұл олардың «үшінші әлем», яғни «үшінші бақытты шақ» балалық пен есею кезеңі.

Жасөспірімдердің үлкендермен, өз құрбыларымен тілдесуі, қатынасуы, олардың ата-анасының мінін көруі, олардың кемшілігін айтуы қарма-қайшылық көзқарастың тууы, конфликтік жағдайға соғады. Денсаулық сақтау мекемелерінің жұмылдырған іс-әрекеті арқылы, жасөспірімдердің есірткіге бейімделуінің алдын-алу мүмкін емес. Мұнда кешенді зерттеулерді жүргізу арқылы, денсаулық сақтау, білім беру жүйелерінің құралдары арқылы, кеңес беруден бастап, патологиялық күйлерді емдеу және медициналық-

әлеуметтік реабилитацияны психологиялық-педагогикалық түзетудің жаңа әдістеріне дейінгі медицина ғылымының озық жетістіктерін мақсатты принцип бойынша біріктіру арқылы, қоғамның әлеуметтік инфрақұрылымының барлық күш-қуатын ұйымдасқан және реттелген түрде жинақтау қажет.

1. Сирота Н.А., Ялтонский В.М. Профилактика наркомании и алкоголизма. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 176 с.

2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана: Елорда, 2008 – 56 б.

3. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан-2030: Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы: Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. – Алматы: Білім, 2010 – 96 б.

4. Қазақстан Республикасы «Шылым шегудің алдын алу және шектеу туралы» Заңы.

Резюме

В данной статье рассматриваются психологические факторы, способствующие адаптации несовершеннолетних подростков к наркомании, также раскрываются пути профилактики от вредной зависимости.

Summary

In this article the psychological factors promoting adaptation of minor teenagers to drug addiction are considered, prevention ways from harmful dependence also reveal.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИНГАПУРЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА

Р.М. Кантарбаева – *ст. преп., кафедра общей, возрастной и социальной педагогики, КазНПУ им. Абая*

Образование во все времена считалось вопросом ключевой важности. Система образования Сингапура, допуская, что не все дети одинаково талантливы, ставит в качестве одной из задач образования подготовку интеллектуальной элиты и бизнес-элиты, которая могла бы в будущем пополнять ряды сингапурских лидеров. В августе 1966 года идеальным продуктом системы образования страны были названы сильные и стойкие учащиеся, обладающие огромной выносливостью, выдержкой, интеллектуальной дисциплиной, скромностью и любовью к людям.

Во время британского правления система образования колониального Сингапура ориентировалась на подготовку клерков и мелких чиновников. Колониальная система нуждалась в «специалистах», образования которых хватало бы ровно настолько, чтобы они могли выполнять свою второстепенную роль. Бизнесмены, добившиеся успеха в условиях колониальной экономики, где конкуренция была огромна, были людьми, которые достигли всего своими собственными силами, благодаря своей целеустремленности, проницательности и предпринимательскому таланту. Уровень полученного ими систематического образования был невысок. Именно эти люди основали клановые китайские школы, открытые без помощи правительственного финансирования и базирующиеся на китайской системе образования. Колониальное правительство ограничилось открытием небольшого количества школ, где учили английскому и малайскому языку, оставив образование на китайском языке без внимания. В 1936 году в Сингапуре существовало 13 школ с английским языком обучения, финансируемых правительством, где работали 206 учителей и учились 5440 школьников. Правительство страны делало попытки контролировать китайские школы, но такие попытки не имели успеха, поскольку эти школы были финансово независимыми.

По данным исследования профессора С.Гопинатана «Образование и развитие в Сингапуре», политика британского колониального правительства в области образования привела к укреплению чувства национальной принадлежности и связей населения со странами своего этнического происхождения. Выделение различных потоков образования привело к вертикальному расслоению общества, а ограниченность доступа к образованию на английском языке привела к разделению населения по языковому признаку. Даже сейчас люди, получившие образование на английском языке и на других языках, занимают разные нишиш политической и общественной жизни. Негативный опыт и несбывшиеся надежды людей, получивших образование на китайском языке, породили враждебное отношение к правительству и антиправительственне выступления в период между первой и второй мировыми войнами. В пятидесятые годы встала задача привлечения людей, получивших образование не на английском языке, к активному участию в жизни общества. Необходимо было поддержать начавшую формироваться национальную идентичность Сингапура.

Единственным принципом, изменившим в пятидесятые году систему образования в стране, был принцип принятия английского, китайского, малайского и тамильского языков в качестве официальных государственных языков. Всепартийная комиссия, созданная в 1956 году с целью изучения образования на китайском языке, выпустила доклад, где были даны обширные рекомендации, включавшие:

- необходимость слияния школ с преподаванием на английском языке и школ с преподаванием на других языках в единую систему;
- обоснование для проведения политики двуязычия и задачи такой политики;
- необходимость привлечения правительства к поддержке школ, где преподавание ведется не на английском языке и к улучшению их работы;
- расширение возможности получения профессионального и технического образования на среднем и послешкольном уровне посредством предоставления школьникам возможности выбрать техническую специализация в рамках «нормального» курса средней школы и обеспечение учащимся возможности двигаться вверх по «лестнице образования».

Это были значимые изменения, поскольку многие дети пройдут, по крайней мере, десять лет общеобразовательной школы перед тем как начать послешкольное образование, либо учебу в колледжах с двухгодичным курсом обучения или политехнических институтах. Продолжился процесс децентрализации управления образованием посредством создания независимых средних учебных заведений на базе хорошо зарекомендовавших себя школ. К концу 1992 года в стране существовало 8 независимых школ. В 1992 году правительство объявило о преобразовании нескольких лучших районных школ в «автономные»: частично независимые школы, обладающие достаточной гибкостью и имеющие больше возможностей для применения новаторских подходов, соблюдающие, при этом, государственные стандарты, такие как базовый учебный план и двуязычие. В рамках усилий, направленных на совершенствование школьной системы, больше внимания стали уделять вопросам подготовки учителей, для чего Институт образования в июле 1991 года был преобразован в Национальный институт образования, став при этом подразделением Наньянгского технологического университета.

В числе приоритетов системы образования страны можно отметить: необходимость конкурентоспособности, учить население именно тем навыкам, которые необходимы, определить именно тот сектор экономики, который будет играть ключевую роль в ближайшем будущем. Поскольку рыночная система изменчива, необходимо учить базовым дисциплинам, а специализацию откладывать на более поздний период. Как показала история, этот подход остался правильным даже сорок лет спустя.

Необходимо признать тот факт, что единственным ресурсом Сингапура – очень маленькой страны, города-государства, практически начисто лишенного природных ресурсов – является его народ. «Отсортировать народ и выбрать лучших, с кем и идти дальше» – именно такой лозунг, возведенный в принцип лежит в основе сингапурской меритократической системы и политики крупных вложений в развитие человеческих ресурсов посредством образования, подготовки и переподготовки рабочих и учащихся.

В своем развитии система образования Сингапура учитывает те проблемы и новые возможности, который несет с собой глобализация, Интернет и конкуренция в образовании, уже принявшая международный характер. После многочисленных реформ образовательная система Сингапура может характеризоваться следующими чертами: двуязычность; разделение на потоки в соответствии со способностями учащихся; обучение на нескольких языках; большой упор на английский язык, естественные науки и математику; развитую систему технического образования, включающую институт технического образования, четыре политехнических института и Наньянганский технологический университет; независимые и автономные школы, децентрализацию власти в школах и делегирование ее директорам; эффективную систему продвижения по службе и поощрения учителей; преподавание нравственных ценностей и истории Сингапура в рамках программы национального образования; широкое использование информационных технологии; обширную программу перестройки; Программу образования для одаренных детей; преподавание навыков мышления; сильную программу финансирования, включающую фонд Edusave; много стипендий; характерные черты, такие как наличие Специального плана помощи и медресе, обусловленные тем обстоятельством, что Сингапур является многонациональным и многоязычным; постоянное стремление к совершенству; амбиционный план стать «Бостоном Востока» путем привлечения на территорию страны филиалов десяти крупнейших международных университетов; эффективную интеграцию образовательной политики и экономического развития; акцент на творчество, новаторство и предпринимательство; четкое видение результатов образования; проведение грани между знаниями фактов и творческим мышлением; тщательное изучение и заимствование лучших черт прогрессивных систем образования; глубокое осознание влияние глобализации и необходимости создать наукоемкую экономику и как эти факторы соотносятся с политикой образования; акцент на выпуск большого числа ученых и инженеров; гибкость и желание менять направления; политическая воля, тщательное планирование и отличное руководство.

Сингапур находится сегодня на стадии «взлета». Эта стадия предполагает ориентацию государства на

высокие темпы экономического роста, реализацию крупномасштабных проектов, требующих больших вложений и затрат. Образовательная система является основой развития человеческих ресурсов, которые явились основным фактором «сингапурского экономического чуда»

Обращаясь к педагогическому опыту Сингапура, мы ставим цель не просто перенять опыт как таковой, а выявить его наиболее ценные идеи, которые могут быть использованы в модернизации казахстанской образовательной системы.

С этой точки зрения проблема выявления основных тенденций развития системы образования представляется чрезвычайно актуальной. Общность педагогических целей и задач, сходство решаемых проблем, поставленных обществом перед образовательными учреждениями, обуславливает необходимость углубленного изучения сингапурского опыта в области образования.

1. Малькова З.А. Педагогическая система будущего: школьные реформы в высокоразвитых странах // Советская педагогика. 1990 - №12 – С. 116-126.

2. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика: история и современные проблемы. – М.: Издательство УРАО, 2003. – 229 с.

3. Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 200 с.

4. Вульфсон Б.Л., Малькова З.А. Сравнительная педагогика: Учебное пособие для университетов, педагогических институтов, институтов повышения квалификации работников образования. – М.: Институт практической помощи; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996 – 256 с.

Резюме

В данной статье автор рассматривает особенности развития системы общего образования в Сингапуре во второй половине XX века.

Summary

In this article, the author examines the characteristics of the general education system in Singapore, the second half of the twentieth century.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕСТІЛЕУ БАҚЫЛАУЫНЫҢ ДАМУЫ

М.Т. Бекбаева – *аға оқытушы, «жалпы, жас ерекшелік және әлеуметтік педагогика» кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
М.Т. Салбырова – *информатика магистрі*

Республикамызда сапалы білім беру мәселесіне үлкен мән беріліп отыр. Білім беру жүйесіндегі білім берудің барлық деңгейлерінде келеңсіз сәттерді тудыратын білім берудің сапасын субъективті түпкілікті бағалаудың басым болуында. Заман талаптарына сай оқыту барысында студенттердің білімін бақылау және бақылауды жетілдіру педагогика салаларындағы іргелі мәселелердің бірі болып табылады [1].

Қазіргі кездегі білім сапасын бағалауда тестілеу әдісі кеңінен қолданылып жүргені белгілі.

Білімде тест әдісін қолданып бақылау мәселелері Қазақстан ғалымдары Е.Ы. Бидайбеков, Т.О. Балықбаев, Ғ.М. Мутанов және т.б., сонымен қатар Ресей ғалымдары В.С. Аванесов, Т.А. Ильина, В.П. Беспалько, П.И. Пидкасистый және т.б. еңбектерінде қарастырылады.

Кездейсоқ алынған тапсырмаларды тест деп қарастыруға болмайды, тест студенттің білімін нақты өлшеу құралы ретінде қолданылып, қатал және нақты әдістемелік талаптарды қанағаттандыруы қажет. Тестік әдістер мұғалім мен оның жеке тәжірибесін ауыстыра алмайды, керісінше, қайталанатын жұмыстардан босатып, білім берудің сапасын жоғарлатуды топтау мүмкіндігін береді.

Тестер білім сатысын жоғарылатады; білім сапасы басқару сапасымен байланысты саналы басқару алғышарты тұрғындар өмірінің санасын жоғарлатады.Оқу кіріс тестерінен басталады, одан кейін нысанындағы тапсырмалар көмегімен ағымдағы бақылаумен оқу жетістіктерін объективті тестілеумен аяқталады. Сонымен қатар, тестер өзін-өзі бақылауды жөндеуге рұқсат береді. Оқуға ең пайдалы және білімді бақылаудың ізгілік нысаны және рейтинг жүйесін ұйымдастыру-оқу мотивациясын жоғарлатудың тиімді құралы болып табылады [2].

Қазіргі заман оқу мекемелерінде оқу процесінде программамен қамтамасыз етудің ролі жоғары, оған қашықтықтан оқыту технологиясын жатқызуға болады. Тәжірибиелі мекеме оқу процесінде қашықтықтағы білім, қашықтық технологиясы бойынша оқыту, компьютерлік оқу бағдарламасы оқыту сапасын жоғарлатуда маңызды рөл атқарады.

Желілік оқыту технологиясы – электрондық құжаттарды ақпараттық жүйе арқылы алмастыру. Білімді бақылау жүйесі, қашықтықтан оқыту технологиясының негізін құрайды. Білімді бақылау жүйесінің

дамыған түрі құрылды, оған әртүрлі формадағы аралық бақылауды ұйымдастыру – компьютерлік бақылау жұмысының орындалуы, электрондық формада көрсетілген жазба жұмыстары, реферат, есептер, тест түріндегі компьютерлік емтихан өткізу кірді [3].

Отандық әдебиеттерде жиірек қаралатын, ағылшын сөзінен аударғанда «test» – сынау, байқау, тексеру деген мағыналарды береді. Оның маңызды белгілерінен тест анықталады және ғылыми қисынды талап етеді.

Ғылымның дамуына байланысты әр кезеңде тесттердің талаптары өзгеріп отырады және олардың өздері де өзгеріп отырады. Табиғи кәдімгі санаға арналған ғылыми ұғым айырбастауы теорияда жасайды – қиындықтардың сөз элементарлық аудармасымен және тәжірибесінде. Тестің теориялық түсінігі жоқ болса, ол ғылымның ластануына әкеп соқтырады. Ал, тәжірибеде – тесттердің айырбастауына тексеру түрмен кез келгені, тесттің қате аталатыны. «Test» сөзінің аудармасы дәл осындай үлгіде болады.

Зерттелмеген сұрақтар тест тапсырмаларының мазмұны мен түріне өзара байланысты болады. Тестің түрі мазмұнына аздап шек қояды, немесе басқаша.

Отандық және шетел әдебиеттерінде тест тапсырмаларының түрлердің саны жағынан алғанда емес, олардың берілген атауы жағынан. Сонымен қатар, түр ұғымы, түр, тест үлгісі (тапсырманың) бәрі бірдей жаппай қолданылайын деп қалды. Тағы ерекше қасиеттердің анықтамасымен іс белгілі жағдайда болады және талаптардың, түрдің біреуіннен айыруға мүмкіндік береді [4].

1928 жылы ол «тест түрі – бұл тестілеудің ең маңызды проблемасы, ғылыми зерттеудің маңызды және ауыстыруға болмайтын түрі. Тестің түрін Г.С. Костюка бізге керек тапсырманың тәсілі тесті толтыру тәсілімен сәйкес келу керек екендігін анықтады. Г.С. Костюканың жұмысың құндылығы нәтижесі экспери-менттік жұмыстан өткізіліп, оның нәтижесінде екі форма алынды біріншісі – ашық және екіншісі – жабық.

Шет елдік әдістемелік әдебиетте сұрақ түрлеріне аз назар аударылады. Көбінесе авторлар үш түрін қарастырған:

1) Жабық
2) Ашық
3) Тапсырманың сәйкестігі

Г.Молибог тестің жабық түрінде яғни дайын жауаптарды таңдау, ол студенттердің дербестігі мен шығармашылығын төмендетеді, өткені оларға дайын жауапты таңдау оңайға түседі деп есептейді. Дайын жауапты таңдау бірінші айтылған «ақпараттың құрылу деңгейі» деген тұжырымға сәйкес келеді. Сондықтан жауаптарды таңдау әдісі суреттеме және таныстыратын материалды қолданғанға мүмкіндік береді.

Н.М. Розенбург – егер дұрыс жауапты ұқсастырып екеу қылу керек немесе тестің екі дұрыс жауабы болу керек деген сияқты ұсыныстарды айтады. Оның ойынша сұрақтың дидактикалық құндылығы артады.

Тест сұрақтарын меңгеруде тек теориямен шектелу жеткіліксіз. Теориямен бірге материалдар, жабдықтау, кадрлар және технология, тағы басқалар тестті меңгеруге талап етеді. Тесттерді өңдеуде әдістеме қажет, оқулықтардың мазмұны талдану керек және берілген тапсырмалардың мазмұны да қатаң талдануы тиіс. Білімді бақылауда, тестік әдістік теория керек. Осындай теория философиялық әдебиетте методология деп аталады.

Оның тест өңдеуінің және бағалау басқа сапалар, тестік бақылау процесі тесттердің қолдануын болжайды. Ағылшын-американдық әдебиетте осы бақылау Test Administration деп аталады.

1. Тестік бақылау ұйымы тест өңдеушілерінің нұсқауларымен сәйкес болуы тиіс;
2. Сыналатын тестілеуге дайындық жұмысы олардын бақылау уақытына және одан кейін;
3. Материалдық-техникалық шарттарды жасау, тестік бақылаудың сапалы ұйымы үшін: орын дайындау , техниктер , құралдардың , бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етудің;
4. Тестілеуге дұрыс көңіл бөлуге арналған қолайлы психологиялық шарттардың жасауы;
5. Тест ұсынуы сондай түрлерінің жүзеге асыруы, нәтижелі және сапалы мәліметтер жинауды, жеке және топталған бақылаудың;
6. Балдардың есептеу үйлесімді жүйесін өңдеу, түсіндіру әдістерінің және берілген мәліметтердің.

Test Administration-ге қатысты теориялық, айрықша әдістемелік әдебиетте біз үшін маңызды [5].

Сонымен қатар, тесттердің өңдеуіне арналған тесттердің теория білімдері керек, ғылыми ұйымдардың артынан барлығы тестік бақылау методологиялары процесті қажеттілік туралы ойлауға келеді, қамтылғанның, тестік әдіс өңдеуі басқа, әртүрлі мақсаттарға арналған тесттердің қолдану сұрақтары, тестік нәтижелердің түсіндірулері, принциптердің өңдеулері тестік бақылау ғылыми ұйымдары. Сәйкесті, соңғы анықтама беру қажеттілік көрінеді.

Тесттік бақылау методологиясы педагогикалық өлшеулер сыртында дұрыс айқын болуға істей алады. Жиын арасында бар болатындардың өлшеу анықтамаларының әдебиетінде ең жемістінің дефиниция өзін таныстырады, N.R. Campbell осы ол ғылым талаптарымен сәйкестікте қасиеттердің елестетуіне арналған сандардың қосымша жазуының процес сияқты өлшеуді анықтайды.

Көптеген авторлардың ішінен, жоғары бақылау ролі мен тестік бақылауды дұрыс ұйымдастырушы ретінде С.И. Архангельскті ерекше атап өтуге болады. Оның жұмысы оқу үрдісінде маңызды роль атқарады. Педагогикалық көрсеткіштердің және өлшеулердің қиындығы, өлшеу негізінде салғандардың, одан ары дамуы ғылыми жағынан дамуына үлес қосады. Автор өлшеулердің анықтамасын береді, мақсаттар тұжырымдайды және негізгі теориялардың хабарын және ұғымдарын кибернетиктер білімдердің өлшеу әдістері жасауға тырысады.

Сабақты бағалау сапасы – білім деп аталады. Кәдімгі тілде «білу» және «білім» терминдері бірнеше мағынаны білдіреді. Білім астында адамдық қызмет өнімі түсіндіріледі, сонымен қатар мінездеме беріледі және ақиқатта істердің күй-жағдайы. Философиялық білімде тексерілген жалпы-тарихи тәжірибе және нәтиже үрдісінің логикасы кіреді.

Тесттердің жалпы теориялары ұғымдарда қажеттілік сезілді, тест тек қана сапа сипаттайтын емес, сонымен қатар әрбір бөлек тапсырманы сипаттайды. Мысалы, тестің сенімділігі туралы айтсақ, бірақ сұрақ өлшеу дәлдігі туралы өңдеушіге арналған мына тапсырма арқасында маңызды емес. Кейде «тапсырма, валидность» деген ұғым қолданылады, бірақ ол жиірек дифференциалданатын немесе айыратын ұғыммен ауыстырылады, тапсырма қабілеттіліктері, жақсырақ, бірақ валидность ұғымдарын ұстау сенімділігі анағұрлым кеңірек; осының орнына, тапсырмалардың мінездемесіне арналған басқа қандай болмасын талдап қорытылған ұғым жоқ. Теория бұл қажеттілігі және тәжірибелілері «нәтижелілік» деген ұғымды қанағаттандырады.

Нәтижелілік категория сияқты қаралады, кең көлемді, сенімділік сияқты емес. В.И. Нечипоренко нәтижелілігі тиісті бағалау нәтижелілік берілген деңгейді қамтамасыз етуі қажетті шартымен сенімділікті есептейді. Сенімділік күрделі жүйені бағалау керек, оның ойынша, маман жүйенің талаптары мен тағайындалуын толығымен білу керек.

Нәтижелі тест нәтижесіз тапсырмалардан құралуы мүмкін емес. Мазмұнның түп нұсқасына қарағанда, нәтижелі тапсырма оқулықтың мазмұнын ұстау тәртібінің маңызды элементін тексереді. Тестке оқулықты меңгеруде маңызды болатын тапсырмаларды енгізуді ғана эксперттер мақұлдайды. Тест тапсырмаларының мазмұнының сұрақтардан айырмашылығы олардың қалыптасуы жақсы болғанымен, нәтижелігі жоғары тұруы керек [6].

Тестілеу – бұл психидиагностикалық эксперименталдық әдісі, өлшеу әдісі мен психологиялық сапаның және адамның жағдайын бағалау. Алайда тестің теориялық негізі көптеген зерттеулерде анықталғанмен, тестілеудің іргелі болып табылатындай тәсілі әлі анықтала қойған жоқ.

Қазіргіге уақытта тесттер сапасының рефлективтік нормасын міндетті түрде тексеру қажет. Бұл тест пен емтиханды педагогикалық бақылаудың басқа әдістерінен айырмашылығын көрсетеді.

1. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін 2015 жылға дейін дамыту тұжырымдамасы.

2. Балыкбаев Т.О. Педагогическое и технические основы формирования студенческого контингента. Монография док. дисс. – Алматы, 2001.

3. Аванесов В.С. Научные основы тестового контроля знаний. – М.: Исследовательского центра, 1994 – 135 с.

4. Аванесов В.С. Научные основы тестового контроля знаний. – М.: Исследовательского центра, 1994 – 135 с.

5. Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования (как выбрать, создавать и использовать тесты для целей образования). – М.: Народное образование, 2000 – 352 с.

6. Смолянинов А.А. Экзаменационные рефераты. // http://www.iro.yar:ru.../exam.html

Түйін

Бұл мақалада тесттер сапасы, тапсырмалар мазмұнының сұрақтардан айырмашылығы олардың қалыптасуы және нәтижелігі қарастырылады. Тест пен емтихан педагогикалық бақылаудың басқа әдістерінен айырмашылығын көрсетеді.

Резюме

В статье рассматриваются тестирование как один из видов педагогического контроля.

Summary

The article is considered the as a pedagogical control.

ӘСКЕРИ-СПОРТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ЖАСӨСПІРІМДЕР БОЙЫНДА ҰЛТТЫҚ ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМДЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қ.Қ. Берлибаев – *аға оқытушы, БӘД теориясы мен әдістемесі кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
Ә.М. Байғалиев – *оқытушы, БӘД теориясы мен әдістемесі кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Қазақстан Республикасын қорғау – оның әрбір азаматының парызы мен міндеті екендігін түсіндіру. Жоғары дене дайындығына және Президенттік тестті орындауға ұмтылдыру. Алғашқы әскери дайындық пәнін жақсы оқып, меңгеруге дайындау. Халқымыздың ерлік, жауынгерлік тарихын қадірлеуге тәрбиелеу. Оқушыларға үйірме жұмыстары және әскери қолдану жарыстары кең көлемде айналысуына жағдай жасау. Халқымыздың және Қарулы күштеріміздің өткен өжет ерліктерін үнемі оқытып, насихаттап есте ұстау. Отаншылдық елжандылық, ерік-жігер тәртіптілік, ерлік сезімдерін қалыптастыру. Әскери-спорттық ойындар арқылы оқушыларды әскери сапта жүруге пәрмендерді орындауға әскери тәртіпке үйрету. Әскерге шақырылуға дейінгі жасөспірімдердің дене дайындығын жетілдіру.

Адам баласының әрқайсының өз өмір жолы болатыны тәрізді, кез-келген халықтың, қоғам мен мемлекеттің өз тарихи ғұмыры бар. Ол көне тіршілік көшінде сан алуан кейіпте көрініп келе жатқан күрделі процесс әр ұрпақ өзінің бұрынғы ұрпақтың жалғасы болғанынан, өз дәуірінің шыңырауына үн қосып, өз соқпағын іздейді.

Әлем тарихында патриоттық тәрбие және әскери патриоттық туралы білім ғасырларға тамырымен терең кеткен. Әлемдегі өркениеттің дамуындағы ерекшеліктер дінмен, салт-дәстүрлермен, әртүрлі этникалық факторлармен өлшенген.

Тәуелсіз Қазақстан жағдайында біз патриоттық тәрбие беруді қазақ этнопедагогикасының негізінде қарастыруды тиімді деп есептейміз. Өйткені жалпы тәрбиелеу процесі тек қана батыс еуропалық және американдық үлгіні қабылдап бара жатқанға ұқсайды. Сондықтан халықтық педагогика негізінде студенттердің бойына патриоттық сезімді қалыптастыратын болсақ, Қазақстанның даму жолында өзінің сара жолы болады деп есептейміз. Қазақстан әрі батыс, әрі шығыс елі ерекше ортада тұрған көп ұлтты мемлекет.

Әрбір қоғамның даму, өрлеу сәттері болады. Бұл ретте XX ғасырдың соңғы жетпіс бес жылы түрік ғасыры болды. Түрік тарихының терең болғанымен, оның гүлденген өркениетке жеткен тұсы осы ғасыр. Оның ең бастауы, түп қазығы түрік идеясы мен түрік патриотизмінде дер едік. Егер ғасыр басында түріктер бар болғаны он екі миллионға жетер жетпес болса, бұл күнде олар алпыс төрт милионнан асып жығылады. Мұстафа Кемал Ататүрік Түрік Республикасын жария ете салып, ұлт алдында тұрған негізгі міндеттерді ұсынды. Оның ең бастысы – дүниеге адам баласы тең болып келеді, ендеше түрік ұланы жерге қарама, еңсеңді көтер нәсілің түрік екеніне мақтан деген ұстамды әр жүрекке шырақ етіп жаға білді. Түрік мемлекеті еуропаға есігін ашып қана қоймай, өзі де батыс пен шығысқа жол салды. Әскери доктринасы күшейді, НАТО-ға кірді. Енді ол басқа бір елдің қабағына қарап қана қоймай, өзге бір елдерді өз қас-қабағына қарата бастады. Ал бұл тікелей тәуелсіздік идеясын тұтатты. Сөйтіп Ататүрік: «Түрік ұланы! Бірінші міндетің: Түрік тәуелсіздігің, Түрік тәуелсіздігін мәңгі сақтау және қорғау болып табылады» – деп айтып қана қоймай, оны көз көретін жерлердің бәріне тасқа ойып жаздырды. Ұлттың рухы асқақтаған халықтың тілегі тоғысқан сәті осы еді. Мұндай елді жеңу мүмкін бе?.

Біздерге де ойлануға тура келетін кездер келді деп ойлаймыз. Кең байтақ жеріміз бар қазақстандықтардың асқақтап шарықтауға мүмкіншілігі мол.

Шығыс елдерінде патриоттық тәрбиеге әсіресе әскери-патриоттық тәрбиеге аса көңіл бөлген. Бұл тұрғыда жапондықтар үлгі көрсетеді. Орыс тарихшысы А.А. Строев «жапондыққа балалық шағынан мемлекеттің идеологиясы үшін әр уақытта өзін құрбандыққа шалуға дайын болуын құлағына құяды» – деп жазған. Ал қытайда әскери патриоттық білім беру мемлекеттік идеологиямен бір қатарда.

Қазіргі кезеңде Америка Құрама Штаттары өз азаматтарының патриоттық сезімдерін балалық шағынан тәрбиелейді. Құрама штаттарда мектеп қабырғасынан бастап тәуелсіздік декларация дегеніміз не? деген мен қатар Американың негізін қалаушы президенттерінің аталы сөздерін оқып үйренеді.

Азаматтарды әскери қызметке дайындап патриоттық сезімін қалыптастыру қазіргі кезде батыс европаның барлық елдерінде қолға алынған. Мысалға, Германия, Ұлыбритания, Франция мектептерінде және жоғары оқу орындарында офицерлерді дайындауда арнайы пән ретінде әскери кәсіптік бағытын қалыптастыруда оқытылады.

Біз өз жұмысымызда қазіргі кезеңдегі жастардың отанының әскер қатарында көрінуіне деген талпынысын арттыруын ұлттық тәрбиенің маңызынан көрсетеміз.

Патриоттық тәрбие берудің үлгісін біз өзіміздің ғылыми жұмысымызда патриот студент үлгісін жасауда көреміз.

Этнопедагогиканы зерттемей және пайдаланбай жеке адамды толыққанды тәрбиелеу мүмкін емес. Қазіргі кезде қоғам алға қойып отырған тәрбие міндеттерін шешуде этнопедагогика дәстүрлері мен тәжірибесін педагогика ғылымының әдістемелік-теориялық қағидаларымен біріктіруді көкейкесті мәселе ретінде қарастырған.

Халық педагогикасындағы жауынгерлік дәстүрлерді кешенді түрде зерттей келе біз өз еңбегімізде студенттерге патриоттық тәрбие беруде қолданамыз. Студенттерге патриоттық тәрбие берудің тарихи-педагогикалық көздері қазақ халқы батырларының ерлік істерінің тарихи деректеріне талдау жасай келе, қазақ халқының басынан өткен тарихи жағдайларға байланысты патриотизмнің дамып қалыптасуының тарихи алғы шарттарын қарастырамыз.

Біз өз жұмысымызда студенттерге халықтық педагогика негізінде патриоттық тәрбие беруді қарастырамыз.

Халық мұрасындағы ірі тұлғалардың тәрбиелік мәнді істерін оқу-тәрбие процесінде және сабақтан тыс іс-шараларда қолдануды қолдаймыз.

Біз ұлттық спорт ойындарында патриоттық тәрбие берудің студенттердің бойында патриоттық тәрбие қалыптастыратынын өзіміздің ғылыми еңбегімізде талқылап қарастырып тәжірибелік жұмыстарда қолданамыз.

Халықтық педагогикадағы атамекенге сүйіспеншілікті дамыта отырып біз студенттердің бойында патриоттық сезімді тәрбиелеуді ұсынамыз.

Ғылыми зерттеулерді оқып-үйреніп талдауда, педагогикалық тәлім-тәрбиеде, студенттерге патриоттық тәрбие беру ғылымының теориясын өз алдына дербес проблема ретінде анықталғанын және ол үнемі зерттеп отыруды қажет ететіндігін көруге мүмкіндік берді.

Біздің ойымызша патриотизмге негізделген тәрбие жұмысын жүргізуде жоғары оқу орындары студенттері проблемасы ерекше мәнге ие болады. Себебі студенттер болашақ маман ретінде қалыптасып, өмірлік ұстанымын айқындап, өркениетті елдер қатарына қосылуда өздерінің үлкен септігін тигізеді.

Өркендеудің құтты қасиеті іспеттес бір ұғым бар. Ол – патриотизм. әрине, мәселе көп шуылда емес, бүлкілдеген күре тамырды бойлап қуалап, санды – санаға бәтуаны – берекеге айналдыруға көмектесетін сиқырлы сезім жайлы. Ол томағы – тұйыққа емес, салмақты саликалыққа бастайды, жансызға жан береді. Ортақ иманға айналса, алмайтын қамалы жоқ. Осының бәрін бір ғана «патриотизм» деген» ұлы ұғымға сиғызсақ, уақыттан алыс кетпес едік деп ойлаймыз. Өйткені ол өзің жаралған топырақпен өскен ортаға деген ізгі сезімді ғана білдірмейді. Аясы әлдеқайда кең ұғым. Тіршілікте төл табиғи орта ерекшеліктерін тиімді пайдалану, алғы ұрпақтар тәжірибиесі арқылы жинақталып, тарихи зерде кілтіне айналған патриотизмді өркениет мүддесіне қолдана білу де сол тектен. Ең бастысы елдің бірлік, халықтың қасиет-қазыналарын қастерлеу мен ертеңге деген сенім сияқты сезімдерді оятатын да осы патриотизм. Оның қоғам дамуына айрықша орын алатын құдіретті рухани факторға айналуының сыры да осында жатыр. Отан дегеніміз – халық. Халық дегеніміз – адам. Адамды сүю оған жақсылық жасау, жанашыр болу – адамгершіліктің белгісі. Ендеше отаншылдық – сонау ерте замандардан қалыптасып келе жатқан қасиетті сезім. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Біздің тағы бір аса маңызды идеологиялық міндетіміз – Қазақстандық отансүйгіштікке тәрбиелеу, әрбір азаматтың өзін-өзі айқын билеуін қалыптастыру. Шынайы отансүйгіштікті нағыз азаматтықты қалыптстыру жеке бастың өзін саяси тұрғыдан айқын сезініп, өз Отанын саналы түрде таңдауын көздейді» делінген.

Ата-бабаларымыз «Адал адам Отанын сүйеді». «Адал, ақ жүрекке Отан – анасындай». Отанға деген махабатты өлшеуге болмайды деген болатын. Осы айтылғандар халықтың асыл ойының түйіні мақалмәтелдерден өзекті орын алған. Мәселен, жас ұрпаққа ел қадірін «Өз елің алтын бесігің», «Отан – оттан да ыстық» «Туған жерге туыңды тік», «Кісі елінде сұлтан болғанша, өз еліңде ұлтан бол», «Жекен жерінде көгерер, ер елінде көгерер» деген асыл сөздермен білдірген. Жастарды кіндік кесіп, кір жуған жері үшін, әлпештеп өсірген елі үшін қасық қаны қалғанша жаумен жағаласа білетін, Отанын шын сүйетін батыр етіп тәрбиелеуді көздеген халық өзінің өлең-жырларынан, аңыз әңгімелерін, мақал-мәтелдерін осы тақырыпқа арнаған. Сондықтан лиро-эпостық, батырлар жырларының басты кейіпкерлері ата-анасы, сүйген жары, туған жері, өскен елі үшін жаумен кескілесе күрес жүргізіп, ерлікпен даңқын шығарған халықтың сүйікті ұл-қыздары болып келеді «Отан үшін отқа түс, күймейсің, Арың үшін алыс, өлмейсің», «Ер жігіт ел үшін туады, ел үшін өледі», деп халық өз ұрпағын Отанын сүюге шақырады.

Көп ұлтты Қазақстан Республикасы үшін патриоттық сезімнің рухани саладағы тату-тәтті тірлік, азаматтық келісімге ғана емес мемлекеттік материалдық негізін нығайтуға да тікелей ықпалы бар.

Патриоттық рух – қазақ елінің әлемдік өркениетті елдер көшіне қосылып дүниежүзілік қауымдастықтан лайықты орын алуға мүмкүндік беретін бірден-бір күш. Патриоттық сезім өрге бастайтынын өз

ұлтымыздың тарихы да талай дәлелдеп келеді. Кейде шіркін бір өзіне бірнеше мемлекет сыйып кететін ұлан-байтақ жерді ата-бабамыз сан ғасырлар бойы қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқтырмай қалай аман сақтаған деп таңданамыз. Өз сауалымызға өзіміз жауап тауып «Найзаның ұшымен, білектің күшімен, ақылдың ісімен» – деп мақтанамыз. Ешбір қатесі жоқ. Тегеурінді күштің тетігі жүрек қуатынан нәр алғанда ғана қозғалысқа келмек. Ұлан майдан ұлы істе де жеке дара жекпе-жекте де рухы мықты ұтады. Жайшылықта әрқайсысы бір түйе айдап, жеке жайылатын жұртымыздың ел басына күн туғанда бір төбеге жиылып, бір ауылына ұюы, бір жағадан бас, бір жеңнен – қол шығарып, тастүйін тегеурінді күш болып аттануы осындайда бәрімізді танытар сүйеніш ретінде қарайды. Оның аясы әдеттегі тарихи ойланым зердесінен кеңірек. Қазақ қоғамының бүгінгі сипаты және оның алдында тұрған қазіргі тың тұрпатты міндеттерге сәйкес өріс алған.

Ежелгі ата-бабаларымыздың күмбірлеген күміс күйі, сыбызғы-сырнайының үні, асқақтата салған әсем әні, ғашықтық жырлары, шешендік сөз, айтыс өнері, ою-өрнектері мен бостандық үшін жері мен елін қорғаған батыр бабаларымыз туралы тарихи дастандарды ғасырлар бойы өз ұрпағын өнегелі де өнерлі, адамгершілік ар-ождан жоғары намысқой азамат етіп тәрбиелеп келгені тарихи шындық. Олай болса тәуелсіздік туы желбіреген егеменді еліміздің болашақ патриот ұрпағын тәрбиелеуде олардың бойына ізеттілік, қайырымдылық, кішіпейілділік, әдептілік, елін, жерін, Отанын сүюшілік секілді ең асыл қасиеттерді қаны мен жанына сіңіруде осы ұлттық құндылықтарды оқу-тәрбие процесінде басшылыққа алсақ, ол өте ұтымды болар еді.

Н.Ә. Назарбаев ұсынған жаңа ұлттық идеяның мазмұны да қоғамдық дамуға басқаша, осы заманғы тұрғыдан қарау үрдісіне сай айқындалған. «Көп ұлтты Қазақстанда жалпы ұлттық мүдделерді жүзеге асырудың бір ғана жолы бар екені айдан анық. Ол қазақ ұлтының біріктіруші рөлі жағдайында барлық халықтардың теңдігін қамтамасыз ету» – деп жазды ол. «Қазақстанның болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» – деген еңбегінде.

Біз бұл жерде екі мәселеге айрықша назар аударып қарастырамыз:

Бірінші – қоғамның көп ұлттылығын тұрақты бірлестіруші факторға айналдыру. Яғни, сырт қарағанда, әрқилы алауыздықтардың негізгі себебі болуға тиіс осалдықтардың өзінен, алға басуға күштірек қарқын беретін артықшылық жасау ниеті.

Екінші – қазақ ұлтының қоғам өміріндегі біріктіруші рөлінің атап көрсетілуі. Яғни, оның мемлекеттің тағдыры үшін, ең алдымен өзі жауапты екендігінің ашық айтылуы. әрине біріктірушілік міндетін атқару – қоғамның әртүрлі әлементтері арасында жай байланысшы болу дегеннен гөрі күрделілеу ұғым, ол үшін солардың қоғамдық ортақ тірлігінің ұйқасында жаңа қауымдастық шын мәніндегі негізгі ұлттық тірегіне айналу керек.

Елбасы өзінің теориялық еңбектерінде, мақалалары мен сөздерінде «қазақстандық патриотизм» деген ұғымда әр қырынан ашып көрсетіп келеді. Ол үшін өз отандастарының, ғылыми тілмен айтуында қоғам организміндегі өзінің саяси еркіндігін айқын сезінетін және өз Отанын саналы түрде таңдаған азаматтар болуы шарт.

Сонда ғана әрбір азамат өзін мемлекетінің өткеніне, бүгініне және ертеңіне тікелей қатысын сезініп, Отан тағдыры үшін өзіне жеке жауапкершілік жүктелетінін терең пайымдайтын болады. Ел өміріне қатысты сан алуан проблемалардың баршаға бірдей жақын әрі түсінікті болуы да осыған байланысты.

Әрине, Қазақстанды шын мәнінде өз Отаны деп санаған адам басқа елдерге жалтақтап солардың көмегімен өзіне әлдебір жеңілдіктер алуға, немесе болған артықшылықтарын сақтап қалуға ұмтылмас еді. Бірақ отандастармен тағдыры ортақ екендігін терең сезінген жан басқа түскен қиындықтарды да бірлесе күш жұмсап жеңуді ойлары анық. Өздерін казактардың көсеміміз, орыс тілділердің тілеуқорымыз деп кеуде қағатын, қазір тағы да бізде бірнеше мемлекеттік тіл мен қос азаматтық болмаса, республикадағы демократияның күні қараң қалады деп бай-балам салып жүрген кейбір саясатшылардың елге іріткі салатын ыландарының сыртында белгілі бір көзқарас жатқанын ұмытуға болмайды. Оларға тәуелсіздік деген сөз түрпідей келеді. Тіпті жан-жақты байланысты нығайту, кең араласу, келісім мен ынтымақтастықты нығайту деген ұғымдарға көбіне біржақты ғана қарайтыны байқалады.Осы орайда қазақ ұлтының қоғамдағы біріктіруші рөлін күшейту деген қағидаға тағы бір орала кеткен жөн сияқты. Бұл процестің нәтижелі өрбуі тек қазақтарға ғана байланысты емес екендігін ашық айту керек.

Бұл ретте Ә.Нұршайықов «қазақстандық патриотизмді» қазақ ұлтының мүддесімен байланыстыра келіп басқа ұлттар мүддесін жоққа шығармайтын келелі пікір айтады. Ол азаматтардың құқықтық еркіндігі, басқа ұлттардың қазақ халқының дәстүрін сыйлауы, олардың қазақ мемлекетінің намысын қорғауы, қазақ елін жатсынбай, жүрегімен сүйе білуі, ұлттық тіл, діні, ділімізді сақтауға кедергі жасамай қолдау тауып жатса міне, осыларды қазақстандық патриотизмнің белгілері деп санайды.

«Патриотизм» ұғымын талдай келе ол: «патриотизм дегенде, әуел бастан ақ туған жерін, ана тілін, елдің әдеп-ғұрпы мен салт-дәстүрін құрметтеп, қастерлеген. Бұл патриоттық сезім ерте заманнан-ақ қалыптасқан. Мұның терең мағынасына ұлтжандылық жатады», – деп көрсетеді.

Жоғарыдағы ой түйіндерінен байқағанымыз, бүгінгі күні бейбітшілік заманда, демократиялық бағыт ұстанған Қазақстанда патриотизмге жаңа көзқарас қалыптастыру мәселесі туындап отыр. Мемлекетіміздің тәуелсіздік алған жылдары әскерден жаппай қашу бүгінде тоқталып Отанды қорғауға деген патриоттық сезім арта түсуде.

Патриоттық сезіммен, рухани саладағы тату-тәтті тірлік, азаматтық келісімге ғана емес мемлекеттің материалдық негізін нығайтуға да тікелей ықпалы бар.Оны былай қойғанда әрбір ұлттық экономиканың өз табиғаты, өз даму заңдылықтары бар. Өз тамырынан өршітпесең бұтағын кесіп бұтарлап биіктетуге көне бермейді. Өркендеуге де өзегі қанша өркениетке сүйенгенмен өз тілін білетін өндіргіш күш керек. Бұл әлемдік тәжірибие әбден мойындатқан шындық өз керуенін түзеген мемлекет мұны қалай ескермессің! Ұлы Абай атамыз «Басқа тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте» – деген ғой. Қалайда төл теңгеміздің айналымға енуі, еліміздің ақ ниетті азаматтарының бәрінің патриоттық рухын бір көтеріп тастаған оқиға болғаны сөзсіз. Патриоттық рух – қазақ елінің әлемдік өркениет көшіне қосылып, дүние жүзілік қауымдастықтан лайықты орын алуына мүмкүндік беретін бірден-бір күш. Көп ортасында көзге түсу үшін де кемел болмыс керек. Төл тарихы, мәдениеті мен өнері, экономикалық қуаты жоқ ел басқаларға да қызықсыз. Ал оларды кең таныту үшін алдымен қадыр-қасиетіңді өзің жақсы білуің, мақтаныш ете алуың керек. Отаныңды сүю дегеннің мән-мағынасы да осылай ашылады. Оған орынды мақтанышпен қоса кемшіліктің орнын толтыруға деген құлшыныс пен қиындыққа қайыспай төзе білу де қосылады. Елдікті ұлттық намысты бәрінен жоғары қою – отансүйгіштіктің ең басты белгісі. Елдік қасиеттер аспаннан түспейді, жоқтан жаралмайды. Өзі туған топырақ тозаңы және ана сүтімен ұйыған ұлтжандылық сыртында, өскен ортасы мен азамат ретінде қалыптастырған қоғамы дарытар терең де текті дүниетаным негізінде ғана түзеледі: Президент Н.Ә. Назарбаевтың қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу ісін жаңа мемлекеттік идеологияның аса маңызды міндеттерінің бірі ретінде алға тартуының сыры да осында жатыр. «Ал оны елдің туын, елтаңбасын, әнұранын қастерлеуден, заңды өкіметті құрметтеуге тәрбиелеуден бастау керек» – деп жазды.

Көптеген сөздіктерге, энциклопедиялық анықтамаларға сүйенсек, патриотизм – өз Отанына деген сүйіспеншілік, адалдық, оған қызымет етуге, оны ішкі-сыртқы жаулардан жанпидалықпен қорғауға әрдайым әзір болу дегенге саяды екен. Мұндағы басты нәрсе – кейбір қиындықтарға, күйзелістерге тап болса да әрбір азамат Отанын да, өзінің де келешелігіне үлкен сеніммен, үмітпен қарауға міндетті. Ол үшін бізге отансүйгіштік, патриоттық, ұлттық сана-сезім қажет. Бұл қасиеттер студенттердің бойына оқумен, біліммен, үйренумен, талпынумен тәрбиемен бітеді.

Осыдан жирма бір жыл бұрын тәуелсіздігін жариялаған, көк байрағын көтерген еліміз үшін өзінің ұрпағын, кемелді келешегін, оның ішінде патриоттық-отансүйгіштік арнада тәрбиелеу қажеттілігі туып отыр.

Қазақтың патриоттық, отансүйгіштік тәрбиесі – тереңнен тамыр тартқан, халқымыздың сан ғасырлық болмысының, дүниетану көзқарасының, ақыл-ойы мен салт-дәстүр мәдениетінің көрінісі. Осыларды бойына дарытпай студенттерді алтын бесік елін, кіндік кескен жерін қорғайтын және осы мақсат жолында бар күш-жігері мен ақыл қайратын жұмсайтын, отаншыл азаматтарды, яғни нағыз патриоттарды тәрбиелеп өсіру мүмкін емес. Сайып келгенде, студенттерді ұлттық тәрбие негізінде жан-жақты жетілген «Сегіз қырлы, бір сырлы» ұрпақ ретінде – лайықты ізбасар маман етіп тәрбиелеу. Біздің зерттеуіміздің өзегі болып отырған қазақ этнопедагогикасының негізінде патриоттизмге тәрбиелеу осы пайымдаулардан өрбиді. Мұндай көкейкесті ізгі мақсатты іске асыру жолында мынадай тәрбиелік ұстанымдар басшылыққа алынды:

Біріншіден, күні ертең болашақ маманның елін, жерін сүйетін намысшыл азамат болуын ойластыру. Бұл алдымен, қадірлі қариялардың, көпке сыйлы үлкендердің бата-тілектерінде, ырым-жораларында өзекті орын алады. Ақсақалдардың ұрпағына: «Жорытқанда жолың болсын!» деп бата беруі жақсы ниеттің сәулесі.

Мына арзан күлкі мен бос жүріс етек ала бастаған жеңілтек мәдениетке мойынсынбай өз ұлттық болмысын сақтап қалуды ойлаған әрбір саналы жан ата-баба дәстүрін сақтап, әдет-ғұрпымызды, мәдениетімізді бойына дарытуы қажет.

Екіншіден, баланы жастайынан еңбексүйгіш, елгезек азамат етіп тәрбиелеу. Бұл мақсаттағы ой-пікірлер қазақтың бесік жырлары мен салт-дәстүр жырларында, ертегі-аңыздары мен бата-тілектерінде, термелері мен өлеңдерінде мол кездеседі. Бұл ретте «Еңбек түбі – береке», «Бейнет түбі – зейнет»,

«Бейнетің қатты болса, татқаның тәтті болар» деген тәрізді халық даналығын мысал ретінде алдыға тартсақта болады.

Үшіншіден, «Бірінші байлық – денсаулық» – деген қағиданы пір тұтқан халқымыз тән сұлулығына ерекше мән берген. «Тәні саудың – жаны сау!», «Ауру – астан», «Тән жарасы мен жан жарасы – егіз», – деп дене тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген. Сәби жарық дүние есігін ашып келген сәттен бастап оны күн сайын тұзды сумен шомылдыру, маймен сылау, қазы мен қойдың құйрығын сорғызу, саумал беру оның шымыр да ширақ болып өсуіне ықпал жасаған. «Шынықсаң шымыр боласың» деген ұстанымға сүйенген көшпелі жұрт жас ұрпақтың дене күтіміне бей-жай қарамаған. Ұлттық ойындар ата-бабамыздан бізге жеткен, өткенмен бүгінді байланыстыратын баға жетпес байлығымыз, асыл қазынамыз. Сондықтан оны үйренудің, күнделікті тұрмысқа пайдаланудың заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеуде пайдасы зор. Сонымен қатар, ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында қолдана білу қажет. Ұлтымыздың қимыл-қозғалыс ойындары өзінің мазмұнымен көлемі жағынан тәрбиелік әрекет болып табылады. Ұлттық ойындарды игере отырып, қимыл-дағдыларды тірек ететін әр алуан ойын қимылдары студенттер, қолайлы дәлдікпен қалыптасқан ерекшеептілікпен көрінеді.

Төртіншіден, халқымыз этнопедагогиканың ықпалы арқылы ұрпақ бойындағы ізгі адамгершілік қасиеттерді орнықтыруға парасат иесі етіп тәрбиелеуге ұмтылған, ізгілікке, адалдыққа, ар-ожданды қастерлеуге, уәдеге берік болуға тәрбиелеген. «Жаным – арымның садағасы», «Жан сақтама, ар сақта», «Тәні сұлу – сұлу емес, жаны сұлу – сұлу» – деп арды, адалдық пен қасетті бәрінен жоғары қойған.

Соңғы жылдардағы философия, этнография тарауларындағы «халықтық мәдениет», «дәстүрлі мәдениет», халықтың төл мәдениетін танып-білудің негізі – мәдениеттің мәні болып табылатын руханилыққа тән формалары болып табылатын көзқарастарды студенттерге патриоттық тәрбие берудің маңызды компоненттерінің бірі ретінде қарастырумен құнды. Бұл тұрғыдан келгенде патриоттық тәрбие – халық тұрмысының барлық саласынан көрініс табатын материалдық және рухани мәдениетпен астасып жатқан күрделі тарихи қоғамдық құбылыс.

Демек, қай халықтың болмасын тәрбие дәстүрлерінің пайда болып жетілуі, атқаратын қызметі уақыт пен кеңестіктен тыс құбылыс емес, қайта бұл процестер қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық, тарихи өзгерістермен, ғылым мен мәдениеттің өркендеуімен, өзге де қызмет түрлерінің дамуымен тығыз байланысты.

Олай болса, халқымыздың тарихи жолында жинақталған тәрбие тәжірибесі мен этнопедагогикалық ойлары көрініс беретін салт-дәстүр, халық шығармашылығының түрлері, шаруашылық кәсібі, қоғамдық өмірі, материалдық мәдениет ескерткіштері этнопедагогиканың ғылыми зерттеу объектісіне айналуы аса қажет.

Біздің мақсатымыз халық ұғымындағы патриоттық тәрбие жөніндегі түсініктер, тарих елегінен өтіп қалыптасқан патриоттық тәрбие принциптерінің әдіс-тәсілдерінің мәнін ашып көрсету, оны бүгінгі студенттерді тәрбиелеу ісінде қолдану жолдарын қарастыруды этнопедагогика ғылымының өзекті проблемасы ретінде көрсете білу.

Бесіншіден, патриоттық сезімнен ажыратып алғысыз гуманизм этнопедагогикалық тәрбиенің басты қағидаларының бірі. «Отан отбасынан басталады» деген даналыққа ұйыған халқымыз ұрпағын ата-ананы, үлкендер мен кішілерді құрметтеуге, елдің, халықтың қамқоршысы болуға үндеген. Мүгедектер мен жоқ жітіктерге, науқастар мен панасыздарға көмектесуді парыз деп білген. «Атаның баласы болма, адамның баласы бол», «Жақсы – оймен күндей, әмбеге бірдей», «әдет – әдет емес, жөн – әдет», «Сыйға-сый, сыраға – бал» деген сөз мәтелдері ұлтымыздың ұраны болған.

Алтыншыдан, «Білім – таусылмас кен, өнер – өлмес мұра», «Білекті бірді жығады, білімді мыңды жығады», «Ақыл көпке жеткізер, өнер көкке жеткізер», «Оқу – білім бұлағы, Білім – өмір шырағы» т.б. көптеген мақал-мәтелдер тудырған халқымыз осынау құндылықтар – өнер мен ғылым тіршіліктің тұтқасы, өмір шамшырағы деп білген. Сондықтан халқымыздың өте бай ауыз әдебиеті нұсқаларындағы мақал-мәтелдердің мән-мағынасын өскелең, ұрпаққа насихаттап, санасына сіңіріп отыру қажет.

Әрине, әр адамның, әр халықтың Отанына, еліне деген көңіл, сезім түсінігі әрқалай болатындықтан, патриотизм ұғымын тұжырымдаудың да сан алуан сипаты болатыны заңды.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан кейінгі мерзімді басылымдарда «ұлттық» және «қазақстандық патриотизм» жайлы мәселелер көтерілгені белгілі. Педагог ғалымдармен философ-психологтардың пікіріне сүйіне отырып, біз «Қазақстандық патриотизм» ұғымы болуы керек деген тұжырымды қолдаймыз.

1. Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан». ҚР Президенті Қазақстан халқына жолдауы. 28 ақпан. – Астана, 2007.

2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 1996 жылғы N4, 217-құжат (Қазақстан Республикасы Парламентінің басылымы).

3. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі N319 Заңы. Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2007 ж., N 20, 151-құжат; «Егемен Қазақстан» 2007 жылғы 15 тамыз N254-256.

4. Джанабаева Р.А. Қазақ жастарының азаматтық және патриоттық сезімдерін дамыту. Қазақстан Республикасындағы білімнің даму тарихы мен қазіргі тенденциялары: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2005 – 448 б.

5. Джанабаева Р.А. Қазақ ойшылдары мен ақын-жыраулары патриоттық тәрбие туралы. Оқу-әдістемелік құрал. – Алматы: Абай атындағы АМУ баспасы, 1999 – 32 б.

6. Қазақстан Республикасының азаматтарына патриоттық тәрбие берудің 2006-2008 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама. – Астана, 2006.

7. Студент жастарды қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу. Әдістемелік құрал. – Алматы: ӨКБ «Қазбілімжабдық», 2003 – 34 б.

8. Студент жастардың кісілік келбетін халық педагогикасы негізінде қалыптастыру. Оқу құралы. – Алматы, 2004 – 50 б.

9. Джанабаева Р.А. Үзақбаева С.А. Қазіргі қоғам және патриоттық тәрбие. // Оқу құралы. – Алматы: ӨКБ «Қазбілімжабдық», 2005 – 94 б.

10. Ә.Нұршайықов шығармаларының патриоттық тәрбие берудегі мәні. Әдістемелік құрал. – Алматы, 2005 – 34 б.

11. Джанабаева Р.А. Оқушылар мен жастарға патриоттық тәрбие берутүжырымдамасы. – Алматы: Абай атындағы Қазақ экспорттық педагогикалық университеті, 2005 – 20 б.

12. Джанабаева Р.А. Қазақ халық педагогикасының патриоттық-ерлік тәрбиесі дәстүрлерін оқу-тәрбие процесінде пайдалану. // Оқу құралы. – Алматы: ӨКБ.: Қазбілімжабдық, 2006 – 40 б.

13. Қазақ халқының патриоттық-ерлік тәрбие дәстүрлерінің Улы Отан согысы жылдарындағы және Желтоқсан көтерілісіндегі көрініс. – Алматы: ЖШС«Жания-Полиграфия», 2006 – 30 б.

Түйін

Әскери-спорттық ойындар арқылы жасөспірімдер бойында ұлттық патриоттық сезімдерді қалыптастыру.

Резюме

Формирование национального патриотического чувства у подростков через военно-спортивные игры.

Summary

Shaping national patriotic feeling beside teenager through military-athletics plays.

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІНІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

М.Қ. Ибраева – *магистр, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ҰПУ*

Адам баласы әу бастан өз ұрпағын өмірге, еңбекке икемдеп, тәрбиелеп келгені белгілі. Бүгінгі қалыптасқан белгілі ғылыми-теориялық заңдары бар педагогика ғылымы өмірге келгенше де адамзат тәрбие ісімен айналысып бақты. Оның қағазға жазылып түспеген, бірақ халық жадында мәңгі сақталып, ұрпақтан-ұрпаққа ғасырлар бойы ауызша нақыл-ақыл, өсиет-өнеге, қағида болып тарап келген тәлім-тәрбие беру тағлымдары бар. Ол халықтық педагогика деп аталады. Халықтық педагогика салт-дәстүр, жол-жора, ырымдар, қонақ күту, тағам дайындау рәсімдері мен ауыз әдебиеті үлгілері, ұлттық ою-өрнек, өнер түрлері, спорт ойындары арқылы отбасылық тәрбиеден басталып, ауыл-аймақ, ел-жұрт, ру-тайпа, қала берді бүкіл халықтық қарым-қатынастан берік орын алған тәлім-тәрбиенің түрі, адам мінезін, іс-әрекетін қалыптастырудың белгілі нормасы болып табылады. Олай болса, халық педагогикасы қоғам дамуының (алғашқы қауымдық қоғамнан бастап) белгілі сатыларынан өтіп, ғылыми педагогикалық дәрежеге жеткенше ұрпақ тәрбиесінің бастау бұлағы болып, тәрбие жүйесінің қызметін атқарып келгенін байқаймыз.

Отбасы – адамзат қоғамының ең шағын бейнесі. Қоғамда отбасы екі қызмет атқарады, оның бірі – дүниеге ұрпақ әкелу, екіншісі – дүниеге келген сәбиді тәндік жағынан дамытуды қамтамасыз етіп, өмір бойы рухани жағынан жетілдіріп, оны тұлға ретінде қалыптастыру. Отбасы тәрбиесі қоғамдағы өзгерістермен тығыз байланысты, сондықтан ол қоғам мүддесіне қызмет етуі тиіс. Отбасы – тәрбиенің негізі. Оның құндылығын «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген мақал айқындай түседі. Өйткені баланың туған кезінен бастап, есейгенге дейінгі уақыт аралығында өміріне арқау болатын тәлім-тәрбие отбасы мүшелері (әке-шеше, ата-әже және басқа отбасы мүшелері) арқылы беріледі. Олар баланы жаман-

нан жиреніп, жақсыға ұмтылуға, қоршаған ортасын танып, онымен қарым-қатынас жасауға және баланы өз бетімен әрекет етуге бейімдеп отырған.

Ата-ана – отбасындағы жетекші тұлға. Отбасы мүшелерінің бүкіл тағдыры, болашағы олардың өмірден татар несібесі мен алар еншісінің үлес салмағы ата мен ананың тәлім-тәрбиесіне байланысты құрылады. Ата-ана бойындағы жақсылық атаулыны перзентіне жұмсайды. Халқымыздың «Лашын құсқа ауа қадірлі, жүйрік атқа дала қадірлі, ата-анаға бала қадірлі» деген аталы сөз бұл ойымызды растайды. Қазақ халық педагогикасында отбасында бала тәрбиелеудің мүмкіндігі көп. Соның бірі *ана тәрбиесі*. Сәби көзін ашып, жарық дүниені сезіп, тіршілікке қол созған сәттен тәрбиені анасының ақ сүтімен бірге қабылдап, бойына сіңіреді. «Әлди-әлди, ақ бөпем» деп басталатын «Бесік жырының» өзі-ақ ананың әуезді үні арқылы жас нәрестені мазасыздықтан, шыдамсыздықтан аулақтандырып, мейірімділікке, сабырлыққа баулиды. Қыз бала анадан адалдықты, арлылықты, әдептілікті, тазалықты, инабаттылықты, ізеттілікті, іскерлікті, қарапайымдылықты т.б. қасиеттерді алып, өз бойына сіңіреді. Сонда ғана ол көргенді, текті, өнегелі, үлгілі, тәрбиелі аталмақ. Қазақтың «шеше көрген тон пішер» деуі осыдан туындаған болар. Сондықтан да «Ыдысына қарап асын іш, анасына қарап қызын ал» деген мақалдың астары тереңде жатыр деп айтамыз.

Отбасы тәрбиесінің тағы бір мүмкіндігі *әке тәрбиесі*. Отбасының да, баланың да мерейі – әке. Өйткені ол отабасының қорғаны, қамқоршысы, панасы. Әкенің аяулы алақаны, ыстық мейірімі, жылы жүрегі баланы барынша бақытқа бөлейді. Оның асыл бейнесі асқар таудай биік көрініп, көңіліне медет, ісіне бағдар сілтер тірек болып әкеге ұқсауды, әкеге тартуды әр бала өзіне нысана ғып белгілейді. Демек, әке парасатымен дараланып оқшау тұруы қажет, яғни әрдайым баланың сәби кезіндегі қалыптасқан ұғымындай абырой биігінен өмір бойы төмен түспеуі қажет. Әке – балаға сыншы. Ол бала бойындағы әрбір жақсы ісіне сүйсініп, теріс әрекетіне күйінеді. Сондықтан да оның аңғарымпаз болуы қажет.Бала мінезіндегі өзгеріс пен оғаштықты, оның жағымсыз қылықтарын дер кезінде байқап, әділ шара қолданып, ақылға айналдыру – әкенің басты парызы. Бірақ, ол айып тартқызатын жазалаушы емес, өнеге шашар білікті ақылшы болуға міндетті. Әке – обасының алтын діңгегі, берік босағасы, қуат берекесі, ананың асыл жары, ақ некесі, бас иесі. Баланың мейірімі мен беделі, үлгі алар өнегесі. Егер ол ақылсыз болып, жағымсыз қылықтар істесе, отбасының шырқы бұзылып, шаңырағы шайқалады. Үйде бетімен кету етек алады. Мұндайда әке ролін, әрине, ана атқаратыны белгілі. Бірақ ол әкенің міндетін толық жүзеге асыра алмайды. Әкеде айбарлық, көсемдік, көш бастаушылық қасиет болуы қажет. Мұндай әкелер отбасына береке дарытып, ізгілік рухын себеді. Отбасы мүшелерін адамгершілік қасиеттеріне баулиды. Отбасында әке мен шеше қандай да бір іспен шұғылданса, үйдегі балалар да соған еліктейді. Бұл, әрине, көрер көзге ашық байқалмағанмен, көмескі түрде біртіндеп, бала бойына сіңе береді. Әсіресе, жақсылықтан гөрі жамандық, дөрекі мінезділік т.б. бала бойына тез дариды. Отбасының іргесі бұзылып, әке-шеше мен бала арасындағы сыйластыққа сызат түседі. Жаман әдетті таратушы әке мен үйренуші балаға анасының әсері ықпал жасай алмайды. Бойға сіңген жаман әдет есейген сайын өрши береді. Сондықтан ер-азаматтың соңынан сөз ермейтін сұңқардай таза, қырандай текті болғаны жөн. Мектептегі ата-аналар жиналысына әкелер жиі қатысса, балаға деген мейірімі күннен-күнге арта түседі. Оның жақсылығы мен қуанышын, қателігі мен кемшілігін көзбен көрсе, бала тәрбиесіне деген енжарлықтан айрылар еді. Отбасы – бала тәрбиесінің ең алғашқы ұжымы. Ата-ана мен отбасы мүшелері бала дүниеге келген күннен бастап, оның тіршілік әрекетін ұйымдастырады, яғни,оның өміріне қамқорлық жасайды, болашағын жоспарлайды, саналы азамат болып өсуі үшін барлық мүмкіндікті жасайды. Баланың әке-шешесі еңбекке араласып, отбасын асырау қамымен көбірек шұғылданатын болғандықтан бала кейбір отбасында уақыттың көбін *атасымен, әжесімен* өткізеді. Әке-шешесінен ерте кезде бірдей айырылып жетім қалған бала егер атасы мен әжесі болса жетімдік көрмеген. Аталары мен әжелері балаларды отбасында өнер мен еңбектің түрлеріне үйретеді. Ертегі, аңыз-әңгіме, мақал-мәтел, жұмбақ айтып бере отырып, жастарды жоғары адамгершілік қасиеттерге тәрбиелейді. Мысалы, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, М.Әуезов сияқты ұлы адамдарды тәрбиелеген, олардың жастайынан ауыз әдебиеті үлгілерін сүюіне әсер еткен әжелері мен аталары. Көпті көрген қариялар отбасында ұстаздық, тәрбиешілік қызмет атқарған. Өзі білген өнерін (күйшілік, тоқымашылық, ұсталық, құсбегілік т.б.) немерелеріне үйретіп баққан. Ақылды, зерделі қариялар бір үйдің ғана емес, бүкіл ауылдың, рудың, елдің қамқоршысы, ақылшысы ролін атқарған. «Қазақ білмегенін қартынан сұрайды», «Ауылыңда қартың болса, жазып қойған хатпен тең» деген мақалдар осы пікірдің айғағы. Ата-әже мен әке-шешенің қарым-қатынасы жас баланың адамгершілік жағынан толысып жетілуіне үлкен үлес қосады және ізгілікті іске баулиды.

Әр елдің, тіпті жеке отбасыларының тәрбиесінде өзіндік *ерекшеліктер* болған. Мысалы, қазақ отбасында бала тәрбиесіндегі ерекшелік шілдехана, бесікке салу, тұсау кесу, сүндетке отырғызу, тіл ашар,

құда түсу, қыз ұзату, келін алу сияқты дәстүрлерімен бірге, отбасында бірігіп ынтымақтық тіршілік ету, үлкеннің айтқанын орындау, бірлесіп әрекет жасау, өнеге көрсету сияқты тәрбие жұмыстары өріс алған.

Қазақ отбасында баланы өмірге дайындау дәстүрінің бірі – *шежіре* үйрету. Оның негізгі мақсаты – ата текті білу, ұрпақ тазалығын, яғни ген тазалығын сақтау. Ол ұрпақ келбетінің, іс-әрекетінің, ақыл-ойының дұрыс болуы қажеттілігінен туындаған. Осыған байланысты жеті атаға дейін қыз алып, қыз бермеу дәстүрі ережеге айналған. Отбасында баланы шежіреге үйретуде тұлғаны қалыптастырудың мүмкіндігі бар. Шежіре ақыл-ойға қозғау салып, адамды тануға, білуге итермелейді. Жастар шежірені аз да болса біледі. Бұл кейбір отбасының ата-баба дәстүрін құрметтеуді парыз санауынан болған жағдай. Көпшілік ересек оқушылар өз әкесінің есімін айтумен шектелді. Оларды кінәлау қиын. Ұлтымыз бала ес біліп, ақыл тоқтата бастаған кезінде, әкесінен бастап ата-тегін, руын, ел-жұртын білуге үйреткен. Жігіттің үш жұрты – өз жұрты, нағашы жұрты, қайын жұрты бар. Оларды білу жігіттің тұлғалық қасиетін танытқан. Сондықтан, халық «Жеті атасын білген ұл жеті жұртқа жөн айтар» – деп білген. Шежіреге үйрету жеті атаны білгізумен шектелмей, қазақ этносының, өзге ұлттардың шығу тегін, қазақ елінің қалыптасуын, оған себеп болған оқиғаларды, ұлт намысын қорғаған тұлғалардың ісін қамтуы керек. Сонда ғана шежіреге үйрету білім көзі бола алады.

Қазақ халық педагогикасының тағы бір ерекшелігі – ана тіліне, сөз өнеріне ерекше ден қойып, жоғары баға беруінде. «Өнер алды қызыл тіл» деп ұққан ата-бабамыз шешендердің өсиет сөздерін, табан аузында тақпақтап айтқан мақал-мәтел мен ақындардың терме, толғауларын жазу-сызусыз жаттап, жадында сақтап, қаз қалпында біздің дәуірімізге жеткізген. Оның себебі, халықтың тіл құдіретін бағалай білуінде жатыр. Мысалы, шығыстың классик ақыны Ә.Науаи: «Ас – тұзбен дәмді, су – мұзбен дәмді, ал адамзат – салиқалы, саналы сөзімен сәнді», – дейді. Осы ойды тереңдеткен ұлы ақын Абай: «Сөз өнері дертпен тең», – деген. Осы пікірді «Сөз тапқанға қолқа жоқ», «Шешеннің сөзі мерген, шебердің қолы мерген», «Сөз сүйектен өтеді», «Жақсы сөз – жарым ырыс», «Жақсы сөз жан семіртеді», «Таппасаң сөздің жүйесін, отына өзің күйесін», «Аңдамай сөйлеген ауырмай өледі» т.б. қазақ халық мақал-мәтелдерінен байқауға болады. Осыны жастардың зердесіне ұялатуды қажет деп ұққан қариялар «Көп сөз – күміс, аз сөз – алтын», «Ақылдының сөзі қысқа, көпке болар нұсқа», «Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні бар», – деп ой топшылаған. Сөз бастаған шешенді қол бастаған батырмен пара-пар санаған. Жастарды шешендікке, сөз өнеріне үйрету үшін әке-шешелері, аталары мен әжелері оларға мақал-мәтел, жұмбақ, жаңылтпаш, терме, өлең-жыр жаттатып үйреткен.

Баланы отбасында тәрбиелеуде *ана тіліне* үйрету жетекші орын алады. Ана тілі ақыл-ой дамуының негізі және барлық білімдердің қазынасы. Б.Момышұлының сөзімен айтқанда: «Тілін ұмыту сатқындықтың белгісі». Өйткені, адам тілін қанша өзгерткенімен қанын, нәсілін өзгерте алмайды. Демек, ұлт, ұлыс, тіпті шағын топ болсын ана тілінде сөйлеуі – табиғи заңдылық. Мұны біле тұрып тілдің өрісін тарылту – зұлымдық. Туған елінің тілін үйретететін де ана. Ана бесікке сүйеніп отырып, емірене айтатын жыры – бесік жыры. Ал, нәрестенің өмірінің нәрі – Ана сүті. Халқымыздың байырғы ұғымында баланың Анасы алдындағы парызын өтеуі «Ана сүтін ақтау» деп аталады. Оның жөнін халық: «Ана сүтін Анаңды Мекке-ге үш рет арқалап апарып келсең де, өтей алмайсың», – деп түсіндіреді.

Ана жайлы мынандай бір аңыз бар. Оны қазақтың ақын қызы Ақұштап Бақтыгереева әдемі де әсерлі жырға айналдырған:

...Ертеде сұлу қызға болған ғашық
Ананың әлпештеген жалғыз ұлы.
Қыз атын айтса, ауыздан зар шығыпты,
Құс жастық аққан жасқа малшыныпты.
Дертіне сағыныштың шыдай алмай,
Жас жігіт құр сүлде боп таусылыпты.
Қинады қыздың шарты, бөлек екен
О, сұлу неткен қатал керемет ең?!
«Ананың жүрегін ап келген күні
Мен саған жар боламын», – деген екен.
Сол қызға есі ауған жігіт мүлде,
Бүк түсіп жата алмады құрып күнде.
Үйқыда бейқам жатқан сорлы ананың
Жүрегін жұлып алды тұрып түнде.
Сүюдің серті ме еді соның бәрі,
Ол, міне, қыздың шартын орындады.

Сүрініп кетсе жігіт келе жатып,
Жүрегі түсіп кеткен қолындағы.
Ананың кезі бар ма кекті болған,
Оқыста жүрек түсіп кетті қолдан.
Ұмтылса, топырақта жатқан жүрек:
«Құлыным, байқасаңшы», – депті оған...

Бұл ананың баланы қаншалық шексіз сүйетінін білдіретін терең мәнді көңілсіз мысал. Ата-ананың үміт-арманы баласымен бірге жасайды. Сол себепті олардың бар тілеуі балаға бағышталған.

Еліміздің дербес мемлекет ретінде дамуы қоғамның болашақ ұрпақтарын ұлттық ерекшеліктермен тәрбиелеуді қажет етеді. Ал еліміздің тәлім-тәрбие тұжырымдамасында «Тәрбие дегеніміз – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық дәстүрлерін жас ұрпақтың бойына сіңіру» деп көрсетуі бүгінгі әрбір қазақ баласын өзінің ана тілінде, өз діні мен діліне сай үйлесімді тәрбиелеуді көздейді. Балалар – еліміздің болашақ азаматтары. Демек, бала тәрбиелеу – отбасы алдындағы жауапты міндет. Баланың мінез-құлқының қалыптасуы, рухани ояуы өз отбасында басталады. Күн нұрына қарап өсетін күнбағыстай, сәби де ата-ананың, туған-туысының іс-әрекетіне, мінез-құлқына еліктейді. Жас буын әбден ержетіп, ақыл тоқтатқанша әрқилы мінез өзгерістеріне түседі. Ж.Аймауытов «Тәрбие» атты мақаласында (1918 ж.) «адам мінезінің, ақыл-қайратының әр түрлі болуы тәрбиенің түрлі-түрлі болуынан...» деп алдымен бала тәрбиесіндегі отбасының орнына ерекше тоқталады. «Баланы бұзуға, яғни түзеуге себеп болатын бір шарт – жас күнінде көрген өнеге», «Сүтпен сіңген мінез сүйекпен кетеді» деген сөз ата-ана тәрбиесінің күштілігін көрсетеді... Ол бала мінезін жас шыбыққа теңейді. Қазіргі отбасы тәрбиесіндегі басты нысана баламен рухани үндестік пен үйлесімдікке ұмтылу, ата-баба мұрасын сақтауға көңіл бөлу, халықтың тәлімдік мұрасын бүгінгі күнмен сабақтастыру болып табылады. Осыған орай, отбасында *еңбек*сүйгіштікке, баланың жасына сай еңбек түрлеріне және қоғамдық пайдалы еңбекке баулуды іске асыру қажет. Баланың отбасындағы тұлғалық қасиетін жетілдіретін жағдайдың бірі – отбасы және отбасынан тысқары атқарылатын еңбек. Еңбек баланы әлеуметтік қатынасқа түсіріп, оны ересек өмірге тәрбиелейді. Сондай еңбектің барысында баланың жауапкершілігі артып, еңбек ету қажеттігін түсінетін болады. Жас ерекшелігіне қарай отбасында балаға тапсырылатын жұмыстар да күрделене түсуі керек. Жас кезінен үй шаруасына көмектесіп үйренген бала еңбек сүйгіш келеді. «Алтын – отта, адам – еңбекте сыналады», «Есіркеп берген тағамнан, еңбекпен қазған тас артық», «Сәтін күтпей, еңбегіңе сен», «Азаматты еңбегімен бағала», «Жаның сүймеген істің жемісі де жарымас», «Молшылық көзі еңбекте», «Ақылды өз ісін біледі, ақымақ сағымға сенеді», «Уақ-түйекті де үлкен істей атқар», – деп халық даналығы айтқандай, жақсы сөздермен баланы баурап, жастайынан еңбекке араластыру керек.

Қазіргі қоғамымызда болып жатқан тарихи өзгерістер ғасырлар бойында адамзатты толғандырып келген тәрбие мәселесіне жаңаша көзқараспен қарауды талап етіп отыр.

«Баланың құқығы жөніндегі конвенцияда» (1989 ж.) отбасында баланың құқығын қорғау, оған қамқорлық жасау көрсетілген. Отбасындағы жас ұрпақтың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ата-ананың, отбасы мүшелерінің қарым-қатынасындағы мейірімділік пен махаббат қажет. Толық мәнді отбасы болу үшін ата-ананың және басқа отбасы мүшелерінің береке-бірлікті, түсіністікті сақтауы, сонымен қатар әр отбасы мүшесінің құқы қорғалуы тиіс.

«Мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалар тәрбиесі» тұжырымдамасында көрсетілгендей, «тәрбиенің мақсаты – дені сау, ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, парасатты, арожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында басқа да игі қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу» болып табылады. Бұл мақсатты жүзеге асыру, ең алдымен, ата-ана мен ұстаздар қауымына тиесілі.

1. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы: Санат, 2001.
2. Ұзақбаева С. Тамыры терең тәрбие. – Алматы: Білім, 1996.
3. Жарықбаев Қ.Б., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995.
4. Төлеубекова Р.К. Бала тәрбиесіндегі халықтық педагогика. – Алматы: РБК, 1996.
5. Ибраимова Л. Қазақ халқының отбасылық тәрбиесі. – Алматы: Нұрлы Әлем, 2005.
6. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы: Білім, 2003.
7. Аймауытов Ж. Шығармалары. – Алматы: «Жазушы», 1989.

Түйін

Бұл мақалада қазақ халық педагогикасындағы отбасы тәрбиесінің кейбір мәселелері қарастырылады. Қазақ халқының жас ұрпақты тәрбиелеу жөніндегі тәжірибесі баяндалады. Әмбебап ғұлама ұлағатты ұстаздардың қазақ халық отбасы тәрбиесінің ерекшеліктері жөніндегі өсиеттері мен үлгі-өнегелері айтылады.

Резюме

В данной статье рассматриваются некоторые проблемы казахской народной педагогики, а именно проблемы семейного воспитания. Затрагиваются особенности семейного воспитания и опыта воспитания подрастающего поколения казахского народа. Приводятся назидания выдающихся личностей и великих педагогов об особенностях семейного воспитания казахского народа.

Summary

In the given clause is considered some problems of family education of kazakh national pedagogics. Mentioned features of family educaiton and experience of education of rising generation of the kazakh people and resulted edifications of outstanding persons and great teacher.

ҮСТЕЛ ТЕННИСІНДЕГІ ЖЫЛДАМДЫҚТЫ ЖЕТІЛДІРУ ӘДІСТЕРІ

А.К. Бисекенова – *аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Күні кеше ғана үстел теннисі ойыны физикалық қабілетті де, айтарлықтай үлкен жігерлілікті де аса қажетсінбейтін спорт түрі болып табылатын. Алайда, заманауи ғылыми талаптар мен тәжірибе барысы керісінше нәтижелер берді (1, 2).

Заманауи үстел теннисі қуатты, атлетикалық және қарқынды ойын түрі қатарын енді. Оған жоғары пәрменділік пен допты қатты пәрменмен қағып қалып, қарсыласыңның қақпасына доп салу қаупі тән (3).

Теннисші ойын алаңында жылдам қимылдап, допты дәл қағу қабілетімен қатар, ұдайы шабуыл жасап, тойтарыс бере білуі міндетті. Мұндай ойын спортшының қимыл-қозғалыс қабілетінің жоғарылығын талап етеді. Үстел теннисін табысты ойнау үшін төзімділік, қырағылық, жылдамдық, буындарының ширақтығы мен биік деңгейлі алғырлық қажет. Жоғарыда аталған физикалық қадір-қасиеттердің барлығы өзара тығыз байланысты.

Теннисшінің жас ерекшелігі мен даярлығына қарай жалпы және арнайы физикалық даярлығы өзгереді, дегенмен, ол спортшының шеберлігін шыңдап, жетілдірудегі бүкіл кезеңдеріне тән болып қала бермек.

Жылдамдық қабілеті үстел теннисінде табысқа жетудің бірден-бір көзі. Себебі, ойынның өзі ең алдымен жылдамдықты талап етеді. Жылдамдықты жетілдіру негізгі үш факторды қамтитын кешендік физикалық қасиеттерден тұрады:

- жылдам қимылдап, қозғалу (белгілі бір сыртқы тітіркендіргішке жылдам жауап қайтара білу);
- бір реттік жылдам қозғалыс;
- жиі қимыл-қозғалыс (қарқыны).

Осы факторлар үстел теннисі ойынының аса маңызды шарттары. Алайда, бұл факторлар өзара тікелей байланысты емес, теннисші міндетті түрде шапшаң, алғыр бола бермейді, керісінше жағдайлар да ұшырасады. Жылдамдық қабілетінің өзара шарттылығы оның көріну пішінінде ғана болады.

Өзге барлық қасиеттерімен қатар шапшаңдық адамның өте қиын шыңдайтын қасиеті. Жылдамдықтың барынша жоғарылығы, мысалы, спринтерлік жүгірісте көп жылдар бойы жүгіре бергеннің өзінде 15-18% аспайды. Бұл жылдамдық қасиетінің негізін жетілдіруге келе бермейтін орталық жүйке жүйесінің – жүйке үрдісінің жылжымалылығын (қозу және тежелу) тумыстық физиологиялық сипатының қалайтындығы себепті түсіндіріледі.

Әдетте, адамның жылдамдығы шамамен 14-15 жасқа дейін ұлғаяды. Алайда, оны нысаналы дамыту шамасы 7 жастан 17 жасқа дейін. Жылдамдықты дамытудың сенситивтік кезеңі 7-12 жас. Мұнда жылдамдықтың маңызды көрсеткіші – жиі қозғалыс – 7-9 жастан 12-13 жаста анағұрлым қарқынды жетілдіріледі. Ал, бір реттік қимыл-қозғалыс жылдамдығы – 10-13 жаста жетілдіріледі. Жасөспірімдердің циклдық жаттығуларының ең жоғары жылдамдығы 15-16 жаста, ал, қыздардың жылдамдығы 14-17 жас аралығында жетілдіруге келеді.

Адамның жылдамдығын дамытудың маңызды факторлары мынадай:

1. Қарқынды күші мен оңтайлы алғырлығы – оны кеңістікте қоғалу жылдамдығы белгілейді.

2. Бұлшық еттерінің босаңсуға бейімдігі. Кез келген қозғалыс бұлшық еттерінің қос тобымен – бұлшық еттерін бағыт-бағдар алуға қажетті қысқартып отыратын синергистерімен және қарама-қарсы бұлшық еті тобының үйлесе жұмыс істеуіне бөгет болатын және белгілі бір күйдегі антагонистерімен жүзеге асырылады. Сондықтан да, өте шапшаң қозғалу үшін антагонистер барынша босаң күйде болуы тиіс. Осыған орай, спортшының қозғалыс барысында босаңси білуі де сол қимыл-қозғалысының шапшаңдығына тиімді әсер етпек.

3. Ерік-жігерін арттыру – шапшаңдыққа баулудың бірден-бір жолы. Ерік-жігерінің мықтылығы нысаналы жұмыс істеу барысында шыңдала түспек.

4. Жылдамдық техникасының сапасы. Білім көзін игеруге көзделген жылдамдықты жетілдіру жаттығуларының сол жылдамдықты аса жетілдіре бермейтіні белгілі. Себебі, адам бар ынта-ыждағатын сол

қимыл-қозғалысты орындауға мән берумен болады. Сол себепті де жылдамдықты жетілдіру жаттығулары оны білімімен игеруге емес, шеберлігін шыңдаумен жетілдіруге көзделгені дұрыс.

Демек, жылдамдықты жетілдіруге әбден болады, бұл әдісті үстел теннисіне де қолданған жөн.

Жылдамдықты жетілдіру жаттығуларын өзге де кездейсоқ, күтпеген жерден (көз қырағылығымен) жасалатын жаттығулармен кешенді түрде орындалғаны дұрыс. Ол түрлі бұлшық еттерін қамтып, бағыттылу қабілетін шыңдай түскені дұрыс. Егер жүйелі түрде жұмыс істемесе, жылдамдық жоғалады. Бұл үшін ойын іспетті арнайы жаттығулар, стартты жеделдету, кедергі-бөгеттермен жүгіру сынды әдіс-тәсілдер қолданылады. Ойыншы шаршап, қалжырап тұрғанда жылдамдық жаттығуларын жасауын талап етуге болмайды.

Шапшаң, алғыр қарсы қимылдай білуге баулу жаттығулары:

1. Түрлі күйден қолды бүгіп, не тік ұстап айналып, бұрылып жаттығу (бір бағытта, түрлі бағыттарда, бір уақытта, кезекті түрде) барынша жылдам жасау 5-6 секунд.

2. Аяқ алыс қарқынынан қолды екі есе жылдам айналдыра жүру. Жауырынға тұрып, аяқтарыңды сермеу (велосипед тепкендей), біртіндеп жылдамдатып, қайта баяула-тып 10-12 секунд.

3. Допты жоғары лақтыру және оны ауадан түрлі қалыпта қағып алу (бұрылып, отырып, бүгіліп, иіліп, шапалақтап, орынынң ауыстырып т.б.).

4. Қосарлана отырып, не тұрып допты жылдам беру (жұптың арасы 2-3 метр). Допты неғұрлым жылдам және көп 5-6 секундта жарыса беру жатығулары.

5. Қысқа және қашық секіру (8-10 секундта көп, жылдам жарыса секіру). Секірмекті екі айналдырып жіберіп секіру.

6. Түрлі қалыпты күйден дабыл қағылғанда (көрермендер мен дыбыстық дабыл берілгенде) күрделі емес қимыл-қозғалыс жасау: негізгі тұрыстан секіріп қалу, малдас құрып отыра қалу; арқаңа жатқан жеріңнен жылдам отыра қалу, топтасып, үйіріле қалу; жүрелеп отырған жерден жылдам тұру, шабуылға өту – жатып қалу, не жоғары атылып секіріп қалу; алға ұмтылған жеріңнен, қолдарыңды түсіріп – артқа салу, денеңді көсе-көлденең жатқан жеріңнен жылдам жоғары көтерілуі, қолдарыңды жоғары көтеріп қалу; иіліп барып, еденді қолдарыңмен тіреп, жылдам тіктеліп, түзелу; салбырап тұрған тұстан аяғыңды жылдам бүгіп, жазып жіберу.

7. Ойын іспетті түрлі жаттығулар: жылдам жүгірісіңді, не жүрісіңді дабыл қағылғаннан тоқтата қалу; дабыл қағылған сәтте, лезде белгілі бір күйге ену; дабыл қағылғаннан-ақ (жүрген жеріңнен иіліп, саусақ-тарыңмен еденді ұстап қалу, жүрген күйіңде; 180°-360° бұрылып), кенет пайда бола қалған нысанға доп салу.

Дене қабілетін дамыту деңгейінің бағасы төменде келтірілген бақылау жатығуларымен жүзеге асырылады.

«30 метрге жүгіріс» тесті (10 секунд үзіліспен 3 сериялы) спортшының жалпы жылдамдығының төзімділігін бағалайды.

«10 метрге жүгіріс» спотшының қарапайым қимыл-қозғалысын сипаттайды.

«Бүйірлеп 4 метр жерде жылжу» тесті (15 секунд үзіліспен 10 рет ауысып, әйелдер мен ерлерге арналған 5 сериясы) ерекше жағдайларда қолданылатын спортшының жылдамдық жігерін бағалайды. Осы және алдыңғы тестілердің әр сериясының нәтижелерінің қарқыны төзімділігінің ғана емес, теннисшінің адами қадір-қасиеттерін де белгілей алады.

«Допты қолмен қағып, соғу» тесті үстел теннисінде қолданылатын ерекше жағдайларға сай жылдамдық, ерік-жігерін сипаттайды. Доптың салмағы (1-2 кг) жасына, жынысына, физикалық қабілетіне қарай таңдалады.

Аталмыш тестілердің көмегімен танытқан көрсеткіштері бойынша жекелеген ойыншылардың үстел теннисін ойнау қабілеті тексеріледі, осы тестілер іріктеу және командалар құру тәжірибесінде қолданылады.

1. Барчукова Г.В. Игра, доступная всем. – М., 1991.

2. Амелин А.Н., Пашин В.А. Настольный теннис. – М., 1999.

3. Барчукова Г.В. Настольный теннис в ВУЗ-е. Учебное пособие для студентов не физкультурных ВУЗ-ов. / Барчукова Г.В., Мизин А.Н. – М., 2002.

Резюме

Статья о совершенствовании специальных навыков скорости движения и о воспитании игроков настольного тенниса с использованием данных возможностей на практике.

Summary

High-speed abilities are improvable in certain ways and this capability should be widely used in practical work to train players in table tennis.

ЕЛЖАНДЫ БОЛУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ЕЛЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Б.Б. Сарсенбаев

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев: «...өз бойымызда және балаларымыздың бойында жаңа қазақстандық патриотизмді тәрбиелеуіміз керек», – деп түйіндеуі мемлекеттік тұрғыдан маңызды, басты міндет екенін анықтап айтты [1].

Республикамыздағы саяси тұрақтылыққа байланысты еліміздесаяси жүйені тұрақтандыру процесі жүріп, әлеуметтік-экономикалық реформаларға шарттар қалыптасты. Қазақстандағы демократияландыру жолындағы реформалар жылында саяси жүйенің дағдылану технологиялары қалыптасып, барлық мәселелерді шешудегі консенсусқа жету тәсілдері игерілді. Осы себептерге байланысты еліміздің қоғам мүшелерін біріктірудегінегізгі фактор және тұрақтылықты қамтамасыз ету мен мемлекеттілікті бекітуде елжандылықын орны зор. Сондықтан қазіргі жағдайдағы жастарға елжандылықтың маңыздылығы мен елжандылыққа тәрбиелеу қазақстандық азаматтардың саяси санасындағы ең негізгі мәселе болып табылмақ.

Елжандылық (патриотизм) (гректің πατριώτης – отандас, жерлес, πατρίς – отан) түсінігінің негізгі мәні әр азаматтың ұлтын, Отанын сүюден туындайтын саяси принцип және әлеуметтік сезім. Патриотизм Отанының жетістіктерімен мәдениетінің ерекшеліктерін мақтан тұтып, оның құндылықтарын сақтаумен сипатталады. Оның тарихи қайнар көзі тіл мен дәстүрде бекітілген құндылықтарда жатыр. Ұлт пен ұлттық мемлекетті құру шарттарында патриотизм мемлекет дамуының жалпыұлттық сәттерін танытатын қоғамдық сананың бір бөлігі болып табылмақ.

Өзінің тарихи даму ерекшеліктеріне қарай патриотизм бірнешеформаларда көрініс табады: полистік патриотизм – антикалық қала-мемлекеттерде орын алды; империялық патриотизм – империя және оның үкіметіне лоялдылықты көрсететін сезімдік белгі; этникалық патриотизм (ұлтжандылық) – өз халқына деген сезім; мемлекеттік патриотизм – мемлекетке деген махаббат сезімі; ура-патриотизм – мемлекет пен оның халықтарына бағытталған сезім.

Жалпы бұл түсініктің өзі әр түрлі анықтамалар арқылы өз дәуіріне сай түсініліп отырған. Антикалық дәуірде patria термині («Отан») тек туған қала-мемлекетке байланысты қолданыста болды. Рим империясындағы патриотизм жергілікті «полистік» патриотизм мен империялық патриотизммен шектелді. Полистік патриотизм түрлі жергілікті діни өкілдерден қолдау тапты. Орта ғасырларда бұл термин азаматтар ұжымына лоялдылықты білдірді. Американдық және француздық буржуазиялық революциялар дәуірінде бұл ұғым «ұлтшылдықпен» байланысты болды. Сондықтан Франция мен Америкада бұл түсінік «революционер» ұғымымен синонимдес болған еді. «Патриотизм» түсінігіне кең түрде анықтамалар берілгенімен, оның жалпы сипатына қатысты нақты анықтамалар жоқ. Мәселен, С.И. Ожеговтың редакциясында жарық көрген сөздікте: «Патриотизм – өз Отанына, халқына деген адалдық пен махаббат», – деп анықтама берілген. Бұл аталмыш құбылыстың күрделі табиғатымен түсіндіріліп, мазмұнының көпқырлылығымен сипатталады. Сонымен бірге, патриотизм мәселесін білім берудің барлық салаларын қамтыған және Отанға деген қатынастағы авторлардың тарихи, әлеуметтік-экономикалық, саяси шарттарындағы азаматтық көзқарастары негізінде қарастырылады.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Егер мемлекет әр азаматтың өмір сапасына, қауіпсіздігіне, тең мүмкіндіктеріне және болашағына кепілдік беретін болса, біз елімізді сүйеміз, онымен мақтанамыз. Осындай тәсіл ғана патриотизмді және оны тәрбиелеу мәселесіне прагматикалық және шынайы көзқарасты оятады», – деп пайымдап, қазақстандық патриотизм сияқты ұлт табысының маңызды құрамдасына тоқталып кетеді [1]. Бұл өз Отаның мен жеріңе деген сүйіспеншілік, оның тарихы менмәдениетіне деген зор құрмет, әркімнің өз күш-жігеріне деген сенімі мен барша қоғамның топтасуы. Бұл бүгін тұрғызылып жатқан өз еліңнің тарихына қатыстылықтың және оның болашағы үшін жауаптылықтың жоғары сезімі. Бұл әрбір қазақстандықтың табыстары үшін мақтаныш және қандай тұрғыда болғанына қарамастан өз салаңда табыстарға қол жеткізу ниеті. Және бұл табысты әркім Отанына бағыштап, әлемде оның даңқын асыруы, беделін көтеруі тиіс. Патриотизмді, әсіресе жастардың арасында, біздің балалардың бойында барша қоғамның ортақ күш-қуатымен қалыптастыру керек. Біздің әр азаматтың табысы және халықаралық тұрғыда мойындалуы – бұл баға жеткізгісіз капитал, барша қазақстандықтардың мақтанатын нәрсесі және байлығы екендігі сөзсіз. Осындай үлгілермен ұлттың рухын көтеру керек! Өз Отаныңның патриоты болу – бұл Қазақстанды өз жүрегіңде ұялату.

Патриотизмге тәрбиелеуде ерекше рөлді білім беру орындары атқарады. Осыған байланысты, бүгінгі күнде патриоттық тәрбие берудің сапасын жоғарылатуда білім беру мекемелерінің маңыздылығы жоғары.

Патриотты тәрбиелеу – бұл әлеуметтік ортаның (отбасы, ұжым,мектеп, қоғамдық ұйымдар) объективті факторларының ықпалы мен индивидтің рухани-тәжірибелік қызметінің субъективті шарттарында орын алатын әлеуметтік процесс. Демек, патриоттық тәрбие беруде оқу-тәрбиелік жүйеге арнайы мақсатты қимылдар жүргізілгендігі дұрыс депойлаймыз. Мектептердегі оқу және сабақтан тыс жұмыстар шарттарында тұлғаның сәтті патриоттық тәрбие беруде кешенді жұмыстар жүргізілуі тиіс. Патриоттық тәрбие берудің әдістемесі тәрбиенің нақты кешенді шараларын айқындайды. Бүгінгі шарттарда патриотизмнің қалыптасуына ықпал ететін оқытудың инновациялық технологияларын қолдану белсенділігін жоғарылату қажет. Мектептегі пәндер өз еліне патриоттық сезім мен мақтанышты қамтамасыз ететін бағытта жүруі тиіс. Мәселен, тарих пәнінде тәуелсіздігімізге қатысты материалдарды игеруде құрғақтілде фактілер келтіру аз шаруа. Оқыту процесінде балаларға республикамыздың саяси беделін суреттеп, қазақстандық азаматтардың бейбітшілік пен достықта өмір сүруіне жоғары баға беріп, қоғамдағы келісім мен тұрақтылықтың маңыздылығын дәйектеу қажет. Оқыту процесінде патриотизмнің қоғамның дамуындағы қызметтік рөлінің жоғарылығына назар аударылуын дұрыс санаймыз.

Саяси әлеуметтендірудің маңызды институты ретінде түрлі деңгейдегі шығармашылық қызмет өкілдерін дайындайтын жоғары мектепті атай аламыз. Жоғары мектеп тек нақты білімді қалыптастырып қана қоймай, оның әлеуметтік инициативасын анықтайтын өмір салтын айқындайды. Жоғары мектеп жастардың саясатқа араласу процесіндегі маңызды рөлге ие. Өйткені, жастар өз саяси ұстанымдарын жоғары оқу орнының ықпалында қалыптастырады. Демек, болашақ мамандардың еліміздегі саяси процестерді қабылдауы оның жоғары оқу орнындағы дайындық сапасына байланысты.

Студенттер ақпаратпен толық қамтылған ортаға бейімделген жастардың білімді бөлігі болып табылады. Бүгінгі жастар бұрынғы саяси әлеуметтендірудің стереотиптерін қабылдамайды. Олар бірінші болып тоталитарлық қоғам негіздеген құндылықтарды жоққа шығарды. Сондықтан бүгінгі күнде барлық саяси күштердің өз жақтастары ретінде студенттерді қосуы кездейсоқ құбылыс емес. Жастар – бұл қазіргі қоғамдағы белсенділігі жоғары әлеуметтік база.

1986 жылғы желтоқсан оқиғасының негізгі субъектілері болып жастар табылатыны белгілі. Орын алған оқиғаларға байланысты бұқаралық ақпарат құралдарындағы бірінші хабарда: «ұлттық элементтерді арандатушы оқушы жастар тобы көшеге шығып, Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті Пленумының шешімін қолдамады», – деп жазылды [2].

Сондықтан сол кезеңнің саяси процесіне әсер етуді мақсат тұтқан жастардың қимылы мен олардың ықпалын 1986 жылғы болған оқиға көрсете алды. Міне, осы студенттер орталықтың саясатына наразылықтарын ашық көрсете алды.

Бүгінгі жағдай көрсеткендей, студенттер еліміздің саяси өміріне кеңінен ықпал ете алады. Жастар қазіргі шарттарда саясатқа қатысуы саяси жүйенің сипатына ықпал ету арқылы өзінің әлеуметтік мәртебесін жоғарылататынын түсінді. Бүгінгі күнде біз өзге тарихи және әлеуметтік кеңістікте өсіп жатқан, дәстүрлі емес, инновациялық әлеуметтік құрылымдағы, еркін мемлекет мүшесі болып табылатын жастар деп білеміз.

Саяси күрестің нәтижелері мен қорытындыларын анықтауда жастардың саяси қатысуы саяси лидерлердің назарын аудартуда. XX ғ.соңы – XXI ғ. басында «түрлі-түсті революциялар» негізгі күші болып табылған жастар қозғалыстарының саяси процестердегі қимылдары көрініс тапты. Осы революциялар шеңберінде саяси оппозиция жоспарланған және тиімді үйлестірілген қызметі жолымен бұқаралық сананы манипуляциялаудың қазіргі заманғы технологияларын қолдану арқылы жастардың белсенділігін көтерді. Міне, осы студенттер жоғарыда аталған оқиғаларда маңызды рөл атқарды. Студенттердің оқиғаға жаппай қатысу студенттік қозғалыстардың жалпыхалықтық сипатта екенін айқындауғамүмкіндік берді. Осы студенттердің көмегімен оқиғаның бұқарашылдығын БАҚ-та көрсетудің қажеттілігі саналды.

Қырғызстан, Грузия, Украинада орын алған саясипроцестер жастардың саяси санасына әсер етті. Сол себептен, 2004 жылдың желтоқсанынан бастап Қазақстанда жеке саяси ойыншылар рөліне үміткер саналған жастар ұйымдарының саны ұлғайды. Бұл экономикалық және әлеуметтік-саяси дамудың объективті заңдылықтарымен нәтижелері негізінде Қазақстандағы жастардың саяси өмірдегі маңыздылығы жоғарылағанын көрсетеді. Сондықтан мемлекеттік билік органдарына позитивті қатынастарға ықпал ететін, азаматтық позицияларды жоғарылататын, жастарды заңды саяси қызмет пен олардың әлеуметтік мәселелерін шешетін мемлекеттік жастар саясатын елімізжүргізіп жатыр.

Дегенмен, алдын ала жоспарланған немесе арнайы ұйымдастырылған тәрбие тиімді болмайтыны анық [3]. Тұлға оның ізденісіне еркіндік және жеке таңдау құқығы берілгенде ғана тәрбиесі дамиды. Тәрбиені стандарттау тұлғаның даму мүмкіндіктерін шектейді. Бұл әсіресе, өзінің құндылық ориентацияларын қалыптастырған студент жастарға қатысты.

Сондықтан оқытушылардың басты назарында оқу-тәрбие процесінен бұрын студенттің тұлғалық белгісі тұруы тиіс. Студенттердің рухани белсенділігі мен стандартты емес ойлау қабілетін марапаттап отыру қажет. Сонымен қатар, еліміздегі саяси ақиқат мәселелеріне объективті сипаттама беретін патриоттыққа тәрбиелейтін жаңа арнайы курстар енгізілуі қажет.

Патриоттыққа тәрбиелеудегі ең маңызды рөл бұқаралық ақпарат құралдарына да жүктеледі. Міне осы институт өте жоғары көлемде саяси ақпарат таратуда жылдам мүмкіндік пен субъекттік-объекттік басқару ерекшеліктеріне ие. Сонымен бірге, бүгінгі күндегі БАҚ-тың өмір сүруі оның таралымы ғана емес, демеушілерінің қаржылық мүмкіндіктеріне байланысты екендігі жасырын емес. Олар объективті ақпаратты ұсынуға қарағанда, сенсациялық ақпараттарды жариялауға үйір. Көп жағдайда демеушілерінің әлеуметтік және саяси тапсырыстарын орындау мақсатында өз материалдарын жариялап жатады. Бұл тұста патриотизмгетәрбиелеу мәселесінің кадрдан тыс қалу қаупі мол екендігін дәлелдейді.

Сондықтан бүгінгі күнде бұқаралық ақпарат құралдарында патриоттық тәрбие берудің элементтерін кеңінен пайдалану қажет. Патриотизмге тәрбиелеу жұмысы мемлекеттілікті бекітудің және еліміздің қауіпсіздігі мен тәуелсіздігін қамтамасыз ететін негізгі шарттардың бірі. Бұл шара жүйелі түрде жүріп, саяси әлеуметтендірудің институттары арқылы өз бағыттарын айқындауға тиіс деп білемін.

1. «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Егемен Қазақстан, 15 желтоқсан 2012.

2. Сообщение из Алма-Аты // Казахстанская правда. 1986, 19 декабря.

3. Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. Т.7. // Бас ред. Аяған Б. – Алматы, 2005.

Резюме

В данной статье поднимаются актуальные проблемы патриотического воспитания подрастающего поколения.

Summary

In this article actual problems of patriotic education of younger generation rise.

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК-ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.А. Махметова – *аға оқытушы, Арнайы педагогика кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Есту қабілеті зақымдалған балалардың ойлауын зерттеу қазіргі таңда өзекті мәселе болып табылады, себебі ойлаудың жағдайы оларды тиімді оқытумен байланысты және соның нәтижесінен олардың әлеуметтік бейімдеулері байланысты болады. Қазіргі таңда мектепте оқыту үрдісін жетілдіру, мектеп оқушыларын психологиялық тексеру мектепте оқу кезіндегі ойлаудың дамуындағы кемшіліктерді уақытында байқауды талап етеді, осының негізінде анықталған кемшіліктерді түзетудің тиімді жолдарын таңдауға болады. Сурдопсихологияда естімейтін және нашар еститін балалардың ойлауын зерттеуге арналған жұмыстар аз емес (В.А. Борисова, Т.А. Власова, А.П. Гозова, Т.А. Григорьева, Ш.И. Шиф, Н.В. Яшкова). Есту қабілеті зақымдалған балалардың дамуын түзету міндеттерін шешетін педагогикалық үрдісті құру үшін, есту қабілеті зақымдалған оқушылардың таным үрдістерін мұқият зерттеу керек.

Есту қабілеті зақымдалған оқушылардың ойлауын психологиялық тексеру, олардың жеке қабілеттерін анықтау, осы балаларды дифференциялап оқытудың негізі болу керек. Ойлаудың дамуын зерттеу баланың нақты мүмкіндігіне сай жағымды оқыту жағдайын жасау үшін қажет. Есту қабілеті зақымдалған оқушыларды оқытуды жетілдіру жолдарын іздеу, осы балалардың сөйлеуі мен сөздік-логикалық ойлауын дамытуға бағытталған оқыту үрдісінің әдістерін жасаумен үздіксіз байланыста болып табылады. Осы бағыттағы жетістіктер мектеп бағдарламасын меңгеруді жақсартуға, өндірістің әр саласындағы еңбекке және өмірге дайындауға және есту қабілеті зақымдалған тұлғаларды қоғамға кіріктіруге әсерін тигізеді, сондықтан ойлауды зерттеу мәселесі, нашар еститін оқушылардың ерекшеліктерін анықтау қазіргі таңдағы арнайы психологияда өзекті мәселе болып табылады /1/.

Қазіргі таңдағы диагностика жағдайын сипаттай отырып, арнайы психологияда В.И. Лубовский айтқандай, оның әдістемелік қару-жарағын әрі қарай жетілдіру қажет. Оның ойынша, диагностикалық теориялық-әдіснамалық негізі дұрыс болғанымен, оны ары қарай дамытуды нақтылауды талап етеді. Есту қабілеті зақымдалған балалардың мектептен тыс жерде ақпарат алу мүмкіндігі төмен болғандықтан, еститін балаларға қарағанда, олардың ақыл-ойының дамуы көп жағдайда мектептегі білім беруге байланысты болады.

XX ғасырда психологияда ойлау үрдісін көптеген ғалымдар зерттеген (Л.С. Выготский, 1925, 1931,

1934; В.В. Давыдов, 1996; А.М. Матюшкин, 1972, 1973; С.Л. Рубинштейн, 1946, 1958, 2002; С.В. Рякина, 1987; Л.А. Славская, 1968; Б.М. Теплов, 1943, 1961 және т.б). Ойлауды обьективті әлемнің құбылыстары мен заттардың арасындағы күрделі байланыстар мен қатынастардың адам санасында бейнеленуі деп, тағы да шындықты тікелей және жалпылай бейнелейтін тұлғаның таным іс-әрекеті деп те қарастырады. Ойлау үрдісін көптеген қазіргі заманғы ғалымдар зерттеуде. Ойлаудың негізгі формаларын логика (А.А. Ивин; А.Л. Нилиферов, 1997; А.Д. Гетманова, 2002 және т.б) қарастырады. Физиология ойлау актілері жүретін ми механизмдерін зерттейді (И.П. Павлов, 1947; И.М. Сеченов,1952; А.А.Ухтомский, 1935 және т.б). Мектеп жасындағы естімейтін балалардың ерте жастан қалыптаса бастаған барлық ойлау операцияларың дамуы жалғаса береді, ойлау іс-әрекетінің операциялары ішінен келесілерін бөлек көрсетеді: талдау, жинақтау, салыстыру, абстракциялау, жалпылау. Кейбір психологтар ойлау операцияларына топтастыруды да енгізеді (Н.Н. Поспелов, И.Н. Поспелов, 1989 және т.б.), басқалары топтастыруды логикалық тәсіл деп есептейді (Н.А. Подгорецская, 1980, Н.Ф. Талызина, 1984 және т.б.) /2/.

Көптеген ғалымдар талдау мен жинақтауды негізгі ойлау операцияларына жатқызады. Талдау және жинақтау үрдістерін көптеген психологтар зерттеген (И.И. Заболотнев, 1966; З.И. Калмыкова, 1955; Н.Н. Поспелов және И.Н.Поспелов, 1989; С.Л.Рубинштейн, 1960; С.В.Рякина, 1987 және т.б). Талдау – құрамдас элементтерін бөліп қарау үшін бүтінде бөлшектеу үрдісі – балаларда мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Мектепте балалар алдымен қарапайым, кейін күрделі талдауды жүргізу біліктілігін жетілдіреді. Балалар заттардың ерекшелігін тани бастайды. Бастауыш сынып жасында оқу материалын талдау көрнекі-әрекеттік түрде басым болады (В.В. Давыдов, 1996). Оқушыларда обьектінің жалпы белгілерін толығымен және бөлшектеп алуы дамып, ақырындап көп деңгейлі талдау дамиды.

Психологиялық зерттеу көрсеткендей, заттарды танып, оларға талдау жасағанда, төменгі сынып оқушылары біртектес заттарға тән, олардың туыстық белгілерін ғана бөліп көрсетеді (И.М. Соловьев, 1960; Е.М. Кудряцева, 1961). Мысалы, қол сағатын қарастырғанда, оларды сағат деп атайды (қол сағат демейді) және оның циферблаты, тілшісі, зауыттың белгісі бар екендігін атайды, терең талдамайды. I, II сынып оқушылары сағат, қасық, қарындаш т.б. заттардың жалпы белгілерін атай алады. Төменгі сынып кезінде бөлшектеп талдау дамығандықтан, сол обьектілердің арнайы ерекшеліктерін бөліп қарау мүмкіндігі пайда болады. Енді балалар бағанағы сағатты талдағанда, оның кішкентай қол сағат екендігін айтады, демек түр ерекшеліктерін ескереді. Сәл кейінірек, арнайы белгілерін бөліп көрсетеді: бөлшектерінің қасиетін, мысалы, циферблаттың, тілшенің және қол сағаттың бұралатын тетігінің ерекшеліктерін. Жоғарғы сынып оқушылары кең білім шеңберін меңгеруге мүмкіндік ашатын көп деңгейлі талдауды жақсы қолданады. Талдау мен жинақтау ойлау кезінде өзара байланысты. Жинақтаусыз талдау бөліктердің жиынтығы туралы механикалық мәлімет береді. Талдаусыз жинақтауда мүмкін емес, себебі ол талданған бөліктерді бір бүтін жасауы керек. Ойлау ерекшеліктеріне қарай кей адамдар талдауға, ал кей адамдар жинақтауға бейім келеді. Ойлау кезінде талдауды немесе жинақтауды меңгеру материалдың сипаты мен қойылған міндеттер жағдайына байланысты. Талдау мен жинақтаудан абстракция (талдаудың арнайы түрі) және жалпылау (жинақтаудың жоғарғы формасы) туындайды. Жалпылау – ойлау іс-әрекетінің өнімі болып табылады /3/.

М.А. Данилов, В.В. Давыдов және т.б психологтар мектеп оқушыларында жалпылау заттар арасындағы қатынасты жан-жақты қарастырудан шығады деген қорытынды жасаған. Жалпылаудың басты ерекшелігі, бұл ой операциясы обьектінің ішкі қатынастарымен байланысты. Н.Н. Поспелов және И.Н. Поспеловтың есептеуінше «жалпылау мен абстрактілеу – әртүрлі ақыл-ой үрдістері, жалпылау дегеніміз аздау жалпыдан көп жалпыға өтуі, ал абстрактілеу – осы өтуді жүзеге асыратын үрдіс» (Н.Н. Паспелов, И.Н. Паспелов, 1989). Абстракцияның қалыптасуы көптеген психологтарды қызықтырған (П.П. Блонский, 1964; Л.С. Выготский, 1925, 1931, 1934; В.В.Давыдов, 1996 және т.б). Абстрактілеу әдетте, талдау нәтижесінде жүзеге асады. Мектеп оқушылары осы абстракциялаудың көмегімен ұзындығы, ені, көлемі, салмағы, кеңдігі, биіктігі, саны, теңдігі, құны және т.б. ұғымдарды меңгереді /3/.

П.П. Блонский абстракциялық ойлау операциясы мен абстрактілі ойлаудың дамуында нақты ұғымдардың рөлі зор деген. «Жасөспірім шақта абстрактілі ұғымдар қарқынды дами бастайды, бірақ бұл даму жеткіншек жаста да қарқынды дами береді. Тек абстрактілі ойлау нақты ойлаудың ең жоғарғы деңгейінде ғана дамиды (П.П. Блонский, 1964)». Барлық ойлау операциялары бір-бірімен тығыз байланысты және «жекеленген» түрде қолданылуы мүмкін емес (Н.Н. Поспелов және И.Н. Поспелов, 1989). Сонымен, салыстыруды талдаусыз, жалпылауды абстракциялаусыз, топтастыруды салыстырусыз орындау мүмкін емес.

Психологтар белгілі бір логикалық құрылымды бейнелейтін логикалық қатынастарды бөліп көрсетеді, олар адамның дамыған санасымен байланысты құрайтын адам қоғамының даму үрдісінде қалыптасқан.

Оларға бүтін-бөлік, бөлік-бүтін, түр-туыс, туыс-түр және аналогия деп аталатын логикалық қатынастар жатады. Оқушыларда аналогияның қалыптасуын Т.А. Григорьева (1985) зерттеген.

Оқушыларды оқыту үрдісінде ойлаудың дамуы жүреді, ол ойлаудың түрі, формасы және ойлау операцияларының жетіліуін және ойлау іс-әрекетінде білімді бір саладан келесі салаға логикалық байланыс және тәсілдер арқылы көшіруді жүзеге асыратын икемділіктер мен дағдыларды қалыптастырудың алғы шарты болып табылады. Баланың зиятының дамуында ойлаудың ескі тәсілдерін және тәсілдер ысырып тастау жүреді. Ол ескі ойлау тәсілдерінің құрылымы өзгеріп, одан да күрделі ойлау тәсілдері қосылады /4/.

Л.С. Выготский былай жазған: «Ойлаудың мазмұнының түп-тамырымен өзгеруі ақыл-ой операцияларының дамуымен байланысты» (Л.С. Выготский 1984), демек балаларда ойлау мазмұны толығымен жаңарады. Л.С. Выготскийдің ойынша, логикалық ойлау – ол ұғымдарды ашатын жалғыз іс-әрекет (Л.С. Выготский 1984, 78 б.). Ол логикалық ойлауды әрекетті түсіндіру деп қарастырған. Сонымен, Л.С. Выготскийдің атап кетуінше, баланың ойлау формасындағы маңызды өзгеріс логикалық ойлауының дамуы болып табылады.

Сонымен, оқушылардың ойлауы біртіндеп бірліктен жалпыға, құбылыстан нақтылыққа, кездейсоқтықтан қажеттілікке көшеді және шындықты тереңірек тануға өтеді (С.Л. Рубинштейн, 2002, 371 б.). Ойлаудың даму үрдісі кезінде жоғарғы деңгейлер төменгі деңгейлерді ысырмайды, оларды өзгертеді. Теориялық ойлау дамыған кезде, көрнекі-әрекеттік, көрнекі-бейнелік жоғалмайды, керісінше өзгереді, жетіледі және одан да жоғарғы деңгейге көтеріледі. Сондықтан, әр баланың ойлауында ойлаудың әртүрлі деңгейлерінің жүзеге асып жатқанын көруге болады (С.Л. Рубинштейн, Ж.Пиаже, Л.С. Выготский). Естімейтін балалардан нашар еститін балалардың айырмашылығы, қоршаған адамдармен тікелей қарым-қатынас үрдісінде өзбетімен (көп мөлшерде болмаса да) сөйлеуді меңгеру қабілетінің бар болуы. Сол себептен, нашар еститін балалардың ойлауын дамытуды зерттеуде өте маңызды болып табылады. Нашар еститін балалардың ақыл-ой дамуының потенциалы (мүмкіндігі) өзгеше, осыған байланысты оларды оқыту сипаты да өзгеше болады /4/.

Л.С. Выготский ұсынған, баланың психикалық ерекшеліктерін талдау, кемістіктің құрылымы туралы, дамудың біріншілік және екіншілік кемістіктерін ажырату туралы ойына сүйене отырып, ғалымдар дамуында анализаторлары зақымдалған балалардың өзіндік ерекшеліктерін түсіну жолдарын жасаған (Р.М. Боскис, Т.А. Власова, А.П. Гозова, Ю.А. Кулагин, Р.Е. Левина, В.И. Лубовский, Н.Г. Морозова, М.С. Певзнер, Т.В. Розанова, И.М. Соловьев, Ж.И. Шиф және т.б.). Нашар еститін балаларға қатысты жолдарды Р.М. Боскис дамытып, ғылыми негізделген нашар еститін балалардың сөйлеуін дамытуға арналған осы зерттеулер, осы балалардың ойлауының ерекшеліктерін зерттеудің алғышарттарын жасады. Қазіргі таңдағы білім беру үрдісіндегі өзгерістер, жеке тұлғаны тәрбиелеудегі жаңа бағыт арнайы мектеп оқушыларына да тікелей қатысты. Нашар еститін оқушыны жеке тұлға ретінде жан–жақты дамыту. Осы мәселеге қатысты нашар еститін балалардың ойлауын дамыту өзекті мәселе болып отыр. Сонымен қоса, барлық балалар ойлаудың даму деңгейі бойынша ерекшеленеді. Оны Н.Ф. Талызинаның (1975), З.И. Калмыкова (1961), Н.С. Лейтестің (1971) және т.б. зерттеулері көрсеткен /5/.

1. *Богданова Т.Г. Сурдопсихология. – М.: Издат. центр «Академия», 2002.*
2. *Калмыкова З.И. Развитие продуктивного мышления школьников. Автореферат докт. Дис. – М., 1975.*
3. *Лубовский В.И. Общие и специфические закономерности развития психики аномальных детей. – «Дефектология», 1971 - №6.*
4. *Розанова Т.В. Развитие памяти имышление глухих детей. – М.: «Педагогика», 1978.*
5. *Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. – М.: «Педагогика», 1977.*

Резюме

В данной статье рассматриваются особенности словесно-логического мышления детей с нарушениями слуха.

Summary

In this article features of verbal thinking of children with a hearing disorder are considered.

СПОРТ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ

Б.Ж. Аязбаев – *аға оқытушы, ДМ және БӘД факультеті, Абай атындағы Қаз ҰПУ,*
А.А. Абсатова – *оқытушы, ДМ және БӘД факультеті, Абай атындағы Қаз ҰПУ*

«Қазақстан-2030» Жолдауының жалғасы «Казақстан-2050» қалыптасқан мемлекеттің дамуы мен жетілудің бағдарламасында Республика Президенті еліміздің ұлттық қауіпсіздігін, тәуелсіздік пен егемендігін таныттатын мемлекетіміздің ұзақ уақытты дамуын анықтады. Білім беру мен тәрбиенің негізгі міндеті – өз елінің азаматы, патриотын тәрбиелеу болса, осыған сәйкес «Қазақстандық патриотизм мен ұлттық патриотизм» студенттердің тәрбиелік деңгейін бағалаудағы көрсеткіш болып қарастырылады [1].

Бүгінде Қазақстан Республикасындағы әрбір ұлт, әрбір халық санына қарамастан өздеріне тиісті, лайықты орындарын алған. Қазақстан сияқты көпұлтты мемлекетте жекелеген этнос өкілдерінің ұлттық патриотизмі елде тұратын барлық халықтың ортақ патриотизмімен байып отыр. Ал көпұлтты мемлекеттегі адамдардың патриотизмі олардың ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетімен бірлікте қарастырылады.

Президент Н.Ә. Назарбаев атап көрсеткендей, 90 пайыз қазақстандық өз ұлтына қарамастан, өздерінің Отаны – Қазақстан деп есептейді. Бұл құптарлық жай, өйткені қазақстандық патриотизм азаматтың, қоғамның, мемлекеттің ортақ күш-жігеріне келіп саяды. Қазақстан – өз Әнұраны, Елтаңбасы, туы, жері бар мемлекетіміз деген ұғым қоғамда түпкілікті қалыптасуы керек және оны сүю, қорғау осы қоғамда өмір сүріп жатқан барша адамның міндеті болмақ.

Патриоттық тәрбие – бұл адамның өзінің халқына және Отанына деген тұлғалық қатынастарын бейнелейтін сезімдерінің, көзқарастары және іс-қимылдарының қалыптасуының үрдісі. «*Патриотизм*» сөзі (грек тілінен аударғанда «отан», «туған жер») туған жерге деген махаббатты, отанға, өз халқына адалдықты білдіреді. Бірінші рет «Патриот» сөзі Француз революциясы (1789-1793) кезеңінде пайда болды. Бұл кезеңде монархисттерге қарсы республика қорғаушыларын патриоттар деп атай бастаған [3].

Негізінен патриотизм көпұлттылық және ұлттық бөліктерден тұрады. Ұлттық патриотизм әдетте адамдардың белгілі бір ұлтқа тән екендігімен, өз тілімен, мәдениетімен, сол аймаққа тән дәстүрлерімен тығыз байланысты.

Ал ұлттық патриотизмді әрбір адамның өзін сол мемлекет халқының бір бөлігі ретінде сезінуінен түрлі ұлттық қауымдастық өкілдерінің ортақ Отанына деген сүйіспеншілігі мен шын берілгендігінен көруге болады.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі жағдайында барлық ұлттардың ортақ сана-сезімін қамтитын татулық идеясы мен ұлттық патриотизм идеясының біртұтастығы қажет. Оның темірқазығы – Қазақстанда тұрып жатқан барлық ұлттардың өз Отаным деп сезінуінен аңғаруға болады.

Жалпы ұлттық патриотизм дегеніміз – өзіңді республика халқының ажырамас бөлігі, ортақ Отан ретінде Қазақстан Республикасына сүйіспеншілік сезімі мен берілгендік, азамат ретінде халық пен елдің мүддесін қорғайтын борышты сезіну болып табылады [2].

Міне, осы сапаларды оқу-тәрбие барысында студент жастар бойына сіңіру бүгінгі күннің маңызды мәселелерінің бірі екені даусыз. Патриоттық тәрбие жалпы тәрбиенің құрамдас бөлігі және жастардың патриоттық, жоғары азаматтық сезімін қалыптастыруға бағытталатын мақсатты ұйымдастырылған және басқарылатын психологиялық-педагогикалық үрдіс болып табылады.

Патриоттық тәрбие негізін дамытудың мәні жеке тұлғаның жоғары әлеуметтік белсенділігін көрсететін және қалыптастыратын идеялық-адамгершілік, моральдық еріктілік, еңбек және дене сапаларын тәрбиелеудегі ішкі байланыстарды анықтау және саралау болып табылады.

Патриоттық тәрбиеде қолданылатын іс-әрекет түрлері оқу-тәрбие процесінің нақты мазмұнын анықтайды. Ондай іс-әрекеттерге оқу-танымдық, спорт-қорғаныс, ойын еңбек, қоғамдық-саяси, көркемдік-эстетикалық іс-әрекеттерді жатқызуға болады.

Ұлттық патриоттық тәрбие үрдісі үздіксіз және талғаммен кәсіби, жас және басқа да ерекшеліктерді есепке ала отырып, жүргізіледі. Оның әсерлілігіне жанұяның, мектептің, қоғамдық мекемелердің және мемлекеттік ұйымдардың бірлесе күш салуымен қол жеткізіледі. Ұлттық патриоттық тәрбиенің маңызды құралының бірі спорт болып табылады.

Спорт жалпы адам баласының бай мәдениетінің бағалы құндылықтарының бірі ретінде өзіне тән бірнеше қызмет атқарады. Атап айтқанда, спорттың – эстетикалық, танымдық, тәрбиелік, әлеуметтік, эвристикалық (ізденушілік), шығармашылық және патриоттық қызметтерін ерекшелеуге болады.

Соның бірі – жастарды спорт арқылы ұлттық патриоттық сезімге тәрбиелеу мәселелері болып табылады. Өйткені, егемендіктің алғашқы кезеңдерінде Қазақстанда мемлекеттік кайта құруларға байланысты елімізде ұлттық патриоттық тәрбиенің теориясы мен практикасы төңірегінде қоғамдық сана-сезімде

босаңсу мен немқұрайдылық белең алды. Әрине, оның бәрін тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы мемлекетіміздің экономикалық қиындықтары мен идеологиямыздың жаңадан қалыптаса қоймаған кезеңдеріне жатқызуға болады. Дегенмен, 2000-шы жылдан бастап, еліміздің экономикасы қарқынды дами бастағандықтан спорт саласын қаржыландыру мәселесі оңынан шешіле бастады. Халықты, әсіресе жастарымызды жаппай бұқаралық спорт түрлеріне тарту кеңінен белең алды. Ал, бұл өз кезегінде спорт түрлерінен біліктілігі жоғары спортшыларға халықаралық деңгейдегі әр түрлі жарыстар мен іс-шараларға қатысуға мүмкіндік берді. Спорттың құндылық ретіндегі қайталанбас ерекшелігі мынада: мемлекеттің туы тек екі түрлі жағдайда, *біріншіден*, мемлекет басшылары бас қосқанда, *екіншіден*, планеталық деңгейдегі (Азия, әлем чемпионаттарында және олимпиада ойындарында) жарыстарда бірінші орын алған спортшыларға марапаттау рәсімінде көтеріледі.

Міне, спорттың адамға, спортшыға беретін, дамытатын, жетілдіретін патриоттық қызметінің нағыз қайнар көзі осы деп айтсақ да болады. Себебі спортшы әлемдік жарыстарға өз елінің атынан қатысады, сондай-ақ өзінің спорттық шеберлігінің арқасында жеңімпаз атанса ол биік тұғырға көтеріліп, марапаттау рәсімінде оның құрметіне сол мемлекеттің байрағы көтеріліп, әнұраны шырқалады.

Осындай спорттағы жоғары жетістіктерге жету үшін студент-жастарды бұқаралық спорт түрлеріне тартудың жолдарын қарастыру керек. Ол үшін жастарға педагогикалық және психологиялық тұрғыда қолдау көрсетіп, қызығушылығын оятып салауатты өмір салтын ұстануды әдетке айналдыруға тәрбиелеу керек. Бұл өз кезегінде оқытушыдан немесе жаттықтырушыдан педагогикалық шеберлікті, теориялық білімді, коммуникативті сапаларды, психологиялық біліктілікті талап етеді.

Педагогикалық мәдениеттің негізіне терең психолого-педагогикалық танымдық, жан-жақты білімділік, педагогикалық ойлардың үнемі жаңартылуы, өзіне емес, өз жұмысына іштей қанағаттылығы жатады. Ол қасиеттер: өзіне-өзі сыни көзқарасы, кәсіби жүйелі өсуге ұмтылуы; рухани байлық; адами тазалық; педагогикалық этика; үнемі шығармашылық ізденіс; жаңашылдық.

Спорттық педагогикалық мәдениеттің мазмұны (адамгершілік көзқарас тұрғысынан) мынадай жоспардан тұрады: спорттық білім беру, оқыту, үйрету, жаттықтыру – бұл спорт педагогының аса маңызды емес бірақ негізгі жұмыстарының біріне жатады. Педагог – кәсіп емес, оны таңдап алған адамның өмірлік бейнесі. Ол басқа адамдардың көзімен әлеуметтік жетілудің рухани үлгісі болып көрінеді. Оның дүниетанымы, әрекеттерінің стилі, өмір үлгісі, әр нәрсеге қарым-қатынасы оның шәкірттерінің ыстық ықыласын оятып, оған ұқсауға түрткі болады.

Алайда оқу процессінің мазмұны, уақыт жағынан белгіленген, бұл тәрбие мүмкіншілігін шектейді. Сондықтан тек білім беру барысында патриоттық тәрбиеге байланысты барлық мәліметті толық беру мүмкін емес. Студенттердің бос уақытын дұрыс пайдалануды ұйымдастыру әдістері мен формалары студенттерді қызықты іс-әрекетке тартуға мүмкіндік береді және өздерінің жеке қабілеттерін ашуға, көрсетуге көмектеседі.

1-кесте. Студент жастарды патриотизмге тәрбиелеу жолдары

№	*Іс-шараның атауы*	*Өткізілу формасы*
1	Спортқа баулу	әңгіме, дәрістер
2	Ұлттық ойындар	жарыстар
3	Имандылық және діни тәрбие	дөңгелек үстел
4	Рухани мұралар	таным жорықтары
5	Мемлекеттік рәміздер	дөңгелек үстел
6	Ұлттық рух, мәдениет пен халық ауыз әдебиеті	интелектуалды шоу
7	Ұлттық құндылықтар (салт-дәстүр)	пікірсайыстар
8	Тарихи тағлым	брейн ринг

Студенттердің бос уақытында жүргізілетін жұмыстар аудиториялық оқу-тәрбие үрдісінің бір бөлігі болып табылады. Олардың түрлері өте көп. Әңгімелер мен лекциялар, топсеруендер мен танымжорықтар, зерттеулер мен байқаулар, алаңда немесе спорт залдарында жүргізілетін практикалық және зертханалық жұмыстар, апталықтар, кештер, интелектуалды шоу, пікірсайыстар, дөңгелек үстел, брейн ринг және т.б. өткізуге болады.

Сонымен, жоғарыда көрсетілген қазіргі заманымыздың неғұрлым көкейтесті мәселелері, студенттердің Отанына, еліне сүйіспеншілігін қалыптастыруда мынадай үлгідегі бағыттар бойынша жүргізіледі:

1. Халық педагогикасы арқылы студенттердің бойында атамекенді сүю, қастерлеу және қорғауға даяр болу секілді сезімдерді дамыту;

2. Өтілетін жұмыстарды халық педагогикасымен байланыстыра отырып, окушылардың белсенділіктерін арттыру және ұлттық рухта тәрбиелеу;

3. Студенттерді атамекенге бақылау жүргізуге, атамекендеріне қатысты әдебиеттер, бұқаралық ақпарат материалдарымен жұмыс жасай алуға үйрету;

4. Студенттерге іскерлігін арттыратын педагогикалық білім, атамекенге сүйіспеншілікті қалыптастыруда басты орын алатын бағыт ретінде қарастыру;

5. Спорт арқылы жастарды, қазіргі буынды еңбексүйгіштікке, қайсарлыққа, батылдыққа, төзімділікке, білімділікке, патриоттыққа тәрбиелеу үрдісін жандандыру.

Мақаланы қорытындылай келгенде, алға қойған басты мақсат пен және одан шығатын нәтиже – спорт және педагогикалық мәдениет арқылы ұлтымыздың жастарын тәрбиелеп, қазіргі заманғы алдыңғы қатарлы зиялы қауымның қатарына қосу.

1. Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» бағдарламасы, e-kyzylorda.gov.kz

2. Оқу-тәрбие үрдісінде студенттерге патриоттық тәрбие беру // Моделирование профессиональной деятельности в условиях информационной инфраструктуры: Сборник научных трудов. – Караганда, 2005 – С. 228-231.

3. Яхонтов С.В. Пути повышения эффективности занятий по физической культуре // Научно практическая конференция государств СНГ по проблемам физической культуры и спорта. – Минск, 2010 – 452-453 бб.

Түйіндеме

Бұл мақалада, жоғары оқу орындары студенттеріне патриоттық тәрбие беру мәселелері мен және оларды шешудің тиімді жолдары туралы баяндалады.

Резюме

В статье рассматриваются патриотическое воспитание студентов высших учебных заведений и его пути решения.

Summary

In the article the patriotic education of university students and its solutions.

КОЛЛЕДЖ БІЛІМГЕРЛЕРІНІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Е.А. Абетаева – *аға оқытушы, Кәсіптік оқыту кафедрасы, АГТУ*

Қазіргі заманымызда қоғамға өз бетімен жұмыс атқаратын, еркін де кеңінен ойлайтын, өздігінен алдына мақсат қойып және оған жетудің әдіс-тәсілін шығармашылықпен анықтап, сондай-ақ қолдана алатын кәсіби-маман тұлғасы болуы керек. Мұндай тұлғаның дамуына бағытталған білім берудің негізі болып тұлғаның өздігінен білім алу, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін жетілдіру процесі жатады.

Жеке тұлғаның танымдық өзбетінділік мәселесі антика дәуірінен бастау алды. Ол тәрбиелеу мақсаты ретінде әлеуметтік факторлардың әсерінен пайда болды. Грек философы Сократтың (б.ғ.д. 469-399) өзі оқыту процесіндегі оқып үйренушілердің танымдық белсенділік пен өзбетінділік жұмысқа педагогикалық басшылық жасаудың қаншалықты маңызды екендігін ерекше атап кеткен. Ол осындай басшылыққа арнайы дайындық керек екендігіне сенімді болды. Сократтың оқып-үйренушілерді өзбетінділікке тәрбиелейтін әдістері ерекше мәнге ие болды. Осыған орай, Сократтың ұсынған білім беру әдісі студенттермен даму процесіндегі шынайылықты, өз бетінше табуды, нақтылауды, түсініктерді жетілдіруді талап етеді (1).

Өзіндік жұмыстың мақсаты – білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгере, өз бетімен шығармашылық бағытта жұмыс істейтін тың жаңалықтар ашатын, ерекше ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлғаны қалыптастыру.

Колледжде өзіндік жұмысты ұйымдастыру формалары: теориялық және практикалық (өзара байланыстылығы), психологиялық-педагогикалық, өндірістік практика және бақылау жұмыстары болып табылады.

Колледж оқушыларының өзіндік жұмысын ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері:

1) әдістемелік тұрғыдан білімгердің танымдық іс-әрекетін қалыптастыру үшін аудиториядағы және одан тыс өзіндік жұмыс түрлерінің дұрыс ұйымдастырылуы;

2) білімгердің оқытушымен қарым-қатынас үдерісінде білімгердің белсенділігін, өздігімен білім алуға ұмтылысын, ынтасын, қызығушылығын арттыру жұмыстарын ұйымдастыру;

3) білімгердің пәнге, мамандыққа қызығу мотивациясы;

4) оқу үдерісін шығармашылық деңгейге көтеру мақсатында білімгерге қажетті әдістемелік материалдармен қамтамасыз ету;

Өзіндік жұмыстарды орындауда білімгердің әр түрлі тәсілдер қолдана білу біліктілігі, өзіндік жұмыс-

тарды орындау арқылы жүргізілетін кәсіби практикалық іс-әрекеті, жеке басының шеберлігі, іскерлігі, біліктілігі танымдық құзыреттілігін қалыптастыруда өзіндік жұмыстың маңыздылығын алатын орнын анықтауға мүмкіндік бере, білімгердің өзіндік іс-әрекеттің әртүрлі тәсілдерін меңгеруінен көрінетін білімнің нәтижесі, оны өмірде қолдана алу қасиетінен, адамдардың қарым-қатынас жүйесін игеріп, өзара іс-әрекетке қосылу барысында қалыптасатын, сонымен қатар, жеке тұлғаның өмір байлығы ақыл тереңдігі, күйіну-сүйіну қалпы, қиялдауы, ерік-жігері, икемділігі мен мінез-құлық сипаты арқылы өзіндік жұмыста өзіндік сипатын береді (2).

Өзіндік жұмысты ұйымдастыру үшін, өзіндік іс-әрекетте дидактикалық қабілеттер болуы керек: іс-әрекетті жоспарлай білуі, оны мақсатты түрде ұйымдастыра алуы, жүйелі түрде ұйымдастыра алуы, жүйелі түрде бақылау және бағалау ісін орындап отыруы.

Колледж білімгерлерінің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың мынандай компоненттерден тұрады:

Мотивациялық-құндылылық – түрлі формада ұйымдастырылған өзіндік жұмыстар негізінде білімгердің кәсібіне деген қызығушылықтың тууы;

Мазмұндық – өзіндік жұмысты саналы орындау кезінде әдіс-тәсілдерді сараптап қолдана алатын, өз ісінің қорытындысын жасау мүмкіндігі бар, өзіне-өзі баға бере алатын бағытты маман тұлғасын қалыптастыру;

Нәтижелік-бағалау – орындалған өзіндік жұмыстар нәтижесіне сын көзбен қарайтын, бағалау өлшемдерін жақсы меңгерген, өзінің және өзгенің ісін бағалай алатын тұлға қалыптастыру.

Бұл компоненттер негізінде өзіндік жұмыстар арқылы білімгерлерге өзіндік жұмыстың құндылығын түсініп, оны орындауда белсенділік көрсету; өзіндік жұмысты орындау барысында білімгерлердің эмоционалдық сезімінің көрінісі; өзіндік жұмыстардың кәсіптік мазмұнын түсіну; өзіндік жұмысты шығармашылық деңгейде орындау; өзіндік жұмыстардың нәтижесі мен тиімділігін көре білуі [2].

Өзіндік жұмысын ұйымдастыру талаптары:

1. Білімгердің шығармашылық потенциалын белсендіру, білімгер оқу тапсырмасын өз бетінше орындау барысында ғылыми әдебиеттермен, әдістемелерді талдаумен танысу және шығармашылық технологиясын меңгеруді жүзеге асыру.

2. Өз бетінше білім алу және өзіндік дамуға ынтасын тәрбиелеу: шығармашылық белсенділігін қабілетін белсендіру, кәсіби даярлық қасиетін жоғарылату, кәсіби тапсырмаларды шешу барысында шығармашылық бағытын дамыту, жалпы және жеке дара зерттеу әдіс-тәсілдерін меңгеру т.б.

3. Оқу іс-әрекетке деген мотивациясын жоғарылату: білім беру процесінде тұлғаның позициясын белсендіру, субъективті жаңа білімдердің негізгі қатынасы, яғни білімді өз бетінше алу функциясы, нақты білімгер үшін жаңа және тұлғалық маңыздылығына ие болу.

4. Танымдық белсенділікті дамыту: өз бетінше ойлауға талпынысы, қандай да бір тапсырманы немесе мәселені шешуде өзіндік бағытты табу, өз бетінше білім алуға тырысуы, пікірлерді сыни тұрғыдан қалыптастыру, оқу процесіндегі оқу-танымдық процесс белсенділігінде білімгердің оқыту әдісінің белсенділігі жанама қызығушылығымен басымдылық танытып, жүзеге асыру және т.б. (3).

Білімгердің өзіндік жұмысын ұйымдастыра алу қабілеті өзіндік іс-әрекеттің жоғарғы деңгейінде іске асатын, оқыту мен тәрбиелеуде жоғарғы деңгейде жақсы нәтиже көрсететін жеке тұлғаның мінез-құлқының ең жоғарғы формасына ие болуының нәтижесінен көрінеді. Жеке тұлғаның өзіндік қасиеті қарым-қатынас негізінде педагогикалық әрекеттің құралымен ерекшелене өзіндік іс-әрекетті қалыптастыруға мүмкіндік тудырады.

Жеке тұлғаның іс-әрекетті орындауға деген қабілеті оның даярлығы мен ішкі психологиялық қасиеттері мен күйінің күрделі көрінісі болып табылады.

Жеке тұлғаның өзіндік шығармашылығы өзіндік қасиетімен, педагогикалық шарттар және білім беру жүйесінде жетілдіру жолымен қалыптастырылады. Олар еңбек дағдылары мен кәсіби бағдарларды жетілдіруге мүмкіндік тудырады (4).

Білімгер мен оқытушы арасындағы қатынасты білімгер белсенділігімен оның өз бетімен білім алуға ұмтылуы бағытына өзгерту жұмыстарын ұйымдастыру, сондай-ақ соған сәйкес білімгердің өздік жұмысын ұйымдастырудың тиімді әдістерін, формаларын, түрлерін, құралдарын дұрыс таңдау және қолдану білімгердің өздік жұмыс нәтижесіне ықпал жасайды. Білімгерлердің өздік жұмысының тиімділігін және оны орындауға ынтасын арттыруда дидактикалық құралдары мен жаңа ақпараттық технологияларды қолданудың маңызы зор. Әр өздік жұмыстың мақсаты айқын, түсінікті, оның көлемі мен мазмұны оқу мақсатына сай, білімгерге орындауға ынталандыратындай жасалып, оны орындауға білімгердің жағдайы мен мүмкіндігі болуы тиіс. Білімгердің өздік жұмысының тапсырмалары алған білімді жаңа жағдаятта қолдануды, жаңадан өздігінен білім алуды қажет ететіндей, білімгердің танымдық қабілеттерін арттыратындай болуы қажет.

1. Модзалевский Л.Н. Очерк истории воспитания и обучения с древнейших времен до нашего века. – М.: Алетейя, 2000 – 496 с.

2. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. – М., 2003 – 480 с.

3. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Ростов н-Д, 1997.

4. Устемиров К., Шаметов Н., Васильев И.Б. Профессиональная педагогика. – Алматы, 2005.

Түйін

Мақалада колледж білімгерлерінің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың формалары, психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері, аспектілері, компоненттері, танымдық белсенділіктері жөнінде қарастырылған.

Резюме

В статье рассматриваются формы организации, психолого-педагогические особенности, аспекты и компоненты самостоятельной работы; познавательная деятельность.

Resume

This article is about forms of organization, psychological-pedagogical peculiarities, aspects, components of independent work and cognitive activity.

ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ, ӘСКЕРИ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ ЖӘНЕ ДЕНЕ ДАМУ ДАЙЫНДЫҒЫН ЖОҒАРЛАТУДА ӘСКЕРИ-СПОРТТЫҚ КЕШЕННІҢ РӨЛІ

С.Кунай – *аға оқытушы, «Бастапқы әскери дайындық теориясы мен әдістемесі» кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ,*

Ә.М. Байғалиев – *оқытушы, «Бастапқы әскери дайындық теориясы мен әдістемесі» кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Қарулану және әскери техниканы жетілдіру әскери еңбектің терең бөлінуіне, жаңа әскери техникалық мамандықтардың пайда болуына, дене және жүйке-психикалық жүктемелердің жаңа түрлерінің пайда болуына алып келеді. Осылайша, бір қатар мамандардың әскери-кәсіби қызметтері оператор еңбегінің сипаттық белгілеріне ие болады, әскери қызметкерлері орындайтын операциялар күрделенді. Олар ақпараттың үлкен көлемін тез қайта өңдеу қабілетін талап етеді, ұзақ жұмысқа деген тұрақтылықты, ұқыптылықты қажет етеді. Осыған қоса, ең күрделі және жетілдірілген құралдардың өзі элементарлы сонымен бірге ойлау операцияларының күрделі түрлерін орындауға адам орнын баса алмайды.

Құралдандырудың күрделенуі әскери қызметкерлерінің келісілген қызметтерінің топтық дағдысын өңдеуге, ұжымдық қызмет көрсетуді талап ететін жүйелердің пайда болуына алып келеді.

Қарулы күштердегі дене даярлығы – дене тәрбиесі жүйесінің бөлімдерінің бірі, сонымен бірге әскери қызметкерлерінің, әскери оқыту және тәрбиеленудің маңызды әрі ажырамас бөлігі, жауынгерлерді әскери даярлау пәнінің бірі бола отырып, жүйесіне енеді.

Әскери қызметкерлерінің дене даярлығына қойылатын талаптар негізінде қалыптасатын дене даярлық мақсаты жетекші жүйе жасаушы фактор болып табылады. Олар қызметтегі міндеттерді, жетістікті орындау үшін қажетті сапалардың және жеке құрамның әскери-кәсіби іс-әректтері негізінен шығады.

Соғыста жаңа техникалық құралдарды қару-жарақтың ракета – ядролық және басқада түрлерін қолдану күтпеген факторлардың әскери күшті жоғарлатады және әскерлерге қарсыластардың шабуыл жасауына үнемі әскери даярлықта болуға талаптар қояды.

Үнемі әскери даярлық кезекшілік кезінде іс-әрекеттердің дәлдігін сақтауға ерекше талаптар қояды. Ол жоғары дене шыдамдылығы бар тұлғаларда кейінірек байқалатын шаршау деңгейіне тікелей тәуелді.

Жеке құрамдағы арнайы сапалардың қалыптасуына және жұмысқа деген қабілеттілігін сақтауда қамтамасыз ете отырып дене даярлығы жауынгерлер әскери дайындығының қолдаудың маңызды элементтерінің бірі болып табылады.

Бүгінгі таңдағы күрес құралдар мен күштердің жоғары ептілігімен, қуаттылығы және жылдамдылығымен, жағдайдың тез әрі аяқ асты өзгеруімен, адамзат факторы рөлінің күшеюімен сипатталады. Күрестер әскери қызметкерлерімен моральды-әскери және дене жоғары сапаларын, зор психикалық және дене жүктемелеріне шыдау қабілеттерін талап етеді. Әскери әрекеттің жоғары интенсивтілігі уақыттың аздылығымен түсіндіріледі және бұл уақыт үнемі қысқартылуда. Әскери іс-әрекеттер мен тәсілдерді орындау кезінде уақытты үнемдеу жеке құрам әскери шеберлік көрсеткіштердің бірі болды және ол тек қана жоғары дене даярлығы базасында мүмкін болмақ.

Әскери жағдайдағы уақыт аздығы, жұмыстың жеке темпін қолдануға мүмкіндік бермейтін іс-әрекеттің ұжымдық сипаты жеке құрамның шектен тыс дене және психологиялық шаршап-шалдығуына алып келеді.

Дене шынықтыру әскер қызметкерлерінің ұрыс қабілеттіліктеріне үлкен ықпал етеді және ол біріншіден жауынгерлердің әскери әдет дағдыларын жоғарылатуда және жағдайдың жағымсыз факторларына ағзаның тұрақтылығын көтеруде, екіншіден, моральды-саяси және психологиялық сапаларды жетілдіруде көрінеді.

Бейбіт өмір кезеңінде жауынгерлердің әскери шеберлігі тәжі ретінде қарастырылатын әскери даярлық тұтасымен алғанда берілген уақыт көлемінде әскери тапсырманы жоғары сапада орындауы бар. Қарулы Күштер бөлімдері мен бөлімшелердің, әскери қызметкерлерінің қабілеттерінде көрініс береді. Сондықтан, барлық деңгейлі командирлердің әскери әдет-дағдылардың кез-келген тарау аңызын жауынгерледің әскери даярлық жағдайындағы оның қосымшасы бойынша бағалауға ұмтылуы толығымен түсінікті.

Әскери-кәсіби қызмет ерекшеліктеріне дене және психикалық жүктемелер, қозғалыс белсенділігінің тәртібі, өмір сүру ортасының сипаты, қызмет ету мерзімі және әскери қызметпен байланысты әрі әскери техника және қару-жарақтардың даму деңгейіне тәуелді басқа да факторлар жатқызылады.

Далалық әдет-дағдыларға дене даярлық факторының әсері барлық әскери мамандықтар үшін сипатты. Қозғалыс дағдыларының жеткілікті арсеналының бар болуы, іс-әрекеттің бір тәсілдерінен басқасына тез әрі тиімді, көшу қабілеті – автоматталған жүйе оператор жұмыс сенімділігінің маңызды шарты. Дене машықтануының жоғары деңгейі жауынгер бойында жағдайды жылдам бағалау, күрделі жағдайларды шешімді қабылдау қабілеттерін жоғарлатуға мүмкіндік береді.

Жоспарлы өткізілген дене даярлықтары әскери оқу үрдістерін күшейтуге көмектеседі. Мұндай жүктемелерді алып жүру дене күштері машықтанған адамдардың ғана қолдарынан келетіні түсінікті. Дене даярлығының төмен деңгейі жауынгерлер мен бөлімшелердің оқу-әскери тапсырмаларды орындауына кері әсерін тигізеді. Осылайша, жауынгерлер тәжірибесі куә болғандай дене даярлығы жауынгерлер түрлері және Қарулы Күштер барлық түрлерінің жеке құрамының әскери шеберліктерін жоғарлатудың маңызды құрамы, әскери қызметкерлердің кәсіби әдет дағдылар деңгейінің көрсеткіші ретінде көрініс береді. Оның орны ең алдымен дене сонымен бірге ақыл-ой жұмыс қабілеттілігн жоғарылату және сақтауда оларды қиын жұмыстан кейінгі деңгейін қайтадан жылдам қалпына келтіруде көрінеді.

Осыған сүйене отырып әскери қызметкерлер оқу-әскери іс-әрекеті әскери техниканы және қаруланууды тиімді әрі сенімді қолдануда жағдайдың әртүрлі шарттарында тез, нақты және жетістікке қол жеткізе отырып әрекет етуде.

Қарулы Күштердегі дене даярлығының негізгі мақсаты әскери және басқа тапсырмаларды олардың белгіленулеріне сәйкес орындау үшін әскери қызметкерлердің дене даярлықтарының қажетті деңгейін қамтамасыз ету болып табылады.

Дене даярлығы үрдісінде бірінші кезекте күш, жылдамдық, шыдамдылық жәнеептілік, осыдан кейін теориялық білім және ұйымдастырушылық-әдістемелік біліктер мен дағдылар қалыптасады.

Дене даярлығының мақсатына жалпы және арнайы міндеттерді шешу көмегімен қол жеткізіледі.

Әскери қызметкерлер дене даярлықтарының жалпы міндеттері;

– Салауатты өмір салтын қалыптастыру;
– Үйлесімді дене және рухани даму;
– Талап етілетін деңгейде шыдамдылықты, күшті, жылдамдық пенептілікті қолдау және дамыту;
– Қол күресу, әскери-қолданбалы жүзудегі шынайы және қолдан жасалған кедергілерді жою, белгіленген аймақ бойынша жылжудағы дағдыларды қалыптастыру.

Дене даярлығының арнайы міндеттері Қарулы Күштер түрлері жеке құрамының әскери-кәсіби әрекеттерінің ерекшеліктеріне негізделген. Олар әскери қызметкерлердің іс-әрекеттерінің шарттарын және нақты ерекшеліктерін есепке ала отырып қалыптасады.

Дене даярлығының ***арнайы міндеттері*** төмендегілер болып табылады:

– Ракета бөлімшелерінің жеке құрамы, оқу әскери бөлімі мен бөлімшелер курсанттар үшін – жалпы және күш шыдамдылығын дамыту;
– Арнайы әскери бөлімшелермен әскери бөлімдердің жеке құрамдары үшін – жылдамдығын, күшін және күш шыдамдылығын дамыту;
– Тыл бөлімшелері және әскери бөлімдердің жеке құрамы үшін күшін, жылдамдығын (шапшандығын) және жалпы шыдамдылығын дамыту;
– Диверсияға қарсы күрес және қорғаныс, күзет бөлімшелерінің жеке құрамы үшін – жалпы және күш шыдамдылығын дамыту, кедергілерді жоюдағы дағдыларды жетілдіру, қолмен алуды жүргізуге даярлығын ұштау, зор дене жүктемелеріндегі ұжымдық іс-әрекетте дағдыларды жетілдіру.

Дене даярлығы арнайы міндеттерді шешуден өзге әскери кезекшілігі кезіндегі оң тайлы жұмыс қабілеттілігін қолдауды қамтамасыз ету және осы оңтайлы жұмысқа қаблеттілікті ұзақ кәсіби жүктемеден кейін қайта қалпына келтіруі тиіс.

Қорыта келе Қарулы Күштердегі дене даярлығының қолданған тәжірибесінің көрсетуінше арнайы міндеттер жетістікке қол жеткізе отырып шешіледі, егер олар бірнеше мамандықтар талаптарының жалпылығы негізінде қалыптасса, осыған қоса әскери бөлімдер мен бөлімшелердің ұйымдастырушылық құрылымы ескерілсе деген пікірдемін.

1. Қазақстан Республикасының қорғанысы және Қарулы Күштері туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 7қаңтардағы N29 Заңы Қазақстан Республикасы парламентінің Жаршысы, 2005 ж., N1-26 1-құжат; «Егемен Қазақстан» 2005 жылғы 12 қаңтар, N6.

2. «Методика строевой подготовки». – М.: Изд второе военздат, 1979.

3. Мемлекеттік органдардың азаматтарды әскери қызметке даярлауды ұйымдастыру және қамтамасыз ету ережесін бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2006 жылғы 24 мамырдағы №449 қауылысы.

4. Қасымов Ә.Х., Тасболатов А.Б. Бастауыш әскери дайындық. Орта оқу орындарына арналған оқулық. 10-11 сынып. – Алматы, 2000.

Түйін

Әскери қызметкерлердің, әскери қабілеттілігі және дене даму дайындығын жоғарлатуда әскери-спорттық кешеннің рөлі.

Резюме

В данной статье рассматриваются роль военный спортивный комплекс, у военно служащих и военно-способенность у совершенствовать физических развитий.

Summary

In given article is considered role military atheletic complex, beside military employees and military beside improve the physical development.

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕЙ АЗИИ И КАЗАХСТАНА

Б.Б. Атабекова – *преподаватель, кафедра ТиМ НВП, КазНПУ им. Абая,*
С.Ж. Каримова – *студентка 2 курса, колледжа КазНПУ им. Абая,*
А.Сайын – *студент 1 курса специальности НВП, КазНПУ им. Абая,*
З.Ж. Османова – *ст. преподаватель, КазНПУ им. Абая*

Народная педагогика – составная и неотъемлемая часть общей духовной культуры народа. Анализ истории древней педагогической мысли народов Средней Азией и Казахстана показывает, что первые социальные памятники педагогики появились под прямым воздействием народной жизни, народной педагогической культуры. Справедливо утверждение историков педагогики С.Д. Бабшина и Б.Н. Шитюрова, что «древнерусские мыслители как представители официальной педагогики не могли не учитывать богатейшего опыта воспитания, накопленного соотечественниками» [1]. От «Слова о законе и благодати» Иллариона до «Молния Даниила Заточника» наблюдаются постоянные обращения к мудрости народной педагогической мысли [2]. Эта взаимосвязь является важнейшей чертой произведений XI-XIII в.в. в которую исследователи древнерусской педагогической мысли убедительно показали взаимовлияние и взаимообусловленность официальной и народной педагогики дополняющие и обогащающие друг друга. Если в официальной педагогике всегда ощущалось влияние церкви и идеологии господствующих классов, то народная педагогика, хоть и подвергалась этим влияниям, в целом же выражала думы и чаяние народа, его представление в воспитании и обучении молодого поколения. Аналогичную картину преемственности мы наблюдаем и в истории педагогической мысли народов Средней Азии и Казахстана.

Анализ наследия Ибн Сины (Авиценны), Бируни, Джами, Хорезми, Дехлеви, Хайяма, Навои, Фараби, Саади и других просветителей показывает, что их идеи о воспитании, тесно перекликаются с идеями и мыслями, выраженными в памятниках народной педагогики: в поговорках, пословицах, сказках, преданиях. Более того некоторые предания народ непосредственно связывает с поступками, жизнью и деятельностью великих людей.

Эти ученые выражали идеи гуманизма, подчеркивали необходимость привития молодому поколению высоких нравственных качеств, воспитания их в духе любви к труду, уважения к старшим, дружбы и товарищества, правдивости и честности. Прогрессивные демократические идеи великих ученых и поэтов перекликаются по форме и содержанию с идеями народной мудрости, поэтому они оказывали большое влияние на формирование педагогической культуры народов Средней Азии и Казахстана, сохраняя свою актуальность и до наших дней. Народная мудрость о воспитании является выражением многовековой педагогической культуры и опыта семейного воспитания народа.

В сложных взаимоотношениях с официальной педагогической доктриной народное воззрение пробивало себе дорогу, выражая мысли и чаяния народа об обучении и воспитании детей – самого дорогого своего достояния. На путях исторического развития народ преодолел косность ложных представлений и понятий о воспитании. Основы народных воззрений на воспитание и обучение связаны своим происхождением не религии, не магии, не обряду, а трудовой производственной деятельности и житейской практике самого народа.

Если сделать сопоставительной анализ творчества великих мыслителей и народного взгляда на воспитание, то можно увидеть полное их единство, преимущественно в виде легко запоминающихся афоризмов. Образное слово, выполняя, с одной стороны, изобратательно-выразительную, с другой – информационно-коммуникативную функцию, являлось в известной мере связывающим звеном между назиданиями мыслителей и богатейшими афоризмами народа.

Историография научных исследований проблем народной педагогики свидетельствуют, что изучение народного опыта воспитания как социально-исторического феномена на всех этапах исторического развития входило в круг научных интересов педагогов прошлого и настоящего.

Великий чешский педагог Я.А. Коменский обосновал идею «материнской школы», опираясь именно на опыт семейного воспитания. Знаменитый швейцарский педагог Г.Песталоцции свою «Книгу для матерей» создал, обобщив опыт швейцарской народной педагогики. Он был убежден, что природосообразное воспитание, начатое в семье, должно затем продолжаться в школе. Великий русский педагог К.Д. Ушинский высоко оценивал воспитательный потенциал народной педагогики. «Воспитание, созданное самим народом и основанное на народных началах, – написал он, – имеет ту воспитательную силу, которой нет в самых лучших системах, основанных на абстрактных идеях...» [3]. Он глубоко верил в принцип «народ без народности – тело без души» и, опираясь на этот принцип, обосновал идею народности. Хорошо, зная народные обычаи, обряды, традиции, он пришел к выводу, что «мудрость предков – зеркало для потомков» и, поэтому ратовал за народное воспитание, ибо оно является живым образцом в процессе народного развития [3]. А.С. Макаренко на собственном многолетнем опыте народного учителя убедился, что педагогика рождается в живых движениях людей, в традициях и реакциях реального коллектива. Он подчеркивал, что «семейная, трудовая подготовка имеет самое важное значение для будущей квалификации человека».

В.А. Сухомлинский подчеркивал необходимость и важность изучения нравственных идей и вытекающих из них педагогических взглядов народа. Он считал, что, несмотря на богатство и огромное практическое значение народной педагогики, она в должной мере не изучается, глубокие исследования по этим проблемам не проводятся.

«О народной педагогике никто до сих пор серьезно не думал, и по-видимому, это принесло много бед педагогике», – написал он.

Я уверен, что народная педагогика – это средоточие духовной жизни народа. В народной педагогике раскрываются особенности национального характера, лицо народа! Характер народа, лицо народа, его думы и чаяния, нравственные идеалы особенно ярко проявляются в созданных им сказках, былинах, легендах, эпосах, поговорках и пословицах.

В середине XIX века ряд ученных, педагогов и мыслителей стали обращаться к проблемам народной педагогики. В 1861 году В.И. Водовозов написал статью о книгах, изданных для народного чтения, назвав ее «Русская народная педагогика». В 1890 году впервые в более широком аспекте Д.Булгаковский.

Народная педагогика тесно связано с этнографией и языкознанием. Проблемы народной педагогики в социально-экономическом и этнографическом аспекте затрагивались в целом ряде исследований историков, филологов, этнографов. В советский период одним из первых к проблемам народной педагогики обратился известных этнограф и педагог Г.С. Виноградов, давший описание сущности этого явления как составной части педагогической культуры народа, утверждавший право существования термина и понятия «народная педагогика». Народная педагогика «не столько система, сколько сумма знаний, умений», – утверждал Г.С. Виноградов [4, с. 23]. Он характеризовал народную педагогику как совокупность навыков и приемов, применяемых народом в целях формирования личности в определенном направлении. По мнению ученого, когда речь идет о народной педагогике, то имеется в виду не педагогическая теория, а педагогическая практика. Исходя из этого, Г.С. Виноградов считал, что совокупность народного взгляда, принимаемых народом средств воздействия на юное поколение в целях его обучения и воспитания следует назвать народной педагогикой [5].

Вопросы народной педагогики были предметам исследования ряда ученых: А.Ф. Хинтибидзе, Г.Н. Волкова, А.Ш. Гашимова, В.Ф. Афанасьева, Г.Н. Филонова. Каждый из них, естественно, внес свой вклад в теорию и практику народной педагогики.

Исходя, из исследований этих ученных, мы пришли к выводу, что объектом и предметом народной педагогики является процесс воспитания и процесс обучения, а главным элементом народной педагогики является совокупность эмпирических знаний, сведений, накопленных народом о человеке и его воспитании, и практическая деятельность трудящихся по воспитанию молодого поколения.

Народная педагогика, будучи предшественником научной педагогики, в гносеологическом, историческом, логическом, структурном отношении имеет некоторые своеобразные и характерные особенности. Анализируя содержания и формы слова, народной педагогике, можно выделить ее отличительные черты.

Народная педагогика исторически сложилась в глубокой древности. Она существует столько времени, сколько существует сам народ. В эпоху среднеазиатской античности (III век д.э.) уже были известны образцы художественного народного творчества. Искусство родившееся в глубокой древности, прежде всего воплотилась в художественном народном творчестве – в сказках, легендах, эпосе, поговорках, пословицах и других памятниках народной педагогики.

Великие педагоги разных времен и народов в своих произведениях развивали идеи народности, природоспособности воспитания, широко использовали примеры из народной педагогики как выражение народной мудрости. Поскольку в основе народной педагогики лежат эмпирические знания, она наряду с практически достоверными ценными, полезными знаниями, сведениями содержит искаженные, неточные, а порой под влиянием религии и господствующей идеологии ошибочные и даже вредные идеи. Например, некоторые пословицы и поговорки выражают пренебрежительное отношение к женщине, покорность к проявлениям социальной несправедливости, рекомендуют применять физические наказания в семье и т.д.

Как известно, основной народной педагогики является наивно-реалистическое и стихийно-материалистическое воззрение народной философии. Народ в основном верно представлял себе материальность мира, проявления причин и следствия, взаимосвязь и взаимообусловленность явлений в природе и в обществе, единство формы и содержания, борьбу противоположностей. Когда народ оперирует такими афоризмами, как «В каждой трудности есть легкость», «Даже лучшее зеркало не отражает обратную сторону вещей» и т.д., то нельзя не заметить, что он имеет верное представление о диалектике жизни.

Присутствие памятниках народной педагогики элементов атеизма – свидетельство стихийно-материалистического воззрения народа. Народ выражал крайне отрицательное отношение к служителям культа. Например, «Хоть у муллы чалма белая, да нутро черное».

Народ имел свое представление о роли среды в воспитании, не верил в фатальную наследственность. Люди логически рассуждали: «И от плохого рождается хороший, и от хорошего рождается плохой человек». Народ пристально наблюдал и знал психологические особенности детей: «Привычка трехлетнего сохраняется и до восьмидесяти лет», «Ребенка народ воспитывать, пока он в колыбели».

Как и другие произведениям фольклора, памятникам народной педагогики присуща также черта синкретизма. В народной педагогике нет четких и определенных законов, систематизированных знаний, точных научных терминов. Терминология народной мудрости хранит в себе отпечаток лестного диалекта, типичных народных примет и выражений. Все это делает язык народной педагогики понятным и близки самым широким слоям. Характерно, что многие слова, грамматические формы, уже вышедшие из употребления в живом языке и литературе продолжают жить в народных афоризмах, причем они не воспринимаются как абсолютно устаревшие, наоборот они успешно выполняют свою функцию. Как отмечает Г.С. Лазуткин, «различные факты и явления языка: словаря, синтаксиса, морфологии и фонетики фольклора в своих идейно-эстетических функциях выступают не изолированно друг от друга, а в самом тесном контакте...» [6, с. 41]. Большая сила убедительности, образности, конкретности, эмоциональности достигается не только при помощи эпитетов, гипербол, аллегорий, риторических вопросов и восклицаний, но и всех средств лексики, синтаксиса, морфологии и фонетики языка. Все это объединяется средствами композиции, ритмики, а в песенных жанрах – мелодии.

Следующая характерная черта народной педагогики – это коллективность ее творческих основ. Еще В.Г. Белинский писал, что «автором русской народной поэзий является сам русский народ, а не отдельные лица». А.Н. Веселовский, отстаивая коллективное начало народного эпоса, метко заметил, что народные эпопеи анонимны, как средневековые соборы» [7, с. 122].

Народная педагогика имеет чрезвычайно широкую аудиторию. Художественное народное творчество, памятники народной педагогики заменяли молодежи театр, которого она не знала, школу, куда ее не допускали, книгу которую она была лишена.

Самой действенной чертой народной педагогики является связь с жизнью, с практикой обучения и воспитания молодого поколения. Народной педагогике не было и нет необходимости заботится об укреплении связи с жизнью, ибо она сама жизнь; не было необходимости внедрять и распространять свои

достижения среди масс, она сама педагогика масс, педагогика большинства, педагогика народам созданная народом – для народа. Не случайно во многих семьях, куда раньше не доводили даже фразы научной педагогики, народ воспитывал свое молодое поколение в духе трудолюбия, высокой нравственности и благородства.

Народная педагогика, как и все другие проявления духовной культуры, подвержена взаимовлиянию и взаимообогащению. Одинаковые условия жизни, сходные обычаи и традиции оказывают взаимное влияние, порождают близкие по форме и содержанию сказки, афоризмы.

1. *Антология педагогической мысли Казахстана / Сост Жарикбаев К.И., Калиев – Алма-Ата, 1995.*
2. *Ауэзов М.М. Возрождение учителя: о жизни и творчестве Фараби. – Алма-Ата: Жазушы, 1975 – 199 с.*
3. *Джуринский.*
4. *А.Н. История педагогики: Учебное пособие. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1999. – 431 с.*
5. *Джуринский А.Н. История зарубежной педагогики: Учебное пособие для студентов высш. Пед. Учеб. Заведений, обучающихся по пед. Спец. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 1998 – 268 с.*
6. *Джуринский А.Н. История педагогики. – М., 1994.*
7. *История педагогики. Часть 1. От зарождения воспитания в первобытном обществе до середины XVII века. Учебное пособие для педагогически университетов. / Под ред. Лазуткин Г.С. – М.: ТЦ «Сфера», 1997. – 192 с.*
8. *Белинский В.Г. История педагогики: Учебное пособие. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1989 – 341 с.*
9. *Константинов Н.А., Медынский Е.Н., Шабаева М.Ф. История педагогики. – М., 1984.*
10. *Методологические проблемы развития педагогической науки. / Под ред. Атутова П.Р., Скаткина М.Н., Турбовского Я.С. – М.: Педагогика, 1985 – 240 с.*
11. *Очерки истории школы и педагогической мысли Древнего и Средневекового Востока. – М., 1988.*
12. *Школа и педагогическая мысль Средних веков, Возрождения и Нового времени. – М., 1991.*

Түйін

Мақалада халық педагогикасындағы рухани мәдениеттің көріністері жөнінде айтылады.

Резюме

В статье рассматриваются народная педагогика, как и все другие и все проявления духовной культуры.

Summary

In article is considered public pedagogical, either as all others and all manifestations of the spiritual culture

ВОСПИТАТЕЛЬ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

М.Т. Бекбаева – *ст.преп., кафедра общей возрастной и социальной педагогики, КазНПУ им. Абая,*
М.Оспанбекова – *студентка 3 курса специальности ДОиВ*

«Умение воспитывать – это все-таки искусство, такое же искусство,
как хорошо играть на скрипке или рояли, хорошо писать картины».
А.С. Макаренко

Профессиональная деятельность педагога дошкольного учреждения была предметом изучения психологов и педагогов (Е.А. Панько, Л.Г. Семушина, В.И. Логинова, Р.С. Буре). Было выявлено, что ей свойственны все черты педагогической деятельности, о которых говорилось выше (созидательность, гуманизм, творческий, коллективный характер). Но все черты приобретают свою особую окраску в деятельности педагога, воспитывающего детей раннего и дошкольного возраста. Создание благоприятных условий для развития детей в первые годы жизни требует учета их возрастных особенностей. Период от рождения до поступления в школу отличается от всех последующих жизненных этапов тем, что обеспечивает общее развитие, которое служит фундаментом для приобретения в дальнейшем любых специальных знаний и навыков и освоения различных видов деятельности. Важнейшие профессиональные функции педагога:

- создание педагогических условий для успешного воспитания детей;
- обеспечение охраны жизни, укрепления здоровья детей.

Каждая из этих функций воплощается в определенной сфере деятельности педагога. Реализация первой функции сопряжена с созданием так называемой развивающей среды, т.е. среды, которая пробуждает ребенка к активности, к деятельности развивающего характера. Забота об укреплении здоровья (физическое и психическое) – залог правильного воспитания в дошкольном возрасте, поскольку в этот период развитие ребенка очень зависит от его состояния, настроения, эмоциональных проявлений.

Например, у детей снижается восприимчивость к воспитательным воздействиям, кода они заболевают, испытывают обиду от грубого обращения, утомлены вследствие неполноценного сна, плохо организованного занятия, развлечения и т.д. [1].

Каким же должен быть современный воспитатель?

Требования, предъявляемые к нынешним воспитателям, очень высокие. Родители уверенны, у воспитателя детского сада должно быть как минимум педагогическое образование. Он должен уметь петь, танцевать, знать все развивающие методики и активно использовать их на занятиях с детьми в детском саду. А также возрастных и индивидуальных особенностей, владение методикой работы с детьми помогает воспитателю успешно вести детей от группы к группе, поднимать их в развитии и воспитании от ступеньки на ступеньку.

Воспитатель руководит неповторимым, ни с чем не сравнимым по своей сложности и красоте процессом становления человеческой личности. Работа воспитателя в детском саду – воспитательно-образовательная. Решение главной задачи – воспитание всесторонне развитой личности включает обучение на занятиях. То есть формирование у ребенка разнообразных, доступных ему знаний, умений и навыков, необходимых для успешного усвоения родного языка, элементарных основ математики, развития изобразительной деятельности и т.д. Воспитатель дошкольных учреждений учит ребёнка азам самостоятельности, правилам поведения в обществе, готовит ребенка к поступлению в школу. Подготовка ребёнка к школе подразумевает обучение навыкам устного счёта, рисование, развитие мелкой моторики рук с помощью пластилина, конструктора и других сподручных средств [2].

Главный метод в обучении, развитии и воспитании детей – это игра. Современные, мудрые воспитатели мало запрещают и много играют. Ведь дети живут в игре, на собственном опыте убеждаясь, как неприятно, когда обижают нерешительного, и как радостно получить помощь, когда ты в ней нуждаешься. Они учатся уважать себя и других, играя в сюжетно-ролевые игры «Магазин», «Больница», «Парикмахерская», «Семья», «Юный строитель». Мастерство воспитателя состоит в том, что он знает, когда несмелого ребёнка надо поддержать, «назначив его храбрым петухом», а агрессивного поучить сочувствию, «сделав зайцем». (Сказка «Заюшкина избушка»).

Постоянное общение с ребенком – важнейшая служебная функция воспитателя. На множество вопросов воспитатель должен суметь дать ответ с учетом возраста. От того, как правильно и насколько быстро воспитатель найдет подход к каждому ребенку, сумеет организовать, жизнь детей в условиях дошкольного учреждения зависит, будут ли дети спокойными, ласковыми, и общительными или же они вырастут беспокойными, настороженными, замкнутыми. Забота о состоянии жизни ребенка в дошкольных учреждениях, выполняет все режимы мероприятий – еда, сон, закаливание, прогулки, физические упражнения – входят в основную обязанность воспитателя. Детей учат завязывать шнурки и застёгивать «молнии». Пользоваться ложкой, вилкой, носовым платком. Правильно говорить, петь, танцевать, рисовать, дружить и т.д.

Однако самое главное в работе воспитателя детского сада – это его ответственность за каждого малыша. Именно он следит за тем, чтобы в жизни ребёнка не было разбитых носов и коленок, а также переломанных рук и ног.

Воспитатель не только организует работу детского коллектива в целом, но личные взаимоотношения детей между собой. Внешность воспитателя играет не последнюю роль в воспитании детей. Они очень любят, если воспитатель обаятелен, опрятно одет и хорошо причесан, жизнерадостен и весел, обладает чувством юмора. Приятный внешний вид, мягкая манера обращения привлекают не только детей, но и на родителей производят хорошее впечатление.

Часто ли взрослые люди с теплотой вспоминают своих детсадовских воспитателей? Случается, что личность воспитателя так захватывает ребёнка, что он не только помнит его, но даже став взрослым, старается привести в его группу своих детей.

Все-таки, каким же должен быть воспитатель детского сада, чтобы удовлетворять высоким требованиям творца человеческой личности?

Современный воспитатель должен любить детей, ибо воспитание – длительный процесс, требующий большого терпения и душевной щедрости.

Воспитатель должен много знать и уметь. Передним стоит не простая задача – научить ребенка воспринимать и понимать все прекрасное в мире; природу, музыку, поэзию. Воспитатель должен уметь: шить, мастерить, играть и петь с детьми. Воспитатель всегда должен быть интересен для своих детей. В чем-то хотя бы и в одном, он должен обладать какими-то особыми данными, например: быть отличным актером или хорошим певцом. И ему надо очень много читать. Он должен хорошо знать детскую художественную литературу.

Воспитатель постоянно должен совершенствовать свое мастерство, используя достижения педагогической науки и передовой практики. Должен идти вперед, осваивать инновационные технологии, нетрадиционные методы, но и не должен забывать доброе старое, например устное народное творчество. Воспитателю необходимы разнообразные знания, чтобы удовлетворять любознательность современного ребенка, помогать познавать окружающий мир.

Необходимые качества современного воспитателя – терпеливость, доброжелательность, ведь воспитателю приходится работать не только с детьми, но и с родителями. Необходимо научиться уважать родителей, считаться с их мнением, даже если оно расходится с представлениями воспитателя о педагогике.

Воспитатель – это патриот своей Родины. Воспитатель призван быть авторитетом для детей и их родителей, вместе с семьей решать ответственные задачи воспитания. Страна доверяет им самое дорогое – свое будущее [3].

В детском саду ребенок получает богатый опыт взаимоотношений, учится уважать права других детей: не отнимать игрушки, подождать, если это необходимо, а затем и уступить, поделиться чем-либо. Воспитатель широко использует специальные игровые ситуации, развивающие у ребенка навыки подобных взаимоотношений. Нельзя допускать, чтобы ребенок отнимал у сверстника игрушку, сердился на него. Воспитатель, опираясь на каждый конкретный поступок, учит отличать хорошее от плохого.

Детей необходимо чаще подбадривать, хвалить, т.е. давать им возможность утвердиться в правильности тех или иных поступков. Этой цели служат, сближая детей, и совместные игры, организуемые воспитателем.

Формированию гуманных чувств, отзывчивости, сочувствия, доброжелательности способствует воспитание у детей положительного отношения к животным, растениям. Педагог своим примером воспитывает любовь ко всему живому. Например, кормя кошку, поливая цветы, ухаживая за рыбками, он объясняет свои действия, их направленность, дает им оценку.

Вызывая добрые чувства, желание помочь, педагог включает в арсенал своих действий и игрушечных животных. Так, гладя упавшую плюшевую собачку, он предлагает детям пожалеть ее, поднять, погладить, сказать ласковые слова. В одних случаях он опирается на возрастающее стремление ребенка к самостоятельности, в других побуждает к сочувствию, в третьих – радуется вместе с ним правильному поступку.

Решение этих задач не представляется возможным, если в стране не будут подготовлены воспитатели, в полной мере отвечающие современным требованиям жизни: гуманные, высокообразованные, душой болеющие за дело. Именно такие люди способны внести весомый вклад в формирование личностей, способных стать позитивным будущим страны [4].

1. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. – М., 2000 – 416 с.

2. Болотина Л.Р., Баранова С.П., Комарова Т.С. Дошкольная педагогика. – М., 2005 – 240 с.

3. Лобанова Е.А. Дошкольная педагогика: Учебно-методическое пособие. – Балашов: Балошовский филиал Саратовского государственного университета им. Н.Г. Чернышевского, 2005 – 71 с.

4. Пичугина Н.О., Айдашева Г.А. Дошкольная педагогика. – Ростов на Дону, 2004 – 274 с.

Түйін

Мақалада қазіргі қоғамдағы тәрбиешінің маңызы ашылған.

Summary

That article is considered educator’s role in a modern society.

ЖОО-НЫҢ СТУДЕНТТЕРІН ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕСІ

Е.Б. Бекмухамбетов – *аға оқытушы, «Сауықтандыру дене мәдениеті» кафедрасы, Абай ат. ҚазҰПУ*

Қай заман болмасын жастардың адамгершілік тәрбиесі қоғам алдында әрқашан күн тәртібіндегі өзекті мәселелердің бірі болғаны белгілі. Әсіресе, қазіргі ақпарат құралдарының жастардың дамуы мен психологиясына түрлі ықпалдар беріп жүргені анық. Осы тұрғыда студент жастардың қоғамдық қарым-қатынас жүйесіне ену үдерісіне көмектесуі, оған бейімделуі ЖОО-ның педагогикасының тағы бір қызметінің ерекшелігі болып табылады. Тәрбие мен әлеуметтену тұтастай алғанда, жас ұрпақты қоғамдық және өндірістік өмірге дайындау қажеттілігінен туған. Ол арқылы ұрпақ жалғасын тауып, ілгері дамиды да адамзат қоғамының өркениеттілігі қамтамасыздандырылады.

Бір жағынан, ЖОО-ы педагогикасы адамның табиғатына тән адамгершілікті мінез-құлықты басшылыққа алады. Сонымен, адам қайырымдылық жасау арқылы өзінің адамдық қасиетін жоғарылатады.

Жастардың адамгершілік тәрбиесі мәңгілік талқыланатын тақырыптардың бірі. Оған ертеден келе жатқан аңыздарды, әдет-ғұрыптарды, көне ойшылдар мен бүгінгі күннің ғалымдарының қалам тебіренте жазған еңбектерінен көре аламыз. Адамгершілік, оның ішінде рухани адамгершілікті студенттердің бойына сіңіру қаншалықты маңызды екендігі жөнінде ғалымдарымыз өз зерттеулерінде айтып, ол туралы құнды-құнды ой-пікірлерін қалдырған. Мәселен, сонау ертедегі аңыз әңгімелерде адамдардың шынайы сезімі жайында былай делінеді: «Адамдарға аяушылық сезімі тумысынан тән. Мұны келесідей мысалдардан көруге болады. Құдыққа кенеттен құлап бара жатқан баланы көрген сәтте адамдарды қорқыныш пен аяушылық сезімі билейді. Бұл олардың ата-аналарымен жанұясымен араласып достасқысы келгеннен емес немесе оған көмектесіп достары не көршілерінен мақтау, мадақтау алу үшін де емес. Себебі, адам жамандықтың салдарынан қорқады. Сондықтан да аяушылық сезімі жоқ адам – адам емес; ұят не зұлымдықтан жиіркену сезімі жоқ адам – адам емес; дүниенің қызығынан бас кешу және көнгіштік, қолдаушылық пен ұялу қабілетінен айрылған адам – адам емес.

Аяушылық сезімі – адамшылықтың бастамасы. Ұят пен зұлымдықтан жиіркену сезімі – әділеттіліктің бастамасы. Дүниенің қызығынан баз кешу және көнгіштік сезімі – өмірлік ережелердің бастамасы. Қолдаушылық пен ұялу қабілеті даналықтың бастамасы» («Мэн-Цзы» IV ғ. б.з.д. кітабы) [1].

Ал, халқымыздың ұлы ойшылы – Әбу Насыр әл-Фараби (870-950) «Ақылдың мәні туралы», «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарасы», «Мемлекет қайраткерлерінің нақыл сөздері», «Бақытқа жету жайында» т.б. тағылымы мол еңбектерінде әділдік, инабаттылық, мейірім, жомарттық, адамгершілік көрсеткіші екенін баяндаған. Ол тәрбие мәселесінде адамгершілікті бірінші орынға қойды [2]. Ол адамды бақытқа жеткізетін даналық жол – қайырымдылық, имандылық, адамгершілік екендігін әр жақты дәлелдеді, ал оған жетудің кілті тәлім-тәрбие, адамның өзін-өзі тежей білуі екендігін айтып: «...адамгершілікке негізделген татулық, жарасымдылық, келісе білушілік бақытқа жеткізеді. Бұл – қайырымдылық», – деп көрсетті ұлы бабамыз. Болашаққа үміт сеніммен қарау мен соған ұмтылу ешкімді жәбірлемей, арнамысына тимей қарым-қатынас жасау – әділет жолы. Бұл қасиеттер тәрбие арқылы адам бойына сіңетіндігіне сеніп, оған машықтанып, жаттығуды қолдады.

Данышпан бабамыз адамда болуға тиісті ізгілік пен қайырымдылықтың өнегелі үлгісін былай тізді [2]:

- ✓ Тәні таза, дене бітімі мінсіз, өмірге бейім, икемділік тиісті мәселенің жәй-жапсарын ақиқат шындыққа сәйкес жете түсініп, ұғына білушілік;
- ✓ Түсінгенін, көргенін, естігенін, аңғарғанын жадында сақтап ұмытпаушылық;
- ✓ Байқағанын сол заматта ұғынатын алғырлық, ишаратта тез аңғаратын ақыл иесі болушылық;
- ✓ Ой-түсінігін тапқырлықпен дәл де айқын жеткізе алатын тілмарлық;
- ✓ Өнер-білімге құштарлық, оқудан және үйренуден жалықпайтын еңбекқорлық;
- ✓ Ішіп-жеуге қанағатшыл, сауық құмарлық пен ләзатшылдыққа жирене қарайтын тазалық пен пәктік;
- ✓ Шындықты сүйіп, өтірік пен суайттықты, жалғандықты жеккөрушілік;
- ✓ Жаны асқақ, ар-намысын ардақтап қорғай білушілік.

Бұл игі қасиеттерді бойға дарыту бала дүниеге келген кезден бастап жүйелі түрде жүргізілуін ұлы ұстаз қайырымды қала басшысына тән мінез-құлықтар арқылы меңзей отырып, адамгершілік әдептің ізгі сипаттарын белгілеп берген болатын. Тәрбие арқылы жүзеге асуға тиісті асқақ арманға толы бабамыздың педагогикалық толғанысы осыдан он бір ғасыр бұрын айтылғанымен де, күні бүгінге дейін өзінің қадір-қасиетін жоймаған, қайта уақыт озған сайын жаңарып жасара беретін пайымдаулар. Егеменді мемлекетіміздің болашақ иегерлерінің бойына ұлы ұстаз нұсқаған адамгершілік әдістерінің мейірім шапағаттарын дарытуға ниеттенсек, яғни басшылыққа алсақ ісіміз табысты болары анық.

Кеңес одағында талай қиын баланың тәрбиесін түзету мақсатында тер төккен, әрбір жастың бойына адамгершіліктің бастауын сіңіруге үлкен үлес қосқан ғалымдардың бірі А.С. Макаренко: «Адамның ең асыл қасиеті – жақсылығы. Адамның адамшылығы – ақыл, ғалым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады». «Сүйе білуге үйрету, махаббатты тани білуге үйрету, бақытты бола білуге үйрену, өзін-өзі сыйлай білуге үйрету – адамгершілік қасиеттерге үйрету деген сөз» деген [3].

Мәселенің мән-жайын тағы да тереңірек ашу үшін бүгінгі күннің зерттелген еңбектерге және басқа да педагогикалық әдебиеттердегі адамгершілік тәрбиесіне толығымен тоқталуды жөн деп санаймыз. Адамгершілік тәрбиесі – бұл қоғамдық талаптар және әрекет – қылық нормаларын ескерумен іс жасауға мүмкіндік беруші ептіліктер мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған тәрбие процесінің мәнді бір бөлігі.

Мәдениет тарихында адамгершілік тәрбиесі мәнін түсінудің төрт негізгі дәстүрі қалыптасқан:

- патерналистік (патер – лат. «әке», үлкендерге құрмет түріндегі адамгершілік тәрбиесі);
- діни-дәстүрлік (діни наным сенімдер мәртебесін қолдау түріндегі адамгершілік тәрбиесі);
- ағартушылық (ғылыми білімдер игерудің нәтижесі түріндегі адамгершілік тәрбиесі);

- коммунитаторлық (коммуна – лат. «қауым», «бірлестік»; ұжымшылдық сезімін қалыптастыру сезімі түріндегі адамгершілік тәрбиесі).

Адамгершілік тәрбиесінің мақсаты – өз іс-әрекетіне жауапкершілікті, адал, намысты, жалғандық пен кәззаптықтан жаны аулақ адамды тәрбиелеу.

Алайда адамгершілік тек сырттай форма ретінде игерілуі мүмкін емес, ол адамның тұлғалық дербестігіне негізделіп, әр тұлғаның өзіндік заңы күйінде танылады. Адамгершілік қалаған уақытта, қалаған нақты жолмен орындалатын жәй мақсат емес. Ол адами іс-әрекеттің өз негізінде жатқан мақсаттардың мақсаты.

Адамгершілік тәрбиесі негізінде қалыптасушы сапа-қасиеттер түрі келесідей: шыдамдылық, жомарттық, әдептілік, ізгіліктілік; адамдар арасындағы өзара сыйластық, өзара жәрдем және жолдастық, үлкенге сый, кішіге қамқорлық, әйел және ер арасындағы құрметтеу қатынасы; өзіндік тәртіптілік, өзіндік қадағалау, өзіндік басқарым, өзін өзі тану, өзін өзі реттеу қабілеттері. Әр адам өзі қалаған әдет-қылықтарды ардақтау арқылы өз адамгершілігінің дамуына ықпал жасауы мүмкін.

Адамгершілік тәрбиесіне орай іс-әрекеттер мазмұны:

- ұжымдық оқу және қоғамдық пайдалы іс-әрекеттерді ұйымдастыру арқылы тәрбиеленушілерді қамқорлыққа баулу;
- қайырымдылық пен жауыздық проблемаларын талдай білуге үйрету;
- шынайы және бейнақты гуманизмді айыра білуге жаттықтыру;
- әлеуметтік әділдік пен әділетсіздік мәнін түсінуге баулу;
- гуманизм идеялары мен олардың жалпы адамзаттық сипатын түсіне, бағалауға дағдыландыру.

Студент бойынан дамытам немесе сіңірем деп армандаған адамзаттық адал қасиеттердің жиынтығын алдымен оқытушы өз бойынан тауып алмай оны жарыққа шығаруға әрекет етпей жүзеге асыру мүмкін емес. Әсіресе, оларды студентпен қарым-қатынаста шынай түрде іске асырып, ата-ана, қоғам тіпті болашақ алдындағы жауапты ісіне деген құштарлығын ояту керек. Студенттің сезімін оятып, шабытын ұштайтын, оны шығармашылыққа жетелейтін жол білім алушының жүрек түпкірінде жатқан асыл қасиеттерді жарыққа шығару. «Біреулердің қатесін байқау тіпті де қиын емес, ал оны түзетуге көмектесу – міне, бұл нағыз адамгершілікке байланысты қасиет» дейді орыстың ұлы ғалымы М.В. Ломоносов [4]. Сондықтан оқытушы ата-ана мен мектеп қабырғасында ескерілмеген тәрбиенің тиімді сәттерін пайдалануға тырысуы қажет. Оқытушы студентке материалдық жағдай жасамағанмен, оның өміріне азық болар ең қымбат асыл қасиеттер – адамзаттық құндылықтармен, біліммен қамтамасыз етеді. Сонда ғана ол білімді де білікті, салиқалы да парасатты, жан-жақты жетілген тәрбиелеу ісінде табыстарға қол жеткізе алады.

Оқу-тәрбие процесінде адамгершілік қасиеттер оның еңбек етуі барысында дамиды. Оның басты мақсаты – тәрбие беру. Сонымен рухани адамгершілікке тәрбиелеу мен үйлесімді дамуды қамтамасыз ету үшін оқытудың маңызы зор, мектеп, отбасы мен қоғам арасындағы адамгершілік тәрбие берудегі өзара қарым-қатынасты қарастыруда отбасында баланың адамгершілік тәрбие алудағы бастамасы деп есептейді. Студенттердің қазіргі қоғам өзгерісін дұрыс қабылдап, жаһандану үрдісінен жеке тұлға ретінде ұлттық болмысын, ділін, дінін, тілін сақтап, өзіне болашаққа деген нық сенімде болуы үшін мектептегі тәрбие жұмысының өзегі де рухани-адамгершілік беруге негізделуі тиіс. Адамгершілік білім нәрімен сусындаған әр адам өзін-өзі тәрбиелеу арқылы өзгені тануда мейірімді, қайырымды, кешірімді, ақыл-ойы толысқан, бойында «ұят», «ар», «намыс» секілді қасиетті ұғымдардың қалыптасуымен ізгі қоғам құруға қатыса алады.

Сонымен бірге біз жастар бойында рухани-адамгершілік қасиеттер қалыптастыру үшін жүйелі де кешенді жұмыстар жүргізуіміз керек дей отырып біз келесідей ұсыныстарды білдіргіміз келеді:

- ✓ студенттер бойында адамгершілік қасиеттердің қалыптасуын ЖОО-ның оқу-тәрбие үрдісіне қамтамасыз етуді I курстан бастап қолға алу керек;
- ✓ білім беру ұйымдарында адамгершілік тәрбие беру жолдары бойынша ата-аналардың білімін көтеретін ағартушылық жұмыстарды жүйелі ұйымдастыру керек;
- ✓ адамгершілік тәрбие беруде университет кітапханасының мүмкіндігін жиі пайдалану;
- ✓ студенттер арасында «Адамгершілік әлемі», «Менің игі істерім», «Мен кімге қандай көмек беремін?» және т.с.с. тақырыптағы жобалар жарысын, пікір-сайыстарын өткізу;
- ✓ жатақханалардағы студенттерде адамгершілік тақырыбында кинолар, деректі фильмдер мен ойындар көп болуына атсалысу, оның картотекасын жасау, өйткені қазіргі кезде студенттердің кітап құмарлығынан гөрі теледидар құмарлығын мақтан тұтатынымыз белгілі.

Ендеше егемендігіміз және оның болашағы жастардың тәрбиесі мәңгі болсын, ол мәдени рухта өрістесін десек, адамгершілікке толы мұраларды насихаттауды батыл қолға алуымыз керек.

Жалпы салауатты өмір салтын қалыптастыру, зиянды әдеттер, әдепсіз қылықтан арылу, ауырып ем іздемей тұрып, салауатты ғұмыр кешуге жол табу туралы мәселе ерте кезден-ақ зерделенген. Адамның рухани ішкі және сыртқы тазалығы адамгершілік, имандылық қасиеті, ақыл-ойының, дене бітімінің саулығы, тәлім-тәрбиесі туралы мәселелерді адамзат тарихи тамырын тереңнен алады. Халқымыз жас ұрпақты рухани-адамгершілікке, салауаттылыққа тәрбиелеуге ерекше көңіл бөліп, кейінгіге талай ұлағатты сөздерін, іс-тәжірибесін қалдырған. Біз соларды оқу-тәрбие үрдісінде насихаттай отырып, студенттердің бойында рухани-адамгершілік, салауаттылыққа тәрбиелеуде адамгершіліктің ақ жолынан айнымаған бұрынғы өткен ақыл-ой алыптарының мұра етіп қалдырған өсиет сөздері және ғұламалардың ғибраттары арқылы қоғамымызда салауатты өмір салтын қалыптастыруымызға болады. Сонда ғана бүкіл жер бетінде, әсіресе, жастар арасында бой көрсетіп жатқан маскүнемдік, нашақорлық, жезөкшелік, парақорлық, дүние-қоңыздық, көреалмаушылық сияқты кеселдерден мемлекетіміздің болашағы – жас ұрпағымызды қорғап қаламыз.

1. Социально-философские проблемы образования. – М., 1992.

2. Әл-Фараби. «Философские трактаты». – Алматы, 1972.

3. Макаренко А.С. Человек должен быть счастливым. – М., 2003.

4. Педагогическое мастерство и педагогические технологии: Учеб. пособие / Под ред. Гребепкиной Л.К., Байковой Л.А. – М.: Педагогическое общество России, 2001 – 256 с.

Түйін

Бұл мақалада ЖОО-ның студенттерін оқыту үрдісінде адамгершілікке тәрбиелеу мәселесі қарастырылған.

Резюме

В статье рассматриваются проблема нравственного воспитание студентов ВУЗ-а в учебно-воспитательном процессе. А так же предложение по организацию нравственного воспитание студентов.

Summary

In article the problem moral education of students of HIGHER EDUCATION INSTITUTION in teaching and educational process is considered. And as the offer on the organization moral education of students.

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛА ЗИЯТЫНЫҢ ДАМУЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

А.А. Махметова – *аға оқытушы, Арнайы педагогика кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
С.К. Капалова – *дефектология мамандығының сурдопедагогика бөлімінің 4 курс студенті*

Қазіргі таңда «зият» және «ойлау» түсініктерінің арақатынасы туралы сұрақ өзекті болып қала береді. Психологияда олар екі соңғы бағытта, яғни мүлдем тәуелсіз ретінде ажырату, не болмаса, толық сәйкестенуімен ерекшеленеді. Бірақ мұндай талдау олардың арасындағы өзара өтудің күрделі жүйесін анықтайды. Психологиялық сөздікте зият «түсіну, тану, кең мағынада сезіну мен түйсінуден ойлау мен елестетуге дейінгі тұлғаның бүкіл танымдық қызметтердің жиынтығы, тар мағынада-ойлау» деген ұғымда анықталады /1/.

Зият өзіне жалпы және арнайы шарттарды кіріктіретін анағұрлым қиын құрлымға ие. XIX-шы ғасырдың 2-ші жартыжылынан бастап шетел психологтары зият құрылымына зерттеу жүргізе бастаған. Олардың ұстанған бағыттарына байланысты 1-2-ден 120-ға дейінгі зияттың базалық факторының түрлі саны көрсетілген.

Эксперименталды-психологиялық теория мен зиятты зерттеу жолында жинақталған ақпараттарды реттеу мақсатында М.А. Холодная (1997) қарастырылып отырылған мәселе бойынша негізгі сегіз көзқарасты атап көрсеткен. Олар:

1. Әлеуметтік-мәдени көзқарас. Зият әлеуметтену үрдісінің нәтижесі, сондай-ақ, мәдениеттің толықтай әсері ретінде қарастырылады (Брунер Дж., Коул М., Скрибнер С., Леви-Брюль Л., Леви-Стросс К., Лурия А.Р., Выготский Л.С және т.б.).

2. Генетикалық көзқарас. Зият-адамдардың сыртқы ортамен қарым-қатынасының шынайы жағдайларында қоршаған орта талаптарына күрделенген бейімделу үрдісінің өнімі ретінде (Чарсворлз У.Р., Пиаже Ж., және т.б.).

3. Үрдістік-әрекеттік көзқарас. Зият адамдардың іс-әрекетінің ерекше формасы ретінде (Рубинштейн С.Л., Гальперин П.Я., Запорожец А.В., Брушлинский А.В., Венгер Л.А., Тальзина Н.Ф., Тихомиров О.К. және т.б.).

4. Білімдік көзқарас. Зият мақсатты бағытталған білім беру өнімі ретінде (Стаатс А., Фишер К., Фейерштейн Р., Менчинская Н.А., Калмыкова З.И., Берулава Г.А. және т.б.).

5. Ақпараттық көзқарас. Зият ақпараттарды өңдеу үрдісінің қарапайым жиынтығы ретінде (Айзенк Х., Хант Э. және т.б.).

6. Феноменологиялық көзқарас. Зият сана мағынасының ерекше формасы ретінде (Келер В., Дункер К., Мейли Р., Вертгеймер М., Глезер Р., Чи М., Кэмпион Дж және т.б.).

7. Қызметті-деңгейлік көзқарас. Зият әртүрлі деңгейлік таным үрдістерінің жүйесі ретінде (Ананьев Б.Г., Дворяшина М.Д., Степанова Е.М., Величковский Б.М. және т.б.).

8. Реттеушілік көзқарас. Зият психикалық белсенділікті өзіндік реттеуші фактор ретінде (Терстоун Л.Л., Стернберг Р және т.б.) /2/.

Ерекше қызығушылық онтогенездегі зиятының даму мәселесіне түседі. Бұл кезеңде кіші мектеп жасындағы бала үшін оқу іс-әрекеті алдыңғы орында болады да, ғылыми білімнің негізі тұжырымдалады. Қазіргі таңда психологияда аталмыш мәселені зерттеуде, отандық және шетел авторлары сүйенетін, зият туралы түрлі психологялық теориялармен сәйкестелген әр түрлі тұжырымдар бар.

Баланың психикасының дамуы мен оның оқуы арасындағы байланыс түрлі жолдарда қалай талқыланса соған байланысты, отандық психологияда зият дамуының теориясын екі топқа бөлу шартты. Бірінші топқа «психикалық дамудың адамды оқыту мен тәрбиелеуден тәуелсіздігі теориясы». Бұл топтағы теория бехевиоральды, психоаналитикалық, когнитивті бағыттармен және Ж.Пиаженің тұжырымдамасында көрсетілген. Ал, екінші топқа адамның психикалық дамуының оқыту мен тәрбиелеумен өзара байланыс теориясы жатады. Бұл бағытқа Л.С. Выготскийдің жоғары психикалық қызметтердің мәдени-тарихи теориясы, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин, П.Я. Гальпериннің және т.б. авторлардың зерттеулерін жатқызуға болады /3/.

Ж.Пиаженің зияттың сатылық теориясы – ең жақсы зерттелген теориялардың бірі. Ж.Пиаженің пайымдауынша, зияттың даму үрдісі негізгі үш сатыны қамтиды. Алдымен, сенсомоторлы құрылымы яғни, қайтымды практикалық іс-әрекеттер жүйесі қалыптасады. Одан кейін, нақты операциялар жүйесі және соңында формальды-логикалық операциялардың құрылымы пайда болып дамиды. Даму өз кезегінде төменнен жоғарыға дейінгі сатыны қамтиды. Алдыңғы саты әрқашан келесі сатыны дайындайды. Қарапайым сатылардың орын басуы емес, сондай-ақ, алғашында қалыптасқан құрылымдардың аса жоғары деңгейдегі интеграциясы жүреді.

Ж.Пиаженің пікірінше, 7-10 жастағы балалардың ойлауына анағұрлым қарапайым нақты операциялар (топтау, сериация) тән. Балалардың заттарды, өлшемдерді түсінуіне, күн түсінігінің қалыптасқандығына бағытталған эксперименттерде 9 жаста операциялардың жүйесін меңгеретіндігі анықталған болатын. Ж.Пиаже кіші мектеп жасындағы балалардың зияттың дамуында жаңа сатыға өту емес кезекті сатылардың қадам басуы болады деп айтқан. Ғалымның пікірінше, балаларда тек 11 жастан бастап, 14-15 жаста аяқталатын формальді-логикалық немесе рефлексивті зият қалыптаса бастайды /4/.

Л.С. Выготский өз зерттеулерінде Ж.Пиаженің дамыту мен оқытудың бір-біріне тәуелсіздігі туралы көзқарасымен келіспейтіндігін айтып кетті. Л.С. Выготскийдің пікірінше, жалпы психикалық даму үрдісі, сонымен қатар, оның ойлауы кезінде мектеп жасы үшін қажеті өзінің мазмұны және әдістерімен дамудың жақын аймағына бағытталған оқыту болып табылады. Л.С. Выготский баланың зитының даму механизмін санада сөздік мәндер мен мағыналар жүйесінің қалыптасуымен байланыстырды. Л.С. Выготскийдің айтуынша, балалардың түсініктерінің дамуының 3 негізгі сатысы бар. Олар: синкретикалық бейнедегі ойлау, ұғымдағы ойлау және жасандыұғымдық кешендегі ойлау. Ол айтқан: сөздік ұғымдағы ойлау кезеңінде барлық танымдық қызметтердің қайта құрылуы жүреді, яғни есте сақтау мағыналы болады, ерікті зейін, қабылдау көрнекі ойлаудың нақты бір бөлігі болады. Зият қызметаралық байланыстардың өзгеруінің нәтижесінде туындайды. Ал, оның дамуының өлшемі жалпыланған түсініктің шегі болып табылады /5/.

Көптеген бақылаулар мен эксперементальды зерттеулердің нәтижесі негізінде П.П. Блонский баланың психикалық дамуына, сонымен қатар, кіші мектеп жасындағы ойлаудың қалыптасуына жалпы мінездеме берді. Ол 7-10 жастағы балалардағы талдау және жинақтау үрдістерінің кемеліне жетпегендігінің салдарынан абстрактілі ойлаудың нашар дамитынғын көрсетті. Абстрактілі ойлаудың көрсетілген сатысында енді дами бастайтындығын, ал оның интенсивті жетілуі жасөспірім шаққа тән деп есептеді. Абстрактілі ойлаудың жетілуінің базасы деректі ойлаудың дамуының жоғарғы деңгейі болып табылады /6/.

Л.С. Выготкий мен П.П. Блонский тұжырымдаған баланың ойлауының даму теориясының іргелі жағдайы мен оның зерттеу жолдары отандық психологтарға кіші мектеп жасында ақыл-ойының даму мәселесін эксперименталды және теориялық зерттеулеріне негіз болды.

Кіші мектеп жасындағы баланың ойлауындағы негізгі өзгерістері көрсетілген жас үшін бастысы оқу іс-әрекеті екендігімен анықталатындығын А.Н. Леонтьев атап өткен.

Д.Б. Эльконинның пікірінше, ойлаудың мазмұнын өзгертпейінше теориялық ойлауға өту мүмкін емес. «Бұл кезеңде балалардың ойлауының дамуы ақыл-ойының толықтай дамуына негіз болады» /7/.

П.Я. Гальпериннің ақыл-ой әрекетінің кезең бойынша қалыптасу теориясы отандық психология үшін негіз болып табылады. П.Я. Гальперин түсініктің психологиялық табиғатын талдай келе, оларды ақыл-ой әрекетінің сапасы мен динамикасы жағынан сипаттайды.

Ақыл-ой әрекетінің кезеңдік қалыптасу теориясында, П.Я. Гальперин қандай да болмасын психикалық әрекет сыртқы материалды әрекеттің ішкі жоспарға өтуінің нәтижесі болып табылатындығынан бастау алды. Ішкі жоспарға өту кезінде әрекеттің өзгеруінің төрт параметрі айқындалады. Олар: орындалу деңгейі, жалпылау шамасы, нақты орындалудағы операциялардың толықтығы, әрекетті меңгеру шамасы. П.Я. Гальпериннің пікірінше, іс-әрекетті орындаудың негізгі үш деңгейі бар. Олар: материалды зат ықпалымен, қатты сөйлеу негізінде, ақылдың көмегімен. Үшінші, яғни жоғары деңгейдегі іс-әрекет баланың ақыл-ойының дамуының негізін құрайды.

Ақыл-ой іс-әрекетінің кезеңдік қалыптасу үрдісін ұйымдастыру зияттың дамуының динамикасын зерттеуге, оның механизмін ашуға жағдай жасайды.

Н.Ф. Талызинаның зерттеулерінде П.Я. Гальпериннің ақыл-ой іс-әрекетінің кезеңдік қалыптасу теориясының негізінде ақыл-ой іс-әрекетінін негізгі сипаттамаларының бірі жалпылау шамасы болып табылады. Н.Ф. Талызина «іс-әрекеттің жалпылануы басқа жоқ заттың құрамынан іс-әрекеттің орындалуы үшін бар шаманың бөлінуін сипаттайды» деген /8/. Кіші мектеп жасындағы балаларда ақыл-ой іс-әрекетінің жалпыланған қалыптасуын басқару шамамен алынған іс-әрекеттің мазмұнын бақылау жолымен жүзеге асады.

Ойлауды зерттеу барысында үлкен үлесті О.К. Тихомиров мектебі қосты. Ойлаудың құрылымында мотив және мақсаттың ара қатынасын зерттеуге арналған Э.Д. Телегина мен Т.Г. Богдановаың (1979) жұмыстарында ойлау әс-әрекетіндегі мотивациялық-мақсатты компонентінің мәні және оның тапсырманы орындау кезіндегі өнімділігі көрсетілген. Ойлау есептерін орындаудағы жетістік мақсатты құрудың табыстылығы және мотивациясымен ұштасады. Мақсатты қалыптастыру үрдісі, өз кезегінде сөйлеу қызметін реттейтін даму деңгейімен байланысты.

Қазіргі таңда кіші мектеп жасынан жасөспірімдік жасқа дейінгі балалардың ойлауында болып жатқан сапалық және сандық өзгерістерін зерттеуге арналған жеткілікті зерттеулер бар. Интенсивті зият дамуы адам өмірінің алғашқы 20 жылында, әр түрлі жаста әр түрлі жылдамдықпен жүреді. Адамның зиятының дамуы 6 жасқа таман үштен бірі бөлігі, 8 жаста жартылай, 12 жаста төрттің үш бөлігі жүзеге асатындығы дәлелденген болатын. Жасөспірімдік шақта баланың тек жеке дамуы ғана емес, сонымен қатар барлық танымдық қызметтердің интенсивті дамуы жүреді.

Таным процестерінің дамуы сөйлеу тілініне байланысты болғандықтан, сөйлеу тілінің нақты бір қызметтерінің генезисінің ерекшеліктерін және олардың баланың ойлау қабілетінің қалыптасуына ықпал етуін зерттеу зор мәнге ие /9/.

Сая келгенде, отандық және шетелдік психологияда зияттың даму механизмі мен табиғатына қатысты теориялық көзқарастар мен эксперименталды ақпараттар қатары баршылық. Кіші мектеп оқушыларымен жасөспірімдердің ақыл-ойының даму мәселесі бойынша әдебиеттерге талдау жүргізу психикалық процесстердің құрылымы ретінде толық және де оның жеке компоненттері дамуының біркелкі еместігі және қиындығы туралы ақпарат берді. Баланың ақыл-ойының дамуын одан әрі зерттеу, жасерекшелік психологиясында бар тұлғаның зиятының дамуына қатысты кейбір қарама-қайшы фактілерді бірыңғай көзқараста сипаттауға мүмкіндік беруі ықтимал.

1. Психологический словарь/Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1983. – 136 б.

2. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – Томск: Изд-во Том. ун-та; М.: Изд-во «Барс», 1997. – 392.б.

3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М.: Интор, 1996. – 319 б.

4. Пиаже Ж. Психология интеллекта // Избранные психологические труды. – М.: Просвещение, 1969. – 659 б.

5. Выготский Л.С. Проблема обучения и умственного развития в школьном возрасте // Психологическая наука и образование. – 1996. – № 4. – 5-17 б.

6. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения: в 2 т. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1979.

7. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопросы психологии. – 1971. – № 4. – 16 б.

8. Талызина Н.Ф. Пути и проблемы управления познавательной деятельностью человека//Теоретические проблемы управления познавательной деятельностью человека. – М.: Изд-во МГУ, 1975. – 58 б.

9. Муссалитина Е.В. Развитие интеллеюуальных и творческих способностей младших школьников: Дисс. канд. психол. наук. – М., 2001. – 44 б.

Резюме

В данной статье рассматриваются психологические основы интеллектуального развития детей школьного возраста с нарушениями слуха.

Summary

In this article psychological basics of intellectual development of children of school age with a hearing disorder are covered.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ, БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕ КӘСІБИ ДАЙЫНДАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ

С.Кунай – *аға оқытушы, Бастапқы әскери дайындық мамандығы,*
Е.Е. Оспанқұлов – *Дене шынықтыру және спорт мамандығының 2 курс магистранты*

Болашақ маманды сауықтыру, дене шынықтыру жүйесінде кәсіби дайындау жөнінде айтқанда, алдымен сол сауықтыру, сауаттылық туралы ғылыми түсініктерді зерттеуден бастайық.

Дене тәрбиесімен жаттығу кезіндегі бақылау мәселелерін XX ғасырдың басында-ақ В.В. Гориневский мен П.Ф. Лесгафт қойды. Педагогикалық бақылау жүйесін іс жүзіне ұйымдастырудың алғашқы амалы И.П. Клужинскийдің атымен байланысты, ол 1925 жылдың өзінде спорттық ойындарда мамандандырылған спортшылармен тәрбие жұмысы мәселелерімен айналысты. Бұдан әрі бұл проблема бірқатар зерттеушілердің еңбектерінде әзірленуде.

Бүгінгі таңда педагогикалық бақылаудың кешенді жүйелерін құру үшін алғышарттар бар. Олардың элементтері, бір жағынан, жарыс (спортымен шұғылданатындар емес) қызметінің тиімділігін бағалау әдістері, ал екінші жағынан, жаттығу жүктемелері мен дене бітімі мен денсаулықтың жекелеген факторларының деңгейін объективті бақылауға мүмкіндік беретін арнайы іріктеліп алынған тесттер болып табылады. Педагогикалық бақылаудың теориялық және практикалық мәселелері қазіргі кезде дене шынықтыру-сауықтыру жаттығуларын оңтайлы бағдарламалауға байланысты қаралады.

Осы проблеманың іргелі зерттеу нәтижелеріне жүргізілген талдау денсаулықтың ғылыми негізделген тұжырымдамасының, оның дәл анықтамасының жоқтығы туралы мәселені анықтайды. Денсаулыққа және оны айқындайтын факторларға арналған көзқарастардың қаншалықты әр түрлі екендігін көрсететін бірнеше анықтамаларды бар.

Денсаулық – бұл барынша тұрақсыз көрсеткіш. Ол экзогенді (сыртқы) және эндогенді (ішкі) факторлар арқылы үнемі өзгеріп тұратын – биологиялық құбылыс болып табылады.

Президентіміз Н.Ә. Назарбаев «Халық денсаулығы» атты Мемлекеттік бағдарламасында халықтың денсаулығын нығайту – бірінші кезектегі шаралардың бірі екендігін атап өткен. «Халықтың денсаулығы дегеніміз – ел қауіпсіздігінің өркендеуі мен өркениеттің басты өлшемі» деген бағдарламада Қазақстан азаматтарының саулығына әсер ететін барлық жағдаяттар жан-жақты мұқият ескеріліп тұжырымдалған.

Бағдарламаның басты мақсаты – халықтың денсаулығын нығайту, демографиялық ахуалды жақсарту. Бағдарламаға өзегі болған басты мәселе Бүкіл Дүниежүзілік Денсаулық сақтау ұйымының XXI ғасырда баршаның саулығын сақтау үшін деген басты принципке үйлесіп жатыр [1].

XXI ғасырдағы қоғам жалаң адамдар тобынан емес, отандастарымыздың, болашақ ұрпақтарымыздың денсаулығы мықты, рухани дүниесі бай, жаны мен тәні таза, танымдық белсенділігі мен өздігінен білім алудағы шығармашылық қабілеті ерекше, қоғам болашағын ойлайтын, салауатты тұлғалардан тұруға тиіс.

Осы заманғы әлеуметтік-экономикалық жағдай, өмір сүру деңгейінің төмендеуі, экологиялық дағдарыс Қазақстан Республикасы халықтарының денсаулығына әсерін тигізуде. Әсіресе, өскелең ұрпақтың денсаулығының нашарлау себебі, рухани құндылығының құнсыздануы, санитарлық-гигиеналық мәдениеттің төмендігі, денсаулық туралы білімнің жеткіліксіздігі, өз денсаулығына жауапкершіліктің болмауы, салауатты өмір салтын қалыптастырудың мақсат-міндеттерін жете түсінбеуден болып отыр. Бұл тек Қазақстан Республикасын ғана ойландырып отырған мәселе емес. Сондықтан, әлем ғалымдары адам денсаулығына әсер ететін маңызды биологиялық, әлеуметтік факторға көңіл бөліп, қоғамды сауықтырудың тиімді жолдарын зерттеумен айналысуда.

АҚШ-тың «Халық денсаулығы» ұлттық бағдарламасында қоғамдық денсаулық мәртебесін жақсартудың мынадай үш амалы көзделген:

- денінің суалығын қамтамасыз ету;

- денсаулықты сақтау;
- аурудың алдын алу.

Дүниежүзілік Денсаулық сақтау ұйымының алты халықаралық орталықтарының бірі Қазақстанда орналасқан. 1978 жылы «Алматы декларациясы» қабылданып, ғасырдағы Денсаулық сақтаудың ұлы хартиясы» деген мәртебеге ие болған (Хартия – дүниежүзілік мәні бар халықаралық құжат).

1986 жылы адам денсаулығының эволюциялық қызметін алғаш сипаттаған И.И. Брехман «Валеология – наука о здоровье» деген еңбегін жазды [2]. И.И. Брехман денсаулық туралы валеологияның, педагогика және медицина ілімінің дені сау адамды қалыптастырудың негізін қалаушысы. Ғылымға енгізген валеология терминінен кейін, 1995 жылы Қазақстан Республикалық Денсаулық орталығы тарапынан «Қайткенде денің сау болады?», «Валеология» деген халықтық медицина және гигиена бағытына ұмтылған бағдарла-малар дүниеге келді.

Л.З. Тель «Валеология человека – философия жизни» деген еңбегінде (валеология – valeo – «дені сау», logos – «ілім, ғылым» деген сөзі) валеологияның негізгі міндеті мен мақсаты – денсаулық деп, әрбір жеке адамның денсаулығы қоғаммен тығыз байланысты екенін айтады. Оның дәлелдеуі бойынша валеология ғылымы басқа ғылымдар сияқты өз бастауын тарихи тереңнен алады [3].

В.П. Казначеев – адам экологиясы жүйесінің авторы, экономикадағы денсаулықтың маңызын белгілеген. «Основы общей валеологии» еңбегінде валеология – аксиологиялық бағыт, денсаулықтың болашағын қамтамасыз етуге, бағытталған ғылым деп сипаттама береді [4].

Алғашқы қауымдық кезден-ақ адам қозғалысы өз ортасын әр түрлі салт-дәстүрлермен, белгілі ритуалдармен қамтамасыз еткен. Бұл өзінше валеологияның бір түрі болып саналдады. Мұндай іс-әрекеттер инфекциялық ауруларға қарсы тұруға және күш жинауға елеулі әсерін тигізіп отырған. Ерте заманғы валеология – мистика, (жұмбақ, түсінбеушілік, религиялық) діни салт-дәстүрмен байланысты болғанын байқауға болады. Ал дененің сымбаттылығы, саулығы, сұлулығын сақтау жөнінен Ежелгі Грецияда гимнастика, дене шынықтыру, сулы процедура әдістері кеңінен тараған. Дененің сымбатты, сұңғақ та сұлу денсаулықтың мәнісін британдықтар мен голландықтар, германдықтар мен скандинавтар, скифтер және т.б. жақсы түсінген.

Ежелгі кездің өзінде-ақ адам шымырлық пен адамгершілік жетістіктеріне баса назар аударған. Ежелгі грек армандары мифтік, аңыздық кейіпкерлерге теңеумен орындалған. Мысалы, Антей, Атлас, Персей, Атланит, Геракл, Прометей өздерінің мықты күштері, батырлығы, төзімділігі, шымырлығы, ширақтығы т.б. игі қасиеттері арқылы өзгелердің арманына айналған.

Валеологиялық идеялардың біздің эрамызға дейінгі II-V ғасырларда Ежелгі Римде валеотугенария құлдардың денсаулығы мен еңбекке қабілеттілігіне жауап беруден пайда болған.

Осы уақытта Грецияда шынығу, дене жаттығулары және салауатты өмір салтының маңызының негізі қаланған.

Гиппократ (4-5 г. б.э.д.) сыртқы факторлардың маңызын және конституциясын белгілеп, валеологиялық идеялардың пайда болуын болжаған. Жалпы ғылымда Гиппократ – валеология ғылымының атасы болып есептеледі.

Бұл жерде Авиценаның (Ибн Сина 981-1037 ж.) орны ерекше. Ол адамның физиологиялық жағдайын бірінші болып 6 градацияға бөлген:

- шегіне дейін дені сау;
- дене сау, бірақ шегіне дейін емес;
- дене сау емес, бірақ ауру емес;
- дене қалыпты жағдайда, бірақ тез қабылдағыш;
- дене жеңіл аурумен ауырады;
- дене шегіне жеткен ауру.

Алғашқы дәрігерлердің бірі VI-VII ғасырда өмір сүрген Кротондық Алклимон Пифогормен тығыз байланыста болып, адам ағзасының қалыптасуы мен қызметін Пифогор ілімімен байланыстырып түсіндірген. Ол «адамға әрдайым кері күш әсер етіп тұрады», – деді. Аклимон адам миының психикасын, көру жүйесін, мүшенің сезу жүйелерін бірінші болып ашқан.

Өз дәуіріне сай дамыған мәдениеті, төл жазуы, тәлім-тәрбиесі, білім-білігі болған бабаларымыз сонау V-VIII ғасырдың өзінде мәңгі өлмес құнды мұраларды ұрпақ қамы үшін қалдырған. Көне түркі жазуымен тасқа қашалып жазылған ескерткіш Орхан-Енесей жазулары ғылымда, қазіргі адамзат мәдениетінің дамуында елеулі орын алатыны айқын. Ондағы Ержүрек қолбасшы Күлтегеннің, білікті мемлекет қайраткерлері Тонықөктің құлпытасына қашалған жазулардағы көптеген көркем бейнелер, қанатты сөздер, ұтқыр тіркестер қазақ тілінде күні бүгінге дейін қолданылады.

Сол ғасырдың өзінде мәдениеттің экономиканың, әлеуметтік жағдайдың, ұрпақ саулығының жақсаруына, имандылығына қам жеген ұлылар болған. Қазақ жерінен шыққан мәшһур Аристотельден кейінгі екінші ұстаз атанған Әбу Насыр әл-Фарабидің, одан кейін Шығыста кеңінен танымал болған астроном әрі математик Аббас Жауһари, филолог Ысқақ әл-Фараби, географ Жанақ әл-Қимақи еңбектері отандық білім мен мәдениеттің шыңы және ұрпақ қамы, оның өресі мен болашағына арналған, құнды мұра.

Тауасарұлы Қазыбек бектің «Түп-тұқианнан өзіме шейін» атты еңбегі ұлттық психологиядан ұрпақ салауаттылығына арналған [5].

Дегенмен, XV ғасырда жазылып, араға бес ғасыр салып, барып қолымызға жеткен қазақ халқының ұлттық мәдениетіндегі елеулі құбылыс, асыл еңбек, қасиетті қазына – халық даналығының айғағы Өтейбойдақ Тілеуқабылұлының «Шипагерлік баянының» орны ерекше.

XV ғасырда өмір сүрген ғұлама, шипагер, жаһанкер, тарихшы, этнограф, философ, ақын, астроном, биолог, химик, биолог, психолог, географ, ұстаз, этика, моральдың асқан білгірі Өтейбойдақ Тілеуқабылұлының «Шипагерлік баянынан» имандылық негізінде салауатты өмір салтын қалыптастыруға қатынасты мол қазына алуға болады.

Онда «Жетіге тиіспеу, қырық бірге жұғыспау, он екіден айрылмау» – дейтін өнеге өсиеттер бар. Оны адам баласы орындауға тиісті шартты принциптер екенін ескеруіміз қажет.

Ағылшын ғалымы шешекке қарсы вакцинаны 1796 жылы анықтаса, ал Өтейбойдақ одан 350 жыл бұрын тапқан.

Шешек аурумен қара халықты тарыдай қырып салған жылы күндіз-түні демалыссыз тәжірбие жасаған шипагер, шешек суын (вакцинаны) былай дайындаған; баланың шешек іріңін алып, тананың шап терісін тіліп, қан шыққан соң жағады. Ол жер бір жұмадан соң жұдырықтай болып томпаяды. Томпақты жарып, қамсек қурай қуысымен бүйрек қабына құйып, күн тимейтін салқын жерге қойып, ағашты қаламдай үшкірлеп, шешек болған баланың білегіне жағып, жаққан жерді инемен сызып қойып отырған.

Әз Жәнібек қазаққа жеті атасына дейін қыз алысуға тыйым салған жарлығы да Өтейбойдақ ақылымен жарияланған. «Төрт атадан аспаған рулар арасынан қыз алысқандардың қаны азғанды көзім көрді. Сондықтан, жеті атадан әрі қыз алыспақ шарт. Отыз-қырық атадан қыз алысса, ұрпағы зейінді, өнерпаз, аңғарлы, денсаулығы мықты болмақ», – дейді ғұлама. Бұл жерде генетикалық көрегендік талдау, қоғамның, ұлтының болашағына, ұрпақтың саулығына баса назар аударған.

«Медицина ғылымының атасы» біздің дәуірімізге дейінгі – 460-370 жылдар аралығында өмір сүрген ежелгі грек халқының ұлы дәрігері, Ибн Сина өзінің дәрігерлік ғылыми «Ережесінен» өскелең ұрпақ үшін салауатты өмір салты тәрбиесінде ерекше маңызы бар мағлұматтарды алуға болады. Ол денсаулықты сақтаудың және нығайтудың, валеологиялық кодекстің талаптарын шығарды. Ибн Сина тамақтану, ұйқының, оқудың және еңбек режимін яғни, ережелерін міндетті түрде сақтауды бұйырады. Оның пікірі бойынша, санитарлық-гигиеналық ережені білмеу – еңбек барысында ағзаға зиян келтіреді дейді. Сондықтан, Ибн Сина адамдардың барлық жас кезеңдеріне санитарлық-гигиеналық тәрбиені ұсынады. Осы аспектілердің көбі балаларға тікелей арналады.

Ибн Сина денсаулықты сақтаудың негізгі себептері денсаулыққа әсер ететін тепе-тендікті сақтайтын қажетті негізгі факторларды, шамалас себептерді анықтайды. Ондай себептерге дәрігердің негізгі үлкен және тұрақты айналысатын жұмыстары;

- болмыстың тепе-тендігі (дене құрылысының үйлесімді тұрақталуы);
- қоректі таңдау (тамақтану режимі);
- денені, ағзаны шлактан тазарту (яғни денедегі шлактан және зиянды метоболиттерден тазарту);
- дене құрылысын дұрыс сақтау (дене органдарының өзара тепе-теңдігін сақтау);
- мұрын арқылы тыныс алуды жақсарту;
- киімге бейімделу (яғни киімнің тазалығы);
- дене және рухани қозғалыстың тепе-теңдігі (шаршау, салғырттық пен сергектілікке байланысты);

Ибн Синаның денсаулықты сақтаудағы басты міндеті, жоғарыда аталған принциптерді ерте кезден ұстауды ұсынады.

Ибн Сина балалардың және ересектердің денсаулығын сақтау үшін сусын мен қоректік заттарға аса көңіл аударуға кеңес береді. Ол үшін міндетті түрде жас ерекшелікті ескере отырып, жеке тамақтану, онымен қоса еңбектің түрлері, жынысы, денсаулық жағдайы, жыл мезгілдері т.б. себептер ескерілуі қажет дейді. Гигиеналық тамақтану режимі және диета сақталуы есептелуі керек. Гигиеналық ереженің сақталуына келесі жағдайлар жататыны белгілі, қандай өнімдер көбірек пайдалану керек және неге, тамақты қабылдау мезеттегі сезімі, тамақтанудың аяғы, алкогольдік сусындарға қатысы. Осындай ережелерді ескере отырып, қымысты барлық жас кезеңдерде тамақтанудың мөлшерін, гигиена, денсаулық сақтаудың жолдарын қадағалауға кеңес береді.

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан-2030. Қазақстан Республикасы халықтарын сауықтыру бағдарламасы. – Алматы: Білім, 1997 – Б. 256.

2. Брехман И.И. Философско-методологические аспекты проблемы здоровья человека // Вопросы философии, 1982 - №2 – С. 48-53.

3. Тель Л.З. Валеология человека – философия жизни. В 3-х том. Академия, Валеологии, РК Астана, 1999. – С. 49-53.

4. Казначеев В.П. Очерки теории и практики экологии человека. – М., Наука, 1983 – 260 с.

5. Тауасарұлы Қазыбек бек. Түп-тұқианнан өзіме шейін. – Алматы: Жалын, 1993 – 416 б.

Түйін

Педагогикалық жоғарғы оқу орындарындағы, болашақ мамандардың дене шынықтыру жүйесінде кәсіби дайындаудың ғылыми зерттелу деңгейі.

Резюме

Уровень научных исследовательских работ в системе физической культуры профессиональной подготовки будущих специалистов вышых педагогических учебных заведениях.

Summary

The level of scientific research work in the system of physical culture training future professionals vyshyh teacher training institutions.

БЕЙНЕЛЕНЕТІН ЗАТТАРДЫҢ БЕРІЛУ ФОРМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚАБЫЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Б.Б. Жаканбаева – *оқытушы, арнайы педагогика кафедрасы, Абай атындағы ҰПУ*

Сурет салуда маңызды орынды қабылдау алады. Ол суреттің сапасына әсерін тигізеді. Мақсатқа бағытталған қабылдау заттардың және обьективті құбылыстардың суреттегі толық бейнеленуінің қажетті алғы шарты болып табылады.

Балалардың қабылдауы ойлауы және сөйлеумен үздіксіз байланысты екендігі арнайы зерттеулермен нақтыланған.

Қабылдау бейнелеу процесіне кіреді және оның компоненттерімен белгілі бір өзара байланыста жүзеге асады. Оны, яғни қабылдауды көптеген интеллектуальды /жеке/ операциялардың құрылуының пункті деп қарастыру қажет. Әйтпесе, сурет салу барысында балаларда арнайы тапсырмалар пайда болады. Ондай тапсырмалардың бірі – заттардың формасын анықтау. Сонымен қатар заттардың басқа да белгілерін, көлемін, құрылысын, түсін анықтауда қабылдау арқылы жүзеге асады.

Қабылдау қорытындысы арқылы обьект туралы толық әрі анық мәлімет қалыптасады. Қабылдаудың сапасы жоғары болған сайын елестету де анық бай болады.

Сол немесе басқа затты елестету заттардың өзімен салыстырғанда айырмашылықтарымен ерекшеленеді. Бұл мынандай жағдаймен түсіндіріледі:

1-ден, елестету қабылданған заттардың барлық сапасын сақтамайды, тек жеке жақтарын сақтайды.

2-ден, қабылдаудың көмегімен алынған елестету қозғалыссыз қалмайды, үнемі өзгеріп, жаңарып отырады [1].

Елестетуді жалпылау процесі ең алдымен заттың күнделікті негізгі белгілері жүзеге асады, ал қосалқы белгілері бірте бірте жоғалып кетеді. Н.П. Сакулин «Қабылдау арқылы алынған факт тек қана есте сақталып қана қоймай, жалпыланады» деп өз еңбегінде көрсеткен.

Н.П. Сакулин елестету жайлы жасаған қорытындысы көмекші мектепте сурет сабағында түзету-тәрбиелеу жұмысының құрылуы үшін маңызды болып табылады [2].

Психология және балалардың шығармашылығы жайлы әдебиеттерде бала сурет құралы арқылы сол немесе басқа зат жайлы өзінің елестетуін қандай деңгейде бере алатындығы туралы сұрақ туындады.

В.М. Бехтерев баланың елестету сапасын оның салған суретіне қарап айтуға болмайтынын айтты.

Елестетудің жеткіліксіздігі – қабылдаудың жеткіліксіздігі болып табылады.

Психологтарының зерттеуімен ақыл-ойы кем оқушылардың қабылдауы қалыпты балалармен салыстырғанда едәуір бұзылғандығы анықталған. Оған қабылдаудың баяулығы, қорытындылаудың әлсіздігі, заттардың және олардың кеңістіктегі қатынасын білмеуі жатады. Суретті және өмірдегі заттардың бейнесін қабылдауда жеткіліксіз болады. Бақылаудың баяу дамуы – көмекші мектеп оқушыларына тән қасиет.

Ақыл-ойы кем оқушылардың сурет салуы дамымаған. Мысалы, дәстүрлі суреттер: үй, ағаш, адам салуда графикалық қателер болады.

Примитивті схемалық суреттерде заттардың формасы жалпы бейнеленеді де, деталдар бейнеленбейді. Олар ереже бойынша көлемі мен түс жағынан айырылған, ал түрі жағынан таныс геометриялық фигураға жақындайды.

Суреттің контурын сызу ақыл-ойы кем балаларға заттың графикалық бейнесін берудің негізгі тәсілі болып табылады. Балалардың көру анализінің әлсіздігі салдарынан обьект суретінің контурын сыза алмайды. Соның нәтижесінде графикалық қателіктерге әкеліп соғады.

Суреттің статикасы – сюжеттік суреттерде анық көрінеді, адам және жануарлар суреттері – негізгі бейне болып табылады. Көмекші мектептің оқушылары салған тірі обьектілер ереже бойынша қандай да бір динамикадан айырылған. Мысалы, адамдардың футбол немесе хоккей ойнап жатқан суретін олар бір қатарға бірдей қылып салады. Жануарларды да солай салады.

Суреттердің стереотиптілігі – кезінде меңгерілген сурет салу тәсілі келесі бір суретті салғанда қайталанады. Ешқандай өзгеріссіз сақталады. Бұл оқушылардың таным процесстерінің енжар екенін көрсетеді. Ақыл-ойы кем оқушылардың тануының енжарлығы – табиғи сурет салғанда анық байқалады.

Суреттің элементтерінің сандық жағы жиі бұзылады, осы жағдайда оқушыларға обьектінің бірнеше бөліктерден тұратындығын, бейненің әр бөлігінің бейне бөлігімен сәйкестігін (шарлы моншақтар, құрастырмалы пирамидалар, мұнаралы кубиктер, бұтақтың жапырақтары және т.б.) мұқият қарау талап етіледі.

Көмекші мектептің бастауыш сынып оқушылары сурет салу кезінде бейнеге назар аудармайтындығы, тіпті оны алып тастағанын да байқамайтынындығы ақиқат болып табылады.

Түр мен заттың құрылымының көп немесе аз ғана дұрыс берілуі баланың ақыл ой дамуының аса жоғары деңгейін куәландырады. Алайда кей жағдайларда шын заттың суретте терең, өзіне тән құрылымы болады. Мысалы: суреттің жаратылысында құрылыс материалынан құрылған кубиктер, көптеген элементтер жиі анық емес бейненеді, сонымен бірге құрылымы түрдің сыртқы бөлігі болуы мүмкін, яғни натураны білдірмейді.

Осы уақытта ақыл ойы кем оқушылар үшін қателік бейненің кейбір элементтерінің мағынасының себебін түсінбейтіндігі анық көрсетілген.

Көмекші мектеп оқушылары бейненің обьектісін жиі қараған кезде, обьектінің аз ғана элементін өзінің назарына бекітеді. Осындай сызып көрсетілген бөлік балалардың суретінің бейнесі болып табылады. Сурет салу кезінде бейненің кейбір бөлігін ерекше үлкейтіп сипаттау жиі болады. Мысалы: суреттегі балғаның сабына қарағанда, қолданыстағы балғаның сабы жіңішке болады.

Ақыл ойы кем балалардың суретінде шын мәнінде бейнеде жоқ бөліктер жиі айқындалады. Бұл балаларға таныс затты жақсылап таныстыруға байланысты болады.

Жиі сурет салуда құрылыстық, құрылымдық элементтерді қолдануда балалар терезенің суретін салса, кейбіреулері бағананың суретін салады. Оқушылардың жемістерді (алма, алмұрт) салған суреттерінде кейбір толықтыруларды қажет етеді (бұтағын, жапырағын салу).

Көптеген балалар салатын сурет пен шын обьектінің арасынан үйлесімсіздік таба алмайды. Әсіресе бұл тірі заттың суретін салғанда нақты көрінеді. Көптеген кіші жастағы балалардың суреттеріндегі адамның саусақтары нақтылыққа сәйкес келмейді. Жануарлар екі аяқпен, ал құстар үш, төрт немесе оданда көп аяқпен бейнеленеді.

Кіші сыныпта оқитын балалардың суретінің ортасында кейбір қисынсыз бейнелер кездеседі, мысалы: автобустың дөңгелегінің, терезесінің көп болуы, сағатта тек сегіз санның ғана бейнеленуі, кеменің өзіне тән құрылымының болмауы және т.б.

Сурет салудың мақсаты осы немесе басқа да түрдің маңызды мағыналарын дұрыс қабылдау, дифференциялау икемдеу болып табылады. Көмекші мектептің бірінші сынып оқушылары гоеметриялық фигураларды нашар таниды, ал оларды топ-топқа бөлуде қателік жібереді. Сонымен, фигураларды іріктеуде квадраттың үлгісіне бірінші сынып оқушылары квадраттан басқа тікбұрыш пен үшбұрышты, ал тікбұрыштың үлгісіне квадрат пен үшбұрышты және әр түрдегі фигураларды қосады.

Оқушыларға заттардың түрі, геометриялық фигуралардың қайсысына ұқсайтынын анықтауға арналған тапсырмалар берген кезде қателіктер арта түседі (тәрелке – шеңбер, альбом – тікбұрыш, орамал – квадрат және т.б.).

Көмекші мектептің кіші сынып оқушылары маңызды геометриялық фигуралардың үлгісін көшіруде қиналады. Оқушылар абсолютті көпшілікте шеңбердің суретін нақты сала алмайды. Оның бейнесінің байланысы әр түрлі сипатта, бірақ бар болғаны қиғаштық немесе соңында қисық сызықтардың сәйке келмеуі болады. Кіші жастағы балалардың суретінде шеңбер тігінен қатты созылған, ережеге сай емес түрде болады.

Көрсетілген қателіктер баланың қолының ұсақ моторикасының дамуы төменгі деңгейде және жұмыс

қозғалысын көріп бақылай алмайтындығын көрсетеді. Сонымен қатар оқушылар геометриялық фигураларды көшіруде ғана емес, қиын емес бейненің түрлерін көшіруде де үлкен қателіктер жібереді. (саңырауқұлақ, жапырақ және т.б.). Тіпті ең жай суреттің өзін көптеген оқушылар барлық жағынан шамамен қайтадан өңдейді.

Терең дебиль тобындағы балалардың бейнеленген іс-әрекетті ұғыну мүмкіндігі өте шектелген. Тапсырманы имбециль балаларға шешу өте қиын. 8-10 жастағы ақыл ойы терең зақымдалған балалар (имбециль), тіпті ең жеңіл, қарапайым үлгіні де көшіре алмайды. Осы айтылған қажеттіліктерді сурет сабағында жүргізілетін түзету-тәрбиелеу жұмыстарында ескеру қажет [3].

1. *Грошенков И.А. Изобразительная деятельность в специальной школе. Учеб. пособие. – М.: «Академия», 2002.*
2. *Сакулина Н.П. Рисование в дошкольном детстве. – М., 1965.*
3. *Грошенков И.А. О степени готовности учащихся вспомогательной школы к изобразительной деятельности. – М., 1970.*

Резюме

В статье рассмотрены особенности восприятия и передачи формы изображаемых предметов.

Summary

The article describes the features of perception and transfer forms depicted objects.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

С.А. Абилдабеков

2012 жылдың 27 қаңтарында Ел басы өз Жолдауда « Әлеуметтік-экономикалық жағдайды жаңғырту – ҚР-ның дамуының негізгі векторы», сонмен қатар ел басы педагогикалық құрам сапаларын жоғарылату маңыздылығына, оқу процесінің тәрбиелік компонентін күшейту маңыздылығына, адамгершілік, отан сүйгіштік, патриоттық тәрбиеге назар аударды.

Жас ұрпақтың азамат болып қалыптасуы, оның шығармашылықпен дамуының түп тамыры тәрбиеден бастау алып ол Қазақстанның ертеңі мен еліміздің ұлттық қауіпсіздігі, қоғамның құндылық бағдарлары жайлы сөз қозғағанда тәрбие проблемалары ерекше назар аударуды қажет етеді.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде тәрбиені дамыту соңғы жылдары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің, субъектілерге білім беретін басқару органдарының, білім беру мекемелерінің барлық типтері мен түрлерінің заңды басым бағыттарының бірі болып отыр.

Мемлекеттің білімді, адамгершілікті, тапқыр, кез-келген жағдайда дербес шешім жасай алатын, ынтымақтасуға және өзара іс-қимылға қабілетті, ел тағдыры үшін жауапкершілік сезіміне ие адам тәрбиелеу мәселесі жөніндегі әлеуметтік сұранысына жыл сайынғы Республика Президентінің Қазақстан халқына Жолдауынан, Қазақстан Республикасы азаматтарын патриоттыққа тәрбиелеу Мемлекеттік бағдарламасынан және т.б. аса маңызды құжаттардан орын алуда. Тәрбие үдерісіне тікелей қатысты негізгі құқықтар Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген.

Қазақстан Республикасының бірқатар білім беру ұйымдарында нақты әлеуметтік-педагогикалық жағдайларды ескеретін педагогтар мен ата-аналардың, оқушылардың сұрыныстарына бағытталған тәрбие беру жүйесі құрылды және ол табысты қызмет көрсетіп келеді. Соның нәтижесінде жеке тұлғаға тәрбиелік ықпал жасаудың диапозоны кеңейді.

Алайда, Республика аймақтарында тәрбие беру ісінде шешімі табылмаған көптеген мәселелер бар.

- Ұлттық құндылық бағдарларының жоғалуы. Педагогтардың жалпы адамзаттық және жалпы мемлекеттік құндылықтарға жауапкершілікпен қарауды қалыпқа келтіру әрекеттері үнемі тиімді бола бермеуі.
- Өмірлік құндылықтардың шынайы патриоттық сезімді мойындамауға жетелейтін тар прагматикалық көзқарастармен ауыстырылуы.
- Ұлттық мәдени қабаттардың бұзылуы. Адамзаттың мұндай жалпы проблемасы біздің елімізде де тұрақсыздық, белгісіздік жағдайлардың шиеленісуіне және халықтың кейбір бөліктері негізгі күшін өмір сүруге қажетті қарапайым амалдарды жасауға бағыттауы. Бұл сияқты теріс ұғым бой алуы дәстүрдің, ұлттың мәдени көзінің жойылуына, білім алушылардың басым бөлігінің дүбараланауына алып келуі.
- Әлеуметтік институт ретінде отбасының тәрбиелік рөлінің әлсіреуі.
- Адам өмірін аса маңызды құндылық ретінде бағаламау, салауатты өмір салтын елемеушіліктің басым болуы.

Тәрбиенің мақсаты – үздіксіз білім беру жүйесінде мектеп жасына дейінгі балалардың, мектеп оқушыларының және студент жастардың Қазақстан Республикасының азаматтары және патриоттары ретінде

қалыптасуы мен өзін-өздері танытуларына, болашақ мамандық иесі болып, кәсіби, интеллектуалды және әлеуметтік шығармашылыққа жетуіне оңтайлы жағдай жасау.

Тәрбиенің міндеттері:

● Білім беру ұйымдарында денсаулығы зор, рухани дүниесі бай, адамгершілікті, тәуелсіз жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін тәрбие жүйесін құру және дамыту.

● Балалар мен жастарды азаматтылыққа, отансүйгіштікке, зиялылыққа, адам құқықтары мен бостандықтарын, мемлекеттік рәміздер мен ұлттық дәстүрлерді сыйлауға тәрбиелеу.

● Мемлекеттік тілді және басқа тілдерді үйрену арқылы балалар мен жастардың әлем және ұлттық мәдениетті игерулеріне, өз халқы мен басқа Қазақстан халықтарының дәстүрлері мен мәдениетін зерттеуіне және қабылдауына жағдай жасау.

Дене тәрбиесі және салауатты өмір салтын қалыптастыружастардың бойына психикалық тұрақтылықты және тиімді кәсіби қызмет қажеттілігін қамтамасыз ететін салауатты өмір салтын дарыту мен жеке тұлғалық сапаны қалыптастыру мақсатын қояды. Оны іске асыруға алдын алушылық білімі кіреді. Салауатты өмір салтын қалыптастыру адам ағзасының мүмкіндіктерін, оның қызметінің ерекшеліктерін болжау, адамның дене, психикалық және рухани саулығының өзара байланысы, сондай-ақ, тәрбиеленушілерді саналуан спорт түрлеріне тікелей қатыстыру жолымен ағартушылық жұмыс барысында жүзеге асырылады.

Неміс ғалымы В.Зигер былай деп жазды: «Дене тәрбиесін қоғамдық құбылыс, мәдениет пен тұрмыс салтының құрамдас бөлегі, адамдардың нақты тарихи әлеуметтік топтарының тәрбиесі ретінде айтқанда, біз тәнді (денені) жетілдірудің әлеуметтік-мәдени жағдайларының, сонымен қатар белгілі бір жеке адамның тарихи тұрғыдан әлеуметтік қалыптасуының жиынтығын айтамыз».

Дене тәрбиесі және спорт үйлесімді жан-жақты адам тәрбиелеуге бағытталған. Бұл міндетті шешуге ұлттық, халықаралық, интернационалдық тәрбиенің күллі әдістері мен құралдары бағытталған. Нақ осында, дене тәрбиесі мен спорт саласында жүзеге асырылған терең процестің мән-мағынасы жатыр.

Жан-жақты жетілген азамат тәрбиелеу қай қоғамның болмасын басты міндеті болып саналып келді. Ол ғасырлар бойы қалыптасқан қазақтың халық педагогикасының да өзекті арқауы.

Халық педагогикасында дәріптеліп келген денсаулық пен тазалық (дене тәрбиесі), еңбек пен өнер (кәсіптік тәрбие), оқу мен білім (ақыл-ой тәрбиесі), инабаттылық пен ізгілік (адамгершілік тәрбиесі), сұлулық пен әсемділікті сезіне білу (эстетикалық тәрбие) – осы пікірлердің айқын айғағы. Біздің дене тәрбиесін бірінші орынға қою себебіміз адам алғаш дүниеге келген күнінен бастап дене тәрбиесі қолға алынады, содан кейін біртіндеп еңбекке, ойынға үйрету тәрбиесі жүргізіледі. Ақыл-ой сол еңбектің нәтижесінде қалыптасып дамиды. Ал адамгершілік тәрбиесі баланың сана-сезімі оянған кезде жүргізілетін тәрбиенің соңғы жиынтығы есепті болып келеді. Халықтық тәрбиенің бұл түрлері ақындар мен жыршы-жыраулардың терме, толғауларында, әнші-күйші композиторлардың әсем әні мен күміс күйінде, ұлттық ойындар мен ою-өрнектер түрінде тайға таңба басқандай айқын көрініп, ойға түрткі болып, көкейге қонып, ұрпақ бойынан орын алып сыртқа көрініс берген.

Тән мен тазалық тәрбиесі – адамның жеке басының қалыптасып саналы еңбек ететін азамат болып өсуі үшін жан тәрбиесі мен тән тәрбиесі қатар қажет. Жан тәрбиесінің өзі – тән тән тәрбиесінен туындайтын процесс. Осыны екі ауыз сөзбен топшылаған ата-бабамыз «тәні саудың жаны сау» деп қоғамдағы рухани байлықты игеру үшін тән тәрбиесінің дұрыс болуын қалаған.

Еңбек пен өнер тәрбиесі – «Адамды адам еткен – еңбек» – деп Ф.Энгельс айтқандай, еңбек – өмірдің тұтқасы, тіршіліктің көзі. Еңбексіз өмір жоқ. Қоғамдағы байлықтың бәрі адам еңбегімен жасалады. Баланы жастайынан еңбекке тәрбиелеу жанұядан басталады.

Халқымыз еңбек өнерге егіз деп қараған. Өнерді үйреніп қадір тұту, оны қастерлеп ұрпақтан – ұрпаққа жеткізіп беру халық тәрбиесінің өзекті мәселесі болды.

Ақыл-ой тәрбиесі – қоғамның дамуы еңбек пен ғылымның ұштасаөрістеуімен тығыз байланысты. Қоғамның даму процесінде ғылым жетекшілік роль атқарады. Қоғамдағы барлық байлық – ой еңбегі мен дене еңбегінің, ғылым мен техника жетістіктерінің бірлескен жетістігі. Жастарға ақыл-ой тәрбиесін беруде, ой-санасын өрістетуде ауыз әдебиетінің айтыс жанры, оның ішінде, әсіресе, жұмбақ айтысы ерекше роль атқарған.

Имандылық пен адамгершілік тәрбиесі – қоғамдық тұрмыста адамдар арасындағы қатынас ғасырлар бойы қалыптасқан моральдық нормалар арқылы реттеліп келеді. Адамгершілік – адамның рухани арқауы. Ал моральдық жағынан кірсіз таза болу дегеніміз – адамгершіліктің асқар шыңы. Адам баласы қоғамда өзінің жақсы адамгершілік қасиеттерімен, қайрымдылығымен, адалдығымен, әділеттілігімен ардақталады.

1. Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы. – Астана, 2009.

2. Асылбек Құралбекұлы, Сәбит Әкімбайұлы. Оқушылар дене шынықтыруының этнопедагогикалық негіздері. Монография. – Алматы, 2000 ж.

3. Бекбатшаев Т.Ж. Применение традиционных казахских народных игр и упражнений в системе физического воспитания в школе. – Алма-Ата, 1981 – 25 с.

Резюме

В данной статье рассматриваются проблемы повышение воспитательной концепции в системе образования, а также содержание и направление работы национального воспитания в образовательных учереждениях.

Resume

In this article problems are examined increase of educator conception in the system of education, and also maintenance and work of national education assignment in educational establishments.

СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПРИКЛАДНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ ВОЕННОЙ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ВУЗА

А.А. Загинайко – *аға оқытушы, Бастапқы әскери дайындық мамандығы*,
Е.Е. Оспанқұлов – *Дене шынықтыру және спорт мамандығының 2 курс магистранты*

Теоретические основы военной профессионально-прикладной физической подготовки командиров взводов, вооруженных ПЗРК ближнего действия, необходимо учесть опыт подготовки стрелка в подобных условиях. Единственным видом деятельности, схожей с действиями стрелка-зенитчика, является деятельность спортсмена-биатлониста. В обоих случаях мы наблюдаем идентичные действия: физическую нагрузку, перенос оружия, прицеливание и стрельбу после физической нагрузки. По этой причине научный опыт, приобретенный учеными, исследующими действия биатлониста, может быть приемлем и полезен при подготовке стрелка-зенитчика.

О.М. Вахрущиным изучались резервы сокращения времени нахождения на огневых рубежах, для чего исследовалось внимание у биатлонистов, зависимость пространственной и временной динамик сосредоточения внимания и результатов стрельбы [1]. Оказалось, что лыжники-биатлонисты обладают устойчивостью, сосредоточенностью, концентрацией и переключением внимания в достоверно большей степени, чем просто гонщики на лыжах. Продолжительность сосредоточения внимания имеет оптимальные, индивидуальные для каждого биатлониста, границы, нарушение которых отрицательно сказывается на меткости стрельбы. Для развития внимания необходимо применять спортивные игры, различные сочетания физической нагрузки со стрельбой.

Одной из основных причин перемещения средней точки попадания является изменение остроты зрения, которая зависит от степени физической нагрузки и характера освещенности [2]. Зрение высококвалифицированных биатлонистов отличается высокой остротой, что является результатом как естественного отбора, так и следствием тренирующего эффекта занятий стрельбой. Под воздействием последнего меняется величина так называемого «просвета» между вершиной мушки и нижним краем мишени, угловой размер которого обусловлен разрешающей способностью глаза в момент прицеливания.

Анализ связи психофизиологических функций организма спортсменов с качеством стрельбы в комплексных тренировках корреляционной связи не обнаружил, что свидетельствует о превалирующем воздействии на качество стрельбы больших по объему и интенсивности физических нагрузок. Однако при анализе психофизиологических функций спортсменов и выполняемых ими специфических двигательных действий на огневом рубеже установлена достоверная корреляционная связь между устойчивостью позы со временем изготовки, между амплитудой тремора и временем изготовки и стрельбы, концентрацией внимания со временем стрельбы [3].

А.В. Пилиным было изучено влияние искусственно созданных ветровых ситуаций на стрелковую результативность лыжников-биатлонистов [4]. В огневой зоне стрельбища был выявлен характер ветра и особенности его распределения. На основе разработанной методики зондирования воздушного потока были разработаны практические рекомендации по корректировке стрельбы. Также было выявлено, что температура воздуха оказывает влияние на результат стрельбы опосредованно, через температуру боеприпасов. Выявлено, что первостепенное влияние на результат стрельбы в сложных метеоусловиях оказывают ошибки определения характеристик ветра и ошибки наводки. Исследование этих ошибок позволило рассчитать вероятность поражения мишени и выявить ее зависимость от скорости ветра. Разработанная методика позволила повысить вероятность поражения мишени при сильном ветре у мастеров спорта на 20%.

Изучение структуры стрельбы в биатлоне позволило установить зоны и фазы производства выстрела, которые характеризуют степень устойчивости системы «спортсмен-оружие». Наиболее эффективное ведение стрельбы достигается в момент синхронизации динамики основных показателей колебания ствола винтовки.

Также определялась эффективность использования специальных средств и методов для спортивного совершенствования стрелковой подготовки биатлонистов высокой квалификации. Оказалось, что между частотой сердечных сокращений и результативностью стрельбы существует обратная зависимость: чем выше частота сердечных сокращений, тем ниже результат в стрельбе. Допустимым для меткой стрельбы после нагрузки является состояние организма спортсмена с частотой сердечных сокращений, не превышающей 145-150 ударов в минуту, поэтому за 250 метров до рубежа огня рекомендуется снижать интенсивность бега до указанного пульса. Между тренированностью спортсмена, устойчивостью оружия и результативностью стрельбы существует прямая связь – чем выше тренированность, тем лучше устойчивость оружия и, как следствие, результат стрельбы.

Для повышения точности и скорострельности разрабатывалась винтовка с раздвижным прикладом, которая позволяла сокращать время ведения стрельбы. Было показано, что резервы по сокращению времени имеются во всех стрелковых приемах, наибольший из них заключается в циклах прицеливания перед выстрелами, далее следуют приемы перезарядки винтовки, снятие и одевание винтовки, заряжение винтовки, принятие изготовки для стрельбы.

Изучение влияния различной по характеру и интенсивности физической нагрузки на результат стрельбы из пневматического оружия выявило оптимальные границы частоты сердечных сокращений, которые находятся в пределах 140$\pm$5 ударов в минуту. При этом наиболее сильные раздражители – это физические упражнения скоростно-силовой направленности, ухудшающие кучность стрельбы на отдельных этапах тренировки до 60%, а также упражнения специальной выносливости, ухудшающие результаты стрельбы на 34%.

О.А. Солдатовым исследовалось влияние физических нагрузок различной длительности и интенсивности и вызванного ими утомления на результат стрельбы в биатлоне [5]. Установлено, что с увеличением длительности и интенсивности физической работы, предшествующей выполнению стрелкового упражнения, происходит снижение вероятности поражения мишени. При этом кратковременная физическая работа (до 2 минут), характеризуемая величиной частоты сердечных сокращений от 150 до 180 ударов в минуту, не оказывает достоверного влияния на точность стрельбы биатлонистов высокой квалификации. Повышение интенсивности длительной физической нагрузки (от 10 минут и более), сопровождающееся частотой сердечных сокращений в диапазоне от 150 до 180 ударов в минуту, оказывает достоверное отрицательное воздействие на точность стрельбы, которое тем больше, чем ниже спортивная квалификация.

Структура соревновательной деятельности биатлонистов характеризуется тремя основными компонентами [6]. Первый – интегральное проявление подготовленности, значимость которой по мере становления спортивного мастерства возрастает с первого разряда до мастера спорта от 32,0% до 60,4%. Второй компонент – эффективность технического исполнения, значимость которого возрастает с первого разряда до мастера спорта от 23,0% до 28,7%. Третий компонент – психофизиологические возможности, прирост которых по мере возрастания мастерства несколько снижается с 13,0% до 10,0%. Уровень стрелковой подготовленности базируется на следующих факторах: общетехническая подготовленность к стрельбе, стрельба в условиях дефицита времени, точность и стабильность саморегуляции в стрельбе.

А.Л. Кривенцовым исследовались структура специальной физической и стрелковой подготовленностей квалифицированных биатлонистов и факторы, их определяющие. В результате факторного анализа были выявлены семь достоверно значимых факторов: специальная выносливость, комплексная, специально-силовая, техническая, стрелковая подготовленности, общее физическое развитие, скоростно-силовая подготовленность, суммарный вклад которых в общую дисперсию выборки составил 96,8%. Они являются основными педагогическими параметрами тренированности с количественным выражением веса в достижении результата.

Первый фактор – это специальная выносливость, вклад в общую дисперсию выборки которой составил 41.2%; второй – комплексная подготовленность, которая выражается в меткости и быстроте стрельбы после циклической нагрузки – 19,5%; третий – специальная силовая подготовленность – 10,7%, четвертый – техническая подготовленность, которая составила 8,6%; пятый фактор – стрелковая подготовленность, включающая в себя технику выполнения стрелковых приемов, изготовки, прицеливания и отработки спуска курка – 7,2%; шестой – общее физическое развитие – 6,1%; седьмой – скоростно-силовая подготовленность – 3,5%. Показатели этих факторов имеют высокую степень корреляции с уровнем спортивного результата.

Биатлонист ведет стрельбу, не снимая лыж после физической нагрузки, при затрудненных условиях дыхания, без пробных выстрелов и корректировки стрельбы. Все это влияет на действия спортсмена на огневом рубеже, на время изготовки и стрельбы. С целью определения устойчивости системы «стрелок-оружие» были использованы сейсмокардиодатчики, которые крепились на ствол винтовки и преобразовывали механические колебания ствола винтовки в электрические. Эти колебания регистрировались с помощью осциллографа. Была разработана система упражнений для улучшения стрелковой подготовленности, отличающаяся по объему и интенсивности в различные периоды предсоревновательной подготовки, что позволило повысить результативность стрельбы, выразившейся в уменьшении габаритов рассеивания и улучшении результатов стрельбы. Также была обоснована необходимость ступенчатого увеличения интенсивности как физической нагрузки перед стрельбой, так и интенсивности стрелковых упражнений. Это способствует оптимизации функционального состояния спортсмена перед стрельбой, а снижение амплитуды и частоты колебаний ствола винтовки способствует повышению качества стрельбы. Автор не обнаружил корреляцию между частотой сердечных сокращений и результатом в стрельбе.

Исследование влияния физических нагрузок на результативность стрельбы и временные параметры технических действий у биатлонистов различной квалификации показало, что снижение результативности стрельбы и увеличение времени выполнения стрелкового упражнения находятся в прямой зависимости от степени напряженности предшествующей мышечной работы, то есть скорости бега на подходе к огневому рубежу. У новичков степень напряженности предстоящей работы оказывает большее влияние на результативность стрельбы, чем у мастеров, что связано с неустойчивостью двигательного навыка у первых, с неумением координировать свои действия в состоянии высокого возбуждения.

Исследования тренажерно-исследовательского комплекса с обратной связью (одновременная регистрация показателей возбуждения, колебания ствола оружия, характеристики отработки спускового крючка, смещение общего центра тяжести системы «спортсмен-оружие», время изготовки, темп, ритм и другие временные характеристики стрельбы) в стрелковой подготовке биатлонистов экспериментальной группы привели к улучшению основных параметров техники выполнения стрелкового упражнения: время изготовки к стрельбе сократилось на 20,2% при стрельбе стоя и на 16,8% – при стрельбе лежа; время ведения стрельбы сократилось на 18,6% в положении стоя и на 15,6% – в положении лежа.

1 Вахрушин О.М. Разработка путей повышения спортивного результата в биатлоне на основе взаимосвязи режимов передвижения и стрельбы: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – М., 1970 – 19 с.

2 Безмельницин Н.Г. Экспериментальное исследование основных факторов, влияющих на результаты и время стрельбы в биатлоне.автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – М., 1972 – 26 с.

3 Веретельный А.П. Влияние условий среднегорья на подготовку биатлонистов старших разрядов: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – М., 1982 – 20 с.

4 Пилин А.В. Стрелковая подготовка биатлонистов в сложных метеоусловиях с использованием тренажерных устройств: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – М., 1983 – 26 с.

5 Солдатов О.А. Метод повышения результативности стрельбы у квлифицированных биатлонистов: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – М.: 1989 – 24 с.

6 Гельмут В.Я. Оптимизация тренировочного процесса квалифицированных биатлонистов на основе формирования специальной подготовленности в годичном цикле тренировки.автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Омск, 1993 – 17 с.

Түйін

Азаматтың ВУЗ әскери кафедрасының студенттерінің кәсіби-қолданбалы дене дайындығының мәселесінің күйі.

Резюме

Состояние проблемы профессионально-прикладной физической подготовки студентов военной кафедры гражданского ВУЗа.

Summary

State of the problem professionally-applied physical training of students of the university department of civil war.

СОВРЕМЕННЫЙ ФУТБОЛ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

С.А. Погорелов, А.С. Якупов – *кафедра теории и методики физической культуры и спорта, КазНПУ им. Абая*

Футбол сегодня поистине глобальная игра. Во время последнего Чемпионата мира в Южной Африке в 2010 г. эксперты насчитали 32,8 миллиардов телевизионных включений. Это значит, что каждый из 6,5 миллиардов жителей Земли, по статистике, более пяти раз подключался к финалу турнира. Однако дело не сводится к медийному событию, а побуждает людей во всем мире к спортивной активности. Согласно «Big Count», статистическому исследованию Международной Федерации Футбольных Ассоциаций – FIFA (Federation Internationale de Football Association), проведенному в 2009 году, общее число игроков в мире составляет 270 миллионов человек, что соответствует 4,1% населения Земли. FIFA насчитывает 207 обществ-членов и, таким образом, ареал ее распространения на Земле даже шире, чем у ООН.

Такой всемирный массовый феномен нуждается в объяснении. С каких пор футбол настолько любим? На чем основывается популярность игры? Каковы социальные, экономические, политические и культурные условия успеха его распространения? Какие импульсы дала современному футболу богатая переменами история XX века, и как это повлияло на собственную динамику игры?

Для классических «футбольных наций» Европы и Южной Америки с 1960-70-х годов двадцатого века игра значительно изменилась. Начиная с середины 80-х годов прошлого века, особенно отчетливо стало проявляться влияние средств массовой информации и сопутствующей им коммерциализации игрового движения.

Важнейшим новшеством по сравнению с предшествующими десятилетиями стало изменение структуры финансовой базы футбола экстра-класса.

Сегодня крупные клубы лишь малую часть своих доходов получают от продажи входных билетов и обеспечивают свое существование продажей телевизионных прав, а также «мерчендайзингом» – передачей фирменных знаков за лицензионное вознаграждение. Вмешательство рыночных принципов привело к тому, что были отменены максимальные оклады и регламентация переходов, в значительной степени утерян картельный характер лиг, а сама профессия футболиста приобрела новое качество. Профессионалы, как и раньше, находятся в состоянии зависимости, однако, по крайней мере, суперзвезды являются одновременно и предпринимателями в собственном деле. Совместно с клубами они продают «переживания» и становятся актерами шоу-бизнеса.

Кроме того, изменилась и публика футбола. Вместо «local club supporters», как называет социально-научное исследование спорта традиционных, принадлежащих, как правило, к мужскому полу болельщиков, сегодня доминируют «soccer interested consumers», среди которых впервые отмечено большое количество женщин. Главную роль в привлечении женской части населения к футболу сыграло представительство средств массовой информации.

Эти эффекты модернизации, с одной стороны, являются результатом организации проведения чемпионатов мира в европейских странах, с другой – результатом размывания границ конфессиональных, классовых и этнических субкультур. Важнейшим мотивом модернизации не только английских, но и других европейских клубов было желание учесть направление развития к обществу сферы услуг и обусловленные этим изменения структуры занятости. Тенденция к зрелищному футболу также, поэтому, является реакцией на специфические потребности этой сравнительно состоятельной клиентуры.

Рассуждая о современном футболе, очень даже не просто дать однозначное определение (без штампов), характерное для игры наших дней. Это как в высокой моде, – есть общая тенденция развития, а есть вкус мастера, в соответствии с которым и создается коллекция. С той лишь разницей, что процессы, происходящие в футбольном коллективе гораздо сложнее и глубже. Тема современного футбола уже изначально является поводом для жарких споров и дискуссий и в этом, по моему мнению, видится положительный момент, так как поиск истины всегда способствует прогрессу.

Футбольная общественность нередко с удивлением, а зачастую и с тревогой осознает, что широкая коммерциализация этого спорта сопровождается сегодня исключительной легкостью в выборе и смене идеалов. Связи новой публики с клубами стали слабее, она больше ориентирована на успех и склонна менять свои предпочтения в отношении определенных команд «как рубашки». Вследствие этого футбол больше не может рассчитывать на укорененную в конкретной социальной системе социальную базу, а должен абстрактно «питаться от истории». Современный футбол с самого начала был игрой для индивидуумов, которые не имели подлинной связи с растущими сообществами; можно даже сказать, что он

использовал тенденции индивидуализации XX века и компенсировал их различными способами. Поэтому футбол во многом заимствовал свои общественные идеологии у уже существующих сообществ, в первую очередь у нации. Во-вторых, современный футбол в течение своей более чем столетней истории уже давно превратился в культурное достояние sui generis. Ему больше не нужна поддержка неспортивных смысловых связей, потому что для своих приверженцев он сам по себе представляет смысловую связь. С этой точки зрения, будущее футбола, по сути, зависит от того, будет ли и каким образом в дальнейшем увеличиваться развлекательная ценность игры. На многие факторы, играющие при этом роль, например, экономическое развитие и всеобщую безопасность мероприятий (ключевое слово «терроризм»), ответственные лица могут иметь лишь весьма ограниченное влияние. Однако они могут повысить качество спортивного соперничества и, таким образом, доставлять зрителю больше удовольствия. Кратко обрисованная политика развития FIFA и общая готовность европейцев к перераспределению значительных доходов от футбольного бизнеса в этом аспекте также приобретает стратегическое значение.

Политическая окраска футбола, тем не менее, не предопределена и не задана заранее. Футбол может быть так или иначе привязан к разным политическим идеологиям и силам. Как уже отмечалось, дворовый футбол способен воспроизводить властные структуры и отношения на микроуровне. Однако, любительский футбол обладает и значительным освободительным потенциалом: недаром его история это, прежде всего история народной игры, в которой каждый может принять участие. Провозглашение футбола «одним из величайших гуманитарных концептов» является, пожалуй, явным преувеличением, однако то, что в этой игре есть множество положительных моментов – бесспорно. Ценности, заложенные в футболе, могут помочь нам в организации и развитии сообществ, основанных на принципах прямой демократии, солидарности и, не в последнюю очередь, веселье и удовольствии.

При благоприятных обстоятельствах футбол может стать идеальной средой для обретения уникального опыта совмещения индивидуальной свободы и коллективной ответственности. Люди с совершенно разными навыками, предпочтениями, взглядами должны работать сообща, чтобы быть хорошей командой. Да, здесь могут быть и яркие звезды, но их роль нельзя переоценивать. Для того, чтобы игрок-звезда мог демонстрировать все свои сильные качества, ему необходима помощь его товарищей по команде: отбирать мяч у противника, делать точные передачи, выигрывать единоборства, прессинговать и так далее. Футбольная история знает множество случаев, когда обычные команды обыгрывали соперников, укомплектованных сплошными звездами, только благодаря тому, что у них получалось правильно использовать именно свой командный потенциал. Футбол учит использовать свои способности и сильные стороны таким образом, чтобы они приносили как можно большую пользу коллективу. Увлеченность, азарт веселье являются очень важными в низовом футболе, как для игроков, так и для зрителей: именно настоящие эмоции и страсти и настоящая любовь к игре отличаю футбол любительский от коммерциализированного и профессионального. Поэтому не стоит рассматривать радость игры как тривиальный, само собой разумеющийся момент, лишенный всякого политического значения. И политическую сторону искреннего веселья, видимо, почувствовали в Футбольной Ассоциации Анархистов США: в качестве своего слогана они перефразировали известное высказывание Эммы Голдман, сказавшей, что ей не нужна революция, в которой она не сможет танцевать. Слоган ФАА гласит: «Если я не смогу играть в футбол, мне не нужна ваша революция».

Футбол, в котором на первый план выходят социальные ценности, может быть уникальным пространством, в котором одновременно сочетаются социальное воспитание, политическое образование, опыт организации сообществ и коллективного удовольствия от совместных занятий. И стоит надеяться, что в будущем «низовой» футбол будет развиваться, как экстенсивно, так и интенсивно, находя новые формы, экспериментируя с организацией и являясь источником уникального опыта.

1. Железняк Ю.Д., Портнов Ю.М. Спортивные игры. 6-издание – М.: «Академия», 2010.

2. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С.Теория и методика физического воспитания и спорта. 8-издание – М.: «Академия» 2010.

3. Годик М.А. Физическая подготовка футболистов. «Человек», 2009.

4. Адамбеков К.И. Теория и методика футбола. «ЕЛНУР», 2007.

5. Родионов А.В. Психология физической культуры и спорта. – М.: «Академия», 2010.

6. Неверкович С.Д. Педагогика физической культуры и спорта. – М.: «Академия», 2010.

7. Лапшин О.Б. Теория и методика подготовки юных футболистов. – М.: «Человек», 2010.

8. Дэви Аркадьев. Эра Лобановского. – М.: «Аст», 2009.

Түйін

Мақалада қазіргі футболдын мәселелері мен перспективалары қарастырылады.

Резюме

В статье рассматриваются проблемы и перспективы современного футбола.

Summary

Problems and prospects of the modern football are considered In article

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНДА ТӨЗІМДІЛІКТІ ДАМЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

Н.Төлегенұлы – *магистр оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Төзімділікті дамытуға бағытталған күш салулар және олардың бала организміне әсері.

Төзімділік терминімен оның нәтижелілігін төмендетпей, қандай да бір іс-қимыл, әрекетті ұзақ уақыт бойы орындауға қабілеттілік түсініледі. Төзімділік – бұл белгіленген бұлшық ет қызметі барысында физикалық қажып, болдыруға қарсы тұру қабілеті.

Ю.Г. Травиннің пікірінше, төзімділікті өлшеу шамасы болып осы уақыт бойы белгілі бір сипаттағы және қарқындылықтағы бұлшық ет қызметі орындалатын уақыт табылады. Осылайша, төзімділік бұлшық ет белсенділігінің белгілі бір деңгейін ұстап тұру уақыты бойынша бағаланады [1].

Кейбір авторлар жаттығуды орындау қарқындылығы бойынша күш салулардың келесідей бөлінуін анықтауда:

1) шағын – жүрек қысқаруларының жиілігі (ЖҚЖ) 140 соққы/мин дейін;
2) орташа – ЖҚЖ 170 соққы/мин дейін;
3) күшті – ЖҚЖ 190 соққы/мин дейін;
4) шекті – 190 соққы/мин жоғары.

Мектептің оқу-педагогикалық үрдісіндегі төзімділікті дамытудың қандай орын алып отырғандығы жөніндегі мәселе әлі күнге дейін шүбәсіз қызығушылық тудырып келеді. Істің мәнісі, бастауыш сыныптарға (1-4 сыныптар) арналған мектеп бағдарламасында төзімділікті дамытудың арнайы міндеті қойылмайтындығында болып отыр. Оқытудың осы кезеңінде шапшаңдық пенептілікті дамыту барысында төзімділікке де әсер ету жүріп отырады. Бұл үшін алуан түрлі ойындар (ережелері қарапайым етілген қозғалмалы және спорттық ойындар), ұзаққа созылмайтын жүгіру және шаңғымен қозғалу пайдаланылады. Төзімділікке күш түсіруді мөлшерлеудің күрделілігіне орай, мектептерде дене қасиеттерінің даярлығының осы бір құрамдас бөлігінің көрініс табуын көбіне көп шектеп отырады [1].

Ғалымдарда төзімділікті мектеп оқушыларының денсаулығы үшін зиянсыз қанша жастан бастап дамыту керектігі жөнінде бірыңғай пікір болмай отыр. Бір авторлар төзімділікті ертерек дасмыта бастау керектігі туралы пікір айтуда және бала организміне ұзақ уақыт жүгіру, суда жүзу, конькимен сырғанау және т.б. зиянсыз деп есептейді.

Өзге ғалымдар жалпы төзімділікті жасөспірім жаста дамыта бастау мүмкін болады деп есептейді.

А.П. Макаров жас жүгірушіні даярлаудың бастапқы кезеңінде жалпы төзімділікке маңызды мән беруде. Аралас орын ауыстырудың және бірқалыпты ырғақпен ұзақ уақыт жүгірудің көмегімен төзімділікті жетілдіру төзімділікке арнайы жұмыс істеуге көшу үшін даярлаудың маңызды тәсілі болып қызмет етеді. 2-4 сыныптарда сабақтардың негізгі мақсаты мектеп бағдарламаларының негізінде дене қасиеттерін жан-жақты даярлау болып табылады. Мектеп оқушыларында төзімділікті дамытудың шұғылданушылардың ересек топтарын жаттықтырудың әдістемесінен ерекшеленіп отыруы өте маңызды [1, 4].

Балалардың организміне циклдік жаттығуларды (жүгіру, шаңғы тебу және т.с.) орындау кезіндегі ұзаққа созылатын күш салулар зиянын келтіре алмайды деп есептегендіктен, кейбір авторлар сонымен қатар спортпен (жалпы алғанда) шұғылдануды ерте бастау қажеттігі туралы пікірлер айтуда.

Алешина М.Х. төзімділікті жасөспірім жаста дамыта бастауды мүмкін болады деп есептейді.

Кейбір ғалымдар төзімділікті, күш пен шапшаңдықты кешенді дамытудың, бірақ жалпы төзімділікті аздап күш салумен ұзақ уақыт жұмыс істеу арқылы алдын ала тәрбиелеудің қажеттігін атап көрсетеді. Осындай тәсілдер ретінде спорттың алуан түрлерін (шаңғы, коньки, волейбол, футбол, ұзақ уақыт қозғалумен байланысты келетін қозғалмалы ойындар және т.б.) пайдалану ұсынылады.[3]

Алдыңғы қатарлы педагогтардың тәжірибесі мен зерттеу нәтижелері төменгі мектеп жасындағы балаларда төзімділікті дамыту – олардың жан-жақты физикалық даярлығының маңызды құрамдас бөлігі

екендігін көрсетіп отыр. Жалпы дене қасиеттерін даярлаудың басқа да тәсілдерімен ұтымды үйлесімін таба отырып, төзімділікті дамытуға бағытталған жаттығуларға айтарлықтай көп орын бөлінетін сабақтар тек қана төзімділіктің емес, шапшаңдықтың, күштің, қуат қасиеттерінің даму деңгейінің артуына ықпалын тигізеді. Бұл негізгі дене қасиеттерінің арасында тығыз функционалдық байланыс пен өзара себепшілік бар екендігімен түсіндіріледі.

Қазіргі таңда жан-жақты физикалық даярлық қажет екендігі туралы ереже жалпыға бірдей танымға ие бола бастады. Физиологиялық зерттеулер мен дәрігерлік бақылаулардың мәліметтеріне арқа сүйей отырып, кейбір авторлар мектеп оқушыларының дене қасиеттерін тәрбиелеудің жалпы жүйесінде төзімділікке бағытталған дене жаттығуларын пайдалануға жол беруге болады, бірақ тәсілдерді дұрыс таңдау және күш түсулерді мұқият мөлшерлеу шарты орындалуға тиіс деп санайды. Жекелеген отандық және шетелдік мамандардың айтқан пікірінше, балалық шақтың өзінде-ақ төзімділікті дамытуға үшін қолайлы алғышарттар бар [1, 5, 6].

Қолданылатын педагогикалық әдістердің (жол берілетін күш салулар, жаттығу жұмыстарының, арнайы және жалпы дене қасиеттері даярлығының амалдарының қарқындылығы мен көлемдерінің ұтымды өзара байланыстары және т.б.) тиімділігін анықтау оқушылардың морфо-функционалдық дамуын бақылаудың негізінде жүргізілуге тиіс. Әсіресе төзімділікке бағытталған жаттығулардың негізгі «ауырлығы» осыларға түсетін жүйке, жүйке-тамыр және тыныс алу жүйелерінің күйін мұқият зерттеу маңызды болып келеді. Осы міндетпен байланысты мәселелер шеңберіне өзіне, жекелей алатын болсақ, жүректі ерте жастан бастап шектінің маңындағы қуаттылықпен ұзақ уақыт жұмыс істеуге бейімдеудің мүмкін болатын зардаптарын зерттеуді қосады. Жүйке жүйесінің, зат алмасудың және реттеудің бүкіл жүйесінің бала жастан басталған, ұзақ уақытқа созылған денеге күш салулармен жүргізілетін жүйелі түрде шұғылданудың нәтижесіндегі күйін зерттеу де қызығушылық тудырады.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың аэробтық жұмысқа қабілетін зерттеулер келесіні растап отыр: төзімділікті анықтайтын күш салулар кезіндегі жалпы жұмысқа қабілеттілік көрсеткіштері организмнің аэробтық өнімділігімен тығыз байланысты және жас өсе келе заңды түрде арта түседі. Зерттеулер төзімділікті дамытатын күш салулардың әсерімен шұғылданушыларда тыныш жағдайда жүрек қысқару жиілігінің төмендеуі байқалатындығын көрсетіп отыр. Осылайша, бұл жағдай қан айналымының тиімділігін азайтпай, керісінше, функционалдық мүмкіндіктер диапазонын кеңейте түседі. Жүрек қысқаруларының жиілігі күш салуларға бейімделу барысында жүрекке күш түсу көрсеткіші болып қызмет атқарады [3, 4].

Тамыр соғуының қалпына келу жылдамдығы күш түсу қарқындылығымен тығыз байланысты. Циркуляциялаушы қандағы анаэробтық метаболиттердің концентрациясы төмен болып қалып отыратын салыстырмалы түрдегі шағын жұмыс қуаты кезінде тамыр соғуының қалпына келу жылдамдығы жұмыс істеп тұрған бұлшық еттердің қанмен жабдықталуына байланысты болып келеді. Қарқындырақ жұмыс істеген кезде және анаробты метаболиттердің, оның ішінде сүт қышқылының жоғары концентрациясы кезінде күш түскеннен кейін тамыр соғуы жұмысының қалпына келуі қанның минуттық көлемінің адекватты арту дәрежесіне байланысты болады.

Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардағы төзімділікті анықтайтын факторлар.

Мектеп жасындағы балаларда төзімділікті дамыту олардың жан-жақты дене қасиеттерінің даярлануының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Төзімділік қимыл-қозғалыс әрекетінің айтарлықтай көлемін орындауға; орындалып отырған жұмыстың жоғарғы деңгейін ұзақ уақыт ұстап тұруға; айтарлықтай күш түскеннен кейін күштерін жылдам қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

Субмаксималды қарқындылықта жұмыс істеген кездегі төзімділікті және жетілген организмнің қажып, болдыруын зерттеуге арналған жұмыстар көлемінің көп болғанына қарамастан, бұл мәселелер мектеп жасындағы балаларда жеткіліксіз түрде шешілген болып табылады. Төзімділікке әсер ететін факторларды анықтау оны дамытудың ең тиімді жолдарын анықтауға мүмкіндік береді. Сондықтан біздің зерттеуімізде дене қасиеттерінің дайындалғандығының осы бір маңызды құрамдас бөлігінің дамуына ықпал ететін факторлардың үлкен шеңберінің жас өсе өзгеруін зерттеуге ұмтылыс жасалды. Әсіресе мұны дене шынықтыру сабақтарының негізгі міндеттеріне кереғар келмеуге тиіс болатын, мектеп жағдайларында төзімділікті дамытуға бағытталған педагогикалық процесті құрған кезде ескерген маңызды [1].

Жоғарыда айтылып кеткеніндей, төзімділіктің көрініс табуына факторлардың кешені себепші болады. Жалпы қабылданған түсініктерге сәйкес, қарқынды бұлшық ет жұмысын орындаған кезде төзімділік осыларға байланысты болып келетін негізгі факторлар болып өзіне энергиямен жабдықтаудың үш негізгі түрін: аэробты, анаэробты-гликолиздік және анаэробтық лактатты түрлерін қосатын, организмнің аэробтық және анаэробтық мүмкіндіктері табылады. Өз кезегінде энергиямен жабдықтау көздері қуатпен –

энергияның босану жылдамдығымен, сыйымдылықпен – пайдалану үшін жол берілетін субмаксималды қорлардың (майлар, көміртектер, гликоген, аденозин үшфосфорлы қышқыл, креатипфосфат) мөлшерімен және организмдегі метаболалық өзгерістердің жол берілетін мөлшерімен сипатталады.

Б.Ф. Прокудин мен В.Г. Никитушкин келесідей факторларды ажыратуды ұсынады:

- белгіленген қарқындылықтағы қызметті, іс-әрекетті энергиямен қамтамасыз етудің (аэробтық энергөнімділіктің, яғни жұмыс істеп тұрған бұлшық ет бірліктеріне оттегін жеткізу (негізінен алғанда орта және ұзын қашықтықтарға жүгіруде және спорттық жүрісте) тиімділігі;

- анаэробтық лактатты энергоөнімділік (көбіне көп орта қашықтықтарға жүгіруде);

- анаэробтық алактатты (фосфатты) энергоөнімділік (көбіне көп қысқа қашықтықтарға жүгіруде, секірулерде және лақтыруларда);

- шұғылданушының координациялық қабілеттері;

- төзімділіктің көрініс табуы үшін жасалатын қимылдардың үйлесімділігі, энергетикалық мүмкіндіктерді шығындаудың үнемділігін анықтайтын іс-әрекеттер кешенін меңгеру маңызды мәнге ие болып келеді. Бұл ретте кемеліне жеткізілген техника энергияны үнемдеуге, күшті сақтап қалуға, келіп жететін шаршап, қажудың дәрежесін төмендетуге, яғни төзімділіктің жоғарырақ деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [2, 5].

- шұғылданушының ерік-жігер қабілеттері, яғни іс-әрекетті, қызметті орындаудың ішкі де, сыртқы да өзгеріп отыратын орта жағдайларындағы тиімділігін қамтамасыз ететін жеке бас қасиеттері (жолдан тайдыратын факторларға қарамастан, мақсатқа жетуге ұмтылу, шамадан тыс күш түскенде ауыруды жеңіп шығу, қолайсыз жағдайларда жұмыс істеу және т.с.). Сүт қышқылының шамадан тыс жиналуына тұрақтылық (әдетте, орта және алыс қашықтықтарға жүгіргенде).

Б.Ф. Прокудиннің пікіріне сәйкес жалпы төзімділіктің негізгі құрамдас бөліктері болып жұмысты энергетикалық қамтамасыз ету факторлары, функциялық және биохимиялық экономикаландыру, жеке бас-психика факторлары табылады.

- Жұмысты энергетикалық қамтамасыз ету факторлары және энергия алмасу мен түрлендіруді қамтамасыз ететін жүйелердің функционалдық қуаты (ішкі және сыртқы тыныс алу, оттегін өкпеден жұмыс істеп тұрған органдарға көшіру жүйелерінің қызметін сипаттайтын аэробтық энергия өндіргіштік); анаэробтық лактаттық өндіргіштік); анаэробтық алактатты (фосфатты) өндіргіштік;

- функционалдық және биохимиялық үнемшілдік факторлары жаттығуды орындау нәтижелері мен оған қол жеткізуге кеткен шығындардың ара қатынасын анықтайды; үнемшілдіктің екі қыры бар: техникаға және оны меңгеру деңгейіне немесе жарысу іс-әрекетінің, қызметінің ұтымды тактикасына байланысты болып келетін биомеханикалық үнемшілдік; тотықтырғыш жүйесінің сүт қышқылын жинаусыз энергиясы есебінен жұмыстың қандай үлесі орындалатындығымен анықталатын функционалдық үнемшілдік.

- жеке бас-психикалық факторлар. Оларға жоғарғы нәтижеге жетуге деген мотивация, ұзақ уақыт қызмет етуге, іс-әрекет жасауға тұрақтылық, ерік-жігер қасиеттері (мақсатқа ұмтылғыштық, табандылық, организмнің ішкі ортасындағы қолайсыз қозғалыстарға шыдай білу) жатқызылады.

Жалпы төзімділіктің анықтаушы факторларының бірі организмнің жұмыстың қуаттылығына сәйкес қан айналысының тұрақты деңгейін ұстап тұруға қабілеттілігі болып табылады. Бұл ерекшелікті арта түсетін қуаттылықтағы велоэргометриялық күш түсу жағдайларында тамыр соғуының және артериялық қысымның қисығын жалпы қабылданған әдістермен зерттей отырып тексеруге болады [5].

Жалпы төзімділікті дамыту тәсілдерінің тиімді пайдаланылуын анықтайтын факторлар болып: оларды қолданудың дер кезіндегі мерзімдері, күш түсудің мөлшері мен қарқындылығының дұрыс ара қатынасын, олардың ұтымды реттілігі мен жинақталуын қарастыратын ойластырылған жүйе табылады.

Төзімділікке күш түсіру кезіндегі организмнің жұмысқа қабілеттілігі адамның жасымен тығыз байланысты. Бұл қуаттылығы арта түсетін велоэргометриялық күш түсірумен сынаған кезде айдан анық біліне-ді. Шұғылданушының жасы неғұрлым көбірек болған сайын, сыналушы қол жеткізетін шекті қуаттың деңгейі соғұрлым айтарлықтай болады [3].

Көптеген ғалымдардың пікірінше, төзімділікке күш түсірген кезде жұмысқа қабілеттілікті анықтайтын маңызды фактор болып организмнің аэробтық өнімділігі табылады.

1. Дене мәдениеті ілімін оқып үйрену женіндегі әдістік нұсқаулар. Құрастырушылар: Аманбаев Р.Р., Асарбаев А.К. – Алматы: КазДТМИ, 1991.

2. Балакирева М.В. Принципы анатомо-физиологического соответствия в физическом воспитании детей младшего школьного возраста /Балакирева М.Е.// Теория и практика физической культуры, 1999.

3. Адамбеков Қ.І., Тастанов Ә.Ж., Әбілдабеков С.Ә. «Таңдамалы спорт түрлерінің теориясы мен әдістемесі» – Алматы, 2011.

4. Адамбеков Қ.І. «Футбол ойынының ілімі мен тәсілдемелік негізі». – Алматы: ҚазДТМИ, 1997.
5. Филин В.П. Основы юношеского спорта / Филин В.П., Фомин Н.А. – М., 1995.
6. Дүйсембин Қ. Жасқа сай физиология және мектеп гигиенасы. – Алматы, 2003.

Түйін

Төзімділік проблемасымен көптеген отандық және шетелдік ғалымдар айналысқан болатын. Біздің елдегі де, шетелдегі де көптеген зерттеулер балалар мен жасөспірімдердің дене қасиеттерін дамыту әдістемесінің қозғалу функцияларының жас заңдылықтарын ескере отырып, ағзаның дамуын дәлелді түрде көрсетіп берді. Бұл мақалада бастауыш мектеп жасындағы балалардың төзімділігін дамытудың теориялық нәтижелері қарастырылған.

Резюме

Многие отечественные и зарубежные ученые занимались проблемой выносливости. В нашей стране, так и зарубежом имеются исследования, которые показали, что функции движения развития физических качеств детей и подростков должно строится на основе возрастных закономерностей развития организма. В данной статье рассматриваются вопросы теории и методика развития выносливости у детей дошкольного возраста.

Summary

Many local and foreign scientists have been involved in studies on the problem of endurance. There are studies in our country, as well as in foreign countries, which have shown that the function of motion and physical qualities of children and teenagers is based on age-related laws of human body development. This article considers questions on the theory and methodology of development of endurance in preschool children.

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Р.М. Кантарбаева – *аға оқытушы, «Жалпы, жас ерекшелік және әлеуметтік педагогика» кафедрасы, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
Н.М. Ильясова – *оқытушы, «Кәсіптік педагогика» кафедрасы, АГТУ*

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңының 5-тарауындағы 41-баптың 1-бөліміндегі «Педагог қызметкерлер өз біліктілігін артыруға міндетті» деп көрсетілуі, «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында елбасының «біз балаларымызға өзіміздің жақын және алыс көршілерімізбен достық қарым-қатынасымызды мұра етіп қалдыруымыз керек» деген сөзі бүкіл ағартушы қауым алдында «Оқу тәрбие үрдісіне жаңа педагогикалық технологияларды енгізу арқылы оқушылардың білім сапасын арттыру, шығармашылық қабілетін дамыту» өзекті мәселелер енгізіп отырғаны белгілі [1]. Осы мақсатты жүзеге асыруда ұжымдағы мұғалімдердің кәсіби шеберлігі мен шығармашылық ізденісін дамытуға аса мән берілу қажет. Жаңа заман мұғалімі «дайын» білім көзі ғана болмай, оқушылардың танымдық іс-әрекетінің ұйымдастырушысы және үйлестіруші бола білуі, білімнің құндылық ретіндегі сипатына терең мән беруі, нәтижеге бағытталған білім беруде жаңа жолдар мен әдістер табуға дағдыланған маман болуы қажет.

Педагогикалық және психологиялық әр-түрлі зерттеулерге сүйенетін болсақ, мектепке дейінгі кезеңнің өзінде-ақ бала бойында шығармашылыққа деген ізденіс қажеттілігі болады. Жалпы, «шығармашылық қабілетке» берілген нақты анықтама жоқ, әр зерттеуші оны өз түсінігінше жеткізеді. Шығармашылық қабілет деген не? «Шығармашылық» сөзінің төркіні (этимологиясы) «шығару», «іздену», «ойлап табу» дегенге келіп сояды. Демек, бұрын тәжірибеде болмаған жаңа нәрсе ойлап табу, жетістікке қол жеткізу деген сөз.

Көрнекті психолог Л.С. Выготский шығармашылық деп жаңалық ойлап табатын іс-әрекетті атаған. Ал шығармашылық мәселесін терең зерттеген Я.А. Пономорев оны даму ұғымымен қатар қояды. Өйткені әрбір жаңалық, әсіресе интеллектуалдық тұрғыдағы, баланы жаңа психологиялық сапаға көтереді. Бұдан біз «шығармашылық» ұғымының негізгі белгісі «жаңалық» болғанымен, онда тұлғаның, адамзаттың, қоғамның дамуына әсер ететін ерекше күштің бар екенін байқаймыз. Шығармашылық – түпкі ойы жаңа мәдени және материалдық құндылықтарды жасау. Шығармашылық педагогикалық іс-әрекеттің басты сипаттамасы болып табылады. Педагогикалық шығармашылық – өзгермелі жағдайда шығармашылық мәселелерді шешу процесі деп түсінілдіріледі. Шығармашылық – қоғамның материалдық және рухани өмірін жетілдіруде бұрын болмаған жаңа, соны заттар, шығармалар және т.б. өндіретін адамның танымға және шындықты түрлендіруге бағытталған саналы, мақсатты белсенді іс-әрекеті, Шығармашылық тек адамға ғана тән. Әр түрлі іс-әрекетте (ғылымға, өнерде, қоғамдық қатынастарда, қоғамдық сана түрлерінде т.б) адамдардың барлық жасағандары – шығармашылық күш-жігерінің нәтижесі.

Шығармашылық барысы негізгі белгілері тұрғысынан адамдардың кез келген іс-әрекеті үшін біртұтас

болады. Ол өмірді мағыналы ұғынуды, жаңа шығармашылық жинақтау жасауды, жаңа идеялар көтерудегі зиялылық іс-әркетті және оларды өмірге ендірудегі дене еңбегі іс-әрекетін біріктіреді. Әр түрлі іс-әрекеттің өзіне тән ерекшеліктеріне сай, шығармашылық барысы да сан-қилы болады [2].

Басқа сфералардағы (ғылым, өнер, техника) шығармашылықтан айырмашылығы педагогтік шығармашылықтың мақсаты әлеуметтік құнды жаңаны, оригинальді нәрселерді жасау емес, өйткені, оның өнімі әрқашан жеке тұлғаның дамуы болып қала береді. Педагог іс-әрекетінің ұжымдық сипатын да оның ерекшелігіне жатқызады, өйткені педагогикалық іс-әрекет нәтижесі басқа оқытушыларға, жанұяға және басқа да әсерлерге байланысты. Сонымен қатар, жұмыс нәтижесі ұжымдағы психологиялық жағдайға және оқытушылардың ынтымақтастық деңгейіне, психикалық және физикалық көңіл-күйіне де тәуелді болады. Шығармашылық қабілетті дамытуда ең маңызды кезең мектеп кезеңі болып табылса да, оқушылардың қабілеттерін дамытудың да орны ерекше.

Қабілеттің шығармашылық деңгейге жеткізілуі неге байланысты деген сұрақтар әрбір ұстазды мазалайды. Шығармашылық әрекет өте күрделі үрдіс және ол адамға ғана тән. Шығармашылық – адам іс-әрекетінің түрі. «Қабілет» ұғымына берілген психологиялық анықтамалар саны өте көп. Қабілет – деп әрекеттің талаптарын қанағаттандыратын және үлкен жетістіктерге жеткізетін адамның қасиеттерінің синтезін атайды (А.Н. Леонтьев).

«Қабілет – білім алуға қажетті адамның психологиялық ерекшеліктері», – дейді А.В. Петровский.

«Қабілет – іс-әрекеттің белгілі бір түрін ойдағыдай, нәтижелі орындаудан көрінетін адамның жеке қасиеті», – деп жазады академик Т.Тәжібаев. Қабілет – адамның іс-әрекетінің белгілі бір түрін орындай алу мүмкіндіктері деген де анықтама бар.

Қабілет проблемасы – жекелік айырмашылықтар проблемасы. Егер барлық адамдардың түрлі әрекетпен айналасуға арналған мүмкіндіктері бірдей болса, онда қабілет туралы сөз етпеуге де болар еді. Мүлдем еш нәрсеге қабілеті жоқ адам болмайды. Әр адамның бойында бір нәрсеге деген қабілет болатындығы кеңестік психология ғылымының негізгі ережелерінің бірі, бірақ ол қабілеттің дәрежесі әр адамда әр түрлі деңгейде болады. Олардың іс-әрекеттің белгілі бір түріне қабілеті не жоғарылау, не төмендеу келеді. Қабілет туа біткен қасиет емес, олар өмір сүру барысында іс-әрекет арқылы дамып отырады [3].

Тәрбиеші-мұғалімнің, оқушылардың дүниеге көзқарасы, өмірге және еңбекке ұлықтық-талғамдық қатынасы сияқты күрделі тәрбиелік міндеттерін шешуде шығармашылықтың ерекше мәні бар. Тәрбиеші-мұғалім шығармашылығы теорияны терең білу, осы заманғы келелі мәселелерді мағыналы ұғыну болып табылады. Ол оқу-тәрбие міндеттерін жоғары тиімділікпен шешілуден, ойлаудың томаға-тұйық еместігінен, өз ойын сауатты баяндап беруінен, зор сеніммен көрінеді, осылайша оқушы бойындағы белсенділікті оятады.

Педагогикалық қызмет те әр алуан педагогикалық міндетті шешуді қарастырады. Педагогикалық міндеттерді дұрыс шешуді үйрену болашақ педагогке оңайға түспегенімен, өте қажетті, өйткені мұндай әрбір шешімнің өзі – күрделі, көп кезеңді, шығармашылық процесс. Шығармашылықтың өзі міндетті қоюдан басталады. Балалармен қарым-қатынас жасау, олардың оқу жұмысы мен еңбегі, қоғамға пайдалы іс-әрекеті мен көңіл көтеруін ұйымдастыру арқылы тәрбиеші-педагог олармен тікелей бірлесіп әрекет етіп, еңбекке, білімге, жолдастарына, мектепке деген көзқарасын, мінез-құлқы мен қылығын ойлауы мен ерік-жігерін танып біледі. Осы бақылаулардың өзі педагогикалық міндеттерді қоюдың негізіне айналады.

Педагогикалық міндет дегеніміз пайда болған педагогикалық жағдайды мағыналау және осының негізінде шешім қабылдау және қажетті әрекеттердің жоспарын құру. Педагогикалық міндетті дұрыс қою үшін тәрбиеленушілеріңді жақсы танып білуің, өз қызметіңнің нақты мақсатын белгілей алуың қажет. Әрбір педагогтің тек өзіне ғана тән «педагогикалық міндеті» болады, ол оның оқушысының өмірі. Педагогикалық міндет қойылғаннан кейін педагогикалық ықпал әдістерін жобалау кезеңі басталады, яғни педагог балалармен алдағы практикалық жұмысты жоспарлайды. Мұндайда оның ең басты көмекшісі-педагогиканы, психологияны, оқыту және тәрбиелеу әдістемесін білу. Шығармашылқпен жұмыс істейтін педагог жаңа, әдеттен тыс шешім қабылдауға, іс-әрекеттің барлық жағдайын барынша толық пайдалануға, балалардың мүмкіндігі мен қажетін ескеруге тырысады. Ол бұрынғы белгілі жайттарды қайталауға көнбейді де, қазіргі ғылыми деректерді кеңінен пайдаланады, үнемі ізденеді. Бұл жоспар мұқият ойластырылады, онда алдағы жұмыстың бүге-шегесіне дейін қарастырылады. Педагогың білімі, тәжірибесі мен сезінуі, бала өміріне деген шын ықыласы, оның педагогикалық шешімді дұрыс қабылдауына жәрдемдеседі. Педагогикалық міндеттерді үлкен үш топқа бөлуге болады: стратегиялық, тактикалық, оперативтік.

Стратегиялық міндеттер – бұл ең ірі, ең үлкен міндеттер, оны шешу тәрбиеленушілердің жеке басында, олардың өмірге, еңбекке, бір-біріне деген қарым-қатынасында елеулі өзгерістер тудыруы тиіс. Мұндай

міндетті шешу-педагогикалық мұраттың белгілі бір шебіне жуықтау деген сөз. Ол үшін педагог тәрбиелік ықпалдың тұтас жүйесін жобалайды. Стратегиялық міндеттерді шешу көп жағдайда ұзақ уақытты қажет етеді. Сынып немесе топ жетекшісінің қызметіндегі мұндай міндеттің мысалы ретінде балаларды саналы тәртіпке тәрбиелеуді атауға болады. Стратегиялық міндет тактикалық міндет жүйесі арқылы нақтыланады, ал оны дәйекті шешу алға қойылған стратегиялық мақсатты қамтамасыз етуі тиіс. Мәселен, саналы тәртіпке тәрбиеленумен жұмыс істей отырып, сынып жетекшісі мынадай тактикалық міндеттерді қою мүмкін. Оқушылардың оқу тапсырмасы мен қоғамдық тасырманы тиянақты орындауына баулу, тәртіп бұзушылыққа жол берілмейтіндей етіп оқу жұмысын ұйымдастыруды қамтамасыз ету, оқушылар ұжымында тәртіп бұзушылықтың барлық жағдайына белсенді қоғамдық пікір туғызуды қалыптастыру, осы жұмыстарға оқушылардың өздері басшылық ету рөлін арттыру т.б. Бұл міндеттерді шешу үшін педагог топпен және жекелеген балалармен міндет және жауапкершілік туралы әңгіме өткізіп, ата-аналар жиналысын шақыруды, осы бағытта оның тобында сабақ беретін бүкіл мұғалімдер жұмысын үйлестіруді, қамқорлыққа алған кәсіпорынның еңбек ұжымымен ынтымақтасу мүмкіндігін қарастыруды т.б. жоспарлай алады. Стратегиялық және тактикалық міндеттерді қоюды, сондай-ақ педагогикалық ықпал ету әдістерін жобалауды педагог дербес те, әріптестерімен бірге де жүзеге асырады. Бұл кезеңдерде балалар, әдетте, педагогтың жоспары туралы әлі ештеңе білмейді. Іс-әрекетті жоспарлаудан оны тікелей орындауға көшу – бұл тактикалық міндеттен оперативтік міндетке ауысу, яғни жедел түрде, балалардың көз алдында, солардың белсене қатысуымен шешілетін міндеттер. Оқушылардың шығармашылық ойлауын табысты дамыту – тек оқу-тәрбие үрдісі кезінде оқушының жүйелі түрде белсенді интеллектуальды ізденіске тартылуы арқылы ғана мүмкіін. Оқушы осы кезде туындаған оқу проблемасын салмақтап, негізделген және жан-жақты тексерілген шешім қабылдайды, оны практикада жүзеге асырады. Сөйтіп, оқушы «жаңа» ғылыми білімді игеруші орнына қойылады да, шығармашыл зерттеушілік тәсілдерін үйренеді [4].

Оқушы шығармашылығы дегеніміз – ой бостандығы мен еріктілік болған жағдайда ойлау үрдісін бір ізділіктен шығарып, логикалық ойлауды талдағыштық тұрғыға жетелеп, өзін-өзі дамытатын ой еңбегі. Осындай еңбектің негізінде білімді игеруге, оқуға, оқи білуге тәрбиелеу білім беру үрдісінің негізіне айналса, баланың жан-жақты дамып, шығармашыл адам болып жетілуінің негізі болады [5].

Шығармашылық сипаттағы сабақтар түрлерін жүйелі ұйымдастыру арқылы оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасып, ұстазы берген ақпаратты, іс-әрекет тәсілдері мен бағалау өлшемдерін қамтитын қоғамдық және ұжымдық тәжірибе тағлымдарын игеріп қана қоймай, оқушы барлық іс-әрекетте шығармашылық бағыт ұстанады, қабілет, білігін ұштай түседі. Шығармашылық сабақтардың оқушылар үшін мынадай маңызды жақтары бар:

- оқушының танымдық іздемпаздығы қалыптасады;
- сұрақтарды, мәселелерді терең талдауға үйренеді;
- шығармашылық ой-өрісі артады;
- кітаппен жұмыс, көркем және ғылыми әдебиеттер, баспа материалдармен жұмыс істеу біліктерін қалыптастырады;
- ұжымдық ой-пікірлері жетіледі, топ мүшелерін пікірлерімен ортақ тұжырым жасауға үйренеді;
- мұғаліммен оқушылардың қарым-қатынасы ынтымақтастыққа болып, сенімділіктері артады;
- оқушы өз ойын еркін айтуға, сөз мәдениетіне үйренеді;
- білімін жүйелі түрде толықтыруға;
- өз әрекетіне сын тұрғысынан қарауға;
- тұжырым жасап қорытындылауға үйренеді;
- оқу міндеттерін тиімді шешу мүмкіндігін тудырады.

Жаңа материалдарды түсіндіруде ақпарат беруші қызметінде ғана қалмай, мұғалім баланың танымдық дербестігін қалыптастырудағы әрекеттерін негізгі міндеттеріне тоқталсақ:

- білімді шығармашылықпен меңгеру дағдыларын қалыптастыруы;
- білімді шығармашылықпен қолдануға дағдыландыру және оқу проблемаларын шешу шеберліктерін арттыру;
- ғылыми дүниетанымды қалыптастыру т.б.

Оқу іс әрекетінде мұғалім мен оқушы тығыз байланыста болуы керек. Ол үшін мұғалім бар күш - жігерін, педагогикалық шеберлігін оқушы бойындағы табиғи мүмкіндіктерді ашуға, үйлесімді дамытуға бағыттауы, шығармашылық жағдай жасауы қажет. Ал оқушы өз тарапынан белсенділік, дербестілік көрсетуі, өзіне деген сенімділігі арқылы шығармашылық әрекетті қалыптастыра алады. Бастауыш сыныптарда шығармашылықпен жұмыс істеуге үйренген оқушы жоғары сыныптарда шығармашылық жұмыстың қай түріне болсын бейім болады және дұрыс жол табу үшін дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелдеді шешімдер қабылдай білуге тырысады [6].

Егемендігін алған елімізде жаңа ғасыр алдында оқытудың жаңа жүйесі қалыптасуда, ертеңгі күнге бағытталған рухани жаңарудың іргетасы қалануда. Оқушылардың ақыл-ойын, шығармашылығын дамыту мәселелерін шешеді. Білімнің сапасын көтереді. Бастауыш сыныптың қай пәнінде болсын оқушылардың танымдық, шығармашылық қабілетін дамыта оқыту олардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, өз ойын ашық, қысылмай жеткізе білуін, ынтасын дамыта түседі. Шығармашылық дарындылықтың белгілері әртүрлі болатындығы қиындық туғызады және де олар әлеуметтің ортамен тығыз байланысты. Баланың қандай болса да кез келген шығармашылық талпынысын құптауымыз керек. Себебі оның астарында баланың таза, ашылмаған шығармашылық бастауы жатыр. О.Бальзактың «Ұдайы еңбек ету – өнердің де, өмірдің де заңы» дегеніндей, оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін арттыруда мұғалімге үнемі ізденуге, тұрақты еңбек етуді міндеттейді.

1. *Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы, «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасы.*
2. *Бабаев С.Б., Жалпы педагогика / Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. – Алматы, 2005.*
3. *Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. – М.: Академия, 2002.*
4. *Селиванов В.С. Основы общей педагогики: теория и методика воспитания. – М., 2000.*
5. *Цукерман Г.А. Как младшие школьники учатся учиться. – М., 2000.*
6. *Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. Кн. 1 и 2. Изд-во Казанского ун-та, 1998.*

Резюме

В данной статье рассматриваются психологические особенности повышения творческих способностей учащихся начальных классов.

Summary

This article focuses on the psychological characteristics enhance creative abilities of students in primary schools.

ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ ЧЕРЛИДИНГА В ВУЗАХ

О.В. Муртазина – *преподаватель, магистрант, кафедра ОФК, КазНПУ им. Абая*

Черлидинг – физическая активность, иногда соревновательный вид спорта, основанный на выполнении программы, как правило, длительностью от одной до трех минут. Программа включает в себя элементы акробатики, компоненты танцев, прыжки, пирамиды, речевки, которые выполняются под ритмичную музыку. Команду черлидеров часто называют группой поддержки.

Черлидинг можно разделить на два основных направления:

1. Соревнования команд по программам, подготовленным по специальным правилам в различных номинациях;

2. Работа со спортивными командами, клубами, федерациями для выполнения следующих задач:

- привлечение зрителей (болельщиков) на стадионы и в спортивные залы с целью популяризации физкультуры и спорта, здорового образа жизни;
- создание благоприятного морально-психологического климата на стадионе, смягчение агрессивного настроения болельщиков-фанатов, создание обстановки «позитивного фанатизма» и управление эмоциями фанатов;
- поддержка спортивных команд, участвующих в матче;
- активизация и разнообразие рекламно-имиджевой работы на спортивных мероприятиях.

Черлидинг зародился в США в 1870-е годы и приобрёл наиболее широкое распространение к середине XX века. Изначально данный вид был мужским. Девушки появились в черлидинге только с 1907 года и начали доминировать в данном виде спорте во времена Второй Мировой Войны. С появлением девушек в данном виде спорта, были введены такие атрибуты как униформа и помпоны (от англ. Pom-Pon). Современные шоу на 97% состоят из девушек. В 60-е годы XX в. Национальная Футбольная Лига США начала привлекать черлидеров на футбольные игры – так организовались первые профессиональные команды по черлидингу. Профессиональные команды внесли кардинальные изменения в группах поддержки – программы стали более интересными и зрелищными. На 80 гг. XX века приходится рассвет современного черлидинга. В 1998 году была основана Международная федерация черлидинга (англ.*International Federation of Cheerleading*), в которую входят следующие страны**:** Тайвань, ЮАР, Гонконг, Индонезия, Япония, Малайзия, Филиппины, Сингапур, Таиланд, Австрия, Дания, Финляндия, Франция, Германия, Венгрия, Ирландия, Норвегия, Россия, Беларусь, Сербия, Черногория, Словения, Швеция, Украина, Великобритания, Австралия, Барбадос, Боливия, Бразилия, Чили, Колумбия, Коста-Рика, Эквадор, Панама, Перу, США, Венесуэла, Казахстан, Узбекистан.

В Республике Казахстан черлидинг появился в 2007 году. В Федерацию Черлидинга Казахстана вошли команды общеобразовательных школ и спортивных клубов. С 2007 года регулярно проходят обучающие семинары, Чемпионаты и Кубки РК по черлидингу. За 6 лет развития в Казахстане состоялись следующие международные старты:

- V Чемпионат мира 2009 г. г. Бремен, Германия;
- IV Открытый Чемпионат Азии 2010 г. г. Токио, Япония;
- Международный турнир «SunshineCup» среди молодежи, 2012 г. г. Риччоне, Италия.

Развитие черлидинга в РК идет постепенно, и данный вид спорта приобретает более широкое распространение. Казахский Национальный Педагогический Университет им. Абая культивирует черлидинг, начиная с 2011 года. В начале 2011-2012 учебного года занятия физической культурой стали проводиться потоками по 200-500 человек, было внедрено проведение аэробики с элементами черлидинга, а также была организована секция черлидинга. Секция привлекла девушек 1-2 курса обучения, которые и составили сборную команду КазНПУ им. Абая по черлидингу. Проблема состояла в том, что большинство отобранных девушек не имели представления о черлидинге, а также имели невысокие показатели общей физической подготовки. В работе с командой учитывалось множество факторов, в том числе и особенности занятий с девушками.

Специфика занятий черлидингом с девушками обусловлена особенностями строения и функционирования женского организма. Женщины по сравнению с мужчинами имеют меньший рост, верхние и нижние конечности у них относительно короче, а позвоночник длиннее, таз шире и тяжелее, ширина плеч значительно меньше, чем у мужчин. Женщины существенно уступают мужчинам в развитии мышечной системы. Вес скелетной мускулатуры у них составляет 25-30% веса тела, тогда как у мужчин этот показатель доходит до 45%. При относительно хорошо развитых мышцах ног и брюшного пресса у женщин слабо развиты мышцы плечевого пояса и рук. Морфологические особенности строения опорно-двигательного аппарата женщины отрицательно сказываются на быстроте передвижения, ограничивают высоту прыжков, затрудняют выполнение упражнений с опорой на руки. В то же время особенности строения тела создают для женщины выгодные предпосылки для поддержания статического и динамического равновесия, облегчая ей выполнение упражнений в условиях опоры на нижние конечности.

Женский организм отличается от мужского и по своим функциональным возможностям. Работоспособность женщины, ее уровень и динамика имеют свою специфику. Особенности реакций организма женщины на физическую нагрузку обусловлены относительно небольшими размерами сердца и соответственно меньшей по сравнению с мужчинами величиной ударного объема крови, более частым ритмом дыхания и сердечных сокращений, меньшей жизненной емкостью легких. При физических нагрузках у женщин отмечается более частый, чем у мужчин, пульс, менее высокий подъем максимального кровяного давления и более продолжительный период восстановления этих параметров до исходного уровня. Несмотря на то, что под влиянием регулярных и целенаправленных тренировок некоторые реакции организма женщин по своему характеру могут существенно приблизиться к типу реакций мужского организма, все же есть достаточно оснований говорить, что женский организм плохо приспособлен к продолжительным максимальным мышечным усилиям и трудно переносит длительные нагрузки на выносливость.

На функции нервной и вегетативных систем женского организма значительное влияние оказывает деятельность желез внутренней секреции и прежде всего секреторная деятельность половых желез. Периодичность функциональных изменений в женском организме связана с овариально-менструальными циклами, вызывающими значительные сдвиги в деятельности важнейших систем организма и существенно влияющими на общее самочувствие и работоспособность. Это необходимо учитывать при планировании занятий – необходим индивидуальный подход к каждой спортсменке. В период менструаций режим тренировочных занятий должен быть щадящим – объем и интенсивность нагрузки, как правило, снижаются, упражнения, требующие больших мышечных напряжений, исключаются.

Специфика тренировочного процесса девушек-черлидеров обусловливается в определенной мере и психологическими особенностями женщин. Им свойственна несколько большая по сравнению с мужчинами нервная возбудимость, более резкая смена настроения, неуравновешенность и обидчивость, более яркое проявление защитных реакций, не всегда достаточная уверенность в своих силах. Процесс воспитания волевых качеств, особенно смелости, решительности, самостоятельности в принятии решений, у женщин протекает медленнее, чем у мужчин.На психическое состояние черлидеров часто оказывают существенное влияние утомление, неудачи на тренировках и соревнованиях, отношения с окружающими, общее самочувствие. Особое внимание нужно уделить психологическому настрою в команде. Друже-

ственные отношения внутри команды могут значительно сплотить команду и улучшить результативность учебно-тренировочного процесса.

Все эти морфо-функциональные и психологические особенности женщин должны учитываться при планировании тренировочного процесса и его осуществлении. В учебно-тренировочной работе с черлидерами надо особенно строго соблюдать основные дидактические принципы, и прежде всего принцип постепенности и систематичности. Увеличение объема и интенсивности тренировочных нагрузок должно осуществляться плавно, в строгом соответствии с физической подготовленностью студенток.

Систематические занятия черлидингом при их правильной организации являются действенным средством подготовки девушки к выполнению ее важнейшей функции – деторождению. В этом отношении весьма важное значение имеет развитие мышечной системы. Хорошо развитые мышцы туловища и тазового пояса создают благоприятные условия для нормального протекания беременности, облегчают роды и послеродовой период. Специальное внимание надо уделять укреплению мышц брюшного пресса, являющихся синергистами мышц тазового дна. Необходимо специально заботиться и о развитии мышц спины. Это важно для укрепления относительно длинного и гибкого позвоночника женщины и формирования красивой осанки. Особое значение в черлидинге имеет сила мышц рук и плечевого пояса. Развитие силы этих групп мышц у женщин протекает, как правило, медленно и этот процесс ни в коем случае не следует форсировать.

Важное значение для достижения высоких спортивных результатов имеет скоростно-силовая подготовка в черлидинге. Для воспитания скоростно-силовые качеств используются в основном бег на скорость и различные прыжковые упражнения. Высота прыжков и сходов с пирамид и стантов должна быть такой, при которой спортсменка в состоянии осуществить мягкое приземление. Технике выполнения приземлений необходимо обучать специально.

Качество выполнения многих упражнений, входящих в арсенал черлидинга, во многом определяется их амплитудой. Чем свободнее выполняется упражнение, чем шире его амплитуда, тем оно более зрелищно. Возможность выполнения движений с большой амплитудой определяется главным образом уровнем развития гибкости. Эластичные мышцы девушки облегчают развитие этого важного качества. Наибольший эффект в развитии гибкости достигается, если соответствующая подготовка начинается в детском возрасте, хотя часто студентки 1-2 курса улучшают свои показатели гибкости, путем упорных тренировок. Процесс развития гибкости необходимо осуществлять постепенно. Для достижения максимальной амплитуды движений надо работать параллельно над развитием и гибкости, и силы. С первых занятий надо уделять достаточно времени хореографии, ритмике, гимнастике и другим средствам, способствующим совершенствованию двигательной координации, воспитанию пластичности, грациозности и выразительности движений, развитию музыкального слуха.

Недостаток мышечной силы, смелости и решительности нередко является причиной того, что студентки медленно (иногда с большим трудом) овладевают сложными по технике упражнениями, особенно если они связаны с определенным риском. При обучении таким упражнениям необходимо тщательно продумывать организацию учебного процесса, соблюдать рациональную последовательность применения различных методов и приемов (подводящих и подготовительных упражнений, физической помощи и надежной страховки).

Женщины по сравнению с мужчинами обычно менее самостоятельны в тренировочной работе. Роль тренера при подготовке девушек-черлидеров более значительна. Даже в тренировке спотсменок высшей квалификации наставник часто бывает вынужден сохранять роль непосредственного руководителя. Объясняется это, с одной стороны, особенностями женщин, о которых говорилось выше, а с другой – недостаточным вниманием тренера к психологической подготовке своих воспитанниц. Между тем недостаток самостоятельности ограничивает творческие возможности и может препятствовать росту спортивного мастерства. Поэтому необходима кропотливая воспитательная работа, направленная на развитие творческой активности занимающихся и их самостоятельности. Уже на начальном этапе подготовки не следует излишне опекать воспитанниц, надо привлекать их к разработке планов тренировки и составлению произвольных программ, организовывать взаимную помощь, давать девушкам различные задания для самостоятельной работы. Как показывает практика, студентки с большим интересом выполняют поручения по организации показательных, культурно-массовых выступлений, учебно-тренировочных занятий, оформлению программ, подбору костюмов и музыкального сопровождения.

1. *Погадаев Г.И. Настольная книга учителя физической культуры. – М.: ФИС, 2000.*

2. *Теория и методика гимнастики. Под ред. Филипповича В.И. Учебник для факультетов физ. воспитания пед. институтов. – М.: «Просвещение», 1971.*

3. *www.wikipedia.com*

4. *www.cheerleading.com*
5. *Зациорский В.М. Физические качества спортсмена. – М.: ФИС, 1970.*

Резюме

Берілген мақалада жоғарғы оқу орындарындағы черлидингтің тарихы және оқу жаттығу үрдісі қарастырылады.

Summary

This article considers the history of cheerleading and training session in high school.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ СОВРЕМЕННЫХ ОЛИМПИЙСКИХ ИГР

Р.Р. Рафикова – *магистрант 1 курса, КазНПУ им. Абая*

Ключевые слова: олимпийские игры, экономическое положение.

Актуальность. По мере развития рыночных отношений и интеграции экономики в мировую экономическую систему всё большую важность приобретают вопросы поиска новых возможностей повышения эффективности функционирования национальной экономики и повышения качества жизни граждан. Экспортно-сырьевая направленность экономики, при доминирующей роли сырьевых ресурсов, зависимость от конъюнктуры мировых цен на топливно-энергетические ресурсы определяют необходимость активного использования альтернативных возможностей для стимулирования экономического роста. В связи с этим, использование влияния международного олимпийского движения, современных Олимпийских игр, в контексте влияния макроэкономических факторов (занятости, объёма инвестиций, применения новых технологий и др.) на рост экономики в процессе организации и проведения Олимпийских игр является особенно актуальным. Организация Игр может способствовать диверсификации источников роста, качественному улучшению макроэкономических показателей и успешному решению имеющихся острых экономических и социальных проблем в странах проведения современных Олимпийских игр. Выбор эффективного механизма управления макроэкономическими процессами, учет основных макроэкономических факторов и ключевых факторов экономического роста в процессе организации и проведения Олимпийских игр служат мощными импульсами и источниками роста экономики и увеличения валового внутреннего продукта страны проведения современных Олимпийских игр. Такие результаты достигаются за счет притока в эту страну инвестиций и инновационных разработок, роста предпринимательской и деловой активности, развития строительной, транспортной, гостиничной индустрии, индустрии туризма и сферы услуг, банковского и страхового бизнеса, роста доходов граждан и занятости трудоспособного населения, а также других качественных изменений в экономике и социальной сфере.

Исследование опыта проведения Олимпийских игр в развитых и развивающихся странах, механизма влияния макроэкономических процессов и макроэкономических факторов на рост экономики страны проведения современных Олимпийских игр в процессе их подготовки позволяет выявить основные тенденции развития экономики и способы получения оптимального положительного социально-экономического эффекта от проведения Игр, а также использовать этот опыт в дальнейшем.

Структура выгод страны, принимающей Олимпийские игры.

Прямые:

- Продажа прав на телевизионные трансляции;
- Поддержка спонсоров;
- Лицензирование;
- Продажа билетов (частично);
- Продажа олимпийских товаров в интернете;
- Филателия, реализация монетных программ, лотерей и др.

Косвенные:

- Понижение безработицы, рост добавочной занятости рабочей силы;
- Рост количества туристов;
- Повышение платежеспособного спроса;
- Стоимостное выражение налога на доходы, налога с продаж;
- Развитие транспортной и производственной инфраструктуры;
- Оживление деловой активности в целом;
- Продажа и реклама продукции.

Развитие инфраструктуры способствует экономическому подъему и социальному развитию региона и города, где проходят Игры. Всестороннее развитие транспорта, связи, расширения дорог, строительство предприятий бытового обслуживания, отелей, создает условия для роста экономики и улучшения ее макроэкономических показателей. Несмотря на высокие затраты на развитие инфраструктуры и их длительный срок окупаемости, подобные капитальные вложения часто приводят к стремительному росту и качественному обновлению столицы Олимпийских игр. Так произошло, например в 1964 году с городом Токио, который после XVIII летних Олимпийских игр стал превращаться в динамично развивающийся и комфортный для проживания город. Важно отметить, что если обобщить затраты на проведение Игр в Токио составили около 25,5 млн. долларов, на спортивные сооружения и оборудования – 460 млн. долларов, то затраты на развитие и совершенствование инфраструктуры – более 2-х млрд. 668 млн. долларов.

Организаторы XI зимних Олимпийских игр в Австрийском городе Инсбруке (1976 г.) Затратили более 1 млрд. 337 млн. австрийских шиллингов. Из них расходы Оргкомитета составили 320 млн. шиллингов, а затраты правительственных органов Австрии на развитие инфраструктуры – 1 млрд. 17 млн. шиллингов. Следует отметить, что Инсбрук, который проводил Олимпийские игры в 1964 году, уже имел спортивные сооружения для Олимпиады 1976 года.

После Игр Олимпиады 1992 года Барселона превратилась в один из посещаемых городов Европы. Олимпийские игры были использованы руководством страны для создания второго (после Мадрида) крупнопромышленного и культурного центра в стране. В течении олимпийского делового цикла (в период между 1986 до 1993 г.) Барселона демонстрировала наибольшие темпы роста городской инфраструктуры развития в Европе.

Ярким примером для развития инфраструктуры стали прошедшие в 2008 году Олимпийские игры в Пекине. Руководство Китая потратило на развитие инфраструктуры почти 20 млрд. долларов. Строительству и реконструкции подверглись большая часть городского хозяйства, начиная от канализации и заканчивая новым терминалом аэропорта Пекина, который в перспективе может стать международным хабом для стыковочных рейсов из Азии в Европу.

Необходимо отметить что структуре доходов организационных комитетов Олимпийских игр доля статей доходов со временем изменялась. В последнее время доля доходов от продажи прав на телевизионную трансляцию Игр постоянно растет (47,6 % вначале 90-х годов и 53,3 % 2001-2004 гг.), тогда как доходы от продажи билетов на состязания и церемонии открытия и закрытия снижаются: с 17,1 % (в 1993 – 1996 гг.) до 9,8 (в 2001-2004 гг.). Остальные составляющие доходов изменились не в таких больших пропорциях.

Таким образом, если при выборе места проведения Игр реальных доходов практически нет, то на этап подготовки к играм приходится большая часть доходов Оргкомитета игр. Эти доходы уже в этот момент начинают компенсировать расходы.

Олимпийские игры создают положительные внешние эффекты в социальной сфере, дают мощный импульс развитию спорта и пропаганде здорового образа жизни граждан в стране проведения и странах участниках Олимпийских игр, способствуют развитию международного сотрудничества, укреплению мира и взаимопонимания между народами и странами.

1. *Хавин Б. Все об Олимпийских играх. – М., 1979.*
2. *Блох Р. Происхождение олимпийских игр // Наука и жизнь - №11, 1969 – с. 117-122.*
3. *http://esport.com.ua*
4. *Штейнбах В. От Афин до Москвы. – М., 1979.*
5. *Олимпийская энциклопедия. – М., 1980.*
6. *Твой олимпийский учебник. – М., 1996.*

Резюме

Осы мақалада Олимпиада Ойындарын өткізетін мемлекеттің экономикалық жағдайы қарастырылады.

Summary

This article considers the economic situation during the Olympic Games.

ГЕНДЕРЛІК ТӘРБИЕНІҢ РӨЛІ

Ж.А. Жұмабаева – *«Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының 4-курс студенті, Абай атындағы ҚазҰПУ,*
ғылыми жетекшісі: **Р.Е. Каримова** – *аға оқытушы*

Қазіргі таңда ғылым мен қоғамда ғана емес, сонымен қатар антропологиялық ғылымдардың барлығында гендер мәселесіне үлкен мән берілуде. Соған қарамастан пәндік ерекшеліктері де сақталуда: әйел мен еркектің жеке дара қасиеттері мен ерекшеліктері талқыға салынуда; әлеуметтанушылар гендерлік ереже қоғамның гендерлік стратификациясы, еңбектің гендерлік бөлінуі және басқа да қызметтері туралы жиі сөз қозғауда; педагогикада гендерлік тәрбие, гендерлік әлеуметтану және т.с.с мәселелер қарастырылуда.

«Гендер ұғымы жыныстың әлеуметтік құрылымы деген мағынаны береді. Гендер қоғамның әйел және еркекке бөлінуінің өзі әлеуметтік өмірдің, жемісі екенін көрсетеді», – деп гендер ұғымын әлеуметтік тұрғыдан қарастырады.

Бүгінгі таңда «гендер» ұғымы бәріміздің жиі еститін таныс сөзімізге айналды. Бұл ұғымның әйел мәселесіне байланысты екенін аңғарамыз. Осы ұғымға терең үңіле қарасақ, «гендер» тепе-теңдікті үйлестіріп отыратын саясатты қамтиды. Демек, тепе-теңдіктің өлшемі – ер-азамат. Ал әйел ер адамнан кем болмауы тиіс. Олай болса, ер азаматқа жүктелген шаруаның бәрінен әйелдерді тыс қалдырғанымыз жөн.

Гендер – ерлер мен әйелдер арасындағы ерекшелік сияқты әлеуметтік мазмұнға ие. Бұл ерлер мен әйелдердің бір-біріне деген әлеуметтік қарым-қатынасын білдіреді. Гендерлік әлеуметтану – бұл адамның өз гендерлік рөлін игеру үдерісі. Осы үдеріс арқылы «ер» және «әйел» ұғымына сәйкес қоғамдағы этикет нормаларын, жынысына қатысты құндылықтарды, қажеттіліктерді меңгеруге болады.

Гендер дегеніміз – туа біткен немесе тұқым қуалаушылық инстинктері емес әлеуметтік жағдайлардың жері және өмір бойы қалыптасатын адамның түрі.

Гендер – адамның психологиясын және әлеуметтік дамуын негіздейтін тұлғаның базалық сипаттамаларының бірі. Гендердің көп сиқырлы құрылымы мінездеменің 4 тобымен: биологиялық жынысымен, гендерлік стериотипімен, гендерлік нормамен және гендерлік ұқсастығымен анықталады. Гендер әлеуметтік жағынан қиюласқан, яғни, гендер тұлғаның әлеуметтік қасиетін сипаттайды, анықтайды.

«Гендер» ұғымын дұрыс түсіну үшін, сондай-ақ, «жынысы» мен «гендер» арасын айыру үшін «гендерлік стериотиптер»,«гендерлік әлеуметтену», «гендерлік ұқсастық» категорияларын талдау қажет.

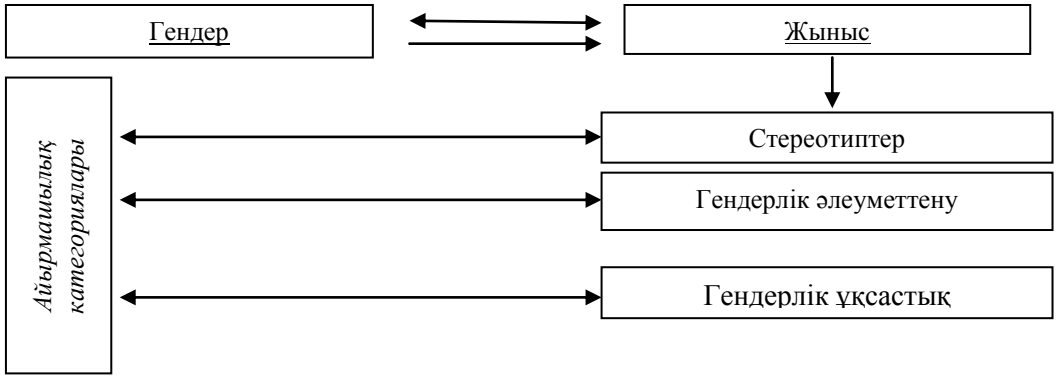

Гендерлік стериотиптер – бұл ерлер мен әйелдердің мінез-құлқы мен кескін-кейпінің қарапайым, тұрақты, көңіл-күй тұрғысында алынған бейнесі.

Гендерлік стереотиптер қалай пайда болды? Бұл түрлі тарих талқысынан өтіп, түрлі сенім-нанымға қатысты да мәдениет пен еңбек бөлінісі нәтижесінде жыныс айырмашылықтарына сәйкес жағдай жасалу мақсатында қалыптасты.

Гендерлік әлеуметтену – бұл адамның өзінің гендерлік рөлін игеру процесі. Осы процесс арқылы «ер» және «әйел» ұғымына сәйкес қоғамдағы этикет нормаларын, өз жынысына тиісті құндылықтарды, қажеттіліктерді үйренеді.

Балаларды қазақ отбасында гендерлік әлеуметтендіру ұлтымыздың ұрпағына тағылым берудегі жыныстық тәрбие мәселесі. Өз жынысына сай сапаларын жойып алмай, өмірге жан-жақты даярлау – басты парыз болмақ. Қазақстан Республикасын мызғымас, біртұтас мемлекет ретінде көру мұратымыз болса, онда бақытты отбасылық өмірге жасөспірімдерді баулу да басты мақсат болатыны сөзсіз. Қазақ халқының өзіне сай ұлттық құндылықтарын дәріптеу арқылы тәрбиелеу ұлт ұрпағын жаһандану кезеңіне өз ерекшелігімен жетіліп, кемелденіп жетеді деген мүддені алға ұстанғанымыз жөн.

Гендерлік ұқсастылық – адамның өзін белгілі бір жыныстық өкілі ретінде тану аспектісі. Қазіргі заманғы ғылымда гендерлік қатынас әлеуметтік және мәдени процестерде өте кеңінен қолдана бастады. Гендерлік зерттеулерде олардың рөлі, нормасы, мінез-құлығы артықшылықтары әйелдердің және ерлердің қоғамы арқылы әлеуметтік жүйеде қарастырылады.

Соңғы жылдардағы педагогикалық зерттеудің жіктелген тұсында жарық көрген педагогикалық және психологиялық сөздікте «гендер» ерлер мен әйелдер арасындағы өзгешелікті негіздейтін әлеуметтік жыныс мағынасын білдіреді.

Баланың мінез-құлқы тәрбие арқылы қалыптасады. Егер бала ебедейсіз, шамшыл, өбектеліп өскен болса, бұған ең алдымен оның ата-анасы кінәлі. Отбасы үшін бала – зор қуаныш. Баласыз бақыт жоқ, бірақ баланың тууы ата-анаға зор міндет пен жауапкершілік те жүктейді. Отбасы тәрбиесі – бала мінез-құлқы мен психологиялық бейнесін қалыптастырудың қайнар көзі. Сондықтан оны балғын шағынан оқытып, жақсы тәлім-тәрбие беру керек. «Егер бала тәртіпсіз болса, оған әкесі де кінәлі» демекші, баланы тәрбиелеу – әкенің де парызы. Келешекте ақылды әрі білімді ұрпақ тәрбиелеу үшін ата-анасы баласын үнемі назарда ұстауы тиіс. Балаларды қолөнерге баулу, ғылым-білімге деген құштарлығын ояту – ата-ананың қасиетті парызы. Үлгілі тәртіптің негізі – білім, әдет-дағдыларға машықтану. Сондықтан баланы кішкентайынан тіл алуға, үлкендерді сыйлауға, ағайын туысты, ата-ананы қадірлеуге үйрету керек. Жүсіп Баласағұн жас жеткіншектерді үнемі ақыл-ойын дамытып отыруға, табиғаттың құпия сырларын танып білуге шақырады: «Егер жақсы адам болғың келсе, онда білімді мол игеретін бол. Білімсіз адам – бұл надан адам»

Гендерлік білім беру-адам ресурстарын дамыту

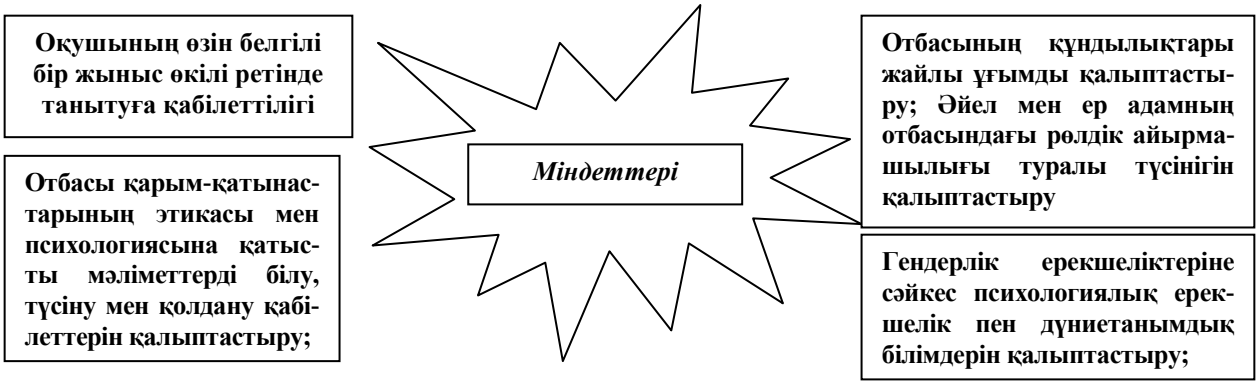

Адами даму біліктілігін зерттейтін педагогикалық инновациялардың бірі – гендерлік білім мен тәрбие беру.

Гендерлік білім беру – халықтық педагогика мен салт-дәстүрлердің сақталу маңыздылығы мен ғаламдануды ғылыми тұрғыдан түсіндіретін жаңа технология.

Бұл технология қоғамдағы адамдардың әлеуметтенуі мен әлеуметтануын түсіндіреді.

Әлеуметтік психологиясы тұрғысынан қарастырсақ, гендер-еркек пен әйел міндеттері және әлеуметтік ақпаратта әйел мен еркек арасындағы айырмашылықтар өте көп деп сендіретін орныққан мәдени ерекшеліктердің зор ықпалында. Осыған байланысты жастардың гендерлік тәрбиесі өзекті мәселелердің бірі болып есептелінеді. Гендерлік тәрбие жоғарғы оқу орындарының студенттеріне маңызды өмірлік мәні бар, өйткені осы мәселе бойынша ақпараттың жеткіліксіздігі ортадағы таптаурындардың, дұрыс емес

гендерлік көзқарастың, кейде гендерлік рөлдік кикілжіңдер күйзелістердің пайда болуына соқтырады. Көптеген танымал басылымдардың авторлары еркек және әйел психологиясының еркшелік мәселесі туралы өзіндік көзқарастарын ұсынады, бірақ бұл оқулықтардың басым көпшілігі автордың жеке тәжірибесіне сүйенеді. Өткен ғасырдың 80-жылдары американдық тарихшы Джон Скоттың еңбегіндегі «гендер» термині қазіргі таңдағы көпшілік қауымға белгісіз болды. Соңғы уақытта гендерлік зерттеулер педагогика ғылымының ажырамас бір бөлігіне айналуда, ал гендерлік мәселе педагогика ғылымының барлық бағыттарында пайда болуда. Әрбір педагогикалық құбылыс өзіндік тәжірибелі даму жолымен соған сәйкес теориялық негіздемеге ие. Бұл студент жастардың гендерлік тәрбиесіне қатысты. Гендер термині 1975 жылы пайда болды. Осы ретте кейбір идеялар мен әзірлемелерді зерттей отырып, бұл ұғымның педагогикаға қатысы бар екенін айта аламыз. Студент жастардың гендерлік тәрбие мәселесін заманауи әлеуметтік құбылыс ретінде зерттеу үшін қысқаша оның антикалық кезеңнен бастап даму ерекшеліктеріне талдау жасау керек.

Гендерлік зерттеулер ұлттық таным мен түрлі стереотиптердің жеке тұлғаның қалыптасуы мен жаһандануғы ортақ көзқарастардың жандасуына тигізетін пайдасы мен кері әсері жөніндегі мағұлматты айқын ашып береді.

Көбінесе антикалық кезеңдегі гендерлік зерттеулер туралы айтатын болсақ, оларды Аристотель және Платонның есімдерімен байланыстырамыз. Афиналық Платон жалпыға бірдей оқыту позициясын ұстанды. Ол балалардың қоғамдық тәрбиесі ұлға да қызға да бірдей болуы керек екендігін алға тартады. Әйел адамның табиғаты еркекке қарағанда ерекше болса да, ол түрлі міндеттерді атқаруына кедергі тигізбейді деп тұжырымдаған.

Ағылшын философы Джон Локк тәрбие жүйесі байлардың балаларының білім алуына ғана бағытталуы керек, дәлірек айтқанда, іскер, тапқыр еркекке джентельменге, оның тәрбиесі отбасына жағдайында арнайы даярланған тәрбиеші қарамағында өтуі тиіс деп есептеген. Болашақ джентельмендерге ол латын, ағылшын, француз тілдерін меңгеруге, философия, математика, география пәндерін үйренуді кеңес берген. Оның ойынша, нағыз леди өз тәрбиесіне сай би, ән салу, өнерді және ақсүйектік әдет пен мінез-құлықты меңгеруі тиіс.

Ян Амон Коменский бөліп оқыту ұстанымын қолдап қуаттағанымен, оқытудың педагогикалық қағидаларын әзірлеу барысында тең мүмкіндіктер қағидасын толық негіздемеген. Академияда оқу тек қана ұлдарға ғана қарастырылған.

К.Д. Ушинский тәрбиеге патриархалдық тұрғыдан келуге қарсы болған. Ол бірдей тәрбие беруді ұстанған.

Григорий Ващенконың пікірі бойынша, тәрбие беру барысында ұлттық дәстүрлердің ерекшелігіне сүйену керек:ер жігітке адами қайырымдылық пен ұстамдылықты, әйел баласында балаға деген сүйіспеншілік пен мейірімділікті тәрбиелеу қажет.

Біздің ойымызша, жоғарыда қарастырылған мәселелердің көпшілігі гендерлік тәрбиенің педагогика саласында антикалық заманннан бастап осы күнге дейін қарастырылып келе жатқандығын айғақтайды. Бүгінгі студентке, болашақ ата-аналар мен тәрбиешілерге, сондай-ақ кәсіби біліміне және бағытына қарамастан, гендерлік мәселе баршаға қызықты, қажетті де маңызды мәселелердің бірі болып қалмақ.

1. Основы гендерных исследований. Хрестоматия. – М., 2001.

2. Воронина О.А., Клименкова Т.А. Гендер и культура. – М., 1992.

3. Введение в гендерные исследования. Ч. 1-2. – Харьков-СПб., 2001.

4. Сембаева Ғ. «Тұлғаны әлеуметтендірудегі қазақ отбасындағы гендерлік тәрбиенің рөлі» Республика ұстаздары - №11-12 (96) 7. 2007.

5. Исманова Н. «Гендерлік тәрбие: тарихи аспектісі», Вестник КазНУ, серия «Педагогические науки». 2011 - №1 (32).

6. Миралиев Б.Қ. «Гендерлік тәрбие берудің психологиялық ерекшеліктері» Әдіскер жаршысы - №4 (18), 2009.

Резюме

В статье рассматриваются суть понятия «гендер», а такжеавтор анализирует подходы к гендерному воспитанию видных педагогов-ученых. Автор статьи расскрывает значение гендерного воспитания в трудах ученых Платона, Аристотеля, Д.Локка, Я.Коменского, Г.Песталоцци, Ф.Ушинского, В.Сухомлинского, А.Макаренко.

Summary

The article deals with the definition of «gender» as well as the author analyzes the approaches to gender education eminent teacher-scholars. Author of the artricle reveals the importance of gender education in the wtitings of Plato, Aristotle, Locke, D.J.Comenius, Pestalozzi G, F.Ushinskogo, B.Sukhomlinskiy, A.Makarenko.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧАЩИХСЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА

Т.С. Жұмашева – *КазГосЖенПУ*

Реализация Государственной программы развития образования в Республике Казахстан на период с 2010-2020 годы предполагает создание эффективной системы образования, обеспечивающей формирование профессионально-компетентностной личности, конкурентоспособного специалиста, способного самостоятельно и творчески решать профессиональные задачи, осознавать личностную и общественную значимость профессиональной деятельности, нести ответственность за ее конечный результат [1].

Качество образования определяется сегодня не уровнем полученных знаний, а компетентностью в различных сферах жизнедеятельности, устойчивой мотивацией к обучению в течение всей жизни, профессиональному и личностному росту. Профессиональные образовательные стандарты включают в себя не только требования к результатам освоения программы и структуры целостного педагогического процесса, но и ориентированы на становление личности и включают такие личностные характеристики как умение слушать и слышать собеседника, обосновывать свою позицию, высказывать свое мнение. Речевая деятельность при усвоении знаний помогает учащимся оценивать себя с точки зрения партнеров по общению, т.е. правильности, точности, ясности и понятности речи для окружающих. Более того, современное демократическое общество заинтересовано в формировании личности, в совершенстве владеющей культурой общения в спорных ситуациях, умеющей превратить спор в дискуссию, в мирное обсуждение проблемы уже на первых ступенях образовательного процесса. Также одним из важнейших принципов организации учебного процесса в образовательных учреждениях является реализация идеи коммуникативно-деятельностного подхода, при котором педагог в учебных целях создает ситуацию, нуждающуюся в обсуждении. Для того чтобы участвовать в обсуждениях поставленной проблемы учащимся необходимо обладать рядом интеллектуальных качеств: иметь большой словарный запас, читать с высоким уровнем понимания, правильно формулировать и решать проблемы, уметь думать, прежде, чем совершить действие, проявлять интерес к окружающему миру, чувствительность к потребностям других людей и честность по отношению к другим и самому себе [2, с. 179].

В настоящее время коммуникативную компетентность рассматривают как одну из ключевых в процессе всестороннего формирования и развития личности. Во-первых, она влияет на учебную успешность: в процессе общения как со взрослыми, так и со сверстниками происходит обмен информации, которую впоследствии учащиеся использует для построения логически правильного ответа на вопрос или выполнение задания. Во-вторых, от коммуникативной компетентности во многом зависит процесс адаптации учащегося к обучению в колледже, в частности его эмоциональное благополучие в группе. Как известно, адаптация подразделяется на учебную и социально-психологическую. Учащийся должен привыкнуть не только к новому виду деятельности (профессиональному обучению в стенах колледжа), но и к окружающим людям. Если он легко находит общий язык с сокурсниками, то испытывает больший психологический комфорт и удовлетворенность ситуацией. И напротив, неумение контактировать с ровесниками сужает круг друзей, вызывает ощущения непринятости, одиночества, может провоцировать асоциальные формы поведения. В-третьих, коммуникативная компетентность учащихся может рассматриваться в образовательном процессе не только как условие сегодняшней эффективности и благополучия, но и как ресурс эффективности и благополучия его будущей взрослой жизни, включающего [2, с. 191]:

- уважение и внимательность к собеседнику, «беспристрастная заинтересованность»;
- способность устанавливать контакт;
- способность слушать и слышать;
- эмпатия (чувство сопереживания);
- искусство помощи собеседнику в высказывании своего мнения:
- способность адекватно выражать собственную позицию;
- коммуникативная гибкость и конструктивность;
- готовность разрешать межличностные проблемы;
- способность работать в команде;
- владение коммуникативными умениями и навыками.

Коммуникативная компетентность представляет целостную систему психических и поведенческих характеристик личности, способствующих успешному общению, т.е. достигающему цели (эффективное) и эмоционально благоприятному (психологически комфортное) для участвующих сторон. В ее структуре выделяют следующие компоненты [3, с. 15]:

- когнитивный, который образует знания о ценностно-смысловой стороне общения, о личностных качествах способствующих и препятствующих общению, об эмоциях и чувствах, всегда сопровождающих его, об операциональной (поведенческой) стороне общения.

- ценностно-смысловой характеризует ценности, которые активизируются в общении. Личностные ценности, проявляясь в базовых отношениях к себе и другим людям, регулируют общение, придавая ему определенный смысл. Формирование нравственных ценностей, таких как самоуважения, уважения мнения другого человека не только облегчает, «разрешает» общение, но и делает его впоследствии более этичным.

- личностныйобразуют особенности личности, вступающего в общение, которые естественным образом влияют на содержание, процесс и сущность коммуникации (застенчивость, отчужденность, эгоистичность, заносчивость, тревожность, агрессивность, либо наоборот уверенность, оптимизм, доброжелательности и уважении к людям).

- эмоциональныйкомпонент коммуникативной компетентности связан, прежде всего, с созданием и поддержанием позитивного эмоционального контакта с собеседником, саморегуляцией, умением не только реагировать на изменение состояния партнера, но и предвосхищать его.

- поведенческий компонент образуют коммуникативные умения, способы деятельности и опыт, который является образованием, интегрирующим в себя на уровне поведения и деятельности все проявления коммуникативной компетентности. Коммуникативные умения как элементы создают коммуникативное поведение.

Проблема подготовки разностороннего специалиста, обладающего высоким уровнем культуры (в том числе и культуры слова) и мобильно действующего в условиях динамичного общества – методологическая и теоретическая проблема средне профессионального образования. Одним из главных условий решения этой проблемы, на наш взгляд, является целенаправленное формирование у будущего специалиста коммуникативной компетентности, главной составляющей которой, является вербальное общение (коммуникация). В общении передаются идеи, факты, представления, а также ценностные отношения, интересы, настроение, чувства. В общении осуществляются рациональное, эмоциональное и волевое взаимовлияние и взаимодействие педагога и учащихся, выявляется и формируется общность взглядов, мыслей, настроений. В общении достигается взаимопонимание, осуществляется передача и усвоение знаний, опыта, создаются сплоченность и солидарность, характеризующие групповую и коллективную деятельность. Общение является важным условием для выявления и раскрытия лучших сторон личности, для формирования сознания и самосознания личности, для ее развития.

Взаимопонимание участников общения имеет большое значение. Возникновение и успешное развитие межличностного общения возможно лишь в том случае, если между его участниками существует взаимопонимание. Процесс общения во многом определяет то, в какой мере люди отражают черты и чувства друг друга, воспринимают и понимают других, а через них и самих себя. Следовательно, процесс познания и понимания одним человеком другого выступает как обязательная составная часть общения.

Одним из основных секретов эффективного общения является умение «правильно» слушать собеседника. «Секрет влияния на людей – не в умении говорить, а в умении быть хорошим слушателем» – писал Дейл Карнеги. Все дело в том, что слушание – это не только и не столько молчание, а процесс более сложный активный, в ходе которого устанавливаются невидимые связи между людьми, возникает взаимопонимание, которое делает эффективным любое общение [4]. В любом общении важным является момент обратной связи, благодаря которому собеседник чувствует, что он говорит с живым человеком, а не в пустоту, и к тому же узнает, как именно его услышали и поняли. Причем в любом высказывании (сообщении) существует два уровня: информационный и эмоциональный. Следовательно, обратная связь может быть двух видов – отражение информации и отражение чувств говорящего.

В педагогической практике эффективно используют три разработанных технологии слушания [5, с. 87]:

- активное слушание, в котором на первый план выступает отражение информации;

- пассивное (нерефлексивное) слушание, которое не сопровождается анализом, рефлексией дает собеседнику возможность высказаться;

- эмпатическое слушание, которое подразумевает постоянное отражение чувств собеседника.

Для учащихся педагогического колледжа, важно непросто общения, а формирование педагогического общения. Педагогическое общение формирует и передает социальные установки, формирует образ жизни. Чтобы педагогическое общение было эффективным, педагогу необходимо понимать:

- закономерности общения;

- структуру общения, особенности реализации коммуникативной, интерактивной и перцептивной функций общения;
- методики изучения общения и межличностных отношений;
- основные психолого-педагогические требования по организации педагогического и межличностного общения.

В структуру педагогического общения включаются функции, феномены и закономерности процесса общения. Различают три основных функции общения [6]:

- информационная функция (получение и передача информации в общении с целью возможности овладеть опытом, накопленным человечеством);
- перцептивная функция (при общении передача и восприятие эмоций и чувств, отношения к событию, важности и значимости его для данного человека);
- интерактивная функция (с помощью общения происходит взаимодействие).

В педагогическом общении важно не только умение выслушать, но и умение построить свою речь так, чтобы легче быть понятым слушателями, не провоцировать собеседника на негативное отношение к себе и к тому, что говоришь. Общение принесет положительные результаты, если партнеры настроены на одну волну. Для этого желательно определить и учитывать индивидуальные особенности собеседника, а также существующие правила общения.

Переход к гуманистической, межличностно-ориентированной педагогике предъявляет огромные требования к организации процесса общения педагога с учащимися. Такими требованиями могут быть доверительность, диалогичность, психологический контакт, взаимопонимание и взаимоуважение, способность отказаться от воздействия и перейти к взаимодействию, сотрудничеству. Следовательно, процесс овладения педагогическим общением требует высокой коммуникативной компетенции от преподавателя и сформированного в процессе обучения коммуникативного потенциала от будущего специалиста.

Коммуникация есть общественно и исторически детерминированное социальное поведение, реализующееся в речевых действиях и служащее целям взаимного понимания и взаимодействия. Владеть языком – значит пользоваться русской речью для достижение этого взаимопонимания путем хранения, передачи и преобразования социальной информации вербальными средствами. Человек не говорит для того, чтобы говорить: речь большей частью служит таким же средством, способом достижения какого-то неречевого результата, как и любая предметная деятельность. Речевые акты всегда служили и служат «вспомогательным средством» в процессе труда, в познании окружающей действительности, в общественной деятельности [7].

Коммуникативная компетентность – один из важных компонентов профессиональной компетентности выпускников педагогического колледжа, которым так или иначе, независимо от специализации, предстоит работать с людьми, а следовательно, общаться с ними и использовать речь как средство воздействия.

Учеными-педагогами Кобером И.Х., Маркиной Т.А., выделены такие необходимые будущему педагогу коммуникативные умения, как умение использовать вербальные методы при обучении, умение находить контакты с родителями, предвидеть и предотвращать конфликты с учащимися. Кроме этих умений исследователи выделяют группу, так называемых, информационных умений (то есть умений владения устной речью как средством передачи информации), в число которых входят умение четко объясняться, говорить доступным понятным языком, доходчиво передавать научные факты и методические указания, а также умение выступить с докладом по возникающим проблемам перед родителями, перед коллегами, в печати, умение провести беседу со школьниками, по месту жительства. С точки зрения филолога, дифференциация умений выступить с докладом перед коллегами и перед родителями, умений провести беседу по месту жительства и со школьниками на разные умения абсолютно неправомерна, так как за всем этим кроется лишь владение литературным языком с пониманием стилистических и методических различий в подборе и организации информационного материала. Не очень понятно выделение таких умений, как умения четко изъясняться, говорить доступным языком и др., так как это достигается опять-таки владением орфоэпическими, грамматическими и синтаксическими нормами литературного языка, то есть сформированностью языковой компетенции. Не очень логично, с нашей точки зрения, и деление умений, связанных с общением, на коммуникативные и информационные, так как информационные умения тоже являются частью процесса коммуникации, а передача информации – лишь цель и результат коммуникативных речевых умений [8]. Таким образом, правомерно будет выделять в числе коммуникативных умений речевые, подчеркивая тем самым их взаимосвязанность.

Виды речевой педагогической деятельности, которыми должны владеть выпускники педагогического колледжа:

- речевое управление интеллектуальной деятельностью учащихся;
- стимулирующая речевая деятельность (мотивация, привлечение внимания, постановка задачи, конечной цели);
- организующая речевая деятельность (управление всей деятельностью учащихся, управление учебным процессом и процессом общения);
- контролирующая деятельность (так называемая, обратная связь).

Безусловно, для овладения данными видами речевой педагогической деятельности учащимся необходима вполне сформированная языковая компетенция, то есть знание о языке, его системе, функционально-речевых разновидностях, закономерностях функционирования языковых единиц в речи, правилах текстообразования. Это необходимое условие владения языком, предпосылка, которая не может быть использована, если не сформирована.

При сформированной языковой компетенции можно говорить о формировании коммуникативных умений, особенно в учебно-профессиональной сфере общения, так как именно общение в данной сфере становится серьезной проблемой для учащихся с момента обучения в колледже. Многолетний опыт позволяет сделать вывод о том, что у будущих специалистов не сформирована языковая база, которая позволила бы им активно и плодотворно участвовать в учебном процессе по избранной специальности. Большинство абитуриентов не владеют умениями, столь необходимыми для обучения в колледже: они не умеют структурно-композиционно строить как письменное, так и устное монологическое высказывание, затрудняются сформулировать дефиницию понятия, не владеют достаточной аргументацией суждений, имеют крайне бедный словарный запас.

Учащиеся первого курса не умеют высказывать свои мысли, вести дискуссию, логически перерабатывать информацию, не знакомы с проблемным методом изложения материала, то есть не умеют вступать в коммуникацию в необходимых им сферах общения. Ученики, пришедшие со школьной скамьи, привыкли к описательному изложению информации в учебниках, на занятиях и к воспроизведению данной информации, то есть к детальному пересказу – таковы результаты применения в большинстве случаев объяснительно-иллюстративного метода обучения на всех ступенях системы образования.

В последние десятилетия в центре внимания методики преподавания языка стоят вопросы обучения учащихся педагогического колледжа научному стилю речи и языку специальности как подъязыкам общелитературного языка, необходимого для овладения профессией. Обучение научной речи не является изолированным участком общего процесса обучения языку. С одной стороны, поскольку научный стиль – это система речевая, «имеющая нормы отбора и сочетания языковых единиц, определяющиеся задачами общения в соответствующей сфере», овладение научной речью способствует усвоению общеязыковых закономерностей. С другой стороны, возрастающая роль научного стиля в речевой жизни современного общества оказывает значительное влияние на развитие языка в целом. При непосредственном речевом общении на научные темы говорящему приходится пользоваться различными вариантами монологической речи: как с ее «крайним случаем» (длительное одностороннее высказывание: лекция, доклад, устный реферат, выступление на собрании, защита курсовой работы и др.), так и в случае монологического высказывания в диалогическом общении, то есть когда «диалог становится обменом монологами» (профессиональная беседа, консультация, дискуссия, различные деловые и личные переговоры и др.) Кроме того, учащиеся должны владеть письменными жанрами научного стиля, такими, как аннотация, реферат, резюме текстов.

Для построения речевого сообщения необходимо уметь: а) выбирать соответствующий коммуникативному намерению способ передачи информации (описание, повествование, рассуждение, доказательство); б) определять программу высказывания и реализовывать ее в адекватной языковой форме; в) объединять отдельные коммуникативно и формально завершенные фразы в структурно и семантически цельный текст.

В результате обучения научной речи учащиеся должны овладеть следующими умениями [9]:
- кратко формулировать свои мысли по затронутому вопросу или проблеме;
- дать критическую оценку прослушанному сообщению на научные темы;
- принимать участие в дискуссии по докладу или сообщению;
- продуцировать устно и письменно типовые научные тексты.

Формирование коммуникативных компетенций будущих педагогов не ограничивается только изучением теоретических дисциплин, по мере их освоения учащиеся включаются в педагогическую практику, содержание которой тесно связано с теорией и способствует формированию коммуникативных умений.

1. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на период с 2010-2020 годы. – Алматы, 2010.
2. Дахин А. Компетенция и компетентность: // Народное образование. 2004 - №4 – с. 136.
3. Бакулина И. Проблема коммуникативных умений учителя // Педагогические технологии. 2008 - №2 – с. 19
4. Жамбеева З.З. Индивидуальные различия в коммуникативных способностях. // Психологическая наука и образование. 2007 - №4 – с. 77.
5. Зарецка И.И. Коммуникативная культура педагога и руководителя. – М.: Сентябрь, 2002 – 160 с.
6. Иванов Д.А. Компетенции учителя. – М.: Чистые пруды, 2008 – 32 с. Серия «Воспитание. Образование. Педагогика».
7. Игнатьева С. Коммуникативная культура будущих учителей как условие становления профессиональной компетентности. 2006 - №6 – с. 3.
8. Костромин С. Коммуникативная компетентность педагога как фактор успешности его диагностической деятельности // Психологическая наука и образование. 2007 - №3 – с. 77.
9. Лухтанова Е. Формирование коммуникативной компетентности педагогов // Школьный психолог» ПС-2007 - №19 – с. 18.

Резюме

Мақалада педагогикалық колледж білімгерлерінің коммуникативтік компетенцияларының қалыптасуы туралы айтылған.

Summary

This article tells about formation of the communicative competence at pedagogical college learners.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРҒА ГЕНДЕРЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Р.Е. Каримова – *магистрант*

Мектепке дейінгі жастағы балаларға гендерлік тәрбие беру, өзінің және қарама-қарсы жыныс мәселесіне дұрыс қатынасты қалыптастыру бойынша медициналық және педагогикалық іс-шаралар кешені болып табылады. Дұрыс гендерлік тәрбие баланы үйлесімді түрде дамытады, сонымен бірге болашақ ана мен әкенің бала туу функциясын әрі қарай қалыптастыруға ықпал етеді, өздерінің болашақ жұбайлары мен балаларының әл-ауқаты мен денсаулығы үшін жауапкершілік сезімін тәрбиелейді. Болашақ отбасының тірегін және ұйытқысын тәрбиелеу, мектепке дейінгі жас кезеңінен басталуы қажет. Гендерлік тәрбиенің тәрбиелік әсерлер кешені, балаға қоғамда қабылданған жыныстардың рөлі мен олардың арасындағы өзара қатынастар жүйесіне баулу қажет.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға гендерлік тәрбие беру, өзінің құрамына өте көп және алуан түрлі аспектілерді қамтиды, атап айтсақ, физиологиялық-гигиеналық, моральды-этикалық, педагогикалық, эстетикалық.

Ең алдымен, балаға гендерлік тәрбие беруді бастамастан бұрын, сәбидің жыныстық қатыстылығы оның қоғамдағы мінез-құлқы мен әрі қарай дамуын анықтайтын маңызды факторлардың бірі болып табылатынын саналы ұғыну керек. Үш жастан бастап балалар өздерін белгілі бір жынысқа – ер немесе әйел жынысына жатқыза бастайды. Осылайша, индивидтің гендерлік идентификациясы байқалады.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға гендерлік тәрбие беру, педагогтар мен ата-аналардың ғана қызығушылығын тудырып қоймайды, сонымен бірге, ғылымның алуан түрлі саласындағы мамандардың – нейропсихологтар, нейрофизиологтар мен психологтардың қызығушылығын тудыруда. Дәрігерлердің ойынша, әртүрлі жыныстағы балалар бас миының қызметі мен құрылымының айырмашылықтары салдарында бірдей дамымайды. Сондықтан тәрбие үдерісін жыныстың ерекшеліктеріне сүйене отырып ұйымдастыру қажет, себебі ұлдар мен қыздардың іс-әрекетін ұйымдастыру мидың алуан түрлі бөліктерінің қатысуымен жүзеге асырылады.

Гендерлік тәрбие мәселелері, қазіргі кезде көптеген зерттеушілер мен педагогтарды толғандырады. Бұл қызығушылық тұлғаны қалыптастырудағы дара тұғырдың қазіргі талаптарының баланың гендерлік ерекшеліктерін теріске шығара алмауымен негізделеді, себебі бұл биоәлеуметтік-мәдени сипаттамалар болып табылады. Ұлдар мен қыздарды тәрбиелеудегі қазіргі басымдылықтар, маскулиндік пен феминдіктің қатаң стандарттарын бекітуде емес, ол ұлдар мен қыздар арасындағы серіктестік өзара қатынастардың потенциалын, ерлер мен әйелдердің бойындағы адамшылықты тәрбиелеуді, шынайылықты, өзара түсіністікті, өзара бір-бірін толықтыруды зерттеуде байқалады.

«Гендер» деп тұлғаны тәрбиелеу үдерісінде қалыптасатын және өзінің құрамына ерлер (ұлдар) мен әйелдер (қыздар) арасындағы психологиялық, әлеуметтік және мәдени айырмашылықтарды қамтитын адамның әлеуметтік жынысы аталады, ал олардың қасиеттері мен қатынастары гендерлік деп аталады.

Педагогикада гендерлік тұғырдың мақсаты, қазіргі заманғы қоғамда өзінің мүмкіндіктері мен потенциалын ашуға және жүзеге асыруға бірыңғай қабілетті, әртүрлі жыныстағы балаларды тәрбиелеу болып табылады.

Гендерлік тәрбиені ұйымдастыруда, анатомиялық және биологиялық ерекшеліктердің ұлдар мен қыздардың психикалық айырмашылықтарының потенциалды мүмкіндіктері мен алғышарттары болып саналатынын түсіну маңызды. Бұл психикалық айырмашылықтар әлеуметтік факторлардың – қоғамдық орта мен тәрбиенің әсерімен қалыптасады. Нәтижесінде, біз ұлдар мен қыздарды тәрбиелеу мәселесін туылғаннан басталатын мәлімет ретінде емес, табиғи нышандар мен соған сәйкес әлеуметтендірудің өзара күрделі әрекетінің нәтижесінде құрылатын құбылыс ретінде қарастыруымыз қажет, сонымен бірге әрбір нақты баланың дара ерекшеліктерін ескере отырып қарастыру қажет. Қазіргі ситуация қыз баладан дәстүрлі әйел адамға тән сапалардың көрінуін (жұмсақтық, нәзіктік, қоршаған адамдарға қамқорлы қатынас) талап етіп қоймайды, сонымен бірге шешім қабылдай білуді, бастамашылдықты, өзінің мүдделерін қорғау білігін және нәтижеге қол жеткізуді талап етеді. Ұлдардың бойында ерлерге тән сапаларлы тәрбиелеп қана қоймау керек, себебі болмыс олардан шыдамдылықты, жауапкершілікті, көмек беруді талап етеді.

Мектепке дейінгі балалық кезеңі, адамның дамуы үшін баға жетпес құнды болып саналады. Тұлғаның барлық маңызды сапалары, нышандары мен қабілеттері дәл осы кезеңде қалыптасады. Баланың жыныстық идентификациясы үш-төрт жасқа қарай жүзеге асады, яғни сәбилік жастың соңына қарай бала өзінің жыныстық қатыстылығын меңгереді, алайда «ұл» немесе «қыз» ұғымдарының мазмұны қандай болу қажеттілігін білмейді. Ерлер мен әйелдердің мінез-құлық стереотиптері, ерлер мен әйелдердің мінез-құлқына тікелей жүргізу арқылы баланың психологиясына енеді. Бала барлық нәрсеге еліктейді: мінез-құлық формаларына, олар қоршаған орта үшін пайдалы; ересектердің мінез-құлық стереотиптеріне, олар зиянды әлеуметтік әдеттер болып саналады.

Бала «еркектік» символын өзінің тәжірибесінде әлі қолданбайды, бірақ оны ойынның сюжетіне енгізе бастайды. Баланың өзінің жынысының құндылығына бағдарлануы, отбасында ғана емес, сонымен бірге, уақытының көпшілігін өткізетін мектепке дейінгі мекемеде жүзеге асады. Орта баланың тұлғасын дамытудың негізгі құралдарының бірі, оның дара білімдері мен әлеуметтік тәжірибесінің қайнар көзі болып табылатыны белгілі. Заттық-кеңістіктік орта мектепке дейінгі жастағы балалардың белсенділігінің алуан түрлерін (дене, ойын, ақыл-ой әрекеті және т.б.) қамтамасыз етіп қоймайды, сонымен бірге, баланың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, оның өзбетінділік дербес іс-әрекетінің негізі болып табылады. Аталған жағдайда ересек адамның рөлі, ұлдар мен қыздардың алдында ортаның барлық мүмкіндік аясын ұсынуда және олардың күш-қуатын әрбір баланың қажеттіліктері мен гендерлік және дара ерекшеліктерін ескере отырып, оның жеке элементтерін қолдануға бағыттауда байқалуы керек.

Мектепке дейінгі жаста ойын балалар іс-әрекетінің негізгі түрі болып табылады, сюжетті ойын барысында балалардың гендерлік мінез-құлқын меңгеруі жүзеге асады, сондықтан ұлдар мен қыздардың ойын әрекетіне арналған материалдар мен құрал-жабдықтарды таңдауына біз ерекше назар аударамыз. Балаларды гендерлік ерекшеліктерді ескере отырып тәрбиелеу бойынша жұмысты жүргізу барысында, келесі мәселелерге назар аударуды ұсынамыз:

- Ерлер мен әйелдердің әлеуметтік қолданған мінез-құлық үлгілерін ойында көрсетуге балаларды баулу мақсатында, ойын материалы мен рөлдік атрибутиканың тартымдылығына;
- Қыздар әйел-ананың әлеуметтік мінез-құлық моделін қайта жаңғыртатын үдерісте ойынға арналған материалдың жеткілікті болуын және толыққандылығына;
- Ұлдардың мінез-құлықтың ерлер моделін ойнауға мүмкіндік берілетін, «саяхат-ойындарға» арналған ойын кеңістігінің маркерлері мен атрибутикасының болуына.

Қуыршақтар мен жұмсақ ойыншықтарды киіндіру және шешіндіру үдерісін, балалар өзіндік өмірлерінде үнемі кезігетін процедурамен теңестіреді, бұл олардың осы әрекеттің адами мағынасын саналы ұғынуға ықпал етеді; егер бала алғашында ересектердің әрекетін ойында қарапайым түрде қайта жаңғыртатын болса, онда ол бірте-бірте өзінің рөлін «Мен – анамын», «Мен – әкемін» деп белгілеп атай бастайды. Ойыншықтарды тартымды түрі болса, ұлдар мен қыздардың бойында оларға деген симпатия сезімдерін туындату біршама жеңіл болады. Осындай ойыншықтармен ойын барысында, балалардың ойыншықтарға деген өзіндік сезімдерін көрсетуге ынталандыру жеңіл болады: жылы сөздер айту, құшақтау, көзіне қарау және т.б. Ойында ойыншықтарға қатысы бойынша, әлеуметтік тұрғыда қолданған ерлер мен әйелдердің мінез-құлық үлгілерін көрсете отырып, ұлдар мен қыздар қажетті эмоционалды дамуға ие болады.

Ойын әрекетін дамытуда ірі құрылыс материалынан құрастыру маңызды рөл атқарады. Ұлдар алғашында ересектердің басшылығымен, кейін өз бетімен ұжымдық ойындар үшін қызығып құрастырумен айналысады. Бұл үлкен машина, ұшақ, кеме, поездың вагоны және т.б. болуы мүмкін. Мұнда гендерлік ерекшеліктерді ескере отырып, балаларды тәрбиелеудің маңызды шарты бойынша, ұлдарға «ауыр» жұмыс тапсырылуы мүмкін: материалды машинамен «тасу», ірі негізгі бөлшекті құрастыру және т.б.

Ойын әрекетіндегі күрделі кемшілік ретінде, бір ойын әрекетін бірнеше рет қайталау алынады, мұнда ұлдардың қолдарына машина алып, мотордың дыбысына еліктеп, олармен бірыңғай әрекеттер – алға-артқа әрекетін орындайтынын, оларды белгілі бір төбешіктен бірнеше рет түсіретінін байқауға болады. Ойында қыздардың бірыңғай әрекетті орындауы, қуыршақпен әрекет ете отырып,бір ойын әрекетін қайталайтынында байқалады. Ойын әрекетінің дамуының төменгі деңгейімен ересектер келіспеуі керек. Сондықтан, балалардың ойындарына бақылау жүргізу нәтижесінде, олардың еліктеу деңгейінде ойнайтыны немесе ойын барысында олардың «әрекеттегі рөлмен» шектелетіні анықталса, онда тәрбиешілер мен ата-аналар лсы кемшіліктерді жою үшін шара қолданулары керек.

Мұнда тәрбиешінің рөлі, оның күн сайын балалардың ойынына қатысуымен анықталады. Мұнда тәрбиеші ойындарды басқарады және ұлдар мен қыздармен саралай түрде ойнайды. Бұдан басқа, ата-аналарға ойын әрекетінде балаларды дамытудың қажеттілігін түсіндіріп, педагог балалардың ойынына қатысу үшін ата-аналарды шақыра алады, мұнда педагог ата-аналар мен балаларды сюжеттік-рөлдік ойынға бірлесіп енгізеді, бұл ата-аналарға өздерінің балаларымен үйде ойнау барысында әрі қарай қолдана алатын практикалық дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді.

Көп жағдайда ересектер ұлдар жүгіргенде, айқайлағанда, соғыс ойынын ойнағанда олардың мінез-құлқын сынайды. Ұлдарға ойын үшін физиологиялық тұрғыда үлкен кеңістіктің қажет екенін ескеретін болса, онда ұлдар ойын барысында физикалық тұрғыда дамиды, өзінің құшін реттеуді үйренеді, ойын оларға жинақталған энергияны жұмсауға көмек береді. Мұндай жағдайда ұлдарға кеңістікті көбірек ұсыну керек, ойындардың агрессивті сипатының болмауын бақылау керек, ол үшін ұлдарды сарбаз, ұшқыш, теңізші ойындарын ойнауға үйрету керек, сол үшін жағдай жасу қажет. Себебі, ұлдар ойыншықтарды бұзып, қайта құрастыруды, олардың құрылымын зерттеуді жақсы көреді (ал ересектер мұны ойыншықтарды әдейілеп бұзу ретінде көреді), ұлдарға ойыншық сатып алуда мұны ескеру керек. Ойын үшін конструктор ойыншығын сатып алу қажет.

Қыздарға ойын үшін аз кеңістік талап етіледі. Ойын ортасын ұйымдастыра отырып, осыны есте сақтаған жөн. Ойынға қажет нәрсенің бәрі бірге болу талап етіледі. Қыздар көп жағдайда ойын барысында ана рөлін меңгереді, сондықтан олардың қуыршақтары, арбалары және басқа атрибутикасының жеткілікті саны болуы қажет. Қыздарда ұсақ моторика жақсы дамыған, оларға ұсақ ойыншықтар, ойынның атрибуттары талап етіледі.

Ойын барысында рөлдік әрекеттердің белгілі бірізділігін жүзеге асыру білігімен және рөлді қабылдаумен сипатталатын дамудың деңгейіне қол жеткізілсе, онда тәрбиеші ойында ұлдар мен қыздардың әлеуметтік функцияларды орындауға оқытумен байланысты мәселелерді шеше алады. Балаларды гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып тәрбиелеу, бір жағынан, балаға белгілі бір жыныс өкілі ретінде саналы ұғынуына көмек беруге бағытталады. Нәтижесінде, осы балаларда гендерлік тұрақтылық қалыптасуы керек: «Мен қызбын және үнемі солай боламын. Мен – ұлмын және үнемі солай боламын». Алайда, қоғам дамуының қазіргі жағдайы, жыныстық белгілері бойынша ерлер мен әйелдердің басымдылықтарын қатар қоюға мүлдем қарсы. Мысалы, ұлдар болашақ ерлер ретінде, тұлғалық көріністерде, өздерінің тек ерлігін, қайтпайтын ерік-жігерін, темірдей күшін көрсетпеуі керек. Олар мейірімді, жұмсақ, сезімтал болуы, туыстар мен жақындарға, басқа адамдарға қамқорлық білдіруі керек. Қыздар, болашақ әйелдер ретінде, дәстүрлі әйелдерге тән сапаларға ие болуымен қатар, белсенді, бастамашыл болуы, өздерінің мүдделерін қорғай алуы керек.

Гендерлік ерекшеліктерді ескеріп балаларды тәрбиелеу, көп жағдайда әрбір баланың дара ерекшеліктері арқылы анықталады, баланың үнемі қарым-қатынас жасайтын ерлер мен әйелдердің мінез-құлық үлгілеріне байланысты болады. Бұл осы нәзік кезеңде ұлдарға немесе қыздарға берілетін тәрбиелік әсердің тұлғаның дамуына әсерінің болмайтынын білдірмейді.

1. Доронова Т.Н. Девочки и мальчики 3-4 лет в семье и детском саду: Пособие для дошкольных образовательных учреждений. – М.: Линка – Пресс, 2009. – 132 с.

2. Еремеева В.Д. Мальчики и девочки: Учить по-разному, любить по-разному. Издательство: Учебная литература, 2008 – 160 с.

3. Ефремова В.Д., Хризман Т.П. Мальчики и девочки – два разных мира. Нейропсихологии – учителям, воспитателям, школьным психологам. – М.: ЛИНКА – ПРЕСС, 1998. – 138 с.

4. Казарян С.Ф. Возрастная динамика развития полового самосознания, пути и условия его формирования у детей дошкольного возраста. Автореферат. – Ереван, 1993.

Резюме

В данной статье рассматриваются особенности гендерного воспитания детей дошкольного возраста.

Summary

In article is considered theparticularities of gender education to preschool age children.

АБАЙ МҰРАЛАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ

Г.С. Майлыбаева – *магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Халқымыздың данышпан ұлы, бүкіл шығыс, орта Азияның ірі ойшыл философы, ағартушысы Абай даналығы біздің ата-мұрамыз, асыл қазынамыз. Абайдың әдеби мұрасын зерттеп оның негізгі бағыт бағдарын анықтау, оның шығармаларын оқып тану одан ғибрат алу болашақ ұрпақтың алдында тұрған өрелі мәселелердің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев: «Абайды тану арқылы біз Қазақстанды әлемге танытамыз, қазақ халқын танытамыз. Абай әрқашан біздің ұлттық ұранымыз болуы тиіс», деп атап көрсеткен.

Абай мұралары арқылы бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселелері осы уақытқа дейін арнайы зерттелген жоқ. Ал бүгінде Абайтану мәселесіне бүкіл дүниежүзі мән беріп отырған жағдайда Абай мұралары арқылы бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселесін жандандыруымыз қажет.

Шындығында қазақ тарихының осы кезеңінде ұлттың биікке жетелеген озат ойлы зиялылар шоғыры ерекше көзге түседі. Бірақ «Жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар» дегендей шоғыр ішінде ұлы Абай тұлғасы ерекше көзге алынады.

Бірде жыр алыбы Жамбылдан, «Абай ақындығына байланысты қандай пікір айтамыз» деген сұрағында ХХ ғасырдың Гомері атанған ұлы жырау: «Абай ақын емес – ғұлама», – депті. Абай рухы, Абай мұрасы қазіргі ұрпаққа соншалықты жақындап олармен заңды. Өйткені Абай тұтас бір халықтың рухани әлемі, кемеңгер, ойшыл данышпаны. Абайдың артында қалдырған мұрасы ұрпақтан-ұрпаққа жетер, мәңгілікпен жалғасар алтын қазына. Қанша заман ауысып, қанша буын ұрпақ жаңарса да, ұлы ақын айтқан қуаты күшті нұрлы сөздің сыры кетпей, сыны бұзылмай, жаңа қырынан ашылып, жаңғырып келеді.

Мың өліп, мың тірілген қазақ халқы бүгінде егеменді мемлекетімізді құрып, төрткүл дүниеге танымал болуы Абайдың ұрпағына балаған өкілі, үмітінің орындалуының дәлелі. Тәуелсіздік таңы атып ата-бабамыз армандаған күнді көру, ақты-ақ, қараны – қара деп жалтақтамай, ешкімге жалбақтамай сөйлеу еркіндігіне қол жетті. Ендеше Абай мұрасын оқытуда да бұрын айта алмай келген көп жағдайды жас ұрпаққа білгірлік пен, білімділікпен жеткізу, тереңінен тартып сөз ұқтыру ұстаздар қауымының алдында тұрған өрелі міндеттердің бірі. Кемел ойды кемеңгер келешек ұрпақтың да бір келкі емес, тасыры мен талаптысы бар болып келер ала-құланың тобын тобын алыстан аңдайды. Данышпан топ басып дәл болжағандай-ақ Абай мұрасын оқып үйрену, талдау саралау жолы даңғыл болмады. Өзі мына діни дүниеден көшкеннен кейінгі тарихи аласапыран жылдарда халық бастан кешкен алмағайып кезеңдер ақын мұрасына да бірде сәуле, бірде көлеңке түсіріп сан құбылды. Абайдың алтын сөзін кір шалмады. Абай әдебиет табалдырығын аттаған күннен бастап, айналасын қоршаған қараңғылықты серпілтудің жолын іздеп, халық ағартушылық жұмысына шын берілді. Ол шындыққа, тұрарлыққа, терең ой мен ақылға беріліп, өзінің өлеңін найза, өткірдің жүзінен басым, кестенің бізінен шебер деп халықты ғылым, өнерге, оқуға шақырған ұлы дана.

Абай өз халқының мәдениеті мен әлеуметтік ой-пікірінің асқар шыңы болса, ол қалдырған мұра – біздің мұра біздің егеменді еліміздің болашағы бүлдіршіндерді тәрбиелеуде сарқылмас қазына, рухани байлық болып табылады. Абай келешекке зор үмітпен қарады, халқының сол келешек жарқын өмірге жетіп бостандық – теңдікке ие болуына айқын жол сілтеді.

Абайдың ұрпағы халқының кемеңгері, ұлтының ақыл-ойы мен мәдениетінің, өнері мен әдебиетінің асқар шыңын дәл бейнелеп, қоғамдық дамудың шындығын дұрыс көрсете білген қайраткер ретінде таниды.

А.Байтұрсынов Абайдың «Сөзі аз, мағынасы терең» жырларының шығуы жағдайларына, әлеуметтік сырына көркемдігіне үңіледі. Жеңіл ойдан, ашық салатын жағдай халық жырларына Абай сөзін қарсы қоя отырып ол сөздің ішкі мағынасын түсіне, терең оқудың қиыншылығы Абайдан басталатынын атап көрсетеді.

«Не нәрсе жазса да Абай түбірін, тамырын, ішкі сырын қасиетін қармап жазады» – дейді. Оның, нәрсенің сырын, қасиетін біліп жазған сол сөзінің бәрі де халыққа тіреліп, оқушы сөзді сынаса, сөз оқушыларын сынайды» – деуі де осыдан.

Осы қысқа мақалалардың өзі Абайдың ақындылығы, өнері жайлы терең бағалы ой айқындығын көреміз. Оның пікірлерінен кейін Абайды зерттеушілер тарапынан көп еңбектерге негіз болады, ой салады.

Міржақып Дулатов: «Абай» атты шығармасында Абайды жаңа мазмұнды ұлттық әдебиет жасаудағы орнын атай отырып, «әдебиетіміздің негізіне қаланған бірінші кітап – Абай сөзі, Абай аты Абайға дейін

қазақта қолға алып оқырлық, шын мағынасында қазақ әдебиеті дерлік бір нәрсе болған жоқ еді. Абайдың бізге қымбаттығы да сол» – дейді.

Абай мұрасының әдеби тарихи маңызын атап көрсетіп «Абай нағыз халық ақыны» деген қорытынды жасады.

Абай творчествасының қазақ мектептерінің оқу бағдарламаларына кіріп, оқулықтардан тұрақты орын алуыда осы тұста. Абайды зерттеу ісі ілгерілей түсті. Абай мұрасын жан-жақты талдауға бет алған ізденіс біртіндеп көлемді монографиялық зерттеулерге ұласты. Олардың ішінде З.Ахметовтың, Сүйінішәлиевтың, Ә.Тәжібаевтың, С.Сильченконың, К.Мұхамедқановтың, Нұрышевтың, М.Әуезовтың толығынан зерттеген монографиялық еңбектері жарық көрді.

Ақын мұрасының жас ұрпаққа жеткізілуі жолында еңбек етіп тер төккен ғалым-әдебиетшілер, ақын жазушылар, оқытушы ғалымдар аз емес.

Абай мұрасын білім беру жүйесінде шашау шығармай пайдалану, халқының болашағы үшін алаңдаған әрбір ұстаздың тікелей міндетті.

Осы ретте, І.Р. Халитованың «Абай Құнанбаев мұрасын оқу-тәрбие процесіне енгізу тарихы» атты ғылыми еңбегінде ақын мұраларын бастауыш мектепте жүйелеп пайдалану жолдарын көрсетті. Мысалы, 1 сынып оқушылары, Абайдың сөзімен айтқанда, «білсем екен, көрсем екен», – деген жан құмарының басымдылығымен қатар, қайратының (ерік күші) әлсіздігі ортасындағы қайшылық, әсерленгіштік пен жақсы оқуға ұмтылумен бір нәрсеге көңіл қоюының қиындығы оларды тәртіпке бойсынуға тәрбиелеуді байсалдылықпен жүзеге асыруда көзде тұтылады. Ақынның 32-қара сөзіндегі пікірді арқау етіп, оқушыларға оқудағы мақсат білу, білмекке ұмтылу екендігін көрсетеді.

Өнегелі де, өсиет сөз айтқымыз келсе алдымен аузымызға «Абай атам айтқандай» деген сөз тіркестері келеді. Артынша өшпес із, асыл мұра қалдырып өзіне кейінгі ұрпақтарға өнеге боларлық боларлық ұлы Абай атамыздың артына қалдырған асыл мұралары – оның шығармаларының болашақ ұрпаққа берер тағылымдық-тәрбиелік мәні.

Ұлы Абай халық болашағы ғылымда, білімде, жастарды оқыту, «Тегінде адам баласы, адам баласынан ғылым, ақыл, ар-мінез» деген нәрселерден озады. Одан басқа нәрселермен оздым ғой дегеннің бәрі де ақымақшылдық деп ғылымның орнын көрсете келе халыққа білім алудың қажеттілігін уағыздайды.

Абайдың шығармаларының халықты заман талабына сай оқуға білім алуға шақыру ел болашағындағы отырықшылықтың, сауданың, қала салудың, өнердің алатын үлкен орнын көрете білу қазіргі егемен Республиканың саяси, әлеуметтік, экономикалық ербестігін қамтамасыз етуін іске асыратын азаматтарды, ұлттық ғылыми-техникалық интелегенция жұмысшы кадрларын дайындау ісіне дәл келгендей. Осыдан бір ғасыр бұрын айтылған Абай сөздері, өсиеттері міне осылай дәл қазіргі күні де өз ұрпағын болашағын іске асыруға шақырып тұрғандай. Өкінішке орай ұлы ақын ашына көрсеткен жалқаулық, бой күйездік, күндестік т.б. қылықтар халқымыздың арасында әлі күнге дейін сақталуда.

Абай – халқымыздың ұлы ұстазы тәлімгер педагогы. Оның өлеңдерін ең басты объектісі адам, басты мақсаты – адам тәрбиелеу. Адам оған да «Өзі үшін ғана емес, адамдар үшін еңбек ететін, қайрат, ақыл нұрлы жүректі терең ұстайтын жан-жақты жетілген адам». Абайша айтқанда «Толық адам». Ал «Толық адам», «Жетілген адам» дегендердің мағынасы терең философиялық ойлар, ұғымдар. Адамды адамгершілік тұрғысынан жетілдіруді көздейтін үлкен даналық ұштасып жатқан күрделі мәселе.

Абайдың мұраты – адамда адамгершілік жағынан жетілдіру арқылы қоғамды жетілдіру, қазақ қоғамын ілгері дамыған ілгері дамыған мәдениетті елдер қатарына қосу. Оның өлеңдері мен шығармаларының, әңгімелерін дүниетанымдық философиялық, әлеуметтік, қоғамдық, этикалық көзқарастары, педагогикалық, психологиялық ой-пікірлері осыны дәлелдейді. Абай сомдаған, бірін-бірі толықтырып отыратын ұлттық бейнелер халқын бірлікке, еңбек етуге, өнер-білімге үйренуге шақырған ұлттық мүддеден туған.

Бұл ретте, Абай ең алдымен білімнің, ғылымның, қоғамдағы орнын, адамды кісілікке тәрбиелеудегі маңызын жақсы түсінеді.

Абай ғалым, білімді адам бойындағы рухани қазынаның үлкені және әрбір жігерлі жастың талпынатын мұраты болу керектігін көрсетеді. «Жасымда ғылым бар деп ескермедім». Бір қарағанда бәрімізге онда айтылмаған ой-пікір етене таныс, құлағымызға әбден сіңісті дүниедей көрінеді.

Абайдың дана ретіндегі негізгі этикалық принципі – еңбек. Абай еңбектің рөлін жоғары қояды. Еңбек адамның ақыл-ойының ереңдігін сезім дүниесінің сұлулықын, ерік-жігерін тәртіптілігін реттестіретін бойдағы енжарлықты, бой күйездікті, еріншекті тіпті қайғы-қасіретті жастың адамды жігерлендіретін теңдесі жоқ шипа «Аштан өліп, көштен қалмаспыз», деген психологиядан арылу керек. Жастарды тіршілік көзін табуға баулу қажет. Күллі адам баласы қор қылатын үш нәрсе бар», содан қашпақ керек. Әуелі надандық, екінші еріншектік, үшінші – зұлымдық... Білімсіздік хайуандық болады. Еріншектік – күллі дүниенің дұшпаны. Талапсыздық, жігерсіздік, кедейлік бәрі осыдан шығады дейді!.

Абай «Кімде кімнің әділеті жоқ болса, оның ұяты жоқтың иманы жоқ» – деп адам болам деген кісіге қажет бес дұшпан мен бес досты ажыратуды міндет етіп қояды.

Бүкіл өмірін елінің көкірек көзі – сауатын ашып алға жетелеуге арналған ұлы Абайдың еңбегін бағалағанда алдыңғы орында оның бүкіл халықтың ұстазы болғандығы. Өйткені күні бүгінге дейін, оның шәкірттері болып мұрасынан сусындауының өзі соның бір айғағы.

Абай шығармаларында басты орында, еңбек тәрбиесі. Ол еңбекпен келген табыстың адал да дұрыс жолға бастайтынына кәміл сенеді, еңбекпен саналы оймен, ақыл мен істелген істің ғана нәтижесі болады деп санайды.

Адамның бойында жағымпаз қасиеттердің тууына қарсы тұру үшін оның ғылым мен білімге деген құштарлығын арттырып, дамыта түсуді өсиет етеді. Абайдың айтуынша адамның білімге құштарлығы оны тәрбиелігі етеді. Арам тамақтың, сұраншақтық, тілемсектік, жексұрын қасиеттер. Абай мұны ашынып айтады. Қай заманда да болсын, еңбектен безу, біреуге масыл болу жамандықтың жаманы екенін бүгін де көріп жүрміз. Қулықпен, еппен пайда табам деп, еңбектен бойын алып қашқаннан ешкімде пәтуа таппайды. Ел қамын ойлап, түн ұйқысын төрт бөлген Абай еңбекке үндегенде адал еңбекті меңзейді.

Еңбек қылмай тапқан мал дәулет болмас қулық сұмдықпен тапқанның қайыры болмайды. Еңбекке шақыру мәселесі Абайдың ең көп айтқан саласы. Жастарға халық қамын ойлаған ақын жазушылар мен ғалымдарды үлгі өнеге етіп, «білімдіден шыққан сөз талаптыға кез болса екен» – дейді. Тіршіліктің тұтқасы еңбек пен білімде деп ұққан Абай:

Түбінде баянды еңбек егін салған,
Жасынан оқу оқып білім алған.
Би болған, болыс болған мақсат емес,
Өнердің бұдан өзге бәрі жалған – деп халық қамын ойлап, қабырғасы қайысатын, әділдік үшін саясатын ең кем дегенде елдің елу жылғысын ертерек ойлайтын көреген қайраткер. Ұрпақ тәрбиесі үшін аянбай ат салысып жүрген ұлағатты ұстаздардың ақылшысы, сыршысы, қамқоршысы бола алатын.

Бастауыш мектепте Абайдың тек негізінен өлеңдері ғана оқытылады. Балаларға Абай кемеңгер, ұлы ақын деп қана қоймай, оның кемеңгерлігіне де ұлылығының сыры неде жатқанын тамыршыдай тап басып айту оңай болмайды. Дегенмен, өлең жолдарының негізгі нәзік құпиясын түсінуге талпынатын, ақын жүрегінің қатпар-қатпар құпия сырына бойлағысы келері сөзсіз. Осыған орай қазақ мектептерінің бастауыш сыныптарының жаңа бағдарламасында осы мәселе жөніндегі ерекшеліктері қандай? Жаңа бағдарламаның осы мәселе жөніндегі ерекшеліктері қандай? Ұрпақ тәрбиесінде орны бөлек Абай мұрасынан бөбектерге нені? Қашан? Қалай? танытуға болады? сияқты сұрақтар төңірегінде сөз қозғайын.

Қазіргі таңда қолымда барын пайдаланып жүрген бағдарламада және осыған сай жасаған «Ана тілі» оқулықтарында да Абай шығармаларының ішінде кейбір өлеңдерінен үзінділер берілген.

Ал жаңа бағдарламада Абай даналығы мен өсиетін баланың жас кезінен бастап бойларына сіңіре беру үшін, халқының сөз өнері еркін қолдана білуі мен шешендік талантына тәнті ету өнеріне сүйіспеншілігін оята, халқының әдет-ғұрпы, салт-санасы дәстүрінде тәрбиелеуге ықпал ету үшін төмендегі шығармаларды енгізу жоспарланған.

Мысалы: «Ата-анаға көз қуаныш», «Досыңа достық-қарыз іс», «Абдрахман өлімінде», «Кешегі Оспан ағасы», «Қуанбаңдар жастыққа» т.б. Ал аудармаларынан «Қараңғы түнде тау қалғып», «Жарлы бай», «Қарға мен бүркіт» сияқты шығармалары енгізіліп отыр. Өйткені бұл текстердің мазмұны түсінікті сөздері қарапайым, әрине сөз жоқ кейбір балалардың жас шамасына қарай түсінуге ауыр деген сөздерге түсініктеме беріледі, сөздік жұмыстары жүргізіліп қарапайым салыстырулар келтірілуі тиіс. Өлең мысалдар әр сыныпқа былайша жүйеленген.

1- сынып.

«Әсемпаз болма әр неге» (1-шумағы)
«Ғылым таппай мақтанба»
(бес арсыз іс көнсеңіз жолына дейін)
«Жаз» (ұшып тұрса сымпылдап жолына дейін)
«Шегірке мен құмырсқа»

2- сынып.

«Әсемпаз болма әр неге» (1, 2, 3, 4, 5, 6-шумағы)
«Ғылым таппай мақтанба» (махаббатпен ерсеңіз жолына дейін)
«Жазғытұры» (1-5-шумағы)
«Күз» (1-2-шумақтары).

«Қыс», «желсіз түнде жарық ай».
«Қарға мен түлкі»
3- сынып.
«Ата-анаға көз қуаныш» (1-2-шумағы)
«Ғылым таппай мақтанба» (9-шумағы)
«Қыс», «Абдрахман өліміне», «Күз» (4-шумағы)
«Желсіз түнде жарық ай», «Жазғытұры», «Қарға мен түлкі».
4- сынып.
«Жасымда ғылым бар деп ескермедім».
«Әсемпаз болма әр неге», «Жазғытұры».
«Қыс».
«Қан сонарда бүркітші шығады аңға».
«Қуанбаңдар жастыққа», «Жарлы, бай».

Ендігі мәселе – бастауыш сыныпқа арналған өлеңдер қалай оқытылуы, түсіндірілуі тиіс. Ең алдымен төменгі сыныптарда оқушыларды мәнерлеп, әуенді сазды ерекшеліктерін сақтай отырып оқуға үйретіп, сонан соң оқығанын түсіне білуге жетелеген жөн. Бұл тексгегі сөздерді талдап түсіндіруден барып қалыптасады. Сондықтан көрсетілген өлеңдерді оқудың әдістемесі сыныбына қарай алуан түрлі болып іске асырылады.

Ол оқып отырған шығармаларының тақырыбы мен идеясын түсіндіруге ақынның көз қарасын оның ой пікірін қоса түсіндіру, өмір мен байланыстыру, баланың жан дүниесіне әсер ету сияқты мәселелерді бала түсінігіне сай жеткізу мұғалімнің әдіскерлігіне, шеберлігіне, тіл байлығына байланысты.

Келесі көңіл бөлетін жұмыс – бастауыш сыныпта оқушыларға өлеңдегі әуенді-сазды үйлесім, гармония немесе ұйқас жайында қарапайым мағұлмат беру.

Мысалы: «Жасымда ғылым бар деп ескермедім» өлеңіндегі ұйқасып тұрған сөздерді тапқызу.

Мысалы: Ескермедім, тексермедім, кешсермедім т.б. буын саны арқылы болып тұрғанына да көңіл аударту. Осылардың бәрінің түйіні сайып келгенде Абай өлеңдеріндегі сұлу суреттеулерге, теңеулері оқушы көңілін аударту. Балаларға шығарманың көркемдігін, бейнелілігін танытып тұрған көркем сөздерге тоқталу. Айталық суреттеп тұрма, сипаттап тұрма? Анықтап алған соң оқушыларға сол сөздерді тапқызу. Мысалы: «Күз» өлеңіндегі «сұр бұлт», «дымқыл тұман» текстерінің мәнін ашу арқылы табиғат құбылыстарын ауа райындағы өзгерістерді көз алдына елестеткізу. Ол өзгерісті қазақ тұрмысымен байланыстырып баяндату, мұндағы суреттеу тәсіліне тоқталу арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін оятуға әбден болады.

Абай шығармаларын бастауыш сыныптарда оқыту оңай соғатын жұмыс емес. Ол мұғалімнен ауқымды білім, көп дайындық, үлкен жауапкершілік пен әдіскерлікті талап етеді.

Абай шығармаларын бастауыш сыныптарда оқытудың мәні зор екені тәжірибеде дәлелденді. Олай дейтін себебіміз оқушылар Абай шығармаларын оқи отырып, одан рухани ләззат алады.

Сондықтан қазіргі кезеңдегі ең өзекті мәселелердің бірі жасөспірімдерді Абайдың өмірі, шығармашылығы арқылы оқуға деген құштарлығын қалыптастыру, дамыту. Бұл күрмеуі күрделі де қиын істі ойдағыдай шешуде, әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті, бастауыш сынып мұғалімдері мен сынып жетекшілерінің орны ерекше.

Демек, баланың Абай өлеңдеріне деген қызығушылығына бағыт сілтеу, эстетикалық талғамын тәрбиелеу оны ары қарай дамыту, бекіту, қалыптастыру – педагогикалық маңызды проблемалардың бірі.

Бастауыш мектептерде Абай өлеңдерінің бір алуаны табиғат лирикасы. Абайдың жыл мезгілдеріне байланысты жазған яғни «Күз», «Қыс», «Жаз», «жазғытұры» өлеңдерін оқығанда табиғаттың әртүрлі құбылысы көзіне елестейді. Жаратылыстың жайдары жазым, түсі суық тұманды кезін не болмаса салқындаған аязы мен қарлы боранның өзін көріп тұрғандай болып тұрасың.

Қазақ халқының ұлы ақыны Абай өзінің терең әдеби мұрасы арқылы бүгінгі күн талап-тілегіне сай келетін ағартушылық насихат қалдырды.

Сондықтан да ақын жырлары адамдардың рухани қазынасына айналды. Мектептің алғашқы сыныптарынан бастап-ақ жатталған Абайдың жыр-маржандары балалық, жастық, ер жеткен, есейген жылдарында жаңғыртып жатқандай түседі.

Абай жырларының ерекшелігі, өміршеңдігі, мәңгілілігі – ол дәуірдің болсын, қай жастағы адамдар болсын қажетіне жарары қасиеттілігінде.

Қорыта келгенде, Абай шығармаларын оқыту мәселелері бірсыпыра зерттелінеді, ал Абай мұралары арқылы бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселесін жүргізудің жүйесі әлі де болса арнайы

зерттеуді қажет етеді. Біздің пікірімізше, Абай мұралары арқылы бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіруге байланысты деректі материалдар, Абай өмірі жөніндегі балаларға арналған диафильмдер, суреттер, портреттер Абайдың өскен ортасы, ата-анасы жөніндегі көрнекіліктер сериясы қажет. Абай шығармаларындағы негізінде жасалған пейзаждың суреттері болғаны да орынды болар еді.

Бұл ұлы Абайдың өмірі, азаматтығы, суреткерлігі жөнінде оқушыларға мол да, дәйекті мағұлмат беруге өз септігін тигізер еді.

1. *Бітібаева К. Мектепте Абай шығармаларын оқыту. – Алматы: Рауан, 1995.*
2. *Мырзахметов М. Абай тану тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991.*
3. *Төреханұлы. «Ең жарық жұлдыз», Жеруйық газеті 1995 ж.*
4. *Халитова І.Р. Абай Құнанбаев мұрасын оқу-тәрбие процесіне енгізу тарихы(1960-1995 жж.): Пед. ғылымд. д-ры... дис. автореф. – Алматы, 1998 – 47 б.*

Түйін

Мақалада халқымыздың данышпан ұлы, ірі ойшыл философы, ағартушысы Абай мұралары арқылы бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселесі жайлы баяндалған. Сонымен қатар Абай мұраты – адамда адамгершілік жағынан жетілдіру арқылы қоғамды жетілдіру, қазақ қоғамын ілгері дамыған ілгері дамыған мәдениетті елдер қатарына қосу болса, оның өлеңдері мен шығармаларының, әңгімелерін дүниетанымдық философиялық, әлеуметтік, қоғамдық, этикалық көзқарастары, педагогикалық, психологиялық ой-пікірлері осыны дәлелдейді.

КОНТЕНТ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ БАЗЫ ЗНАНИЙ

О.Б. Битаев – *магистрант 1 курса*

Интернет стал огромной базой знаний, с помощью которой можно решить практически любую проблему.

Термин «портал» в Интернет неизменно сопровождает термин «провайдер». До недавнего времени считалось, что порталами могут быть только сайты провайдеров, то есть операторов Интернет, и нельзя называть порталом информационный сервер.

Однако фирмы-провайдеры, по принятой ныне классификации, можно разделить на три группы:

- сервис-провайдеры (Internet service provider – ISP) – обеспечивают доступ в Интернет;
- контент-провайдеры (Internet content provider – ICP) – предоставляют контент (содержание) и ряд других сервисов: хостинг (предоставление места для размещения личных web-страниц пользователей), предоставление бесплатной почты, поисковые системы;
- коммерческие сервис-провайдеры (CSP) – проводят торговыетранзакции непосредственно через сеть.

Но, помимо приведенной классификации, контент-провайдеры попадают и в другую. Западные консалтинговые компании делят ведущие российские сайты на три категории:

- каталоги и поисковые системы;
- контент-провайдеры (новостные, тематические сайты);
- он-лайн магазины.

Развитие Интернет есть не что иное, как копия развития человеческой цивилизации, колоссально сжатая во времени и перенесенная в виртуальное пространство.

«Построить портал» означает построить мегаполис, где происходит формирование тенденций и стандартов, влияющих на всех остальных «жителей виртуального мира».

«Построить портал» означает создать высокопосещаемый сервер, создать комплекс разнообразных сервисов, формирующих систему мотивации для посещения.

Кто-то начинает строительство портала с поисковой системы и каталога, кто-то с почтовой службы или новостийной службы. Рассмотрим данный вопрос на примере мультипортала http://www.km.ru/ (принадлежащем компании «Кирилл и Мефодий).

Процесс начался с размещения в Интернет принадлежащей компании мегаэнциклопедии, стопроцентно эксклюзивной информации (далее будем называть информационное наполнение портала контентом).

В настоящее время мультипортал развивается по горизонтали (расширяются разнообразные сервисы) и по вертикали (создано 20 тематических порталов, объединенных единой торговой маркой и общими сервисными службами, открыта зона торговли, бесплатный хостинг, подписка).

Почему контент имеет столь важное значение? Потому что в наше время информация превратилась в товар, причем стоимость этого товара растет с чудовищной скоростью. К людям любой специальности и профессии предъявляются все большие и большие требования, человек должен постоянно переучиваться, работать с новой информацией практически ежедневно, чтобы чувствовать себя полноправным членом общества.

Западные аналитики называют контент «королем Интернета» не случайно, так как он является одним из основных средств мотивации, «привязывания» посетителя к серверу. По прогнозам экспертов, в течение 2000 года в развитие Рунета можно ожидать инвестиций объемом в десятки миллионов долларов. Наибольший интерес, с моей точки зрения, для инвесторов будут представлять именно информационные порталы. Контент должен обладать определенными свойствами, а именно: быть легальным, достоверным, упорядоченным, структурированным, оперативно обновляемым, интерактивным. Очень кратко остановимся на каждом из этих свойств.

Легальность контента означает, что у вас имеются на него права. Для нас интеллектуальная собственность становится неотделима от бизнеса, поэтому любопытно наблюдать, как серьезные люди рассуждают об Интернет как о какой-то специальной среде, в которой это право отменено. Украсть подобную собственность легко, но это вовсе не означает, что можно делать такие попытки. Отрицать сегодня авторское право на информацию в Интернет – все равно, что бредить наяву. Пытаться строить сколь-нибудь заметный бизнес на нелегальном контенте – пустая трата времени и средств.

Контент должен быть достоверным, то есть создаваться профессионалами на основе проверенных источников и, по возможности, быть более полным. Качественной информации никогда не бывает много. Важнее другое: система навигации должна позволять каждому самостоятельно выбирать критерии для ее ограничения.

Существует несколько способов получения контента. Его можно купить, создать, обменять, разработать систему автоматического создания информации третьей стороной. Рассмотрим каждый из этих способов и постараемся оценить их стоимость.

Проще всего заключить соглашение об обмене информацией. В этом случае стоимость ее приобретения определяется вашими затратами на создание продукта (услуги), которым вы меняетесь.

Купить информацию тоже можно. Однако часто бывает сложно оценить ее стоимость. (Положительным является то, что вы торгуетесь за конкретно существующий продукт и возможно, стоимость контента уже была компенсирована его владельцами ранее.) Сложность также в состоит том, что необходимо оценить, какой именно контент вам нужен, чем он ценен, каким образом он поможет привлечь пользователей на сервер, а также какую аудиторию и насколько можно им удовлетворить. В настоящее время самым распространенным типом покупаемого контента являются новостийные ленты и, реже, базы данных.

Автоматически генерируемый контент – это всевозможные доски, чаты, конференции, базы, которые заполняются, в основном, самими пользователями. Достаточно иметь модератора или менеджера, регулирующего процесс, – и все будет в порядке. Такая информация стоит недорого. Однако она не эксклюзивна, ее можно легко повторить.

Создать контент самостоятельно – самая сложная задача и самое дорогое удовольствие. Такой контент эксклюзивен и может стать вашим уникальным торговым предложением (УТП), выделить среди конкурентных ваш информационный ресурс, что также чрезвычайно важно. На сервере http://www.km.ru/ к такому «хитовому» контенту, в первую очередь, относятся мегаэнциклопедии по всем областям знаний, электронные коммерческие базы, образовательные программы. Стоимость и скорость создания собственного контента может составлять совершенно фантастические суммы в миллионы и десятки миллионов долларов в России и миллиарды за рубежом.

Из всего вышесказанного можно сделать следующий вывод: проект, претендующий на статус портала, не сможет выиграть в конкурентной борьбе, не имея собственного, эксклюзивного контента. Не случайно на международном рынке существует тенденция, когда хорошо известные поисковые системы стремятся превратиться в медиа-компании.

В рамках Интернет-портала http://www.km.ru/ компания «Кирилл и Мефодий» ставит задачу превратить часть своего контента в мультимедиа-энциклопедию, причем в реальном времени (real time multimedia encyclopedia), где вся информация взаимосвязана, хорошо структурирована, легко доступна, интересна и полезна для любого посетителя сервера.

Общая тенденция развития этого сегмента рынка такова, что информация в Интернет будет становиться все более мультимедийной и более зрелищной. Это приведет к тому, что для новых игроков финансовый порог вступления в рынок будет только увеличиваться.

Контент это любое информационное наполнение чего-либо (картинки, текст, видеоролики и т.д.) (англ. content – содержание). По отношению к сети Интернет обычно имеют в виду контент сайта, т.е. всё, что предстаёт перед глазами пользователя, что он может почитать, посмотреть или послушать. А вот под контентом сайта чаще всего понимают его текстовое наполнение (к примеру, то, что Вы сейчас читаете).

Контент делится на уникальный (копии которого отсутствуют в поисковых системах), и не уникаль-

ный. На уникальность контент можно проверить, просто вводя произвольные предложения в поисковики, либо используя такие сервисы, как antiplagiat.ru, copyscape.com и др. Плюсы этих сервисов в том, что можно вводить текст целиком, а не отдельными предложениями. Так же можно использовать программу Advego Plagiatus от **Advego.ru**, либо воспользоваться их бесплатным online-сервисм. Так же там можете проверить Ваш текст на орфографию и провести его SEO-анализ.

В текстах для сайтов **поисковиками** ценится, прежде всего, уникальность, т.е. отсутствие дублей на других сайтах. Если контент не уникальный, то велика вероятность даже не попасть в индекс поисковых систем. Для продвижения в поисковых системах и получения с них посетителей тексты должны быть не только уникальными, но и оптимизированными под поисковые запросы.

Посетителями сайта ценится качество контента: лёгкость восприятия, соответствие найденной информации своему запросу, актуальность, интересность написания (должно возникать желание добавить страницу в избранное и передать ссылку знакомым). Эти факторы влияют на интерес пользователя к Вашему сайту.

Весь контент является результатом интеллектуального труда и защищается законом об авторских правах. Перепечатка его разрешена лишь на условиях, указанных на сайтах-источниках, и всегда при установке на них прямой ссылки.

Важным моментом в поисковом продвижении сайтов является грамотная оптимизация контента, которую должен осуществлять профессиональный веб-разработчик или оптимизатор. Структура контента включает в себя такие понятия как плотность ключевых слов в тексте, расположение ключевых слов, размер контента. Плотность ключевых слов на странице может сыграть важную роль в продвижении сайта, ведь в случае ошибочного их распределения поисковый робот пропустит сайт или занесет его в бан-лист.

Вообще, чтобы не угодить в черные списки поисковиков, нужно соблюдать некоторые общие правила, знания о которых добыты скорее опытным путем, так как разработчики поисковых систем тщательно их скрывают. На странице не следует употреблять больше 30 ключевых слов и выражений, иначе продвижение сайтов в поисковых системах может закончиться провалом. Считается, что полезным будет разместить их в заголовках статей, а также в первых двух сотнях символов, то есть первом абзаце – лиде. Кроме того, необходимо правильно написать содержание тегов title и description, чтобы они верно отражали суть содержания сайта, а вот мета-тег keywords уже не играет такой роли для поисковых роботов. Объем контента также играет роль для поискового продвижения сайтов, причем как для поисковиков, так и для посетителей. Мало кто захочет прочитать текст в 15 тысяч знаков, скорее всего эта информация будет пропущена, а робот может счесть это искусственным контентом, напичканным ключевыми словами, и тоже проигнорировать.

Осуществляя поисковое продвижение сайтов, стоит стремиться к максимальной точности ключевых слов и выражений, к их релевантности поисковым запросам и к их правильному расположению в тексте. Сегодня поисковая машина может определить, когда ключ вписан совсем уж искусственно или часть текста не подходит по смыслу, поэтому необходимо следить за логичностью его структуры. Продвижение сайтов в поисковых системах можно улучшить за счет уникального контента.

Если робот, сравнив содержимое сайта с информацией собранной ранее, обнаружит, что она где-то уже есть, он точно пропустит такой сайт и не включит его в дальнейший поиск. Если вы хотите чтобы ваш сайт быстро начал индексироваться и выходить в поиске, то стоит обратить внимание на профессиональные услуги оптимизации.

1. Гриншкун В.В. Развитие интегративных подходов к созданию средств информатизации образования: дис… докт. пед. наук: 13.00.02. – М.: МГПУ, 2004 – 514 с.

2. Джусубалиева Д.М. Формирование информационной культуры студентов в условиях дистанционного обучения. – Алматы: «Ғылым», 1997 – С. 105-112.

3. Кунанбаева С.С. и др. Методическая подготовка студентов в условиях информатизации теории и методики обучения иностранным языкам. – Алматы, 2000 – 150 с.

4. Медеуов Е.У. «Математическое моделирование и вычислительный эксперимент в исследовании учебного процесса» // Материалы междунар. научно-практич. конф. «Образование и наука Казахстана на рубеже тысячелетий». – Талдыкорган, 2002 – С. 411-414.

5. Набиев Е.А., Артыкбаева Е.В. Педагогика профессионального образования: учебное пособие. – Алматы: Алем, 2001 – 80 с.

6. Нургалиева Г.К. Дистанционное обучение в сельских школах. // Информатика и образование. – 2005 - №4 – С. 34-36.

7. Нурбекова Ж.К. Фундаментальное и опережающее обучение программированию студентов по специальности «Информатика»: автореф. ... докт. пед. наук. – Алматы, 2007 – С. 40.

ОРТА СЫНЫПТАРДА ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҚТАРЫНДА ВОЛЕЙБОЛ ОЙЫНЫНА ДАҒДЫЛАНУДЫ ҮЙРЕТУ

Н.К. Мукажанов – *магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Волейбол спорт ойындарының ішіндегі ең бір танымал ойындарың бірі. Бұл ойын түрі дене тәрбиесіндегі жетілген түріне жатады. Сонымен қатар ойынды дұрыс ұйымдастыру сүйек-бұлшық еттерін жетілдіруге мүмкіндік туады. Ойын қатысушылардан жақсы қимыл-қозғалыс үйлесімділігін, ептілікті, иілгіштікті, білек күшін ұтымды әрі батыл әсер етуіді талап етеді.

Волейбол ойынның техникасы екі бөлікке бөлінеді: шабуылда ойынның техникасы және қорғаныста ойынның техникасы. Шабуыл техникасына жатады: беру, қайта беру және соққы шабуыл. Қорғаныс техникасына, допты қабылдау және оқшаулау.

Волейболда қорғаныста да, шабуылда да орын ауыстыру бірдей, бірақ ойыншы бағананың аласа немесе биік жағдайымен ерекшеленеді. Орын ауыстыру техникасы. Орын ауыстыру жүріс, қарсы шығу, секіру, жүгіру түрінде орындалады. Бірақ ойынның қандай да бір тәсілін орындамас бұрын, волейболшы орынында белгілі табанды немесе жағдайды қабылдауы керек және қажетті қозғалысты немесе тәсілді орындауға мүмкіндігі болуы керек.

Беру. Волейболда келесі берулер қолданылады: төменгі төте және бүйір, жоғарғы төте және бүйір, жоғарғы төтесі секіріп барып беру.

Қайта беру. Ойында үстінен екі қолмен доп тастауды қолданады, тірек жағдайда, секіріп барып және құлаулармен. Сонымен қатар шабуылшы соққылар. Волейболға ойында түзу, бүйірден шабуыл соққылары, қолдың бұрылысымен денені пайдалана отырып соққылар қолданылады.

Астынан екі қолмен допты қабылдау тәсілі. Белдеу деңгейде (немесе белдеуден төмен) ұшып бара жатқан доптар әдетте екі қолмен доптын астынан қабылдайды. Ал астынан бір қолмен допты қабылдау тәсілі. Бір қолмен ойыншыдан алыс ұшып бара жатқан доп ойыншының алдын ала орын ауыстыруынан кейін қабылданады.

Оқшаулау. Бір ойыншы атқарылған оқшаулау жеке деп аталады; – Екі қойылған блок немесе үш ойыншылармен, – топты, немесе (сәйкесінше қос және үш еселі) ұжымдық.

Техникалық дайындық техникалық қозғалысты үйретуге және жарыс күресі кезінде пайдаланатын тәсілдерді жетілдіруге бағытталған. Ойын тәсілдерін үйрену мақсатында келесі оқыту жоспарын құруға болады:

1. Ойынның тәсілімен жалпы танысу.
2. Ықшамдалған шарттарда тәсілді орындау.
3. Ойыншының өзіне ыңғайлы тәсілін қолдануы.
4. Ойын жағдайда тәсілдің әбден жетілдіруі.

Валейбол ойынының негізгі әдісі физикалық жаттығу болып табылады. Олар алуан түрлі. Сондықтан волейболды үйрету кезінде қандайда бір жаттығуды таңдау, белгілі кезеңіндегі тапсырманың шешіміне көмектесетіннегізгі классификациялық әдіске топтастырылады. Классификациядан шыққан қағидалар волейболшыларға жарыс кезінде қызмет етеді. Осыған орай жаттығулар екі түрге бөлінеді: негізгі және қосалқы немесе жаттықтыру. Жарыс жаттығулары волейбол ойынының ерекшелігін айқындайды. Мұнда техникалық және тактикалық әрекеттер жарыс кезіндегідей ойын жағдайында орындалады. Қандай да бір қойылған тапсырманы орындау кезінде ойыншылардың деңгейін және жұмыстың нақты шартын есерку керек. Қойылған тапсырмаға орай бір құралды әртүрлі әдісте бірнеше рет қолдануға болады. Дене тәрбие сабақтарында волейболдың техникалық әдістерге үйретуді келесі кезекпен өткізу керек:

1. Арнайы физикалық дайындық жаттығулары;
2. Тұтас техникалық қабылдау немесе жеке элементтер кезіндегі келтіруші жаттығулар;
3. Техникалық жаттығулар;
4. Оқу ойынында техникалық әдісті жетілдіру.

Кез-келген жаттығу есептеумен құрылу керек және дидактикалық, биологиялық қағидаттар немесе жаттығу процесінің ортақ заңдылықтарына сәйкестендірілуі керек.

Жаттығатындарға волейбол ойыны функционалдық мүмкіндік жағынан биік талаптар қояды. Волейбол ойыны оқыс және шапшаң орын ауыстыру, секіру, құлау тағы басқа әрекеттерден тұрады. Осыған байланысты мектеп оқушысы кез-келген реакцияға, бұлшық еттердің үлкен қысқартылуларына, орын ауыстырудың тездігіне, секіргіштікке және тағы басқа қасиеттерге ие болуы керек.

Волейболды жүйелі әрі сапалы дамыту ойынның техникасын табысты меңгеруге көмектеседі. Балдыр-

ған және жасөспірім шақта негізінен дайындық жылдамдыққа, ептілікке, шапшаң-күш сапаға, жансебілдікке бағытталады. Жас волейболшылардың күш қуатының сапалылығы таңдаулы уақыт кезеңінде дамитыны ғылыми тұрғыда дәлелденген. 12-14 жастағы мектеп оқушыларының бұлшық еттерінің күші бір қалыпты дамиды, 14-15 жаста секіргіштік қасиет, ал 17 жастан бастап күштің өсуі байқала бастайды.

Волейболшы үшін жүгіру жылдамдығы, сол сияқты шабуылшы көрсеткіші болуы керек. Бұл көрсеткіштер ойыншыларда бірнеше жоғары болуы керек. Оқушылардың төзімділігі олардың тиімді әрі жаттығуларды ұзақ орындау қабілеттілігімен бейнеленеді. Бұл ұл балалар мен қыз балаларда әртүрлі өзгереді. Мысалы қыз балаларда секіргіштік сергектіктері 9 жастан 10 жасқа дейін, ал ұл балаларда 8 жастан 11 жас аралығында байқалады. Ары қарай бұл көрсеткіштер азын-аулақ өзгеріп отырады.

Көбі иілгіштік ересектерге қарағанда балаларда артық деп есептейді. Иілгіштік 16 жаста максимумға жетеді. Бірақ бұл болашақта айналыспау керек деген пікірге әкеп соқпауы керек.

Орта білім мектебінде волейболға үйретуді спорт секциямен салыстырғанда, әдістерді таңдауда міндетті түрде ерекшеліктерді ескеру керек:

- Шектелген уақыт шарттарында үйрету бағдарламасы таңдалған бөлімді зерттеу барысында өткізіледі.
- Волейбол ойынын жас ерекшелігіне қарай бағдарламаға сәйкес үйрету керек.
- Қабілеттілігіне қарамай барлығын бірдей оқыту керек.
- Олардың барлық тілектеріне тәуелсіз оқытылуы керек.

Одан басқа, балаларды мектепте ойынның тәсілдерін баяу жаттайды, жылға жылдан, жаңа қоса. Сондықтан волейбол ойынында тек қана жатталынған тәсілдері қолдана ойнап, одан әрі пайдаланған тактикалық тіркесімдерге үйрету керек.

Меншікті тәжірибе негізінде 5-7 сыныптарда дене тәрбие сабағындада волейболға дағдылануды қалыптастыру әдістемесі

А.П. Матвеевтің 2007 жылғы дене тәрбиесі редакциясында волейболдың негізгі элементтеріне үйретуді 5 сыныптан бастауды ұсынады. Үйрету алғашқы жылда волейболдың негізгі техникалық әдістерін түсінуге жобаланады: бағандар, ауысу; доппен жаттығуы: доп тастау, астынан қабылдау және тапсыру (жергілікті жерлерде және қозғалыста сүйеп қоятын қадамдармен) үстінде, төменгі төте беру сияқты әрекеттерге үйрену керек.

Алтыншы сыныпта аталған элементтерді жетілдіре отырып, үйреншікті ойын шарттары орындайды. Жетінші сыныпта жоғарғы төте беру зерттеліп, бұрын талқыланылған элементтерді жетілдіре түседі.

Қазіргі уақытта бұл мәселе жөнінде көптеген әдістемелер бар, бірақ мұғалімдердің мүмкіндіктері әр түрлі, сондықтан, жұмыс тәжірибені пайдалана, біз құралдарды қолданудың қолайлы нұсқаларын таңдадық және нақты мектеп шарттарындағы әдістері қарастырылмақ.

Мұғалім волейболдың бастапқы кезеңінде негізгі элементтерін үйретумен қатар баланың осы спорт түріне деген махаббатын оята отырып, «іліктіру» керек. Сондықтан әдістерді таңдау және ойын дағдылардын дамытудың құрал-жабдықтарын мұқият ойластыру керек. Біздің пікір бойынша уйрету кезеңінде көптеген жаттығулар ойынға бағыт алуы керек. Сондықтан керек жарақтарды: доптар, отырғыш, матиралдар барынша қолдану керек. Сабақтың даярлық бөлімін доппен жаттығуды пайдалана өткізу орынды, өйткені тақырыпқа сағаттың жеткіліксіз саны ерекшеленген бағдарлама «волейбол». Жұптар, үштер де, жеке-жеке де жаттығу орындай алады.

Сабақтың негізгі бөлігінде бағдарламада қойылған талаптарды шешу керек, атап айтқанда – қажетті бағандар қабылдауға және дұрыс жылжуға, негізгі техникалық әдістерге – жоғарыдан және төменнен қабылдау, жоғарғыдан және төменнен беру, сондай-ақ берулердің әр түрлерін меңгеру керек.

Осы кезеңде маңызды шешімді дер кезінде қабылдап қателерді түзету керек және әдетке айналмайтындай оларға дұрыс бағыт беру керек. Мысалы, кейбір оқушылар допты төменнен алу кезінде шынтақ буындарын, қолдарын майыстырп алуға жол береді, кейін доптың бетке қарай ұшуына әкеп соғады. Сабақ бөлімінің негізгі элементі ойын болып табылады. Бұл ортақ дене шынықтыру дайындық үшін, бұл техникалық бола алады және тактикалық әрекеттер де бола алады.

Егер техника ойынның тәсілі орындау болса, онда тактика – тәсілдің қай түрін таңдап орындау керектігін, мысалы допты кай бағытқа және (ойынның сәті әртүрлі) алаңда қандай траектория бойымен орналасатынын орындайды. Сондықтан техника мен тактиканы қатар үйрету керек. Бастапқы кезеңде тактиканы үйрету техниканың дұрыс белгілері болып табылады. Егер ойыншы тактикалық тапсырманы орындай алмаса, ол техниканы дұрыс меңгермегені. Сонымен қатар ойыншы келген допты қабылдап, сқырған ойыншыға жібере алмаса, онда ол тәсілді дұрыс орындамағаны. Сондықтан мектепте тактиканы үйрету кезінде техникамен қатар алып жүру керек. Егер оқушылар бастапқы жаттығуды меңгерген соң, тактика-

ны үйретуге уақыттың келгені. Тактикаға да, техникаға да мұндай тәсіл анағұрлым тиімдірек және үйрету үшін уақыт кең талап етеді, өйткені бір басқаларға да көмектеседі.

Біз спорттын қай түрі болмасын дайындықты ерте жастан бастар болсақ онда одан жақсы нәтиже күтуге болады. Бұған дәлел осы уақытқа дейінгі өзіміздің жаттықтырып жүрген оқушыларымыздан байқауға болады. Жан жақты дайындығы жеткілікті спортшы өзіне сенімді және дене бітімінің үйлесімділігімен көрінеді.

1. Айрапетьянц Л.Р., Годик М.А. Спортивные игры. – Ташкент: Изд-воим. Ибн Сины, 1991.

2. Беляев А.В. Обучение технике игры в волейбол и еесовершенствование. – М.: ВФВ, 1995.

3. Беляев А.В. Планирование процесса спортивного совершенствованияв клубных командах. – М.: ВФВ, 1994.

4. Беляев А.В. Тактическая подготовка волейболистов. – М.: ВФВ, 1995.

5. Волейбол / под. общ. ред. Фидлер М. – М.: ФиС, 1972.

6. Волейбол: Учебник для ИФК / Под ред. Клещева Ю.Н., Айриянца А.Г. – М.: ФиС, 1985.

7. Волейбол. Сборник статей / Под ред. Клещева Ю.Н. – М.: ФиС, 1985.

8. Ермаков С.С. Структура основных технических приемов игры вволейбол, как система ударных движений: Дисс.. канд. пед. наук. – М.: ГЦОЛИФК, 1990.

9. Железняк Ю.Д., Ивойлов А.В. Волейбол: Учебник для ИФК – М.: ФиС, 1991.

Резюме

Обучение игровым навыкам волейбола на уроках физической культуры в средних классах.

Summary

Education volleyball game skills in the classroom physical education in middle school

СЕНСОРНОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР

К.Рузиева – *студентка 3 курса психолого-педагогического факультета специальности дошкольное обучение и воспитание, КазНПУ им. Абая*

Основой умственного воспитания является сенсорное воспитание, которое обеспечивает развитие и обогащение чувственного опыта ребёнка, формирует его представления о свойствах и качествах предметов.

Сенсорное воспитание – это целенаправленное развитие ощущений и восприятий. Слово «сенсорный» происходит от латинского слова «sensus» – «чувство», «ощущение», «восприятие», «способность ощущения». Слово воспитание – целенаправленное формирование личности в целях подготовки её к участию в общественной и культурной жизни в соответствии с социокультурными нормативными моделями. По определению академика И.П. Павлова, воспитание – это механизм обеспечения сохранения исторической памяти популяции.

Задачи сенсорного воспитания детей дошкольного возраста:

1) формирование у детей системы перцептивных (обследовательских) действий;

2) формирование у детей системы сенсорных эталонов;

3) формирование у детей умения самостоятельно применять систему перцептивных действий и систему сенсорных: эталонов в практической к познавательной деятельности.

Ребенок в жизни сталкивается с многообразием форм, красок и других свойств предметов, в частности игрушек и предметов домашнего обихода. Знакомиться он и с произведениями искусства – музыкой, живописью, скульптурой. И конечно, каждый ребенок, даже без целенаправленного воспитания воспринимает все это. Но если усвоение происходит стихийно, без разумного педагогического руководства взрослых, оно нередко оказывается поверхностным, неполноценным. Здесь то и приходит на помощь сенсорное воспитание. Сенсорное развитие ребенка – буквально с первых дней его жизни является залогом успешного осуществления разных видов деятельности, формирования различных способностей. Именно поэтому так важно, чтобы сенсорное воспитание планомерно и систематически включалось во все моменты жизни малыша, прежде всего в процессы познания окружающей жизни: предметов, их свойств и качеств.

В педагогической литературе ученые сенсорное воспитание определяют по-разному.

С.А. Козлова, Т.А. Куликова дают такое определение. Сенсорное воспитание – целенаправленные педагогические воздействия, обеспечивающие формирование чувственного познания и совершенствование ощущений и восприятия [1; 142].

По Поддъякову Н.Н., сенсорное воспитание означает целенаправленное совершенствование, развитие у детей сенсорных способностей (ощущений, восприятий, представлений) [2; 3].

В определениях Козлова С.А. и Поддъякова Н.Н. речь идет о целенаправленном процессе. В первом определении указано кто руководит процессом, во втором – на кого он направлен, результатом воздействий в одном являются формирование чувственного познания, совершенствование ощущения и восприятия, в другом – развитие сенсорных способностей (ощущений, восприятий, представлений). Развитие способностей более высокий уровень развития всех познавательных процессов.

Запорожец А.В. определяет сенсорное воспитание следующим образом. Сенсорное воспитание – направленно на формирование у ребенка процессов ощущения, восприятия, наглядного представления и т.д.

Запорожец А.В. и Поддъяков Н.Н. дают разные названия результата, в одном случае ощущения, восприятие и представления – это процессы, в другом – сенсорные способности.

Венгер Л.А. понимает под сенсорным воспитанием – последовательное планомерное ознакомление ребенка с сенсорной культурой человека [3; 5].

Определение Венгер Л.А. отличается от предыдущих понятий. Венгер Л.А. указывает, что процесс сенсорного воспитания осуществляется последовательно и планомерно, т.е. ознакомление с сенсорной культурой человека реализуется в определенной системе. Под сенсорной культурой Венгером Л.А. подразумеваются общепринятые представления о цвете, форме и других свойствах вещей. Сенсорная культура ребенка – результат усвоения им сенсорной культуры, созданной человечеством [3, 4].

Таким образом, проанализировав и просинтезировав, указанные выше определения, можно сказать, что сенсорное воспитание – это целенаправленные, последовательные и планомерные педагогические воздействия, обеспечивающие формирование у ребенка чувственного познания, развитие у него процессов ощущения, восприятия, наглядных представлений через ознакомление с сенсорной культурой человека.

Группа педагогов и психологов А.П. Усова, А.В. Запорожец, Н.П. Сакулина, Н.Н. Поддьяков, Д.Б. Эльконин и др. утверждают, что сенсорное воспитание, направленное на формирование полноценного восприятия окружающей действительности, служит основой познания мира. Первой ступенью познания является чувственный опыт, чувственное познание. В процессе сенсорного воспитания подготавливается переход от чувственного к рациональному познанию, от восприятия к мышлению, формируется основа последующей интеллектуальной деятельности. Чувственное и рациональное познание рассматриваются как разные стороны единого процесса познания ребенком объективного мира, как разные формы познавательной деятельности, находящиеся между собой в органической взаимосвязи. Вместе с тем развитие сенсорных процессов играет существенную роль в совершении практической деятельности ребенка [4; 13; 19].

Проблема сенсорного воспитания детей дошкольного возраста интересовала ученых на протяжении многих веков.В VIII-XIX веках Я.А. Коменский, И.Г. Песталоцци, К.Д. Ушинский, М. Монтессори и Ф.Фребель пришли к выводу о необходимости специальной подготовки (включая сенсорное воспитание) детей дошкольного возраста.

В рассмотрении проблемы развития сенсорного воспитания детей большой интерес представляет метод М.Монтессори. Этот метод связывает формирование представлений и сенсорное развитие детей. Разработанный М.Монтессори дидактический материал позволяет активизировать работу всех сенсорных анализаторов детей и усвоить им представления. Ее последователями в русской педагогике стали Ю.И. Фаусек и Е.И. Тихеева. Они воплотили идеи Монтессори – педагогики в практику и адаптировали к отечественным условиям.

В исследованиях Е.И. Тихеевой, Ф.Н. Блехер, Б.Хачапуридзе были разработаны некоторые новые методы сенсорного воспитания, они подготовили почву для новых педагогических разработок.

В советской дошкольной педагогике работу над развитием системы дошкольного сенсорного воспитания продолжили педагоги А.П. Усова, Н.П. Сакулина, Н.Н. Поддьяков, Л.А. Венгер. Особое внимание в своих работах уделяли формированию сенсорных способностей ребенка.

В XX веке на сенсорное развитие, оказали влияние научные работы известных ученых, как Л.А. Венгера, Н.Н. Поддьякова, П.Я. Гальперина, З.А. Михайловой и других. Их исследования направлены на выявления целесообразности использования различных игр в сенсорном развитии, развитии интереса к обучению у детей дошкольного возраста. Они включают в задачи подготовки дошкольников развитие познавательных интересов и способностей, словесно-логического мышления.

Педагоги предлагают вводить в занятия элементы дидактических игр, позволяющие включать детей в беседу, учить межличностному взаимодействию.

В настоящее время происходят большие изменения в экономической и политической жизни. Идет обновление знаний во всех областях, растет поток информации, которую человек должен быстро усвоить и с пользой для себя использовать. В Концепции дошкольного воспитания, складывается потенциал для дальнейшего познавательного, волевого и эмоционального развития ребёнка. Большое значение приобретает проблема умственного воспитания детей дошкольного возраста, основой, которого является сенсорное воспитание.

Дидактические игры – игры, в которых познавательная деятельность сочетается с игровой. С одной стороны, дидактическая игра – одна из форм обучающего воздействия взрослого на ребенка, а с другой – игра является основным видом самостоятельной деятельности детей. В дошкольной педагогике дидактические игры с давних пор считались основным средством сенсорного воспитания. Практика использования дидактических игр с сенсорным содержанием показала, что наиболее интенсивно происходит сенсорное развитие детей при условии, что проводить их следует не от случая к случаю, а в определенной системе, в тесной связи с общим ходом сенсорного обучения и воспитания дошкольников.

Дидактическая игра – явление сложное, но в ней отчётливо обнаруживается структура. Одним из элементов игры является дидактическая задача, которая определяется целью обучающего и воспитательного воздействия. Вторым элементом является содержание. Успешность игры – в ее результативности, поэтому подготовка к игре – это уточнение имеющегося багажа знаний и умений или формирование их. Третьим элементом игры являются правила. Они определяют характер и способ игровых действий, организуют и направляют поведение детей. Четвертый элемент – игровые действия, поступки, которые совершает каждый участник игры для достижения результата. Они активизируют интерес к дидактической игре. Пятый элемент дидактической игры – результат. Показатель уровня достижения детей в усвоении знаний, и развитие умственной деятельности, взаимоотношений.

Дидактическая игра лишь отчасти отвечает требованиям полной системности знаний: иногда это – «взрыв удивления» детей от восприятия чего-то нового, неизведанного; иногда игра – «поиск и открытие», и всегда игра – радость, путь детей к мечте. Наполненность обучения эмоционально-познавательным содержанием – особенность дидактической игры.

Дидактические игры по сенсорному воспитанию могут рационализировать работу воспитателя, так и дадут ему возможность проследить процесс сенсорного развития, позволят оценить эффективность применяемых средств сенсорного воспитания и в случае необходимости привлечь новые.

Ограничиваясь этим перечислением дидактических игр, важно отметить, каждая игра дает упражнения, полезные для умственного развития детей и их воспитания. Роль дидактических игр в сенсорном воспитании очень велика. Дидактическая игра помогает ребенку узнать, как устроен окружающий мир и расширить его кругозор.

Таким образом, можно с уверенностью утверждать, что ведущей формой сенсорного воспитания являются дидактические игры. Только при определенной системе проведения дидактических игр можно добиться сенсорного развития дошкольников.

1. Козлова С.А. Дошкольная педагогика. – М.: 2002 г – С. 136-149.

2. Поддъяков Н.Н. Сенсорное воспитание в детском саду: Пособие для воспитателей/ под ред. Поддъякова Н.Н., Аванесовой В.И. 2-е. изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1981 – 192 с.

3. Венгер, Л.А. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет:Кн. Для воспитателя детского сада / Венгер Л.А., Пилюгина Э.Г., Венгер Н.Б.; под ред. Венгера Л.А. – М.: Просвещение. 1988 – 144 с.

4. Венгер Л.А. Дидактические игры и упражнения по сенсорному воспитанию дошкольников: Пособие для воспитателей детского сада / Венгер Л.А., Пилюгина Э.Г., Максимова З.Н., Сысуева Л.И.; под ред. Венгера Л.А. – М.: Просвещение, 19737 г. – 110 с.

5. Сенсорное воспитание в детском саду: практическое пособие для воспитателей, под ред. Поддьякова Н.Н., Аванесовой В.Н. – М.: Просвещение, 1981 – 192 с.

Түйін

Мектепке дейінгі педагогикада дидактикалық ойындар ежелден бері сенсорлы тәрбиенің негізгі құралы ретінде саналып келді. Сенсорлы мазмұны бар дидактикалық ойындарды қолдану тәжірибесі көрсеткендей, балалардң сенсорлы дамытуды оңтайлы жағдай туындаған кезде ғана емес, сонымен бірге, оны белгілі бір жүйеде, мектеп жасына дейінгі балаларды сенсорлы оқыту мен тәрбиелеудің жалпы барысымен тығыз байланыста жүргізуді талап етеді.

Summary

In pre-school pedagogy educational games have long been seen as a means of sensory education. The use of didactic games with touch contents showed that the most intense sensory development of children is the condition that they should not carry out from time to time, and in a particular system, in close connection with the general course of sensory training and education of preschool children. Only when a certain system of didactic games can get a touch of preschoolers.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ЭКСКУРСИИ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

О.Тен – *студентка 3 курса психолого-педагогического факультета специальностидошкольное обучение и воспитание, КазНПУ им. Абая*

Экскурсия – важная форма организации обучения и воспитания в детском саду. Экскурсии представляют собой особый вид занятий, которые дают возможность в естественной обстановке знакомить детей с природными, культурными объектами, с деятельностью взрослых.

По характеру решаемых педагогических задач можно выделить четыре разновидности экскурсий: природоведческая, экологическая, на сельскохозяйственный объект, экскурсия эстетического характера.

Природоведческая экскурсия традиционно решает задачу знакомства с природой, т.е. накопление представлений о разнообразии объектов живой природы и их характерных особенностях.

Экологическая экскурсия направлена на освоение детьми разнообразных биоценологических связей в мире природы:

- между органами животных и растений и их функциями;
- между средой обитания живых существ и особенностями их строения и образа жизни;
- между состоянием конкретных живых объектов и условиями их существования;
- между различными живыми существами в одной экосистеме.

Экскурсии на сельскохозяйственные объекты помогают детям освоить представления о труде людей. Это экскурсии в поле (вспашка, сев, уборка урожая), на луг (выпас скота, уборка сена), в сад, в огород, в ягодник, на ферму, в оранжерею, на выставки цветов, птиц, рыб, в зоопарк и др. Посещение этих объектов даёт возможность показать детям, как человек влияет на природу, выращивает растения и животных, ухаживает за ними. Основная цель экскурсии – показать, что и для какой цели делают люди, как используют машины, как относятся к своему труду, каковы его результаты.

Экскурсии эстетического характера помогают ребёнку научиться воспринимать красоту природы и развивают культуру его чувств. Используя различные педагогические приёмы, воспитатель способствует тому, что дети от общения с природой получают неизгладимые впечатления. В то же время задачи нравственного и эстетического воспитания детей можно и нужно решать при организации и других видов экскурсий.

Вместе с тем, использование всех разновидностей экскурсий направлено на воспитание любви к природе и осознанное и бережное отношение к ней.

Структура экскурсии:

- вводная беседа;
- коллективное наблюдение;
- индивидуальное самостоятельное наблюдение детей;
- сбор материала;
- игры детей с собранным материалом;
- заключительная часть, во время которой воспитатель подводит итог экскурсии и напоминает от необходимости бережного отношения к природе.

Экскурсии за пределы детского сада проводятся со средней, старшей и подготовительной группами. С младшими группами рекомендуются наблюдения на своём земельном участке и только во вторую половину года короткие экскурсии на луг, в парк (лес). Знания, полученные на экскурсии, расширяются и закрепляются на занятиях, в играх, в наблюдениях в уголке природы за принесенными объектами. Сразу же после возвращения с экскурсии собранный материал необходимо разместить в уголке природы (растения поставить в вазы, цветочные горшки; животных поместить в аквариум, террариум, садки), за растениями и животными организовать наблюдения.

Методика проведения экскурсий в широком плане представляет собой систему задач и требований, способов и приемов показа и рассказа в ходе изучения тем экскурсий, самых различных по своим целям. Методика проведения конкретной экскурсии является программой действия воспитателя по демонстрации объектов, организации их наблюдения детьми дошкольного возраста, использования определенных методических приемов показа и рассказа. С одной стороны, методика проведения экскурсий близка к научной дисциплине, а с другой – она представляет собой реализацию требований этой дисциплины на практике. Я считаю, что если в дошкольных учреждениях на экскурсиях детей знакомить не только с природой, но и с результатами творческой деятельности человека, преобразующего окружающий мир, то у ребенка будет развиваться гуманность, уважение к труду людей, к окружающему миру.

Методические рекомендации рекомендации:

1. Во второй младшей группе экскурсии проводятся внутри дошкольного учреждения, участка. С младшими группами рекомендуются наблюдения на своём земельном участке и только во вторую половину года короткие экскурсии на луг, в парк (лес). Экскурсии за пределы детского сада проводятся со средней, старшей и подготовительной группами.

2. Определяя место экскурсии, воспитатель выбирает наилучший путь к нему – не утомительный, не отвлекающий детей от намеченной цели.

3. Подготовка детей начинается с сообщения воспитателем цели экскурсии. Ребята должны знать, куда пойдут, зачем, что узнают, что нужно собрать.

4. Воспитанники должны знать, что экскурсия – это занятие, которое проводится не в группе, а в природе и на сельскохозяйственном объекте, поэтому на экскурсии необходимо быть дисциплинированным и внимательным. Воспитатель напоминает детям правила поведения на улице.

5. При подготовке к экскурсии нужно обратить внимание на одежду детей. Дети должны быть одеты удобно, в соответствии с погодой и сезоном.

6.Значительное место занимает в ходе экскурсии в природу выполнение детьми разнообразных практических заданий, которые вытекают из ее содержания и обеспечивают действенное познание тех предметов, явлений, которые дети наблюдали ранее. Чаще всего это сбор природного материала, предназначенного для дальнейших наблюдений в уголке природы, для поделок, оснащения занятий (например, шишки для занятий по математике).

7. В конце экскурсии целесообразно организовать дидактические игры, которые в занимательной форме закрепляют усвоенные знания.

8. Через 2-3 дня после экскурсии воспитатель проводит занятия с использованием раздаточного материала, рисование, лепку, дидактические игры с природным материалом, читает художественную литературу, заслушивает рассказы детей о том, где были и что видели. В заключение проводится обобщающая беседа.

9. Планируя беседу после экскурсии, воспитатель должен поставить вопросы так, чтобы в памяти детей восстановить весь ход экскурсии, подчеркнуть наиболее важные в образовательном и воспитательном отношении моменты, подвести их к установлению связей между явлениями.

Методика проведения экскурсии с детьми дошкольного возраста.

В статье рассматривается экскурсия, как важная форма организации обучения и воспитания. Экскурсии эстетического характера помогают ребёнку научиться воспринимать красоту природы и развивают культуру его чувств. Используя различные педагогические приёмы, воспитатель способствует тому, что дети от общения с природой получают неизгладимые впечатления. В то же время задачи нравственного и эстетического воспитания детей можно и нужно решать при организации и других видов экскурсий.

Түйін

Мақалада экскурсия оқыту мен тәрбиені ұйымдастырудың маңызды формасы ретінде қарастырылады. Эстетикалық сипаттағы экскурсия балаға табиғаттың сұлулығын қабылдауға үйретеді және оның сезімдерінің мәдениетін дамытады. Әртүрлі педагогикалық тәсілдерді қолдана отырып, тәрбиеші балалардың табиғатпен қарым-қатынасынан ерекше әсер алуына ықпал етеді. Сонымен бірге, балаларға адамгершілік және эстетикалық тәрбие берудің міндеттерін экскурсияның басқа түрлерін ұйымдастыруда шешу қажет және керек.

Summary

In the article the tour, as an important form of training and education. Excursions aesthetic help the child learn to perceive the beauty of nature and develop a culture of his feelings. Using different teaching methods, the teacher encourages the children to communicate with nature are lasting impressions. At the same time, the problem of moral and aesthetic education of children can and should be addressed in the organization, and other excursions.

СОЦИАЛИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ В КАЗАХСТАНЕ

А.Еркинбаева – *студентка 3 курса психолого-педагогического факультета специальности социальная педагогика и самопознание*

Молодежь – социально-демографическая группа с характерными для нее возрастными, социально-психологическими свойствами и социальными ценностями, которые обуславливаются уровнем социально-экономического, культурного развития, особенностями социализации в казахстанском обществе.

Государственная система социальной защиты молодежи должна обеспечить правовые и экономические гарантии, соблюдение важнейших социальных прав каждого молодого человека. Это, прежде всего, право на труд, нормальные условия работы, получение дохода от своей деятельности, обеспечивающего достойный уровень и качество жизни, право на отдых и т.д. Для малоимущих групп населения — денежные дотации и натуральные выдачи, причем помощь от государства должны получать не только те граждане, кто по объективным причинам не в состоянии самостоятельно зарабатывать и иметь достаточный доход для нормальной жизни.

Ведущая цель государственной системы социальной защиты молодежи – помочь молодым людям обрести чувство собственного достоинства, веру в свои силы, желание собственным трудом добиться лучшей жизни, а не пассивно ожидать ее. Здоровый человек нуждается не только и не столько в социальной защите, сколько в предоставлении ему возможности самоопределиться, самоутвердиться.

Главной задачей государства и общества в отношении молодежи является формирование условий, при наличии которых молодежь сможет самостоятельно решать свои проблемы и будет готова активно, заинтересованно участвовать в решении задач, стоящих перед обществом и государством.

Молодежь – субъект государственной политики, уникальный стратегический ресурс общества, который не должен быть только объектом воздействия со стороны государства и старших поколений. Молодежь – это группа лиц от 14 до 30 лет. Она всегда являлась активной группой населения максимально подверженной влиянию разнообразных факторов внешней социальной среды. Как часть социума молодежь подвержена большинству социальных воздействий и испытывает те же трудности, что и взрослое население в самоопределении, профориентации, трудоустройстве, образовании, обеспечении жильем, социальными гарантиями, медицинском обслуживании и страховании.

Обостряют проблемы молодежи психологические особенности социализации лиц данного возраста. Указанная проблема тесно связана с началом становления молодого человека, с выходом его из первичной семьи, попытками самостоятельно социализироваться путем примыкания к различным социальным группам, субкультурам, движениям.

Необходимым условием включения молодежи в общественную жизнь является развитие самоорганизации молодежи, молодежного самоуправления. В наибольшей мере этому соответствует создание и деятельность молодежных общественных объединений, участие в них широкого круга социально активных молодых людей.

Современная молодежная среда, являющаяся объектом воздействия со стороны политических институтов и структур, политических партий и объединений, функционирующих в обществе, представляет собой сложный и противоречивый организм, отражающий все социально-экономические и политические тенденции развития современного Казахстана.

Молодежь – это социальная группа, наиболее восприимчивая и в то же время прагматично настроенная часть населения любого государства. Имеющиеся проблемы модернизации казахстанского общества, ее успехи и сложности интересуют и волнуют большую ее часть. Несмотря на многочисленные трудности повседневного бытия молодого поколения, возникшие за годы рыночных реформ, молчаливое равнодушие к потребностям и интересам молодежи со стороны государства. Такое одобрительно-спокойное отношение молодежи к разбегающимся социальным ценностям (бесплатное образование, медицинское обслуживание и др.), формальной свободе управляемой демократии, многому негативному, имеющему место в современной реформирующемся Казахстане, – это явление временное. Неоспоримость этой ситуации должно хорошо понимать, чувствовать нынешнее руководство Казахстана и, не откладывая в долгий ящик, начинать работу по разработке научно обоснованной молодежной политики.

Основными задачами молодежной политики РК являются :

- приобщение молодых граждан к участию в общественных и социально-экономических преобразованиях;
- совершенствование системы трудового, нравственного и патриотического воспитания;
- усиление социальной защиты подрастающего поколения.

Каждый молодой человек в казахстанском государстве должен иметь достойные условия для самореализации, получения качественных знаний, отвечающих требованиям эпохи. В основу современной молодежной политики государства должна быть заложена научно выверенная философия полноценной социализации молодежи. Решение этой задачи в условиях трансформирующегося общества, сопровождающегося системными кризисами, требует фундаментальной коррекции идеологии воспитания молодежи. Эту работу следует начинать с основательного лечения самого общества, институтов социализации молодежи (семьи, системы образования и др.), обратив при этом особое внимание на мощную финансовую поддержку их со стороны государства.

Особое место в молодежной политике должны занимать вопросы, относящиеся к семейно-брачным отношениям, так как социально-экономическая и демографическая среды обитания семьи являются движущими силами в развитии государственной семейной политики. Снижение рождаемости, рост численности малоимущих семей, тендерные вопросы, проблемы воспитания и социализации молодежи в семье требует от органов государственной власти более внимательного подхода к разработке современной семейной политики и главное – усиления финансово-экономической ее поддержки. При этом всегда нужно иметь в виду, что способ структурирования семьи и действий индивидов в их повседневной жизни основан не только на ограничениях и поощрениях в поведении согласно принятым традициям и политике в семье, он построен еще на функционировании таких институтов общества, как рынок труда, способы культурного конструирования семьи, «материнства», «отцовства» и «детства» в казахстанском обществе.

В процессе дальнейшего реформирования всех сфер социальной жизни следует полновесно использовать юношеский оптимизм, энергетический потенциал и деловую предприимчивость молодого поколения. При этом очень важно при реализации задач модернизации общества более смело и решительно использовать все позитивное, нетрадиционное в молодежной среде, независимо от политической ориентации этой особой социальной группы общества.

Молодежная политика эффективна тогда, когда в ней масштабно и всесторонне учитывается современное положение юношей и девушек во всех сферах социальной жизни; более эффективной реализации молодежной политики способствует программно-целевой принцип работы.

1. Ешпанова Д.Д., Насанбаев А.Н. Социальный портрет молодежи в современном Казахстана' Текст. / Ешпанова Д.Д., Насанбаев А.Н. // Социологические исследования. – М., 2004 - №12 – С. 89-98.

2. Акчурин Б.Г.Духовное здоровье сельского населения Башкортостана // Социс. - 2001. - № 12. – С. 23-24.

3. Антология социальной работы / Сост. М.В. Фирсов. - М., 1995.

4. Апарина А.Проблемы социально-правовой защиты детей и молодежи в современных условиях // Диалог, 1998 - №1 – С. 27-28.

5. Уманов Ф.А. Социализация и персонализация. Текст: – Алма-Ата, 1993.

Түйін

Мақалада Қазақстандағы қазіргі жастарды әлеуметтендіру мәселесі қарастырылады. Жастарға қатысты мемлекет пен қоғамның басты міндеті ретінде, қоғам мен мемлекеттің алдында тұрған міндеттерді шешуге белсенді және қызығушылықпен қатысатын, өзінің міндеттері мен мәселелерін дербес шеше алатын жастарға жағдай жасауды қалыптастыру алынады.

Summary

The article examines the socialization of the youth of today in Kazakhstan. The main task of the state and society in relation to young people is to create the conditions under which the youth will be able to solve their problems and will be ready for active, willing to participate in solving the problems faced by society and the State.

НЕБЛАГОПОЛУЧНАЯ СЕМЬЯ КАК ОБЪЕКТ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Ж.Сарсенбек – *студентка 3 курса психолого-педагогического факультета специальности социальная педагогика и самопознание*

Семья – тот институт, который обеспечивает ребенка необходимым минимумом общения, без которого он никогда не мог бы стать человеком и личностью. Семья выступает как первый воспитательный институт, связь с которым человек ощущает на протяжении всей своей жизни. Именно в семье закладываются основы нравственности человека, формируются нормы поведения, раскрываются внутренний мир и индивидуальные качества личности. Семья способствует самоутверждению человека, стимулирует его социальную и творческую активность. Другими словами в семье осуществляется первичная социализация ребенка

Как социальный институт семья призвана выполнять ряд функций (репродуктивную, экономическую и хозяйственно-бытовую, воспитательную, рекреационную и психотерапевтическую и др. функции) и имеет определенный социальный статус. Социальный статус семьи – сочетание индивидуальных характеристик членов семьи с ее структурными и функциональными параметрами. В психолого-педагогической литературе описаны 4 статуса семьи: социально-экономический статус (материальное положение семьи, жилищные условия, имущественная обеспеченность), социально-психологический статус (благоприятный психологический климат), социокультурный статус (общая культура семьи, уровень образования взрослых членов) и ситуационно-ролевой статус (отношение к ребенку и его проблемам).

Особенности социального статуса конкретной семьи определяют ее воспитательные возможности и характер детско-родительских отношений. Семейное воспитание имеет ряд несомненных достоинств. К ним следует отнести, благоприятный эмоциональный и морально-психологический климат, атмосфера любви, заботы и поддержки, близость родительского воздействия, духовная связь и преемственность между поколениями, постоянный пример взрослых, нравственное воспитание личности, через усвоение системы ценностей, семейных традиций, стереотипов поведения и общения и т.д. Однако встречаются так называемые неблагополучные семьи, воспитание в которых, как правило, деформирует личностное развитие ребенка. Кроме того, неблагополучные семьи являются источником социального сиротства. Исследователи проблемы социального сиротства (В.В. Чечет, Л.И. Смагина, А.К. Воднева, Л.М. Шипицына и др.) среди основных причин данного явления указывают на кризис института современной семьи. Можно назвать целый ряд факторов определяющих семейное неблагополучие и влияющих на рост числа детей, лишенных родительской опеки:

- Падение жизненного уровня, безработица и низкие доходы семьи, ухудшение условий содержания детей;
- Структурные изменения в семьях – увеличивается число неполных семей, а также детей, рожденных вне брака матерями-одиночками или несовершеннолетними матерями, в силу чего растет число отказных детей;
- Отсутствие или недостаток в семьях эмоционального, доверительного общения, высокий уровень конфликтности в отношениях между взрослыми членами семьи и в детско-родительских отношениях, неблагоприятный эмоциональный фон в целом, педагогическая некомпетентность родителей и т.д.;
- Падение нравственных устоев семьи, алкоголизм и наркомания родителей, а отсюда – жестокое обращение с детьми, пренебрежение их интересами и потребностями.

В современной науке существует множество типологий семьи. Особенности той или иной семьи оказывают влияние на успешность/неуспешность учебной деятельности, возникновение трудностей в поведении школьников. Объектом, социально-педагогической поддержки может стать семья любого типа. Однако степень нуждаемости в ней будет различна, как и различно содержание поддержки. Рассмотрим некоторые типологии семей, которые, на наш взгляд, наиболее точно определяют особенности социально-педагогической помощи оказываемой конкретной семье.

М.А. Галигузова выделяет типологию семей по уровню социальной адаптаций.Благополучные семьи успешно справляются со своими функциями и практически не нуждаются в поддержке социально педагога. В случае возникновения проблем им достаточно разовой помощи в рамках краткосрочных моделей работы.

1. Семьи группы риска характеризуются наличием некоторого отклонения от норм, например, неполная семья, малообеспеченная семья и т.п. Они справляются с задачами воспитания ребенка с большим напряжением своих сил.

2. Неблагополучные семьи, имея низкий социальный статус в какой-либо из сфер жизнедеятельности, не справляются с возложенными на них функциями. В зависимости характера проблем социальный педагог оказывает таким семьям образовательную психологическую, посредническую помощь в рамках долговременных форм работы.

3. Асоциальные семьи. Семьи, где родители ведут аморальный, противоправный образ жизни и в которых жилищно-бытовые условия не отвечают элементарным санитарно-гигиеническим требованиям, а воспитанием детей, как правило, никто не занимается. Работа социального педагога с этими семьями должна вестись в тесном контакте с правоохранительными органами и органами опеки и попечительства.

Б.Н. Алмазов также выделяет четыре типа неблагополучных, семей, способствующих появлению «трудных» детей [1]:

4. Семьи с недостатком воспитательных ресурсов, неполные семьи; семьи с недостаточно высоким общим уровнем развития родителей, не имеющих возможности оказывать помощь детям в учебе; семьи,

где тратят много времени на поддержание материального благополучия, тем самым, создавая нежелательный фон для воспитания детей:

❖ Конфликтные семьи: в таких семьях дети, как правило, демонстративно конфликтны, неуравновешенны; старшие дети, протестуя против существующего конфликта, встают на сторону одного из родителей;

❖ Нравственно неблагополучные семьи. Среди членов такой семьи отмечаются различия в мировоззрении и принципах организации семьи, стремление достичь своих целей в ущерб интересам других, стремление подчинить своей воле другого и т.п.;

❖ Педагогически некомпетентные семьи. Последствиями воспитания в таких семьях могут стать безнадзорность, безынициативность, слепое подчинение и т.д.

Неблагополучие в семье порождает насилие (физическое, психическое или эмоциональное, сексуальное). Получить объективные статистические данные о случаях насилия в семье достаточно сложно. О них становится известно, если ребенок попадает в больницу с травмами или совершает правонарушение. Из опроса 304 старшеклассников г. Алматы следует, что только 43% опрошенных считают свою семью дружной и сплоченной; у 54% подростков нет доверительных отношений с отцами и у 33% – с матерями. В конфликтных семьях, порождающих трудных детей, дело обстоит еще сложнее. В Алматинской области были опрошены 102 «трудных» подростка. Каждый третий подросток свое девиантное поведение объяснил конфликтами в родительском доме, а также недружелюбным отношением со стороны отца или матери к себе. С целью изучения масштабов проблемы насилия в семье специалистами социально-психологической службы Советского района г. Алматы было проведено анкетирование 500 учащихся седьмых классов.

Результаты представлены следующим образом: 48,2% опрошенных респондентов подвергались физическим наказаниям со стороны родителей; 77% – оскорблениям со стороны учителей; 36,4% ответили, что учителя использовали телесные наказания; 66,7% подверглись унижениям и издевательствам со стороны сверстников. Исследователи подчеркивают, что настороженность вызывает тот факт, что большинство детей воспринимают оскорбления со стороны родителей и учителей как воспитательные меры, а унижения со стороны сверстников – как проявление «обычной школьной жизни» [3, с. 68-72]. Вышесказанное свидетельствует о том, что институт современной семьи находится в кризисном состоянии, а это естественно привлекает внимание специалистов из различных областей науки: психологов, педагогов, медиков, социологов и др. ученых. Проблемы современной семьи требуют не только глубокого всестороннего изучения их на теоретическом уровне, но и практического решения на уровне государства, общества и конкретной личности.

В практике социально-педагогической работы уже сложилась определенная модель деятельности с проблемными семьями. В настоящее время социальными педагогами активно используются следующие модели помощи семье: педагогическая, социальная, психологическая, диагностическая и медицинская. Использование той или иной модели зависит от характера причин вызывающих проблему детско-родительских отношений [4].

➢ **Педагогическая модель** базируется на предположении о недостаточной педагогической компетентности родителей. Субъектом жалобы выступает ребенок. Используя данную модель, социальный педагог ориентируется не столько на индивидуальные возможности родителей, сколько на универсальные с точки зрения педагогики и психологии способы воспитания.

➢ **Социальная модель** используется в тех случаях, когда семейные трудности являются результатом неблагоприятных жизненных обстоятельств. Поэтому помимо анализа жизненной ситуации необходима помощь внешних сил (пособия, разовые выплаты и т.п.)

➢ **Психологическая модель** используется, когда причины трудностей ребенка лежат в области общения, в личностных особенностях членов семьи. Данная модель предполагает анализ семейной ситуации, психодиагностику личности, диагностику семейных взаимоотношений. Практическая помощь заключается в преодолении барьеров общения и причин его нарушений.

➢ **Диагностическая модель** основывается на предположении дефицита у родителей специальных знаний о ребенке или своей семье. Объект диагностики – семья, дети и подростки с нарушениями общения.

➢ **Медицинская модель** предполагает, что в основе семейных трудностей лежат болезни. Помощь заключается в проведении психотерапии (лечении больного и адаптации здоровых членов семьи к проблемам больного).

Как правило, школьный социальный педагог использует педагогическую (учебную) модель в работе с

родителями. Как уже было сказано выше, данная модель исходит из предположения о дефиците у родителей знаний и умений по воспитанию детей. Эта модель носит профилактический характер, особенно в ней нуждаются дисфункциональные семьи, так как она направлена на повышение психолого-педагогической культуры родителей, расширение и укрепление воспитательного потенциала семьи. В этих целях используют следующие формы работы с проблемной семьей в рамках педагогической модели:

- Психолого-педагогические консультации на темы: «Роль семьи в развитии ребенка», «Семейная атмосфера», «Супружеский конфликт и эмоциональное состояние ребенка», «Детско-родительский конфликт и способы его преодоления», «Семейная жестокость» и т.д.
- Педагогические поручения, например, организация труда в семье, семейного праздника, режима дня ребенка, семейного чтения или написание письма своему ребенку и т.д.
- Педагогические практикумы на следующие темы: «Какой вы родитель», «Как помочь ребенку учиться», «Какой у вас ребенок», «Претензии к моему ребенку» и т.д.

Объектом воздействия социального педагога могут быть все взрослые члены семьи, ребенок и сама семья, в целом, как коллектив. Действуя в интересах ребенка, социальный педагог призван оказывать необходимую помощь и поддержку семье. В его задачи входит установление контактов с семьей, выявление проблем и трудностей семьи, стимулирование членов семьи к участию в совместной деятельности, оказание посреднических услуг в установлении связей с другими специалистами (психологами, медицинскими работниками, представителями правоохранительных органов и органов опеки и попечительства и др.). Специалисты в области социальной педагогики (М.А. Галагузова, Ю.Н. Галагузова, Е.Я. Тищенко, В.П. Дьяконов и др.) считают, что деятельность социального педагога с семьей протекает по трем направлениям: образовательное, психологическое, посредническое. Рассмотрим названные направления работы.

Образовательное направление. Включает помощь родителям в обучении и воспитании. Помощь в обучении направлена на формирование педагогической культуры родителей и их просвещение. Помощь в воспитании осуществляется путем создания специальных воспитывающих ситуаций в целях укрепления воспитательного потенциала семьи. Данное направление основано на использовании педагогической модели помощи семьи.

Психологическое направление. Включает социально-психологическую поддержку и коррекцию и основано на психологической и диагностической моделях. Такая поддержка с позиции социального педагога, направлена на формирование благоприятной психологической атмосферы в семье. Оказание поддержки в союзе с психологом становится наиболее эффективным. Коррекция отношений осуществляется в том случае, когда в семье наблюдаются факты психологического насилия над ребенком (оскорбление, унижение, пренебрежение его интересами и потребностями).

Посредническое направление. Данное направление содержит следующие компоненты: помощь в организации, координацию и информирование. Помощь в организации заключается в организации семейного досуга (включение членов семьи в организацию и проведение праздников, ярмарок, выставок и т.д.). Помощь в координации направлена на установление и актуализацию связей семьи с различными ведомствами, социальными службами, центрами социальной помощи и поддержки. Помощь в информировании направлена на информирование семьи по вопросам социальной защиты. Данное направление основано на использовании медицинской и социальной модели.

Работая с семьей, социальный педагог выступает, как правило, в трех ролях: советник, консультант, защитник. Советник – информирует семью о важности и возможности взаимодействия родителей и детей в семье; рассказывает об особенностях развития ребенка; дает педагогические советы по воспитанию детей. Консультант – консультирует по вопросам семейного законодательства; вопросам межличностного взаимодействия в семье; разъясняет родителям способы создания условий, необходимых для нормального развития и воспитания ребенка в семье. Защитник – защищает права ребенка в случае, когда приходится сталкиваться с отстраненностью родителей от процесса воспитания детей.

В практике социально-педагогической работы с семьей используются в основном две формы работы, краткосрочные и долгосрочные. Среди краткосрочных форм выделяют кризисинтервентную и проблемно-ориентированную модель взаимодействия.

Кризисинтервентная модель работы с семьей предполагает оказание помощи непосредственно в кризисных ситуациях, которые могут быть обусловлены изменениями в естественном жизненном цикле семьи или случайными травмирующими обстоятельствами.

Проблемно-ориентированная модель направлена на решение конкретных практических задач, заявленных и признанных семьей, то есть в центре этой модели находится требование, чтобы специалисты, оказывающие помощь, концентрировали усилие на той проблеме, которую осознала семья и над которой

она готова работать. Данная модель предписывает решать проблему совместными усилиями. Работа протекает в духе сотрудничества с акцентом на стимулирование возможностей членов семьи в решении их собственных трудностей. Успешное решение проблемы создает положительный опыт для решения последующих проблемных ситуаций самостоятельно.

К долгосрочным формам работы относится социально-педагогическое патронирование и надзор. Консультативная работа и образовательный тренинг являются универсальными, так как используются как в краткосрочных, так и долгосрочных формах работы.

Диагностика семьи является постоянным компонентом в деятельности социального педагога, на котором основывается система помощи и поддержки семьи. Проведение диагностических процедур требует соблюдения ряда принципов: комплексности, объективности, достаточности, последовательности и т.д. Не следует расширять диагностику, если к тому нет необходимых показаний. Новое исследование может быть предпринято только на основе анализа предыдущей диагностической информации. Следует начинать с первичной диагностики жалоб родителей, а далее, изучив обоснованность этих жалоб, выявить причины указанных нарушений.

Некоторые исследователи (А.А. Бодалев, В.В. Столин) считают, что в основе диагностики семьи и семейного воспитания лежат два положения:

- Теоретическое положение – причины нарушений в поведении и развитии ребенка могут лежать в особенностях детско-родительских отношений, стиле воспитания, а также в искажении процесса саморазвития;
- Практическое положение – построение диагностики по принципу «ветвящегося дерева», то есть последующий диагностический шаг делается лишь в том случае, если получен соответствующий результат на предыдущем этапе.

В ходе первичной диагностики важно разобраться в характере жалобы или проблемы, которая может быть обоснована, частично обоснована и необоснованна. Необходимо узнать, как сами родители понимают проблему, правильно ли видят ее причины, какой помощи ждут от специалиста. Основное назначение диагностики – составление заключения о состоянии конкретной семьи и тенденциях, свойственных определенной семье. Используемые диагностические методики традиционны: наблюдение, анкетирование, опросы, тестирование, беседы. Особую группу составляют методы изучения семьи глазами ребенка: рисуночная методика, игровые задания, методика комментирования картинок, методика завершения рассказа, методика неоконченных предложений и т.д.

Работая с семьей, социальный педагог нередко прибегает к социальному патронажу или надзору. Социальный патронаж – это форма наиболее плотного взаимодействия с семьей, когда социальный педагог находится в ее распоряжении долгое время, входит в курс всего происходящего, оказывая влияние на суть событий. Срок патронажа ограничен (4-9 мес.). Одновременно социальный педагог может патронировать не более двух семей, и в тоже время под его наблюдением могут быть семьи патронируемые им ранее. Работа социального педагога в рамках патронажа включает несколько этапов. Однако границы этапов условны.

1 этап Знакомство и заключение договора с семьей. Договор не имеет юридической силы. Его назначение в определении круга прав и обязанностей членов семьи и социального педагога.

2 этап Вхождение в семью, создание и поддержание мотивации к выходу из кризиса. Для поддержания мотивации необходимо привлечение лиц пользующихся особым доверием, значимых для членов семьи.

3 этап Сбор и анализ информации о семье. Сопоставление информации полученной из различных источников. По мере необходимости социальный педагог прибегает к консультативной помощи других специалистов. На основе сбора и анализа информации социальный педагог формирует отношения с семьей, способы взаимодействия с ней и планы совместной работы по выходу семьи из кризиса.

4 этап Выведение семьи из состояния кризиса, разрешение проблем, устранение причин их породивших. Содержание работы с семьей определяется имеющимися у нее проблемами. Социальный педагог может оказывать семье информационную и организационную помощь.

5 этап Выход из семьи. По окончании интенсивного периода работы социальный педагог составляет карту изменений семьи. Рассматривается вопрос о снятии семьи с социального патронажа и установлении за семьей наблюдения на определенный срок (до года). Социальный педагог продолжает сообщать семье необходимую информацию, приглашает на оздоровительные, культурно-образовательные и другие мероприятия.

Социальный педагог использует следующие формы надзора. Официальный надзор – это надзор,

осуществляемый социальным педагогом по поручению официальный органов (органов опеки и попечительства, органов управления образованием и т.п.), в обязанности которых непосредственно входит контроль за деятельностью соответствующих социальных объектов. Неофициальный контроль – это взаимный контроль участников какого-либо процесса за соблюдением каждым из них формально установленных обязательств. Социальный надзор, осуществляемый социальным педагогом, не предполагает активных коррекционно-реабилитационный мероприятий со стороны специалиста. В этом его отличие от социального патронажа.

Семейное консультирование представляет собой оказание социальным педагогом консультативной помощи при возникновении проблем, конфликтов во взаимоотношениях между взрослыми и детьми.

Предметом социально-педагогического консультирования являются:

- в сфере жизнеобеспечения: трудоустройство, получение льгот, субсидий, материальной помощи и т.д.;
- в сфере организации быта: организация уголка ребенка в квартире, привитие ребенку навыков гигиены, организация свободного времени и т.д.;
- в сфере семейного здоровья: диагностика и профилактика заболеваемости, организация отдыха и оздоровления детей и т.д.;
- в сфере духовного и морального здоровья: традиции и устои семьи, расхождение ценностных ориентации членов семьи и т.п.;
- в сфере воспитания детей: решение проблем школьной дезадаптации, диагностика и коррекция отклонений в развитии и поведении детей, педагогическая несостоятельность и неинформированность родителей;
- в сфере внутренних и внешних коммуникаций семьи: восстановление новых позитивных социальных связей, разрешение конфликтов, гармонизация детско-родительских и супружеских отношений.

В настоящее время наиболее распространенными являются следующие модели консультирования семьи: психоаналитическая, бихевиористическая, системная [2, 5].

Нарушения семейных взаимоотношений психоаналитическая модель рассматривает с точки зрения внутренней мотивации поведения супругов, большое значение придается влиянию родительской семьи на семейное поведение супругов.

Согласно бихевиористической модели, консультирование по поводу нарушений в семейных взаимоотношениях должно быть направлено на изменение поведения партнеров с использованием методов научения.

Системный подход основывается на принципах циркулярности, гипотетичности, нейтральности. Другими словами невозможно понять проблему одного человека без анализа того, какое значение она имеет для остальных членов семьи. Еще до работы с семьей необходимо сформулировать гипотезу относительно смысла и цели семейной дисфункции; консультанту необходимо внимательно относится к каждому члену семьи, понимать его и при этом ни кого не осуждать и не становиться на чью-либо сторону.

Можно выделить ряд общих и последовательных этапов работы консультанта, характерных для любой модели консультирования. Выделение этапов в сложном процессе социально-педагогического консультирования носит условный характер.

- *Установление контакта.* На этом этапе важно создание атмосферы поддержки, которая будет способствовать достижению доверия между консультантом и клиентом.
- *Сбор информации.* Уточняются проблемы семьи, так как они видятся участникам процесса. Важно, чтобы консультант выделял эмоциональные и когнитивные аспекты проблемы. В этом ему могут помочь закрытые и открытые вопросы. Уточнение проблемы ведется до тех пор, пока консультант и клиент не достигнут одинакового понимания проблемы.
- *Определение целей консультирования, психологический контакт.* Целесообразно обсудить с клиентом как он представляет себе результат консультирования. Это имеет принципиальное значение, так как цели консультирования у консультанта и клиента могут быть различными. После определения целей заключается контракт на консультирование, то есть стороны договариваются о правах и обязанностях, которые берут на себя.
- *Выработка альтернативных решений.* Открыто обсуждаются возможные альтернативы решения проблемы. Именно на этом этапе консультант сталкивается с основными трудностями. Консультант помогает обозначить членам семьи все возможные варианты решения проблемы и отобрать те из них, которые наиболее приемлемы с точки зрения существующей степени готовности семьи к изменениям.
- *Обобщение.* На этом этапе подводятся итоги работы, обобщаются достигнутые во время консультации результаты. При необходимости осуществляется возврат на предыдущие стадии.

Таким образом, рассмотренные в данной статье основные модели, формы и этапы социально-педагогической деятельности с семьей, прежде всего, способствуют, на наш взгляд, коррекции детско-родительских взаимоотношений, улучшению семейного микроклимата и призваны, в целом стабилизировать институт современной семьи. Изучение психолого-педагогической литературы, а также опыта социально-педагогической деятельности подчеркивают актуальность проблемы поддержки института современной семьи и позволяют назвать основные направления работы в этой области, как на государственном, так и общественном уровнях:

- Упрочение положения семьи в условиях развития современного общества посредством разработки и внедрения законодательных, правовых, нормативных актов. На сегодняшний день в Республике Беларусь действуют следующие программы и законы. Президентская программа «Дети Беларуси», Кодекс «О браке и семье», Закон «Основные направления государственной семейной политики Республики Беларусь», «О государственной поддержке детского и семейного отдыха» и многие др.
- Расширение сети семейных социальных служб, центры семейного отдыха, социально-педагогические центры, социально-психологические и юридические консультации, кризисные центры для женщин и т.д. Кроме того, действуют различные общественные движения, целью деятельности которых является защита детства и материнства.
- Диагностика семейного неблагополучия, его причин и истоков, прогнозирование последствий. На основе диагностических данных – разработка программ социально-педагогической поддержки, комплексное сопровождение проблемных семей.

Актуальность проблем современной семьи требует от специалистов разных областей и всего общества в целом осмысления уже имеющегося опыта по поддержке неблагополучных семей, разработки и внедрения новых программ социальной защиты и поддержки различных категорий семей с целью предотвращения детской беспризорности, бродяжничества, социального сиротства и стабилизации общества.

1. *Алмазов Б.Н. Психологическая средовая дезадаптация несовершеннолетних. – Свердловск, 1986.*
2. *Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. – М., 2004.*
3. *Наумчик В.Н. Социальная педагогика: Проблема «трудных» детей: Теория. Практика. Эксперимент / Наумчик В.Н., Паздников М.А. – Минск, 2005.*
4. *Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. – М., 2004.*
5. *Основы психологии семьи и семейного консультирования / Под общей ред. Посысоева Н.Н. – М., 2004.*
6. *Социальная педагогика / Под общей ред. Галагузовой М.А. – М., 2000.*
7. *Шакурова М.В. Методика и технология работы.*

Түйін

Мақалада әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекеттің нысаны ретіндегі қолайсыз отбасының мәселелері қарастырылады. Аталған мақалада қарастырылған отбасының әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекетінің негізгі модельдері, формалары мен кезеңдері, ең алдымен, біздің пікіріміз бойынша, балалар мен ата-аналардың өзара қатынастарын түзетуге, отбасы ахуалын жақсартуға ықпал етеді және қазіргі заманауи отбасы институтын біртұтас тұрақтандыруға бағытталған.

Summary

In reason the questions of unhappy family are examined as an object of socially-pedagogical activity. The basic models forms and stages of socially-pedagogical activity considered in this article with family, foremost, promote, in our view, called the correction of child-paternal mutual relations, improvement of domestic microclimate, on the whole to stabilize the institute of modern family. In reason the questions of unhappy family are examined as an object of socially-pedagogical a.

КЛАССНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ, КАКИМ ЕГО ХОТЯТ ВИДЕТЬ СОВРЕМЕННЫЕ ШКОЛЬНИКИ

С.Д. Кахарова – *студентка 3-го курса специальности ПиП, КазНПУ им. Абая*

Благородный человек помогает людям увидеть то, что есть в них доброго,
И не учит людей видеть то, что есть в них дурного

Конфуций

Во все времена у воспитания была одна и та же задача – возрастить личность. Личность сильную, но добрую, творческую, но не тщеславную; всесторонне гармонически развитую, но при этом открытую и толерантную. И это не посеять не возрастить красивыми словами, долгими назиданиями и нотациями. Человек, который думает, что сам высоконравственен и безупречен, может быть не только бесполезен, но и опасен в педагогике.

«Кто делает вид, что много знает, и ко всему способен, тот ничего не знает и ни к чему не способен» (Лао Цзы).

Только тот кто сам стремиться к развитию и росту, интересен детям. Более того, детям важно, что воспитатель разбирался не только в дебрях науки, но и в том, что ежедневно его окружает, жил с ними настоящим и заглядывал в будущее. «***Люди перестают мыслить, когда перестают читать***» (Д.Дидро), а педагог перестает быть педагогом, если не постигает ничего нового. Жить вместе, творить вместе, делать общее дело, собирать по крупицам коллектив и создавать эмоционально- психологического уюта в нем- вот на что, на мой взгляд, должен быть настроен воспитатель идущий к детям. Не случайно наставник класса называется руководителем. Он руководит процессами, организовывает и направляет их не давит и обязывает. Не поучать, а просто жить, и творить вместе.

Мы стараемся в каждом ребенке, в каждом человеке находить положительные качества, потому что ***«Не было и не будет человека, достойного одного лишь отчуждения или одной лишь хвалы»*** древнегреческая мудрость),не допускать крайности суждений и позиций, ведь толерантность складывается из довольно простой парадигмы: Взвесить противоположные линии- проанализировать-понять-принять.

Для развития и роста, мы это точно знаю, нужны два конкретных фактора:

Интересное любимое дело с конкретными целями и задачами;

Морально-психологический комфорт в коллективе, доверие, понимание, уважение, осознание общности дела и значимости каждого в нем.

Поэтому для плодотворной работы необходимо:

Найти и определить цель, интересную всем, позволяющую сформировать коллектив единомышленников;

Создать такой коллектив, заинтересовать, повести за собой в мир неизведанный, трудный, таинственный;

Это доступно каждому при условии, что в нашем деле человек не случайный. Работающий по призванию и любящий детей воспитатель всегда окружен множеством любопытных глаз.

Я для себя решила, что ключевым делом для меня станет **театр**. Народный артист СССР, главный режиссер Государственного Академического театра имени Вахтангова Евгений Симонов писал: «*Воспитанный театром человек вырастит душено более тонким, чутким к искусству, природе, переживаниям других людей. Но еще сильнее влияние театра на того, кто в силу обстоятельств, иногда случайных, в раннем возрасте познает театр изнутри кем бы он потом ни стал, театр останется для него модельно трудной но увлекательной деятельностью, тесно спаянных друг с другом людей, моделью жизни».*

Дело – сложное, многогранное, творческое, требующее физических и нравственных сил делает его участников более дисциплинированными, эмоциональными, открытыми, не говоря уже о развитии их внимания, воображения, практики, речи, творческих способностей.

Добродетельность и доверие – обязательное условие творчества. Нужно доверять, принимать решения самостоятельно всем участникам процесса, чтобы получить действительно помощников, а не исполнителей. Привыкнув мыслить самостоятельно, ребенок начинает творить, сначала на сцене, а потом в жизни. Позиция дидактичности искусства роднит режиссуру с педагогикой. Но речь идет не просто о театре, а о театре непрофессиональном, юношеском. И поэтому в борьбе режиссера, стремящегося к эстетическому идеалу, и педагога, стремящегося к созданию нравственно развитой личности, режиссер уступает. Два аспекта, эстетический и педагогический – две стороны одной медали, неотъемлемые части школьного(то есть работающего с детьми) режиссера .Поэтому цели выделяют следующие:

Эстетическая – создание спектакля.

Педагогическая – воспитание эстетически и нравственно развитой личности в процессе работы над спектаклем.

Цели взаимосвязаны.

Содержанием деятельности школьного театра станет не только обучение актерскому мастерству, но и работа с текстом, чтение пьес, обсуждение постановок, разбор произведений, знакомство с приемами использования элементов костюма, грима, с музыкой и светом как особыми средствами выразительности; игры на развитие воображения, фантазии, памяти; выработка своих традиций(праздники, костюмированные вечера и другое..); занятия хореографией. Каждый из этих видов деятельности решает определенные задачи и ведет к достижению главных целей. Человек научившийся творчески мыслить и работать, в любой сфере деятельности найдет применение этим своим способностям.

Воспитатель-организатор-режиссер для продуктивной работы над созданием коллектива и воспитания каждой личности должен следовать простым и известным, но не так просто реализуемым принципам организации педагогического взаимодействия:

Постоянное уважение и внимание

Доброжелательность и доверие

Личный пример во всем, что он хочет добиваться от ребенка

Соблюдение равноправных позиций со-учащимися, со- воспитывающихся, сотрудничающих людей

Принцип индивидуализации, требующий построения такого содержания и методов обучения и воспитания, которые были бы адекватными возрастным и индивидуальным особенностям и возможностям учащихся.

Воспитание – это не набор неких действий и операций, которым педагога можно обучить и совершая которые он гарантированно достигает успеха, а деятельность, которую педагог должен выстраивать сам, определяя её цели, насыщая её ценностями, подбирая методы и средства, сообразуя с имеющими условиями, рефлексируя процесс этой деятельности. Деятельность современного классного руководителя является важнейшим звеном в воспитательной системе учебного заведения, основным механизмом реализации индивидуального подхода к воспитанникам. Обусловлена она современной задачей, которую ставят перед учебным заведением мировое сообщество, государство, родители – максимальное развитие каждого ребенка, сохранение его неповторимости, раскрытие его талантов и создание условий для нормального духовного, умственного, физического совершенства. Классный руководитель прогнозирует, анализирует, организует, сотрудничает, контролирует повседневную жизнь и деятельность учащихся своего класса. Современный классный руководитель в своей деятельности применяет не только известные формы воспитательной работы, а так же в свою практику включает и новые формы работы с ученическим коллективом. Формы работы определяются исходя из педагогической ситуации. Количество форм бесконечно: беседы, дискуссии, игры, состязания, походы и экскурсии, конкурсы, общественно-полезный и творческий труд, художественно-эстетическая деятельность, ролевой тренинг и т.д. В последнее время получили широкое распространение следующие формы воспитательной работы:

Публичная лекция – лекция, насыщенная яркой информацией с необычными примерами, фактами, позволяющая «высветить» отношение к рассматриваему явлению или событию.

Открытий микрофон – ученикам предлагается обсудить события общественной жизни.

«Сократовская беседа» – поиск истины, обсуждение поставленной проблемы с разных сторон с поочередным решением дополнительных вопросов.

Философский стол – обсуждение жизненных ситуаций воспитанниками философской позиции.

Дискуссионные качели по предложенной теме – беседы с чередованием суждений ведут две группы учеников.

*Разговор при свеча*х – беседа на темы интимно-личностного общения или этического содержания жизненных ценностей.

Каким должен быть современный классный руководитель? Какова его роль в современном воспитательном процессе?

Занимаясь поиском ответов, мною осознана необходимость оценить данную проблему с двух позиций: глазами классного руководителя и глазами ребенка.

Настоящий классный руководитель, владеющий технологией своей деятельности – это мудрый воспитатель, который умеет видеть в каждом своем воспитаннике личность неповторимую, уникальную; который глубоко изучает каждого учащегося на основе педагогической диагностики, гармонизирует отношения с ним, способствует формированию детского коллектива, базируясь на личностно-ориентированном подходе.

Классный руководитель проектирует воспитательную систему класса вместе с детьми с учетом их интересов, способностей, пожеланий, взаимодействует с родителями, учитывает этнокультурные условия среды.

В настоящее время классный руководитель идет в ногу со временем, он методически и психологически подкован, владеет знаниями по теории и методике воспитательной работы, хорошо разбирается в трудовом законодательстве, а так же умеет ориентироваться в основных нормативных документах. Классный руководитель интересуется вопросами волнующими современную молодежь, изучает новинки информационных технологий. Кроме того, классный руководитель хорошо знает инфраструктуру города, в котором он живет и работает, это помогает организовывать внеклассную работу. Регулярно повышает свою квалификацию, посещая и участвуя в тематических секциях, семинарах и конференциях.

Сколько бы мы не читали, не учились, главное не забывать о мнении детей.

Дети являются главным звеном воспитательного процесса. Без их участия ни один классный руководитель не сможет продемонстрировать своё мастерство, показать навыки работы, поделиться опытом. Как роль классного руководителя оценивают сами дети?

Нами было проведено анкетирование учащихся 5-6, 9-11 классов Азатской НСШ, с целью определения мнения о роли классного руководителя.

Учащимся были предложены три вопроса.

Нужен ли вам классный руководитель?

Зачем?

Каким на ваш взгляд должен быть классный руководитель?

В результате анкетирования были получены следующие результаты.

На первый вопрос положительно ответило 100% учащихся.

На второй вопрос самая широкая палитра ответов: от него мы узнаем много нового, с ним посещаем театры, музеи, стадионы; классный руководитель помогает при решении проблем в классе; заступается за нас; является хорошим примером в жизни и т.д.

Из высказываний учащихся полученных на третий вопрос видно, что они придают большое значение личностным качествам классного руководителя. У каждого ребенка есть свое мнение на этот счет. Одни считают, что это надежный, искренний, честный, порядочный. Другие – модный, аккуратный, терпеливый, скромный, не слишком молодой и не слишком старый.

Но вместе с тем важны и профессиональные качества: образованность, общий кругозор, эрудиция.

Классный руководитель должен создавать условия! Он должен помогать реализации ребенком своих психосоциальных потребностей, которые есть основа мотивационной сферы человека. Чтобы ребенок стал хорошим надо, чтобы он хотел, стремился, находил удовольствие в том, чтобы быть хорошим!

Воспитывать может любая деятельность: умственная, физическая, организаторская. Необходимо только, чтобы она была педагогически инструментирована, а именно развивала ребенка, его дарования и вместе с тем помогала ребенку чувствовать удовольствие, наслаждение, радость от того, что он делает и благодарности окружающих.

Словом, главная задача воспитания и воспитателя – «формировать» не ум, не мышцы и физические умения, не чувства, не волю, не коммуникабельность, а мотивы и мотивационную сферу личности ребенка, т.е. его желания, стремления, потребность быть социальным, человечным, нравственным, которые подкреплены умом и чувством, волей и привычкой.

Что же такое современное воспитание?

Это деятельность классного руководителя, направленная на создание психолого-педагогических условий для удовлетворения базовых, психосоциальных потребностей школьника.

Работа классного руководителя – целенаправленная, системная, планируемая деятельность, строящаяся на основе программы воспитания всего образовательного учреждения, анализа предыдущей деятельности, позитивных и негативных тенденций общественной жизни, на основе личностно-ориентированного подхода с учетом актуальных задач, стоящих перед педагогическим коллективом школы, и ситуации в классном коллективе, межэтнических, межконфессиональных отношений. Педагог также принимает во внимание уровень воспитанности обучающихся, социальные и материальные условия их жизни, специфику семейных обстоятельств.

Деятельность современного классного руководителя в первую очередь направлена на работу с обучающимися своего класса. Он формирует мотивацию к учению каждого отдельного ребенка, изучая его возрастные и индивидуальные особенности для развития и стимулирования познавательных интересов. Через разнообразные формы и методы индивидуальной работы создает благоприятные условия для

развития гражданственности, мировоззренческой культуры, навыков созидательного труда, творческой индивидуальности, успешного вхождения ребенка в социум, формирования демократической культуры в системе классного самоуправления.

Одной из важнейших задач современного классного руководителя является системная работа с коллективом класса. Педагог гуманизирует отношения между детьми в коллективе, способствует формированию нравственных смыслов и духовных ориентиров, организует социально-ценные отношения и переживания воспитанников в классном сообществе, творческую, личностно и общественно значимую деятельность, систему самоуправления. Классный руководитель создает ситуацию защищенности, эмоционального комфорта, благоприятные психолого-педагогические условия для развития личности ребенка, способствует формированию навыков самовоспитания обучающихся.

Классный руководитель призван быть связующим звеном между учеником, педагогами и родителями, социумом, а зачастую и между самими детьми.

В процессе своей деятельности современный классный руководитель в первую очередь взаимодействует с учителями – предметниками, привлекает учителей к работе с родителями, включает обучающихся своего класса в систему внеклассной работы по предметам. Это и разнообразные предметные кружки, факультативы, выпуск предметных газет, и совместная организация и участие в предметных неделям, тематических вечерах и других мероприятиях.

Совместно с педагогом-психологом классный руководитель изучает индивидуальность учащихся, процесс их адаптации и интеграции в микро- и макросоциуме. Классный руководитель координирует связь педагога-психолога с родителями. При поддержке психолога классный руководитель анализирует развитие коллектива класса, определяя познавательные, творческие способности и возможности воспитанников, помогая ребенку определиться в выборе будущей профессии.

Большое значение в деятельности классного руководителя имеет сотрудничество с педагогами дополнительного образования. Взаимодействие с ними помогает использовать все многообразие системы дополнительного образования детей для расширения познавательных, творческих способностей своих воспитанников.

Классный руководитель способствует включению школьников в различные творческие объединения по интересам (кружки, секции, клубы), действующие как в общеобразовательных учреждениях, так и в учреждениях дополнительного образования.

В организации внеучебной, внешкольной работы классного коллектива, досуговых и каникулярных мероприятиях классный руководитель активно взаимодействует с педагогом – организатором. При поддержке педагога – организатора классный руководитель привлекает к работе с классом представителей культуры, спорта, общественность.

Классный руководитель так же должен тесно взаимодействовать с социальным педагогом, призванным быть посредником между личностью ребенка и всеми социальными институтами в разрешении личностных кризисов обучающихся.

Сотрудничая с библиотекарем, классный руководитель расширяет круг чтения обучающихся, способствует формированию у них культуры чтения, отношения к нравственным идеалам, этическим нормам поведения, осознания собственной индивидуальности через освоение классической и современной литературы.

В своей работе классный руководитель постоянно заботиться о здоровье своих воспитанников, используя информацию, получаемую от медицинских работников образовательного учреждения.

Одним из важнейших социальных институтов воспитания является семья. Работа классного руководителя с родителями направлена на сотрудничество с семьей в интересах ребенка. Классный руководитель привлекает родителей к участию в воспитательном процессе в образовательном учреждении, что способствует созданию благоприятного климата в семье, психологического и эмоционального комфорта ребенка в школе и дома. При этом важнейшей задачей остается актуализация содержания воспитательной деятельности, способствующей эмоциональному развитию обучающегося, его речи, интеллекта.

Особое место в деятельности классного руководителя занимает классный час – форма организации процесса непосредственного общения педагога и воспитанников, в ходе которого могут подниматься и решаться важные моральные, нравственные и этические проблемы.

Одним из самых сложных компонентов деятельности классного руководителя является обеспечение обратной связи. Это и в методическом и психологическом смысле довольно сложная процедура.

Таким образом, для успешного решения вопросов обучения, воспитания и развития личности ребенка необходимо активное взаимодействие всех участников образовательного процесса.

Ребенок – горящий факел! Это то живое пламя, горючим материалом которого является тесная дружба, единая воля, отличное взаимопонимание, деловое сотрудничество, сотоварищество, содружество. И регулирует это пламя классный руководитель. От него зависит потухнет факел или будет гореть все ярче и ярче. И главная роль классного руководителя – поддерживать «огонь» в каждом ребенке.

Түйін

Бір класс бастықтың қызметінің ең күрделі компоненттерінен қамсыздандыру кері байланыс болып табылады. Сол және әдістемелік және психологиялық мағынада едәуір күрделі рәсім. Үшін табысты шешімнің сұрақ тәлім-тәрбиенің, тәрбиенің және баланың тұлғасының дамуының образовательного үдерістің барлық қатысқандарының белсенді әрекеттестігі.

Summary

One of the most difficult components of the class leader is to provide feedback. So in a methodical and psychological sense rather complicated procedure. To successfully address the issues of training, education and personal development of the child requires the active engagement of all participants in the educational process.

ДЛЯ ЗАМЕТОК